

ESTONIAN DISCUSSIONS ON ECONOMIC POLICY

100 years of the Estonian-language University of Tartu

320 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710)

15 years of the Sun Dial in front of the University of Tartu in Pärnu

30 years from the Baltic Way

30 Years from the Reinstatement of Local Governments in Estonia and from the Fall of the Berlin Wall

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

100 Jahre estnischsprachige Universität Tartu

Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710)

15 Jahre Sonnenuhr vor der Universität Tartu in Pärnu

30 Jahre nach der Baltischen Kette

30 Jahre seit Wiederherstellung der lokalen Selbstverwaltungen in Estland und
dem Berliner Mauerfall

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli

320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710)

15 aastat Päikesekella Tartu Ülikooli ees Pärnus

30 aastat Balti ketist

30 aastat kohaliku omavalitsuse taastamisest Eestis ja Berliini müüri langemisest

Articles (CD-ROM) * Summaries * Chronicle Beiträge (CD-ROM) * Zusammenfassungen * Chronik

Artiklid (CD-ROM) * Kokkuvõtted * Kroonika

27th year of issue * 27. Jahrgang * 27. aastakäik

3 - 4 / 2019

Estonian Discussions on Economic Policy: 100 years of the Estonian-language University of Tartu / 320 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710) / 15 years of the Sun Dial in front of the University of Tartu in Pärnu / 30 years from the Baltic Way / 30 Years from the Reinstatement of Local Governments in Estonia and from the Fall of the Berlin Wall

Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: 100 Jahre estnischsprachige Universität Tartu / Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710) / 15 Jahre Sonnenuhr vor der Universität Tartu in Pärnu / 30 Jahre nach der Baltischen Kette / 30 Jahre seit Wiederherstellung der lokalen Selbstverwaltungen in Estland und dem Berliner Mauerfall

Eesti majanduspoliitilised väätlused: 100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli / 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710) / 15 aastat Päikesekella Tartu Ülikooli ees Pärnus / 30 aastat Balti ketist / 30 aastat kohaliku omavalitsuse taastamisest Eestis ja Berliini müüri langemisest

Asutatud aastal 1984 / Gegründet im Jahre 1984 / Established in 1984

Publikatsioon ilmub kuni kaks korda aastas / Die Publikation erscheint bis zu zwei Mal im Jahr / The publication is published once or twice a year

ASUTAJA, KOORDINAATOR JA PEATOIMETAJA / GRÜNDER, KOORDINATOR UND CHEFREDAKTEUR / FOUNDER, COORDINATOR AND CHIEF EDITOR:
Matti Raudjärv (Tartu Ülikool * University of Tartu [1996–2019]; Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology [1968–1998] /and since 1974– Alumni/ ja Mattimar OÜ / GmbH / Ltd [1993 ...])

ARTIKLID ON AVALDATUD ANDMEBAASIDES: / Die Beiträge sind in der Datenbanken: / Articles have been published in the databases:

DOAJ – Directory of Open Access Journals (Netherlands),

EBSCO – Elton B. Stephens Company (USA),

EBSCO – Central & Eastern European Academic Source,

EBSCO – Discovery Service (**EDS**),

EconBib – Economics Bibliography (KSP Journals; International),

ECONIS – Economics Information System (Germany),

Elsevier-SCOPUS – Largest abstract & citation database of peer-reviewed literature (USA, United Kingdom, Germany),

ESO – European Sources Online (United Kingdom),

SSRN – Social Science Research Network (USA)

KONTAKT - CONTACT:

Matti Raudjärv, Ph D (filosoofiadoktor-majanduskandidaat)

Mattimar OÜ / GmbH / Ltd [1993 ...] (kirjastaja, Verlag, publisher)

Kose tee 79, 12013 Tallinn, Pirita Eesti – Estland – Estland **or**

Tartu Ülikool * University of Tartu [1996–2019]; Tallinna Tehnikaülikool *

Tallinn University of Technology [1968–1998] (and since 1974 – Alumni)

mattir@hotmail.ee * www.mattimar.ee * matti.raudjarv@ut.ee

Tehniline sekretär ja korrektuur / Technical secretary and proofreader:

Kaarin Birk (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)

kaarin_birk@hotmail.com

ESTONIAN DISCUSSIONS ON ECONOMIC POLICY

- * 100 years of the Estonian-language University of Tartu
- * 320 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710)
- * 15 years of the Sun Dial in front of the University of Tartu in Pärnu
 - * 30 years from the Baltic Way
- * 30 Years from the Reinstatement of Local Governments in Estonia and from the Fall of the Berlin Wall

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

- * 100 Jahre estnischsprachige Universität Tartu
- * Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710)
 - * 15 Jahre Sonnenuhr vor der Universität Tartu in Pärnu
 - * 30 Jahre nach der Baltischen Kette
- * 30 Jahre seit Wiederherstellung der lokalen Selbstverwaltungen in Estland und dem Berliner Mauerfall

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

- * 100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli
- * 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710)
 - * 15 aastat Päikesekella Tartu Ülikooli ees Pärnus
 - * 30 aastat Balti ketist
- * 30 aastat kohaliku omavalitsuse taastamisest Eestis ja Berliini müüri langemisest

27th year of issue * 27. Jahrgang * 27. aastakäik

3 - 4 / 2019

**Berliner
Wissenschafts-Verlag**

TALLINN * BERLIN

TOIMETUSKOLLEGIUM / REDAKTIONSKOLLEGIUM / EDITORIAL BOARD:

Peter Friedrich (University of Federal Armed Forces Munich * University of Tartu)
Irina Gogorishvili (Tbilisi Riiklik Ülikool * Ivane Javakhishvili State University of Tbilisi)
Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel)
Stefan Okruch (Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest)
Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald * University of Greifswald)
Klaus Schrader (Kieli Maailmamaajanduse Instituut * Kiel Institute of the World Economy)
Mart Sörg (Tartu Ülikool * University of Tartu)

TOIMETAJAD / REDAKTEURE / EDITORS:

Üllas Ehrlich (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)
Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) (Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel)

Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)
Matti Raudjärv (Tartu Ülikool * University of Tartu [1996–2019]; Mattimar OÜ * GmbH * Ltd [1993 ...]; Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology [1968–1998] /and since 1974 – Alumni/)

Toimetaja-konsultant / Redakteurin-Konsultantin / Editor-Consultant:

Ruth Tammeorg (Tartu Ülikooli Ametiühing * Tartu University Faculty Association;
kvalifikatsioon: kutsestandard – raamatukoguhoidja, tase 6/ Occupational qualification standard – Librarian, level 6)

Käesoleva publikatsiooni-ajakirja koostamist, väljaandmist ja trükkimist on toetanud järgmised ülikoolid ning organisatsioonid /

Die Herausgabe dieser Publikation wurde unterstützt durch folgende Universitäten und Organisationen /

The following universities and organisations have supported the publishing/printing of the publication:

- **Tartu Ülikool * Universität Tartu * University of Tartu**
- **Tallinna Tehnikaülikool * Technische Universität Tallinn * Tallinn University of Technology**
- **Kieli Rakendusülikool * Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel**
- **Greifswaldi Ülikool * Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald * University of Greifswald**
- **Jena Rakendusülikool * Ernst-Abbe-Hochschule Jena * University of Applied Sciences of Jena**
- **Mattimar OÜ * Mattimar GmbH * Mattimar Ltd**

Estonian Discussions on Economic Policy: 100 years of the Estonian-language University of Tartu / 320 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710) / 15 years of the Sun Dial in front of the University of Tartu in Pärnu / 30 years from the Baltic Way / 30 Years from the Reinstatement of Local Governments in Estonia and from the Fall of the Berlin Wall. **2019, No. 3 - 4**

Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: 100 Jahre estnischsprachige Universität Tartu / Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710) / 15 Jahre Sonnenuhr vor der Universität Tartu in Pärnu / 30 Jahre nach der Baltischen Kette / 30 Jahre seit Wiederherstellung der lokalen Selbstverwaltungen in Estland und dem Berliner Mauerfall. **2019, Nr 3 - 4**

Eesti majanduspoliitilised väitlused: 100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli / 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710) / 15 aastat Päikesekella Tartu Ülikooli ees Pärnus / 30 aastat Balti ketist / 30 aastat kohaliku omavalitsuse taastamisest Eestis ja Berliini müüri langemisest. **2019, nr. 3 - 4**

Berlin, Tallinn: BWV * Mattimar
27th year of issue / 27. Jahrgang / 27. aastakäik

BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH, MATTIMAR OÜ, 2019

ISSN 1736-5597 (trükis)
ISSN 1736-5600 (CD-ROM)
ISSN 2228-1878 (pdf, online)
ISBN 978-9985-844-89-2 (trükis)
ISBN 978-9985-844-90-8 (CD-ROM)
ISBN 978-9985-844-91-5 (pdf, online)
ISBN 978-9985-844-92-2 (epub)
ISBN 978-9985-844-93-9 (pdf, e-book)
ISBN 978-3-8305-5003-7 (trükis)
ISBN 978-3-8305-5003-7 (CD-ROM)
ISBN 978-3-8305-4176-9 (pdf, e-book)

Käesolevas publikatsioonis avaldatud artiklid on eelretsenseeritud anonüümselt sõltumatute doktorikraadiga retsensentide poolt.

Alle Beiträge der vorliegenden Publikation wurden vor der Veröffentlichung anonym von unabhängigen promovierten Experten rezensiert.

Before publishing, the articles in this collection have been anonymously peer-reviewed by independent reviewers holding a doctor's degree.

Trükitud trükikojas Miniprint OÜ / Gedruckt in der Druckerei Miniprint OÜ /
Printed in the publishing house of Miniprint OÜ, Tallinn, Estonia

- © Esikaas ja üldkujundus / Cover und Gesamtlayout / Front cover and general design: kirjastaja Mattimar OÜ; Mattimar-Verlag GmbH; publisher Mattimar 2019
- © Kirjastamine: kirjastajad, Herausgeber, publishers – Berlin, Tallinn: BWV *
Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, Mattimar-Verlag GmbH, 2019
- © Autorid, Autoren, Authors

Tähelepanuks autoritele!
Wichtige Anmerkung für Autoren!
Note for the authors!

Autor vastutab oma kirjutise sisu, õigekirja ja vormistamise eest ainuisikuliselt. Mattimar OÜ ei võta vastutust andmete õigsuse, täpsuse ega täielikkuse osas, samuti ei arvesta ka kolmandate poolte eraõiguslikke huve.

Artikli sissejuhatavas osas ootame me autoritelt, et nad **konkreetselt ja selgelt**

- kirjutaksid, mille poolest on autori tema arvates artikli teema aktuaalne;
- formuleeriksid artikli eesmärgi;
- formuleeriksid need uurimisülesanded, mille lahendamine aitab seatud eesmärgi saavutada.

Artiklite, kokkuvõtete ja muude materjalide vormistamisnõuded on avaldatud Mattimar OÜ kodulehel (www.mattimar.ee – “Aktuaalne” all: Infokiri).

Verantwortlich für den Inhalt sind die Autoren. Mattimar OÜ (Mattimar GmbH) übernimmt keine Gewähr für die Richtigkeit, Genauigkeit und Vollständigkeit der Angaben sowie die Beachtung privater Rechte Dritter.

Im einführenden Teil des Beitrages erwarten wir von dem Autor, dass er **konkret und deutlich**

- die Aktualität des Beitrages und des Themas hervorhebt;
- das Ziel des Beitrages formuliert;
- umfassend die Forschungsaufgaben formuliert, die zur Erreichung des Ziels gelöst werden müssen.

Die eingereichten Artikel und die dazugehörigen Zusammenfassungen müssen folgende Formvorschriften erfüllen (www.mattimar.ee – „Aktuell“: Merkblatt)

Authors are personally responsible for the content, correct spelling and formatting of their publications. Mattimar OÜ will not accept responsibility for the correctness, accuracy or completeness of the information and will not take into account private interests of third persons.

We expect from authors a **specific and clear** statement in the introductory part of the paper about:

- why the subject of the paper is topical in the opinion of the author;
- the objective of their paper;
- the research tasks which have to be fulfilled to achieve the stated objective.

With the delivery of your paper you will grant to the publishers the right to publish your paper (www.mattimar.ee – „Topical“: Information Letter)

NB! NB! NB!

SCOPUS'e OLULINE TUNNUSTUS MEIE TEADUSAJAKIRJALE

EINE BEDEUTENDE ANERKENNUNG AN UNSERE WISSENSCHAFTSZEITSCHRIFT DURCH SCOPUS

IMPORTANT RECOGNITION FROM SCOPUS TO OUR SCIENTIFIC JOURNAL

Käesolev kolmekeelne rahvusvaheline majanduspoliitika teadusajakiri „**Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused**“ on seni vastanud ETIS-e (Eesti Teadusinfo-süsteem) klassifikaatorile-tasemele 1.2, (paarkümmed aastat tagasi olime tasemel 3.1) edaspidi aga, pärast ajakirja 2019. aasta artiklite registreerimist andmebaasis Elsevier-Scopus, klassifikaatorile-tasemele 1.1 (vt allpool):

2. juunil 2019 saabus ajakirja peatoimetajale e-mail kõrgetasemeliselt rahvusvaheliselt andmebaasilt Scopus (Largest abstract & citation database of peer-reviewed literature / USA, Ühendatud Kuningriigid, Saksamaa LV/), kirja algus:

„Title: *Estonian Discussions on Economic Policy*; ISSN / E-ISSN: 1736-5597 / 2228-1878; Publisher: *Mattimar*

Dear Matti Raudjärv,

*The title mentioned above has been evaluated for inclusion in Scopus by the Content Selection & Advisory Board (CSAB). The review of this title is now complete and the CSAB has advised that the title will be **accepted** for inclusion in Scopus. ...“*

Peatselt lubati saata ka dokumendid allakirjutamiseks!

Järgmine kiri, e-mail, saabus 24. septembril 2019. Selle mõned olulisemad momendid olgu allpool esitatud:

„Dear Sir/Madam

*Elsevier is pleased to inform you that **Estonian Discussions on Economic Policy** is approved for coverage in selected Elsevier product(s)* from 2019 onwards. We would appreciate a multi-year subscription / standing order and permit us to cover your journal. ...*

Elsevier products are used by leading research institutions, government organizations, decision-making bodies and corporate organizations around the world. Therefore, coverage of your title(s) in Elsevier products provides increased visibility and discoverability of your content.

As you will be aware, Elsevier products have adopted formal content selection criteria and standards. By accepting your title for coverage in one or more of these products, we have determined that your title(s) meet these standards; and by granting us permission to have your title(s) covered, you in turn have confirmed your commitment to the highest possible publishing standards. We feel sure you will appreciate that continued coverage of your title(s) in Elsevier products does depend upon your continued adherence to that commitment. ...

*Please confirm the ongoing permission to cover your title(s) by completing the attached Coverage Form and returning a signed copy per email. We thank you and look forward to the continued cooperation. ...
Thanks and Regards ..."*

Selline kiri saadeti ka meie koostööpartneritele: saksa teaduskirjastus Berliner Wissenschafts-Verlag, välisloimetaja Kieli Rakendusülikooli emeriitprofessor dr Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) ja Tartu Ülikooli raamatukogu.

M. R.: saadetud dokumendile kirjutasin peatoimetajana alla 24. septembril 2019, tagastasin samal päeval ja oleme nüüd vastavalt saabunud e-kirjadele Scopuse Sisu Valimise ja Nõuandekogu (*Content Selection & Advisory Board /CSAB/*) poolt aktsepteeritud ajakiri ning alates 2019. aastast Scopuse (Elsevier product) andmebaasis. See tähendab, et meie ajakirjas alates aastast 2019 ilmunud artiklid registreeritakse mingi aja järel (tehniline tegevus) Scopuse andmebaasis. Ilmselt võtab see mõnevõrra aega.

NB! Sellise olulise eesmärgi saavutamisel peab ajakirja toimkond oluliseks avaldatavate artiklite senisele ja edasisele tasemele ning kvaliteedile veelgi suurema tähelepanu pööramist.

Palju õnne kõigile ajakirja autoritele, toimetuskolleeegiumi liikmetele, toimetajatele¹, retsensentidele, sekretäridele (ka endistele), tõlkijatele-tõlkidele, trükikojale Miniprint OÜ, toetajatele, koostööpartneritele, sõpradele ja kolleegidele ning kõigile, kes meid nii ajakirja väljaandmisel kui iga-aastase teaduskonverentsi läbiviimisel on abistanud! Siirad tänud kõigile!

* * *

Solche Schreiben wurden auch an unsere Kooperationspartner verschickt: dem Berliner Wissenschafts-Verlag, dem Außenredakteur, dem emeritierten Professor der Fachhochschule Kiel, Dr. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) und der Bibliothek der Universität Tartu.

M.R.: als Chefredakteur habe ich den Vertrag am 24.09.2019 unterschrieben und wir sind nun in der Datenbank von Scopus (Produkt von Elsevier).

¹ Kindlasti oleks nüüd rõõmustanud ja asjade käiguga rahul olnud meie endine ajakirja ja konverentside toimkonna liige, paljude artiklite autor ja kaasautor (sageli koos oma doktorantidega), toimetaja, retsensent ning väga hea sõber ja kolleeg, endine Tartu Ülikooli majandusteaduskonna emeriitprofessor majandusdoktor Janno Reiljan (8.10.1951–23.01.2018). Tema panus nii meie konverentside korraldamisel kui ajakirja väljaandmisel ja arendamisel oli väga oluline ning märkimisväärne. 15. oktoobril 2019 kell 14.00 pidasime Tallinna kesklinnas koosolekut (kohal olid toimetajad: Üllas Ehrlich, Sulev Mäeltsemees ja Matti Raudjärv), kus arutasime möödunud ja saavutatut, samuti kavandasime edasisi tegevusi ning meenutasime ka Janno Reiljan'it (tema sünnipäev oli 8. oktoobril, nüüd oli paraku sünniaastapäev!).

NB! Beim Erreichen dieses bedeutenden Zieles hält das Arbeitsteam der Zeitschrift es für wichtig, noch mehr Aufmerksamkeit dem bisherigen Level und Qualität der veröffentlichten Artikel zuzuwenden.

Herzliche Glückwünsche an alle Autoren, Mitglieder des Redaktionkollegiums, Rezensenten², Sekretäre (auch an frühere), Übersetzer und Dolmetscher, Druckerei Miniprint, Unterstützer, Kooperationspartner, Freunde und Kollegen sowie an alle, die uns sowohl bei der Herausgabe der Zeitschrift wie auch bei der Durchführung der alljährlichen Wissenschaftskonferenzen geholfen haben!

Aufrichtigen Dank an alle!

* * *

Such a letter was sent also to our cooperation partners: the German scientific publisher Berliner Wissenschafts-Verlag, external editor Professor Emeritus of the Kiel University of Applied Sciences Dr. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) and the Library of the University of Tartu.

M. R.: I signed the contract as the chief editor on 24.09.2019 and now we are in the Scopus (Elsevier product) database.

NB! In connection with the achievement of such an important objective the editorial staff of the journal considers it important to pay even more attention to the current standards and quality of the papers published.

Congratulations to all authors, members of the editorial staff, editors³, peer reviewers, secretaries (also from earlier times), interpreters and translators, the Miniprint Printing House Ltd, supporters, cooperation partners, friends and colleagues and

² Sicherlich hätte sich unser früheres Mitglied der Redaktions- und Konferenztteams, Autor und Mitautor vieler Artikel (des Öfteren zusammen mit seinen Doktoranden), Redakteur, Rezensent und ein sehr guter Freund und Kollege, der frühere emeritierte Professor der Wirtschaftsfakultät der Universität Tartu, Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Janno Reiljan (8.10.1951–23.01.2018), jetzt sehr gefreut und seine Zufriedenheit mit dem Gang der Dinge ausgedrückt. Sein Beitrag, sowohl bei der Durchführung unserer Konferenzen wie auch bei der Herausgabe der Zeitschrift und deren Entwicklung, war sehr bedeutsam und bemerkenswert. Am 15. Oktober 2019 um 14.00 Uhr hielten wir im Zentrum von Tallinn eine Versammlung ab (anwesend waren die Redakteure: Üllas Ehrlich, Sulev Mäeltseemes und Matti Raudjärv), wobei wir das Vergangene und Erreichte besprachen, aber auch weitere Aktivitäten planten und an Janno Reiljan gedachten (sein Geburtstag war am 8. Oktober, es ist nun bereits ein Jahrestag der Geburt geworden!).

³ Surely also former Professor Emeritus of the University of Tartu, Doctor of Economics Janno Reiljan (8.10.1951–23.01.2018), our former member of the editorial staff of the journal and organisational committee of conferences, author and co-author of many papers (often with his doctoral students), editor, peer reviewer and very good friend and colleague, would have been glad and satisfied with the developments. His contribution both to the organisation of our conferences and publishing and development of our journal was very important and significant. We held a meeting in Tallinn City centre on 15 October 2019 at 14:00 (with the editors Üllas Ehrlich, Sulev Mäeltseemes and Matti Raudjärv participating) to discuss our past events and progress and plan further activities and also remembered Janno Reiljan (his birthday was on 8 October, now unfortunately anniversary of his birth!).

everybody who has helped us in both publishing the journal and conduction of the annual scientific conference! Our sincere thanks to everybody!

Tallinn, oktoober 2019

Ajakirja Toimkonna nimel,⁴

Teie Matti Raudjärv
ajakirja asutaja ja peatoimetaja /
Gründer und Chefredakteur /
founder and chief editor

⁴ NB!

16.-20.10.2019 toimunud järjekordsel, maailma suurimal Frankfurti (Main) raamatumessil oli Berliini Teaduskirjastuse (ajakirja *ca* paarikümneaastane koostööpartner) väljapanekute seas esindatud ka meie kolmekeelne rahvusvaheline eelretsenseeritud teadusajakiri „*Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused*“; (kirjastuse e-mail /uudised ja viited kataloogile, koos värvifotodega/: 29.10.2019).

Auf dem vom 16.–20.10.2019 wiederholt stattgefundenen weltgrößten Buchmesse in Frankfurt am Main war unter den vom Berliner Wissenschafts-Verlag (Kooperationspartner der Zeitschrift schon etwa zwanzig Jahre) ausgestellten Publikationen auch unsere dreisprachige internationale vorrezensierte Wissenschaftszeitschrift „*Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused*“ zu finden (E-Mail des Verlages /Neuigkeiten und Hinweise zum Katalog der Zeitschrift, zusammen mit Farbfotos/: 29.10.2019).

Our international, peer reviewed scientific journal published in three languages *Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused* was represented among the display of the Berlin Scientific Publishing House (who has been a cooperation partner for the journal for decades) at the annual world's largest, Frankfurt (Main) Book Fair which took place on 16.-20.10.2019 (e-mail address of the publisher / news and references to the catalogue, with colour photos / 29.10.2019).

Tähelepanuks autoritele! / Wichtige Anmerkung für Autoren! / Note for the authors!	6
---	---

Scopus' e oluline tunnustus meie teadusajakirjale / Eine bedeutende Anerkennung an unsere Wissenschaftszeitschrift durch Scopus / Important recognition from Scopus to our scientific journal (peatoimetaja / Chefredakteur / chief editor Matti Raudjärv)	7
---	---

SISUKORD / INHALTSVERZEICHNIS / CONTENTS

100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli Eestis (1919–2019) (Kadri Asmer)	16
100 Jahre von der Gründung der estnischsprachigen Universität Tartu in Estland (1919–2019) (von Kadri Asmer)	19
100 years of the Estonian language University of Tartu in Estonia (1919–2019) (by Kadri Asmer)	21

* * *

320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710) (Meelis Friedenthal)	22
Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710) (von Meelis Friedenthal)	25
320 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710) (by Meelis Friedenthal)	27

Päikesekell ja Tartu Ülikool Pärnus (1699 ... 2004 ... 2019) / Sonnenuhr und Universität Tartu in Pärnu (1699 ... 2004 ... 2019) / Sundial and University of Tartu in Pärnu (1699 ... 2004 ... 2019) (Matti Raudjärv /von Matti Raudjärv /by Matti Raudjärv)	29
---	----

* * *

23. august 1989–2019 – kolmkümmend aastat Balti ketist (Matti Raudjärv)	31
23. August 1989–2019 – dreissig Jahre Baltische Kette (von Matti Raudjärv)	33
23. August 1989–2019 – thirty years from the Baltic way (by Matti Raudjärv)	36

* * *

1989. aasta teine pool – kohaliku omavalitsuse taastamise algus Eestis ja Berliini müüri langemine (Sulev Mäeltseemes)	38
Die zweite Hälfte des Jahres 1989 – der Beginn der Wiederherstellung der lokalen Selbstverwaltung in Estland und der Fall der Berliner Mauer (von Sulev Mäeltseemes)	44
The second half of 1989 – beginning of the reinstatement of local governments in Estonia and the fall of the Berlin wall (by Sulev Mäeltseemes)	46

* * *

Struktuuriprobleemid Euroopa Liidus. <u>Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast</u> (Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) ja Matti Raudjärv)	48
--	----

Strukturprobleme in der Europäischen Union. <i>Gedanken zur gegenwärtigen Situation</i> (von Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) und Matti Raudjärv)	50
Structural Problems in the European Union. <i>Introductory thoughts on the current situation</i> (by Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) and Matti Raudjärv)	52

ARTIKLID / PUBLIKATIONEN / ARTICLES

Tõnu Aavasalu, Matti Raudjärv	Ettevõtluse arengut mõjutavad tegurid Eestis (Põhja-Sakala valla näitel) ¹	55
Wolfgang Eibner	Debt relief for the EMU Countries: a Chance to Restore Europe's Power and to Stabilize the Euro	73
Klaus Schrader, Claus-Friedrich Laaser	EU-Erweiterung in Krisenzeiten? Zur Beitrittsreife Der Beitrittskandidaten vom Westbalkan	99
Karita Lepiste, Matti Raudjärv	Haldusreformi mõju avalike teenuste osutamisel Eesti väikeasulates (Jõgeva Maakonna väikeasulate näitel) ²	128
Kulno Türk, Kaupo Saue	Employee Development Through Group Coaching and Its Applications in Organisations	157

KOKKUVÕTTED / ZUSAMMENFASSUNGEN / SUMMARIES

Tõnu Aavasalu, Matti Raudjärv	Factors influencing business development in Estonia (the case of North Sakala Rural Municipality)	175
--	---	-----

^{1 2} Erandkorras, eesti lugejate-üliõpilaste soovil, on käesolev tervikartikkel CD-l eesti keeles ja kokkuvõtte ajakirja trükikoja variandis paberil, inglise keeles. Seda seepärast, et rohkem informatsiooni eeskätt eesti keelsele lugejale anda, kuna tegemist on suure osas eesti-spetsiifilise uuringuga.

As an exception, at the request of readers and students, this full paper is in Estonian on CD and the summary is published on paper media in English. This is in order to provide more information above all to readers in the Estonian language as it is largely a study specific to Estonia.

Ausnahmsweise, auf ausdrücklichen Wunsch von estnischen Lesern und Studenten, wurde der vorliegende Artikel in estnischer Sprache in voller Länge auf der CD veröffentlicht, und als Zusammenfassung in englischer Sprache in der Papierfassung der gedruckten Zeitschrift. Das vor allem deshalb, um mehr Informationen in erster Linie den estnischsprachigen Lesern zugänglich zu machen, da es sich zum größten Teil um eine für Estland spezifische Untersuchung handelt.

Wolfgang Eibner	Euroopa majandus- ja rahaliidu riikide võlakergendus: Võimalus taastada Euroopa majanduslik tugevus ja stabiliseerida euro 180
Klaus Schrader Claus-Friedrich Laaser,	EU Enlargement in Times of Crisis? Readiness for Accession of the Western Balkan Candidate Countries 189
Karita Lepiste, Matti Raudjärv	Impact of the Administrative Reform on the Provision of Public Services in Estonia (the Case of Small Settlements of the Jõgeva County) 195
Kulno Türk, Kaupo Saue	Töötajate arendamine grupicoachingu abil ja selle rakendamise tõhusus organisatsioonides 202

KROONIKA / CHRONIK / CHRONICLE

A.

Tähelepanuväärsed Eesti majandusteadlased, majandusõppejõud ja teadus-organisatsioonid

Bedeutende estnische Wirtschaftswissenschaftler, Hochschullehrer für Wirtschaft und Wissenschaftsorganisatoren

Notable Estonian economists, economic academics and scientific research organisers

Professor Elvi Ulst (23.04.1934–31.12.2017). In memoriam (Jüri Sepp) 208

Professor Elvi Ulst (23.04.1934–31.12.2017). In memoriam (Zusammenfassung) 211

Professor Elvi Ulst (23.04.1934–31.12.2017). In memoriam (Abstract) 212

A-A.

Teised meie ajakirja ja konverentsi varasemad toetajad – tähelepanuväärsed ühiskonnategelased, teadlased ning teadusorganisatsioonid

Andere frühere Unterstützer unserer Zeitschrift und Konferenz – bedeutsame Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens, Wissenschaftler und Wissenschaftsorganisatoren

Other earlier supporters of our journal and conference – remarkable public figures, researchers and research administrators

Emeriitprofessor Dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019).

In memoriam (Matti Raudjärv) 213

Professor Emerit. Dr. rer. Pol. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019).

In memoriam (von Matti Raudjärv) 223

Professor Emerit. Dr. rer. Pol. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019).

In memoriam (by Matti Raudjärv) 233

B.

Aktuaalne nii ülikoolide õppe- kui teadustöös

Aktuelles in Unterricht und Forschung der Universitäten

Topical in both the academic and research activities of universities

B1. Tartu Ülikooli majandusteaduskond tähistas 80. aastapäeva (Toomas Haldma) ..	242
Die Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der Universität Tartu feierte	
ihr 80-jähriges Jubiläum (von Toomas Haldma)	247
The School of Economics and Business Administration of the University	
of Tartu Celebrated Its 80th Anniversary (by Toomas Haldma)	249

Sünnipäevakonverents “Tartu Ülikooli majandusteaduskond – 80”	
(Matti Raudjärv)	252

B2. Jämeda 2019: rahvusvaheline XXVII majanduspoliitika	
teaduskonverents (Matti Raudjärv)	254
Jämeda 2019: die XXVII. internationale Wissenschaftskonferenz für	
Wirtschaftspolitik (von Matti Raudjärv) / Jämeda 2019: XXVII International	
Scientific Conference on Economic Policy (by Matti Raudjärv)	258

B3. Saksamaal – külalisena autode suurtootja Daimler AG tütarettevõttes	
Mercedes-Benz (Matti Raudjärv)	260
In Deutschland – zu Besuch beim Tochterunternehmen Mercedes-Benz des	
grossen Autoherstellers Daimler AG (von Matti Raudjärv)	269
In Germany – visiting the Mercedes-Benz subsidiary of the large	
car manufacturer Daimler AG (by Matti Raudjärv)	272

C.

Majanduspoliitika teaduskonverentsid ja muud tegevused

Wissenschaftliche Konferenzen über Wirtschaftspolitik und andere Veranstaltungen

Scientific conferences on economic policy and other activities

C1. Majanduspoliitika teaduskonverentsid Eestis (1984–2019 ... 2020) /	
Liste der wissenschaftlichen Konferenzen über Wirtschaftspolitik	
in Estland (1984–2019 ... 2020) /	
List of scientific conferences on economic policy in Estonia	
(1984–2019 ... 2020)	274

C2. Loodetav tulevikuinformatsioon (2020–2027) /	
Die Zukunftsinformation (2020–2027) /	
Expected future information (2020–2027)	278

*** **

D.

Informatsioon ajakirja toimkonnalt	282
Information from the editorial team	283
Information des Redaktionsteams	284

Mattimar OÜ – usaldusväärne ettevõtte /	
Mattimar GmbH – Zuverlässiges Unternehmen /	
Mattimar Ltd – Trustworthy Enterprise	286

* * *

NB!

Järgmine, **XXVIII** majanduspoliitika teaduskonverents toimub /

Die nächste, **XXVIII** wirtschaftspolitische Konferenz findet statt /

The next, **XXVIII** scientific conference on economic policy will be held:

25.-27.06.2020 (Eesti-Estland-Estonia) – Jäned:

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2020: Tartu rahuleping – 100 / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest põhiseadusest (kehtis aastatel 1920–1933)

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2020: Friedensvertrag von Tartu – 100 / Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland in Kraft (1920–1933)

Economic Policy in the EU Member States – 2020: Peace Treaty in Tartu – 100 / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933)

100 AASTAT EESTIKEELSET TARTU ÜLIKOOLI EESTIS (1919–1919)

1. detsembril 1919, mil Tartu rahu läbirääkimisedki polnud veel alanud, toimus Tartu Ülikooli peahoone aulas avaaktus. Ülikooli pikaajaline töötaja ja hilisem majandusnõunik Karl Laagus (1874–1954) on seda päeva meenutanud: „Väljas niisest, jäisest udust ja sompust nõretav sügisilm. Tänavatel pori katteks pisut lumeräämet. Ülikooli hoonetel ja linna majade katustel liiguvad loiuult, nagu väsinult Eesti trikolori udus vettinud voldid. Pea keskpäevani valgustatud äriakende taga siblivad ja askeldavad oma toimingutes inimesed. Rohekat kaitsevärvi „Marsi“ veoautod röögatavad ja ruttavad porist lirtsuvatel tänavatel üks sinna, teine tänna, kandes turjal võib-olla laenguid, raskeid mürske, vaenlase peletuseks eemale kohast, vanast Taaralinnast, kus uus Alma mater, Alma mater *Tartuensis* valmistub pidulikult avama oma põue kõigile teadust ja tööd igatsejaile. /---/ Ülikooli peahoone front, koridor, aula oma antiikse kolonnaadiga upuvad rohelisuses ja viimane lühtritest säravasse valgusse.“¹

Rahvusülikool loodi küllaltki väikeses seltskonnas, mille keskmes oli Peeter Põld (1878–1930) – Eesti Vabariigi esimene haridusminister ning Tartu Ülikooli esimene kuraator. Saksakeelne õppetöö oli lõpetatud alles üks aasta varem. Emakeelne ja esmajoones eestlaste vajaduste jaoks mõeldud ülikool alustas tegevust õppejõudude, õppematerjalide ja -tarvete puuduses ning vaid mõnesaja üliõpilasega. Lisaks oli suur osa raamatukogudest ja laborite seadmetest evakueeritud Venemaale.² 1919. aasta suvel loodud ülikooli ajutise nõukogu laual olid praktiliste murede lahendamise kõrval ka rida sisulisi küsimusi alates ülikooli struktuuri loomisest, teadustöötajate leidmisest kuni ülikooli põhimõtete sõnastamiseni. Ühes aga oldi kindlad – ülikooli ametlikuks keeleks on ja jääb eesti keel.³ See otsus oli kõigutamatu. Eestlaste roll ja positsioon manifesteeriti nii ülikooli asutamise põhimõtetes kui ka 1925. aastal vastuvõetud Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli seaduses. Nii ühes kui teises olid prioriteediks rahvusliku ülikooli kujundamine, mis esmajoones jälgiks eestlaste vajadusi ning valmistaks ette eesti keelt kõnelevaid ja kõrgharitud noori tööks ühiskonna teenistuses.

Rahvusülikooli algusaastatel olid mitmedki kohad täitmata, kuhu polnud eestisoost professorit leida. Viimane ei tähenda, et teadustöötajate seas oleks rahvuslikust enesemääratlusest lähtuvalt tehtud väljalõikeid, vastupidi, teadustöö seisukohast ei saa olla prioriteediks teaduskateedri etniline päritolu. Küsimus oli lihtsalt keele oskuses ja vajaduses arendada just eestikeelset teaduskeelt ja terminoloogiat. Sellest tingituna peeti kõige sobivamates välisõppejõududeks soomlasi. „Sugulasrahva esindajaina olid neil parimad eeldused õpetada eesti keelt ja eesti keeles. Lisaks usuti, et nad mõistavad kõige

¹ Karl Laagus, *Mälestusi Tartu ülikoolist. 1900–1944*, koostanud Sergei Issakov, Hillar Palamets. Tallinn: Olion, 1992, lk 220–221.

² Timo Rui, Rahuvaheline ülikool, eesti üliõpilased. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXXIII*. Tartu: 2004, lk 11.

³ Helmut Piirimäe, Tartu Ülikooli avamine Eesti rahvusülikoolina. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 289.

paremini eesti ülikooli erijooni ja -vajadusi.⁴ 1920. aastal oli ülikoolis ametis 73 teadustöötajat (professorid ja dotsendid), kellest 31 olid eestlased.⁵ Otsus kaasata ja hoida välisõppejõude andis ülikoolile vajaliku teaduspotentsiaali, et koolitada välja järgmise põlvkonna teadlaskonda ning sedakorda juba eestisoost. 2018. aastal ehk pea sada aastat hiljem oli Tartu Ülikoolis 1517 akadeemilist töötajat, kellest 187 olid välisõppejõud ja -teadustöötajad.⁶

Võib julgelt öelda, et läbi saja aasta on ülikooli prioriteediks olnud Eesti ühiskond ja sellest tulenevalt ka eestikeelse teaduskeele edendamine ja eestlaste kultuuripärandi uurimine, säilitamine ja tutvustamine kogu maailmale. Selle kõrval on Tartu Ülikool tõusnud rahvusvaheliseks ülikooliks ja oluliseks partneriks rahvusvahelises teaduskoostöös. Tegutsemine üheaegselt nii kõrgtasemelise rahvusvahelise kui rahvusülikoolina on võimalik, sest saja aasta jooksul on suudetud säilitada oma keel ja rahvus ning loomupärane vajadus seda hoida. Ideaalid, millest ajendatuna sündis Eesti rahvusülikool, püsivad ka täna.

2019./2020. õppeaasta on Tartu Ülikoolis pühendatud rahvusülikooli sajanda aastapäeva suurejoonelisele tähistamisele. Selle taustal ilmuvad raamatud, valmivad näitused ja toimuvad konverentsid. Juubeliaasta on andnud põhjust vaadata uuesti minevikku, hinnata ülikooli valdkondade kujunemislugu ja arengusuundi, kuid sama palju on selle taustal tõstetud küsimusi tuleviku kohta. „Rahvusülikool 100“ egijdi all restaureeriti 1932. aastal loodud Theodor Lutsu dokumentaalfilm „Alma mater Tartuensis“, mis algselt valmis Tartu Ülikooli 300. aastapäevaks. Kaadritel on rida toonaseid ülikooli juhte ja akadeemilisi töötajaid, alates rektoritest Heinrich Koppelist (1863–1944, rektor aastatel 1920–1928) ja Johan Kõpust (1874–1970, rektor aastatel 1928–1937) ning õppejõududest näiteks õigusteadlane Jüri Uluots (1890–1945), arst Ludvig Puusepp (1875–1942), ajaloolane Hans Kruus (1891–1976) jt. Samuti on ekraanil toonastel juubelipidustustel osalenud riigivanem Jaan Teemant (1872–1941), välisminister Jaan Tõnisson (1868–1941), aukülasena Rootsi kroonprints Gustaf Adolf (1906–1947).

2019. aasta suvel osales ülikool Arvamusfestivalil Paines, kus ühele lavale koondus kolm osalist: Tartu Ülikool, Eesti Rahvusringhääling ja „Eesti Vabariik 100“ meeskond. Eesmärk oli arutleda Eesti tuleviku üle ja kutsuda üles teadmispõhisele lähenemisele ühiskonna jaoks oluliste teemade käsitlemisel. Tartu Ülikooli ja Eesti Rahvusringhäälingu koostööna valmis Arvamusfestivalil kõlanud teemadel intervjuusaade „Tuleviku mitu nägu“. Samuti jõudis sügiskuudel Eesti Televisiooni ekraanile 12-osaline saatesari „Rahvusülikooli sajand“, mis asetab rahvusülikooli loo laiemale foonile ning hindab ülikooli ja kõrghariduse mõju laiemalt.

Aasta kõrghetk saabus novembris, mil muuhulgas esitleti „Rahvusülikool 100“ mälestusmünti (kaheeurose mündi emiteeris Eesti Pank) ja postmarki (Eesti Post), TÜ

⁴ Timo Rui, Rahvusvaheline ülikool, eesti üliõpilased. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXXIII*. Tartu: 2004, lk 13.

⁵ Helmut Piirimäe, Tartu Ülikooli avamine Eesti rahvusülikoolina. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 294.

⁶ *Tartu Ülikooli statistika*. [<https://statistika.ut.ee/ut/>] 29.08.2019

muuseumi Morgensterni saalis avati ülikooli ajaloo püsinäitus „Minu elu ülikool“. Juubelipidustuste nädalavahetusel toimus Tartus Vanemuise kontserdimajas helilooja Pärt Uusbergi (sünd 1986) loodud suurvormi „...ja tuulelaeval valgusest on aerud...“ esmaettekanne. Segakoorile ja sümfoniaorkestrile kirjutatud teos on inspireeritud Kristian Jaak Petersoni (1801–1822) ja Uku Masingu tekstidest. Märgiline on, et Peterson asus ülikooli usu- ja filosoofiateaduskonda õppima täpselt kakssada aastat tagasi ehk 1819 ning 2019. aastal täitub Masingu 110. sünniaastapäev.

Kontserdile järgnes traditsiooniline tõrvikurongkäik ning toomkiriku tornidel etendus valgusmärg „Tartu vaim“, mis jutustas eestlaste loo erakordsel moel ja läbi kaasaegse tehnoloogia võimaluste, sidudes heli, valguse ja animatsiooni. Traditsioonide ja innovaatsuse sümboolsust oli kantud ka suurejooneline piduõhtu „Tuleviku juured“ Eesti Rahva Muuseumis. 1. detsember oli Tartu Ülikoolis erilise meeleolust kantud päev, kus pidulikkus oli vaoshoitud ja rohkem sissepoole suunatud. Toimus aastapäeva jumalateenistus Tartu Jaani kirikus ning seejärel traditsiooniline aktus peahoone aual. Aktus, mis oli inspireeritud päevast sada aastat tagasi, kuid kus kõneldi esmajoones rohkem tänasest ja tulevikust. Audoktorid ja uue põlvkonna doktorid said promoveeritud ning ülikool alustas ametlikult oma järgmist sajandit.

Tartus, august-oktoober 2019

Kadri Asmer
kunstiajaloolane ja „Rahvusülikool 100“ projektijuht

100 JAHRE VON DER GRÜNDUNG DER ESTNISCHSPRACHIGEN UNIVERSITÄT TARTU IN ESTLAND (1919–2019)

Am 1. Dezember 1919 erfolgte in der Aula im Hauptgebäude der Universität Tartu (dt. Dorpat) der Eröffnungsaktus – die Nationaluniversität Estlands nahm den Betrieb auf. Die estnischsprachige Universität wurde von einem verhältnismäßig kleinen Kreis geschaffen, in dessen Mittelpunkt Peeter Pöld (1878–1930) stand – der erste Bildungsminister der Republik Estland sowie der erste Kurator der Universität Tartu. Diese estnischsprachige Universität nahm ihre Tätigkeit mit einem Mangel an Lehrkräften, Lehrmaterialien und Lehrmitteln und mit nur einigen hundert Studenten auf. Weiterhin war ein großer Teil der Bibliothek und der Laboreinrichtungen nach Russland evakuiert worden.¹

In den Anfangsjahren der Nationaluniversität fehlte es an ausreichend Professoren estnischer Herkunft. Dadurch bedingt wurden gerade Finnen für die am besten geeigneten ausländischen Lehrkräfte gehalten, denn als Vertreter eines verwandten Volks verfügten sie über die besten Voraussetzungen Estnisch zu erlernen und in dieser Sprache zu unterrichten. Die Entscheidung, ausländische Hochschullehrer einzusetzen und zu halten, verschaffte der Universität das notwendige wissenschaftliche Potential, um die nächste Generation von Wissenschaftlern auszubilden. Im Jahr 1920 waren 73 Wissenschaftler (Professoren und Dozenten) im Amt, davon stellten Esten 31.² Laut der Statistik vom Jahr 2018, also fast ein Jahrhundert später, verfügt die Universität Tartu über 1517 akademische Mitarbeiter, von denen 187 ausländische Lehrkräfte sind.³

Das Unterrichtsjahr 2019/2020 an der Universität Tartu ist dem hundertjährigen Jubiläum als Nationaluniversität gewidmet. Vor diesem Hintergrund erscheinen Bücher, werden Ausstellungen erstellt und es erfolgen Konferenzen. Der Höhepunkt dieses Jahres fand im November statt, dann wurden die Gedenkmünze und die Briefmarke „Nationaluniversität 100“ vorgestellt, im Universitätsmuseum wurde die beständige Ausstellung zur Universitätsgeschichte eröffnet „Meine Lebensuniversität“. Am Wochenende der Jubiläumsfeierlichkeiten erfolgte in Tartu im Konzerthaus Vanemuine die Erstaufführung des großformatigen Werks des Komponisten Pärt Uusberg „...und das Windschiff hat Ruder aus Licht...“, es fand ein traditioneller Fackelumzug statt sowie auf dem Domberg das Lichtspiel „Der Geist Tartus“. Von der Symbiose der Traditionen und der Innovation war der groß angelegte feierliche Abend „Die Wurzeln der Zukunft“ im Estnischen Nationalmuseum getragen. Der 1. Dezember 2019 war an der Universität Tartu ein von einer besonderen Stimmung geprägter Tag, an dem das

¹ Timo Rui. Rahvusvaheline ülikool, eesti üliõpilased, *Tartu Ülikooli Ajaloo Kõikumisi XXXIII*. Tartu: 2004, S. 11.

² Helmut Piirimäe. Tartu Ülikooli avamine Eesti rahvusülikoolina, *Universitas Tartuens 1632–2007*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk. 294.

³ *Statistik der Universität Tartu*. [<https://statistika.ut.ee/ut/>] 29.08.2019.

Feierliche zurückhaltender und eher auf das Innere gerichtet war. Es erfolgten der Gottesdienst des Jahrestages in der Tartuer Johanneskirche und ein feierlicher Aktus in der Aula des Hauptgebäudes.

Tartu, August – Oktober 2019

Kadri Asmer
Kunsthistorikerin und Projektleiterin
von „Nationaluniversität 100“

100 YEARS OF THE ESTONIAN LANGUAGE UNIVERSITY OF TARTU IN ESTONIA (1919–2019)

On Monday, 1st December 1919 the university opened its doors for the first time as the University of Tartu of the Republic of Estonia. Estonia's national university was created by a rather small assembly that evolved around Peeter Põld (1878–1930) – the first curator of the university as well as the first Minister of Education for the Republic of Estonia. Although there were no more than 200 students, the Estonian-speaking university started out with a lack of lecturers, study materials and supplies. On top of everything else a significant proportion of the library's collection had been moved out to Russia. The same had happened to laboratory equipment.

It was during the early years when, due to shortage of professors of Estonian origin, Finns were considered the most attractive foreign professors to teach here. It was the Finno-Ugric background with similarities in languages that made them attractive in the first place. But the decision to incorporate and retain foreign professors had another advantage – the university obtained knowledge-based potential to train the next generation of the scientific community. In 1920, there were 73 researchers (professors and assistant professors) employed, of which 31 were Estonians. By 2018, approximately one hundred years later, there are 1,517 academic staff members, of whom 187 are of foreign origin.

The academic year of 2019/2020 is dedicated to the 100th birthday of Estonia's national university, for which a row of books is published, in addition to the organising of several special exhibitions and conferences. The culmination arrived in November when the University of Tartu Museum opened its new permanent exhibition "The University of Our Lives" along with the presentation of a commemorative coin and postage stamp issued to mark the anniversary of Estonia's national university. The anniversary weekend included the premiere of the large-scale composition for mixed choir and symphony orchestra, "...windship with oars of light..." by composer Pärt Uusberg in the Vanemuise Concert Hall; traditional torchlight procession; light show "The Spirit of Tartu" in the cathedral ruins at Toome Hill; and, an anniversary ball "Roots of the Future" at the Estonian National Museum. The weekend concluded in more moderate but noble tones on Sunday, 1st December with an anniversary service in St John's Church after which a public ceremony was held in the University of Tartu's assembly hall.

Tartu, August-October 2019

Kadri Asmer
Art Historian and
Project Manager of Estonia's National University 100

320 AASTAT TARTU ÜLIKOOI ASUMISEST PÄRNUSSE (1699–1710)

Tartu ülikooli kolimine Pärnusse toimus 1699. aasta augustis ja pidulik Academia Gustavo-Carolina avaaktus peeti uues kohas 28. augustil. See kolimine ei toimunud juhuslikult ning kolimise asjaolusid võib lugeda nii ülikooli senati protokollidest kui spetsiaalselt Pärnu inauguratsiooniaktusega seotud trükistest. Avaaktust kirjeldav raamat anti välja hoolika kaalumise ja ettevalmistustöö tulemusena Pärnu Akadeemias mõned aastad pärast pidulikkude avaaktust. Sellesse trükisesse on koondatud kantsler Erik Dahlbergi lühike kõne, seejärel rektor ja ajalooprofessor Sveno Cameeni vastus sellele, millele järgnes tema poolt peetud kõne auditooriumile. Trükis annab ülevaate ka sellest, kuidas siirduti protsessioonis äkitselt pilve tagant välja tulnud päikese paistel, oboehelide ja rahva hõiskamise saatel kirikusse ja kuidas seal kreeka ja idakeelte professor Daniel Ebehard pidas kantslist teemakohase jutluse. On teada, et selle inauguratsiooni tähistava raamatukese väljaandmisel sooviti kindlasti publitseerida ka jutlus, aga paraku ei õnnestunud jutluse teksti asjaosalistel hankida ja nii jäi see trükisest välja. Kirikust siirdus protsessioon linna suurte pronksist kaitsekahurite saluudi saatel krahvi majja, kus peeti suurejooneline pidusöök. Raamatukeses on sees ka järgmisel ja ülejärgmisel päeval peetud kõned, vastavalt teoloogiaprofessor Gabriel Skragge ja teoreetilise filosoofia professor Daniel Sacroviuse poolt. Kuna Pärnusse kolimise asjaolusid on Helmut Piirimäe mitmel pool juba käsitletud ning Sveno Cameeni kõne on samuti koos Kristi Viidingu kommentaaridega juba publitseeritud,¹ siis olen alljärgnevat märkused teinud tuginedes nendele teostele ja lisaks veel Sveno Cameeni disputatsioonile reisimisest ja Gabriel Skragge kõnele, mida on mõnevõrra vähem käsitletud.

Akadeemiline kolimine oli sellel ajal tavaline nähtus, sageli reisisisid õpetlased ühest ülikoolist teise ning tööpoolest polnud harv ka tervete akadeemiate kolimine. Seda eelkõige sõdade, aga ka religioosste ja poliitiliste olukordade sunnil. Akadeemilisele rändele pühendati disputatsioone ja kõnesid paljudes ülikoolides ning arenes välja omaette žanr – apodeemiline kirjandus, mis käsitles reisimist, selle ohte ja kasulikkust.² Vaadeldes Tartu ülikooli kolimist Pärnusse, siis hakkab silma, et seda käsitleti samuti selle žanri mõistete abil. Kõnekunsti professor Michael Dau pühendas kolimisele akadeemilise hüvastijätukõne „Teadmiste rändest“ (*De migratione literarum*), mis paraku ei ole (teadaolevalt) säilinud ja akadeemiliste avapidustuste raames peeti Pärnus ka disputatsioon „Arukas reisija, lühidalt visandatud“ (*Prudens peregrinator; breviter delineatus*). Disputatsiooni esimene tees algab sõnadega „see inimene ei juhtu kunagi

¹ *Academia Gustavo-Carolina inauguratsiooniaktus, mis peeti Pärnus 28. augustikuu päeval 1699. aastal*, kommenteerinud Kristi Viiding ja Helmut Piirimäe, tõlkinud Kristi Viiding (Pärnu: Tartu Ülikool, 1999); Helmut Piirimäe, *Ülikoolilinn Pärnu = Pärnu – the university town* (Tartu: Tartu Ülikool, 1999), samuti ka Georg von Rauch, *Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland, 1690–1710*, Schriftenreihe Schweden und Nordeuropa, H. 5 (Essen: Essener Verlagsanstalt, 1943).

² Vt Kristi Viiding, „Arukast reisimisest. Kolm reisimetoodilist traktaati 17. sajandi Eesti kirjanduses,” *Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16./17. sajandil*, 2, toim Enn Küng (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2006), 7–49.

millegi imelise peale, kes kogu aeg sedasama põldu künnab, ühtsama niitu kastab ja niidab“. See lause võib käia nii kulunud teemade käsitlemise, kui ka ühes kohas õppimise kohta. Suurele osale professoritest oli kolimine Pärnusse kannatamatult oodatud sündmus ja loodeti, et alles nüüd saab akadeemia korralikult arenema hakata.

Akadeemia kolimisele pühendatud sõnavõttudes tuleb selgelt välja, et Tartu ülikooli Pärnusse viimine ei kerkinud esimesena üles mitte 17. sajandi lõpus, vaid selle üle oli arutatud juba peaaegu ülikooli rajamisest alates. Kõigist tekstidest paistab silma ka asjaolu, et 1656–1658 toimunud Vene-Rootsi sõda mõjus ülikoolile Tartus laastavalt. Professorid ja üliõpilased põgenesid pärast Tartu vallutamist Vene vägede poolt 1656. aastal Tallinna, kuid seal ei õnnestunud akadeemia tegevust kuigivõrd jätkata ja mõne aasta möödudes hääbus akadeemia täiesti. Tartu linn jäi aga pärast sõda väga viletsasse olukorda, akadeemia hoone oli hävinenud, majad lagunenud. Oli üldse küsimärgi all, kas on mõtet ülikooli uuesti Tartus taasavada ning Pärnu kandidatuur oli juba siis väga tõsiselt arutusel. Tartu raad ja bürgermeistrid tegutsesid aga aktiivselt selle nimel, et ülikool jääks ikkagi Tartusse, sest linn sai aru, et ülikool toob piirkonnale kasu ja ka kodanikkond soovis, et ülikool peaks olema Tartus. Lõpuks ja suuresti põhjusel, et ülikool oli enne seal olnud, akadeemia taasavati siiski 1690. aastal Tartus. Ometigi juba „kohe“ – nagu ütleb Gabriel Skragge – hakati arutama küsimust, et kas poleks mõttekam kolida ülikool Pärnusse, millel on parem ühendus Rootsi ja mis asub ka Vene piirist kaugemal. Just viimane argument oli oluline, et ülikool pöördus kuninga poole ja esitati selgitus, et tänu ebasoodsale positsioonile ei soovi osad inimesed üldse Tartusse kohalegi tulla ning selle tõttu kiratseb ülikooli tegevus. Samuti oli ei soovinud Tallinna ja Riia päritolu tudengid Tartusse õppima tulla ning eelistasid õppeasutusi Saksamaal. Põhjuseks sellele võis olla siiski ka asjaolu, et enamus professoritest olid ülikoolis rootslased ja kohalik saksa rüütelkond kaebas ägedalt rootsistamise poliitika vastu, mille tagajärjel oli neil tunne „et kümne aasta pärast ei ole siin enam ainustki sakslast alles“. Niisiis ebasoodne asukoht Vene piiri lähedal ei olnud ainukeseks põhjuseks, mis ülikool 1690ndatel ei hakanud tegutsema sellise hooga nagu 1630ndatel. Seda ilmsetab ka ülikoolis kaitstud disputatsioonide arv, mis 1690ndtel on oluliselt väiksem kui varasemal perioodil.

Skragge väidab oma akadeemia avaaktuse kõnes, et otsus Pärnusse kolimiseks tehtigi varakult ära, kuid Karl XI surma tõttu ei jõutud seda ellu viima hakata ja alles järgmise kuninga Karl XII ajal ning Erik Dahlbergi juhatamisel sai mõte teoks. Tõepoolest olid juba 1697. aasta sügiseks plaanid tehtud, et ülikool Pärnusse kolida. Pärnus oli selleks puhuks korda seatud vana kindlustushoone ja vastavalt Dahlbergi korraldusele pidi sinna ehitatama ka kellatorn, sest ülikoolil oli tingimata vaja täpsemat ajaarvamise pidamist kui kirikukellade järgi. Sealjuures soovisid professorid, et Pärnus oleks olemas ka eraldi saal anatoomiliseks õppeks, observatoorium, matemaatiline peegel ja botaanikaaed. Tartus ei olnud õnnestunud hoolimata soovidest botaanikaaeda luua, sest kõik selleks välja pakutud kohad olid kas liiga kaugel, või võimatud selle tõttu, et segasid sõjaväge Tartu fortifikatsioonidele ligipääsemisel. Oluliseks pidasid professorid ka Pärnu uude ülikoolihoonesse korraliku sissepääsu loomist, mis lisaks pidulikkust ja väärikust. Väärikus ja pidulikkus olid selle aja ühiskonnas olulised ning professoritele tuli seega kindlasti ebameeldiva üllatusena, et kuningas andis teada, et ülikooli avamine Pärnus tuleb teha ilma suuremate tseremooniatega, sest tegemist ei ole õieti uue ülikooli

avamisega vaid olemasoleva üleviimisega ühest kohast teise. Tõepoolest säilitas ülikool Pärnus alguses isegi oma nime (*Academia Gustavo-Carolina*) ja alles mõne aja pärast ilmus kasutusse uus nimetus *Academia Pernaviensis*. Selle nime all aga oli võimalik ülikooli tegevust jätkata vaid 1710 aastani – alanud Põhjasõja tõttu oli ülikooli olukord Pärnus veel halvem kui Tartus. Teoloogiaprofessor Ingemund Brömsi kirjutab 1705. aastal, et Pärnus oli sel ajal vaid 7 üliõpilast, üks vähem kui professoreid, linn oli räpane ja „hunddyr“³. On siiski tähelepanuväärne, et hoolimata sõjast ja majanduslikust kitsikusest jätkas ülikool tegevust, õppejõududele maksti palka, ülikools kaitsti disputatsioone, peeti kõnesid, üliõpilased promoveerusid ja toimusid akadeemilised vaidlused.

Tartus, august-september 2019

Meelis Friedenthal

Tartu Ülikooli raamatukogu vanemteadur

³ Seda sõna võib tõlkida eesti keelde kui „sigakallis“. Tänan Kristiina Savinit tõlkimiselase konsultatsiooni eest.

VOR 320 JAHREN ZOG DIE UNIVERSITÄT TARTU NACH PÄRNU (1699–1710)

Der Umzug der Universität Tartu nach Pärnu erfolgte im August des Jahres 1699 und der feierliche Eröffnungsakt der Academia Gustavo-Carolina am neuen Sitz fand am 28. August statt. Über die Umstände der fraglichen Übersiedlung, die nicht zufällig zustande kam, kann man sowohl in den Senatsprotokollen der Universität wie auch in den speziell anlässlich des Inaugurationsaktes in Pärnu herausgegebenen Druck-Erzeugnissen lesen.

Die akademische Umsiedlung war in damaliger Zeit nicht ungewöhnlich, oft reisten die Gelehrten aus einer Universität zur anderen und in der Tat waren sogar ganze Universitäten nicht selten vom Umzug betroffen. Dies geschah vor allem aufgrund der Kriege, aber auch unter dem Zwang der religiösen und politischen Verhältnisse. Auf die akademische Wanderung wurde in den Disputationen und Reden an vielen Universitäten eingegangen und es bildete sich ein eigenes Genre, die apodemische Literatur heraus, worin das Reisen sowie die damit verbundenen Gefahren und Vorteile behandelt wurden. Betrachtet man den Umzug der Universität Tartu nach Pärnu, so fällt auf, dass dies ebenfalls mithilfe der Begriffe des oben erwähnten Genres behandelt wurde. Professor für Rhetorik Michael Dau widmete dem fraglichen Umzug seine akademische Abschiedsrede zum Thema „Über die Migration von Wissen“ (*De migratione literarum*), die (bekanntlich) leider nicht überliefert ist. Im Rahmen der akademischen Eröffnungsfeier wurde in Pärnu auch eine Disputation zum Thema „Ein weiser Reisender, kurz skizziert“ (*Prudens peregrinator, breviter delineatus*) abgehalten.

In den Reden anlässlich des Umzuges der Akademie kommt anschaulich zum Ausdruck, dass die Verlegung der Universität Tartu nach Pärnu nicht erst am Ende des 17. Jahrhunderts zum ersten Mal auf die Tagesordnung gesetzt wurde, sondern darüber war bereits fast seit der Gründung der Universität diskutiert worden. In allen Texten fällt auch der Umstand auf, dass sich der in den Jahren 1656–1658 erfolgte Russisch-Schwedische Krieg auf die Universität in Tartu verheerend auswirkte. Die Professoren und Studenten flüchteten nach der Eroberung von Tartu durch die russischen Truppen im Jahre 1656 nach Tallinn, wo die Tätigkeit der Akademie jedoch nicht erfolgreich fortgesetzt werden konnte, sodass sie nach einigen Jahren völlig zum Erliegen kam. Die Stadt Tartu befand sich nach dem Krieg in einem sehr erbärmlichen Zustand, das Akademiegebäude war vernichtet worden, die Häuser waren verfallen. Es wurde überhaupt infrage gestellt, ob die Wiedereröffnung der Universität in Tartu sinnvoll sei, wobei bereits dann die Kandidatur von Pärnu sehr ernsthaft erwogen wurde. Schließlich wurde die Akademie im Jahre 1690 dennoch in Tartu wiedereröffnet, dies zum größten Teil deshalb, dass sich die Universität früher dort befunden hatte. Dennoch wurde schon bald darauf die Frage aufgeworfen, ob es jedoch nicht vernünftiger wäre, die Universität nach Pärnu zu verlegen, das über eine bessere Verbindung nach Schweden verfügte und auch von der Grenze zu Russland weiter entfernt gelegen war. Eben das letztgenannte Argument war ausschlaggebend, dass sich die Universität an den König wandte und erklärte, dass nicht wenige Menschen wegen der ungünstigen Lage der Universität gar nicht bereit sind, sich zum Studium in Tartu einzufinden, weswegen die Tätigkeit der Universität nicht an Momentum zu gewinnen vermöge.

Mit der Verwirklichung dieses Plans konnte jedoch nicht begonnen werden und erst in der Regierungszeit des nächsten Königs Karls XII. konnte die fragliche Idee unter der Leitung des Akademiekanzlers Erik Dahlberg in die Wirklichkeit umgesetzt werden. In Pärnu konnte die Universität aber nur bis zum Jahr 1710 tätig sein – aufgrund des ausgebrochenen Nordischen Krieges war die Situation der Universität in Pärnu noch schlimmer als in Tartu. Es verdient jedoch Beachtung, dass die Universität ungeachtet des Krieges und einer wirtschaftlichen Notlage ihre Tätigkeit dennoch fortzusetzen vermochte, wobei die Professoren vergütet werden konnten, an der Universität Disputationen verteidigt und Reden gehalten, die Studenten promoviert und akademische Debatten geführt wurden.

Tartu, August-September 2019

Meelis Friedenthal
Wissenschaftlicher Mitarbeiter
der Universitätsbibliothek Tartu

320 YEARS FROM THE TEMPORARY RELOCATION OF THE UNIVERSITY OF TARTU TO PÄRNU (1699–1710)

The University of Tartu moved to Pärnu in August of 1699 and the opening festive assembly of the Academia Gustavo-Carolina in its new home was held on 28 August. This move did not take place by chance and one can read about the circumstances surrounding the move in the transcripts of the university senate as well as in a publication that was specially dedicated to the inauguration assembly in Pärnu.

Academic moving was a common phenomenon at that time. Scholars often travelled from one university to another and indeed, it was not uncommon for entire academies to move. This was primarily due to wars, but also to religious and political situations. Disputations and speeches were dedicated to academic migration in many universities and a separate genre developed, apademic literature, which concentrated on travelling, its dangers and benefits. When considering the moving of the University of Tartu to Pärnu, it stands out that this move was also treated using the concepts of this genre. Professor of rhetoric Michael Dau dedicated his academic farewell speech ‘On the Migration of Knowledge’ (*De migratione literarum*), which unfortunately (as far as is known) has not survived, to the moving of the university, and the disputation ‘The Prudent Traveller, Briefly Delineated’ (*Prudens peregrinator, breviter delineatus*) was also held in Pärnu within the framework of the opening academic festivities.

It clearly emerges from speeches dedicated to moving the academy that the idea of relocating the University of Tartu to Pärnu did not first arise at the end of the 17th century, rather it had already been discussed almost since the founding of the university. The fact that the Russian-Swedish War of 1656–1658 had a devastating effect on the university in Tartu also stands out in all of these texts. Professors and students fled to Tallinn after Tartu was captured by Russian forces in 1656 but the academy did not particularly succeed in continuing to function there and after a few years, the academy had ceased to operate altogether. The city of Tartu remained in very miserable condition after the war. The academy’s building had been laid waste, and the houses were in a state of disrepair. It was questionable whether there was any point at all in reopening the university in Tartu, and Pärnu’s candidacy was already under very serious discussion at that time. Ultimately, and largely for the reason that the university had been there before, the academy was finally reopened in Tartu in 1690. Even so, the question of whether or not it would still be a better idea to move the university to Pärnu already started being discussed shortly thereafter since Pärnu’s connection to Sweden was better and it was located farther from the Russian border. The latter argument in particular was of such importance that the university turned to the king and presented an explanation that thanks to its disadvantageous location, some people did not wish to even come to Tartu at all and for this reason, the university’s activity was withering.

This plan nevertheless did not reach the implementation stage and it was not until the reign of the next king, Charles XII, that this idea was put into action under the direction of the academy’s chancellor Erik Dahlberg. Yet the university could only operate in Pärnu until 1710 – the university’s situation in Pärnu was even worse than it had been in Tartu due to the Great Northern War that had in the meantime broken out. It is

nevertheless noteworthy that regardless of the war and economic hardship, the university still continued to operate, lecturers were paid their wages, disputations were defended at the university, speeches were held and students took their degrees.

Tartu, August-September 2019

Meelis Friedenthal
Senior Research Fellow at
University of Tartu Library

PÄIKESEKELL JA TARTU ÜLIKOOL PÄRNU/ SONNENUHR UND UNIVERSITÄT TARTU IN PÄRNU/ SUNDIAL AND UNIVERSITY OF TARTU IN PÄRNU

Pärnusse ümberasustatud (august 1699) Tartu Ülikooli hoone ette päikesekella asetamise mõtte esiautor oli tollase ülikooli kantsler ja Liivimaa kindralkuberner *Erik Dahlbergh*. Pelgalt mõtteks ja sooviks jäi päikesekella loomine paraku seekord just alanud Põhjasõja tõttu, mil kohalikul Pärnu linnavalitsusel polnud kella jaoks raha.

Idee taasalgatas Tartu Ülikooli majandusteaduskonna õppejõud ja teadur (1996–2005), töötades samaaegselt ka TÜ Pärnu kolledži õppejõuna (külalisena 1999–2001; korralisena alates 2002), majanduskandidaat-filosoofiadoktor (PhD), Associate Professor *Matti Raudjärv*.

2019 – **15 aastat** tänase Tartu Ülikooli regionaalse Pärnu kolledži ees oleva **päikesekella** avamisest Pärnus, Ringi tänav 35 (9. september 2004), autoriks skulptor *Hannes Starkopf*.

„Päikesekella“ loomiseks annetasid nüüd (aastal 2004) raha 23 eraisikut ja 13 firmat-organisatsiooni, seda nii Eestist kui välismaalt. Skulptuur, selle paigaldamine ja sündmuse avalik tähistamine maksid kokku 83 000 Eesti krooni (ca 5300 €). See kõik oli annetatud, mitte ülikooli eelarve raha. Annetajate nimed on talletatud skulptuuri kõrval olevale kivile kinnitatud metallplaadile.

Siinjuures veelkord kella idee taasalgatajalt siirad tänud skulptorile, kõigile toetajatele, abistajatele ja avamisel kohalolijatele-külalistele.

* * *

Als Urheber des Gedankens zur Aufstellung einer Sonnenuhr vor dem Gebäude der Universität Tartu, die nach Pärnu umgesiedelt war (1699), gilt *Erik Dahlbergh*, der Kanzler der damaligen Universität und Generalgouverneur von Livland.

Die Schaffung einer Sonnenuhr blieb damals bloß ein Gedanke und Wunsch wegen des gerade begonnenen Nordischen Krieges, da die lokale Stadtverwaltung von Pärnu kein Geld für die Uhr hatte.

15 Jahre seit Eröffnung **der Sonnenuhr** vor dem Pärnuer College der Universität Tartu, Standort: Ringi tänav 35, Pärnu (9. september 2004), Autor: Bildhauer *Hannes Starkopf*.

Die Idee wurde wieder aufgegriffen von der Lehrkraft und Forscher der Wirtschaftsfakultät an der Universität Tartu (1996–2005), Kandidat der Wirtschaftswissenschaften (Philosophiedoktor, PhD), Associate Professor *Matti Raudjärv*.

Für die Schaffung der „Sonnenuhr“ haben nun (im Jahre 2004) 23 Privatpersonen sowie 13 Firmen und Organisationen Geld gestiftet, sowohl aus Estland wie aus dem Ausland. Die Skulptur, deren Anbringung und kleine Feier zu diesem Ereignis haben insgesamt 83 000 Estnische Kronen (ca. 5300 €) gekostet.

Die Namen der Stifter sind auf einer Metallplatte verzeichnet, die auf dem Stein neben der Skulptur befestigt wurde.

An dieser Stelle möchten wir seitens derer, die die Uhrenidee wieder ins Leben riefen, einen aufrichtigen Dank an Bildhauer, an alle Unterstützer und Helfer aussprechen.

* * *

The original idea of installing a sundial in front of the building of the University of Tartu relocated to Pärnu (in 1699) came from *Erik Dahlbergh*, the then University Chancellor and Governor-General of Livonia.

Unfortunately, the creation of a sundial remained a mere idea and wish then because of the Great Northern War which had just started and left no funds for the local Pärnu City Government to install a sundial.

15 years from the opening of **the sundial** by Sculptor *Hannes Starkopf* in front of the Pärnu College of the University of Tartu at 35 Ringi Street (9 September 2004).

The idea was reinitiated by *Matti Raudjärv*, member of the academic staff and researcher of the Faculty of Economics of the University of Tartu (1996–2005), Candidate of Economics (PhD), Associate Professor.

Now (in 2004) 23 individuals and 13 companies/organisations both from Estonia and from abroad made donations for the creation of the sundial. The cost of the sculpture was 83,000 Estonian kroons (about € 5,300).

Names of the donors are listed on the metal plate fixed on a stone next to the sculpture.

The reinitiator of the idea expresses here again his sincere thanks to the sculptor and everybody who provided support and assistance.

Ajakirja toimkond

Redaktionsteam

Editorial Team of the journal

23. AUGUST 1989–2019 – KOLMKÜMMEND AASTAT BALTI KETIST¹

Balti kett² (läti keeles: *Baltijas ceļš*, „Balti tee“; leedu keeles: *Baltijos kelias*, „Balti tee“) oli 23. augustil 1989 Eestis, Lätis ja Leedus korraldatud ühine poliitiline massimeeleavaldus, mille eesmärgiks oli demonstreerida maailmale Baltimaade vabadustahet ja juhtida tähelepanu NSV Liidu ja Saksamaa vahel poole sajandi eest sõlmitud Molotovi-Ribbentropi paktile, mille salaprotokollid viisid Baltimaade okupeerimise ja annekteerimiseni NSV Liidu poolt. Meeleavaldusest võttis osa ligikaudu 2 miljonit inimest ehk umbes 25% Eesti, Läti ja Leedu tolleaegsest elanikkonnast. Baltimaade rahvad rivistusid üle 600 km pikkuseks Tallinna, Riia ja Vilniust ühendanud katkematuks inimahelaks.³

Balti kett ning sellele eelnenud Balti apell ja Hirvepargi miiting Tallinnas valmistasid oma nõudmiste õigusliku rõhuasetusega ette Eesti Vabariigi taastamise õigusliku järjepidevuse alusel 20. augustil 1991.⁴

Ka allakirjutanu osales Balti ketis, seistes kaaskodanike vahel kätest kinni ravis Tallinnas Toompeal Hirvepargi nurgal Falgi tee, Komandandi tee ja Toompea tänava ristmikul. Meeleolu oli kõigil ülev ja ühendav. Täiesti võhivõõrad inimesed olid äärmiselt sõbralikud ja tuleviku suhtes optimistlikud. Minu vanemad (ema Salme ja isa Arved) sõitsid oma sõpradega ca 50-60 km Tallinnast Riia poole ja seisis seal Balti ketis. Allakirjutanu otsustas Tallinnas osaleda, sest järgmisel päeval oli tal lubadus-kohustus Võrus, Kubija Turismibaasis sealsetele turistidele-puhkajatele (põhiliselt olid nad saabunud Venemaalt ja Ukrainast) vene keeles loenguid Eestist, tema ajaloost (sh nõukogude okupatsioonist jm), inimestest, kultuurist jms pidada.⁵

Keti lõppedes kiirustasin Tallinna bussijaama, et Tallinn-Võru kiirbussiga Võrru sõita ning järgmisel päeval loenguteks valmis olla. Bussisõit oli imeline – paljud inimesed-kaassõitjad, samuti Balti ketis seisnud, olid rõõmsad ja heatahtlikud. Poolel teel hakkas juba hämarduma ning siis oli tore näha, et paljude Tallinn-Tartu-Võru maantee äärde jäävate talude-majapidamiste eluhoonete akendel põlesid küünlad – kindlasti Balti ketti tähistades. See vaatepilt oli väga meeliülendav ja südamlük, tänaseni meelde jäänud! Turismibaasi jõudsin juba pimedas, pärast keskööd. Ilm oli aga endiselt ja jätkuvalt ilus ning soe.

¹ allakirjutanu isiklikest läbielamistest ning kogemustest lähtudes inspireeritud ja kirjutatud.

² käesolev artikkel on kirjutatud (ka ajendatud) suurepärase kolleegi professor dr Kostel Gerndorfi mälestuseks, kes lahkus ootamatult meie hulgast 27.06.2019 ja kes saadeti väärikalt teele 4.07.2019 Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) peahoonest (see joonealune pärineb 12. juulist 2019). Kostel oli ka üks Balti keti organiseerijatest.

³ kasutaud Interneti (Google) materjale.

⁴ Ibid.

⁵ Ettepanek loenguteks tuli Turismibaasi juhtkonnalt, kuna olin varem üliõpilasena seal majanduspraktikal viibinud, samuti loenguid pidanud ning matakainstruktorina ja ekskursiooni-juhina mitmel aastal edukalt töötanud.

Kuna turiste oli palju ja nad vaheldusid (osa inimesi olid kohapeal, osa matkadel, osa ekskursioonidel, osa saabumas), siis oli loenguid ca nädala vältel, ikka 1-2 loengut päevas. Loomulikult sai inimesi ka toimunud Balti ketist informeeritud – olin ju ise nn „elav eksponaat“, kes selles osales.

Kuna selliseid loenguid Kubija Turismibaasis pidasin ma juba mitmendat aastat (ka järgnevatel aastatel), siis oli kuulajate hulgas inimesi, kes kuulasid minu etteastet juba teist või kolmandat korda (nad viibisid meil juba teist-kolmandat suve järjest!). Nad tunnistasid, et meil Eestis toimub pidev poliitiline areng ja asjad liiguvad huvitavalt edasi. Esitati palju küsimusi – kõik said vastused.

Valdavalt võeti loengud ja küsimuste vastused hästi vastu, kuigi turistide seltskonna võiks kolme gruppi jaotada:

- inimesed (kõige suurem grupp), kes suhtusid meie olukorda ja arengutesse igati mõistvalt ja positiivselt (nendega olid pärast loenguid veel eraldi vestlused ja küsimustele vastamised – huvi oli üllatavalt suur!);
- inimesed, kes olid meie sündmuste suhtes ükskõiksed (neid oli piisaval hulgal);
- inimesed (neid oli kõige vähem, kuid nad olid kõige häälekamad!), kes meie asjadesse üpris negatiivselt ja vastaliselt suhtusid. Nende inimeste arvamused ja vastuväited said aga oluliste ajalooliste, kultuuriliste ja majandusfaktidega lahti seletatud ja tagasi lükatud.

Huvitav oli see, et eeskätt meie suundumuste ja eesmärkide pooldajad ning isegi mõned ükskõiksed inimesed olid minu (st Eesti) poolt ja asusid vastaseid ründama, neile vastu rääkima. Seda oli tore pealt kuulata ja jälgida, aeg-ajalt neid täiendades. Oli väga huvitav, isegi pinevalt põnev!

Balti kett oli kindlasti suurepärane ja ajalukku kuuluv sündmus, selles osalemine ja loengute pidamine Võru-Kubijal (neil aastatel ka mujal Eestis) aga allakirjutanule suurepärane isiklik ning positiivne kogemus!

Hommikul, 28. aprillil 2019 ja
12. juulil 2019

Tallinnas, Pirita-Kosel

Peatoimetaja
Matti Raudjärvi

23. AUGUST 1989–2019 – DREISSIG JAHRE BALTISCHE KETTE¹

Balti kett (auf Estnisch „Baltische Kette“)² (*Baltijas ceļš* – auf Lettisch „Baltischer Weg“; *Baltijos kelias* – auf Litauisch „Baltischer Weg“) war die am 23. August 1989 in Estland, Lettland und Litauen organisierte gemeinsame politische Massenkundgebung. Das Ziel der Aktion war, der Welt den Freiheitswillen der Baltischen Länder zu demonstrieren und die Aufmerksamkeit auf den vor einem halben Jahrhundert zwischen der Sowjetunion und Deutschland abgeschlossenen Molotow-Ribbentrop-Pakt zu lenken, dessen Geheimprotokolle zu der Okkupation und Annektierung seitens der Sowjetunion führten. An der Kundgebung haben ungefähr 2 Millionen Menschen bzw. etwa 25% der damaligen Bevölkerung Estlands, Lettlands und Litauens teilgenommen. Die Völker der Baltischen Länder haben sich in einer mehr als 600 km langen Strecke von Tallinn über Riga bis Vilnius in einer lückenlosen Menschenkette aufgereiht.³

Die Baltische Kette sowie der vorangegangene Baltische Appell und die Kundgebung im Hirvepark (Hirchpark) in Tallinn bereiteten mit rechtlicher Akzentsetzung ihrer Forderungen die Basis zur Wiederherstellung der Republik Estland auf Grundlage der rechtlichen Folgerichtigkeit am 20. August 1991 vor.⁴

Auch der Unterzeichnende beteiligte sich in der Baltischen Kette und stand, Hand in Hand, gemeinsam mit den Mitbürgern in einer Reihe, die am Domberg in Tallinn begann, an der Ecke von Hirvepark (Hirchpark) und Falgi tee, an der Kreuzung der Straßen Komandandi tee und Toompea tänav. Die Stimmung war für alle erhebend und voll Verbundenheit. Vollkommen fremde Menschen waren außerordentlich freundlich und gegenüber der Zukunft sehr optimistisch. Meine Eltern (Mutter Salme und Vater Arved) fuhren gemeinsam mit ihren Freunden ca. 50–60 km südwärts von Tallinn und stellten sich dort in die Baltische Kette. Der Unterzeichnende entschied sich, in Tallinn zu bleiben, denn er hatte eine Zusage und Verpflichtung für den folgenden Tag, in der Touristenherberge Kubija bei der Stadt Võru. Dort sollte er den Touristen und Urlaubern (die vorwiegend aus Russland und der Ukraine gekommen waren) Vorträge über Estland in russischer Sprache, über die Geschichte des Landes (darunter über sowjetische Okkupation usw.), über die Menschen, Kultur usw. halten.⁵

Als die die Veranstaltung der Kette zu Ende ging, beeilte ich mich zum Busbahnhof Tallinn, um mit dem Expressbus Tallinn–Võru nach Võru zu fahren und am nächsten Tag für die Vorträge vorbereitet zu sein. Die Busfahrt war wundervoll – viele Leute und

¹ Anhand von persönlichen Erlebnissen und Erfahrungen des Unterzeichnenden inspiriert und niedergeschrieben.

² Dieser Artikel wurde verfasst (und motiviert) in Erinnerung an den großartigen Kollegen Prof. Dr. Kostel Gerndorf, der unerwartet am 27.06.2019 von uns ging und mit Ehrerbietungen vom Hauptgebäude der Technischen Universität Tallinn (TUT) am 4.07.2019 verabschiedet wurde (diese Fußnote stammt vom 12. Juli 2019).

³ Materialien von Internet (Google) verwendet.

⁴ Ibid.

⁵ Der Vorschlag zu den Vorträgen kam von der Leitung der Touristenherberge, da ich früher als Student dort mein Wirtschaftspraktikum absolviert, ebenso Vorträge gehalten und etliche Jahre erfolgreich als Wanderführer und Reiseleiter gearbeitet hatte.

Mitreisende, die ebenso in der Baltischen Kette gestanden hatten, waren in guter Stimmung und wohlgesinnt. Auf der halben Strecke wurde es bereits dunkel und dann war es schön zu sehen, dass auf vielen Fenstern der Bauernhöfe und Häuser an der Landstraße Tallinn–Tartu–Võru Kerzen brannten – sicherlich als Zeichen für die Baltische Kette. Das sich eröffnende Bild war sehr erhebend und herzerwärmend, das habe bis heute in Erinnerung behalten! Ich habe die Touristenherberge erst in der Dunkelheit erreicht, es war schon nach Mitternacht. Das Wetter war aber nach wie vor noch schön und warm.

Da es viele Touristen gab und die Gruppen sich abwechselten (ein Teil der Leute waren vor Ort, ein Teil auf Wanderungen, ein Teil auf Exkursionen, ein Teil noch nicht angekommen), dann zogen sich die Vorträge über die ganze Woche hin, 1–2 Vorträge am Tag. Natürlich wurden die Leute auch über die Baltische Kette informiert – war ich doch selber ein sog. „lebendiges Exponat“, der sich daran beteiligt hatte.

Da ich derartige Vorträge an der Touristenherberge Kubija bereits mehrere Jahre gehalten hatte (und auch in folgenden Jahren), dann hat es unter den Zuhörern Leute gegeben, die meinen Auftritt bereits zum zweiten oder dritten Mal hörten (sie hielten sich bei uns schon den zweiten-dritten Sommer nacheinander auf!). Sie gaben zu, dass bei uns in Estland eine andauernde politische Entwicklung stattfindet und dass sich die Ereignisse sehr interessant voranschreiten. Es wurden viele Fragen gestellt – alle wurden beantwortet.

Zum größten Teil stießen die Vorträge und Antworten auf Fragen auf einen guten Widerhall, obwohl man unter den Touristen drei Gruppen ausmachen konnte:

- jene Menschen (die größte Gruppe), die in jeder Hinsicht verständnisvoll und positiv zu unserer Situation und Entwicklung eingestellt waren (mit denen ergaben sich nach den Vorträgen noch weitere Gespräche und Beantwortung von Fragen – das Interesse war erstaunlich groß!);
- jene Menschen, die gegenüber unseren Ereignissen gleichgültig waren (an denen hat es eine recht große Anzahl gegeben);
- jene Menschen (das war die kleinste Gruppe, sie waren aber am lautesten!), die zu unseren Angelegenheiten recht negativ eingestellt und sogar dagegen waren. Den Meinungen und Einwänden von diesen Leuten wurden jedoch Erklärungen über bedeutende historische, kulturelle und wirtschaftliche Fakten gegenübergestellt und damit widersprochen.

Es war interessant zu beobachten, dass vor allem jene, die unsere Dynamik und Ziele unterstützten und sogar einige von den Gleichgültigen sich auf meine (d. h. Estlands) Seite stellten und die Widersprechenden attackierten und diesen widersprachen. Es war wirklich schön, dabei zuzuhören und zu verfolgen, ab und zu Ergänzungen einzufügen. Es war sehr interessant, sogar aufregend spannend!

Die Baltische Kette ist sicherlich ein großartiges und zu der Geschichte gehörendes Ereignis, für den Unterzeichnenden ist aber die Beteiligung daran und das Halten der

Vorträge in Võru-Kubija (in diesen Jahren auch an anderen Orten von Estland) eine wunderbare persönliche und positive Erfahrung gewesen!

Am Morgen des 28. April 2019 und
12. Juli 2019

In Tallinn, Pirita-Kose

Chefredakteur
Matti Raudjärv

23 AUGUST 1989–2019 – THIRTY YEARS FROM THE BALTIC WAY¹

The Baltic Way² (in Estonian: *Balti kett* (Baltic Chain), in Latvian: *Baltijas ceļš* (Baltic Way); in Lithuanian: *Baltijos kelias* (Baltic Way)) was the joint political mass demonstration organised on 23 August 1989 in Estonia, Latvia and Lithuania in order to show to the world the wish of the Baltic States to become free and to draw attention to the Molotov-Ribbentrop Pact signed between the U.S.S.R. and Germany half a century ago with secret protocols which led to the occupation and annexation of the Baltic States by the Soviet Union. Approximately 2 million people, i.e. 25% of the population of Estonia, Latvia and Lithuania at that time participated in the demonstration. The people of the Baltic States lined up to form a continuous human chain spanning more than 600 km, joining Tallinn, Riga and Vilnius.³

The Baltic Way and the Baltic Appeal and the Hirve Park (Deer Park) meeting in Tallinn before it prepared with the legal emphasis of their claims the restoration of the Republic of Estonia on the basis of legal continuity on 20 August 1991.⁴

Also, the undersigned participated in the Baltic Way, standing in line, holding hands with fellow citizens on Toompea in Tallinn, on the corner of the Hirve Park on the crossroads of the Falgi Road, Komandandi Road and Toompea Street. Everybody felt elated and united. Complete strangers were extremely friendly and optimistic about the future. My parents (mother Salme and father Arved) travelled about 50-60 km from Tallinn towards Riga and stood there in the Baltic Way. The undersigned decided to participate in Tallinn as I had promised and was obliged to deliver lectures in Russian about Estonia, its history (incl. the Soviet occupation, etc.), people, culture, etc. to tourists/holiday-makers (mainly from Russia and Ukraine) in Võru, the Kubija Tourist Home, the next day.⁵

After the end of the Baltic Way I hurried to the Tallinn Bus Station to take a Tallinn-Võru intercity bus to Võru to be ready for the lectures the next day. The trip by bus was wonderful – many people, fellow passengers, who had also been standing in the Baltic Way, were happy and kind. It was becoming dark halfway during the trip and it was nice to see candles burning on the windows of the farmhouses and country homes at the sides the Tallinn-Tartu-Võru road – surely to celebrate the Baltic Way. This sight was

¹ Inspired by and written according to the personal emotions and experience of the undersigned

² This article has been written to commemorate (and is also inspired by) our wonderful colleague Professor Dr Kostel Gerndorf who unexpectedly left our midst on 27.06.2019 and was sent off with respect on 04.07.2019 from the main building of the Tallinn University of Technology (TalTech) (this footnote is from 12 July 2019).

³ Internet (Google) materials used.

⁴ Ibid.

⁵ The proposal for lectures had come from the management of the Tourist Home as I had been a business trainee there earlier as a student and had also delivered lectures there and worked for them successfully for several years as a hiking instructor and tour guide.

exhilarating and heart-warming, I still vividly remember it! I reached the Tourist Home already in the dark, after midnight. The weather, however, was still fine and warm.

As there were many tourists and they were present at different times (some people stayed there, others went hiking or on tours, new people arrived), I delivered lectures for a week, 1 or 2 lectures every day. I certainly informed people of the Baltic Way that had just taken place – I was a live example, a participant, after all.

As I had held such lectures at the Kubija Tourist Home for several years already (and did it also in the following years), some people in the audience already heard my presentation already for the second or third time (they had visited us for two or three successive summers!). They admitted that there were constant political developments in Estonia and things were moving on in an interesting way. Many questions were asked – they all received replies.

Lectures and replies to questions were mostly received well although the tourist community could be divided into three groups:

- the people (the largest group) who had a quite understanding and positive attitude towards our situation and developments (we had separate discussions with them and replied to their questions after the lectures – they were surprisingly very much interested!);
- the people who were indifferent towards our events (there were enough of these people as well);
- the people (the lowest number but with loudest voices!) who had a negative and antagonistic attitude towards our matters. However, the opinions and objections of these people were explained and rejected with important historical, cultural and economic facts.

It was interesting that above all those who approved of our trends and goals and even some indifferent people were on my side (i.e. on the side of Estonia) and started to attack the opponents, contradict them. It was wonderful to listen and observe to that, adding my thoughts from time to time.

It was very interesting, even intensely exciting!

The Baltic Way was certainly a wonderful and historic event and participating in it and delivering lectures at Võru-Kubija (also elsewhere in Estonia during these years) was a wonderful personal and positive experience for the undersigned!

On the morning of 28 April 2019

12 July 2019

At Pirita-Kose in Tallinn

Chief Editor
Matti Raudjärv

1989. AASTA TEINE POOL – KOHALIKU OMAVALITSUSE TAASTAMISE ALGUS EESTIS ja BERLIINI MÜÜRI LANGEMINE

Seonduvalt iseseisva riigi sünniga on tähistatud või tähistatakse meil aastatel 2018–2020 mitmeid 100 aasta taguseid suursündmusi. Sünnipäev on ametlikult 24. veebruaril, kui 1918. aastal avaldati Tallinnas „Manifest kõigile Eestimaa rahvastele“, milles kuulutati välja sõltumatu ja demokraatlik Eesti Vabariik. Taustaks märgime aga, et on teadlasi ja poliitikuid, kes loevad riigi sünnipäevaks hoopis 28 novembrist 1917¹. See on päeva, kui sama aasta suvel valitud Ajutine Maanõukogu vahetult enne laiali saatmist bolševike poolt kuulutas ennast kõrgeima võimu kandjaks ja kuulutas välja riikliku iseseisvuse. Eeltooduga tahame kinnitada, et nagu Eesti Vabariigi sünd oli protsess (mille oluliseks rajajooneks sai 2. veebruar 1920, kui Eesti Vabariigi ja Venemaa vahel sõlmiti Tartu rahuleping) nii oli ka riigi ja tema olulise alussamba – kohaliku omavalitsuse taastamine pikem protsess.

Nende juubelisündmuste tähistamise tuhinas ei tohiks me unustada samuti veidi juubeliväärilisi, 30 aastat tagasi toimunut. Eriti 1989. aasta teisel poolel oli Eestis järgnevat ajalugu kujundanud mitmeid olulisi sündmusi, alates Balti ketist 23. augustil kuni 10. detsembril toimunud kohalike valimiseni, aga rahvusvaheliselt oli kindlasti tähelepanuväärseim Berliini müüri langemine. Saatuse tahtel sai autor viimasest sündmusest ainulaadselt ja meeldejäädvalt osa, millest ka allpool meenutused. Aga tolleaegsete vabanemisprotsesside ajaloolise kokkulangevuse ilmetamiseks ja seonduvalt majanduspoliitikaga märgime, et sügisel 1989 lõppes kohaliku omavalitsuse seaduse ettevalmistus. See oli esimesi seadusi, mis kirjutati Eestis (ei olnud tõlgitud vene keelest), aga igal juhul oli see esimene kohaliku omavalitsuse seadus endistes sotsimaades, st Kesk- ja Ida-Euroopas ning Baltikumis.

Suuremat avalikku huvi pakkuvate seaduseelnõude vastu võtmised Ülemnõukogus toimusid siis tolleaegse Vabariikliku Poliitharidusmaja (Sakala Keskuse) saalis, kuhu kutsuti elnõu autorid, aga seal said osaleda paljud teisedki huvilised. Internetiülekandeid tol ajal ju ei tuntud ja eriti elnõu autoreid vajati kohapeale ka ekspertidena. Eesti NSV Ülemnõukogu XI koosseisu 13. istungjärgul 10. novembril oli päevakorras „Kohaliku omavalitsuse aluste seaduse elnõu teine lugemine“.

Sellele elnevalt oli ENSV Ülemnõukogu 1989. aasta 18. mail võtnud vastu seaduse Eesti NSV isemajandamise alused². Samal päeval kiitis Ülemnõukogu oma otsusega Eesti NSV üleminekust isemajandamisele heaks Eesti NSV isemajandamise koondkontseptsiooni ja selle alusel välja töötatud NSV Liidu seaduse projekti «Eesti NSV ülemineku kohta vabariiklikule isemajandamisele (majanduslikule iseseisvusele)» ning

¹ Juba 1989. aastal väitsid Igor Gräzin ja Maie Ruus, et „formaal-juriidilisest vaatekohast” lähtudes on Eesti riigi sünnikuupäev tõepoolest 28. november 1917. Sellele seisukohale on hiljem asunud mitmed teisedki juristid ja ajaloolased:

[<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/millal-t-histada-eesti-riigi-juubelit/>] või „Seda tähtpäeva on vahel lausa omariikluse sünnipäevaks hinnatud.“

[<https://www.ev100.ee/et/eesti-riigi-sundimise-lugu>]

² ÜN ja VT, 1989, 18, 223

kohustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esitama see Eesti NSV seadusandliku algatusena NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressile³. Need olid esimesed õigusaktid, kus pärast enam kui neljakümne aastast vaheaega kasutati taas terminit „kohalik omavalitsus“.

8. augustil 1989 võttis ENSV Ülemnõukogu vastu põhimõttelise tähendusega otsuse „Haldusreformi läbiviimisest Eesti NSV-s“ Kongressile⁴. Lähtudes IME koondkontseptsioonist ja seadusest Eesti NSV isemajandamise alused ning vajadusest tagada üleminek kehtivalt haldussüsteemilt omavalitsuslikule haldussüsteemile, nähti selle otsusega ette viia vabariigis 1990.–1994. aastatel läbi haldusreform, mis pidi hõlmama: 1) rahvavõimu vabariigisisese detsentraliseerimise omavalitsuslikele juhtumistasanditele ning riikliku ja omavalitsusliku juhtimise kindlapiirilise eristamise; 2) territoriaalse haldusstruktuuri reorganiseerimise.

Oluline on rõhutada, et vastavalt sellele otsusele pidid haldusreformi läbiviimise kohtadel tagama kohaliku omavalitsuse esindusorganitena tegutsema hakkavad volikogud. Need polnud veel valitud, kuid pidid saama valitud samal päeval vastu võetud Eesti NSV kohalike rahvasaadikute nõukogude valimisseaduse alusel. Just märksõna „kohalikud volikogud“ on siinkohal oluline rõhutada, sest aeg-ajalt võib kahetsusväärselt lugeda-kuulda, et kohaliku omavalitsuse volikogudest saame sel perioodil rääkida alles 1993. aasta kohalikest valimistest. Eriti mõistetamatu on see seisukoht maakondade ja vabariiklike linnade kohta, sest märgitud haldusreformi otsuse p.3 kohaselt „maakondade ja vabariikliku alluvusega linnade volikogud asuvad tegevusse 1. jaanuarist 1990“. Ja need organid hakkasid tegutsema 10. novembril 1989. aastal vastu võetud Kohaliku omavalitsuse aluste seaduse alusel.

Nende käest, kes 1989. aasta 10. detsembri valimisi tahavad tingimata nimetada rahvasaadikute nõukogude valimisteks tahaks küsida – kas Hardo Aasmäe oli siis viimane Tallinna Linna RSN Täitevkomitee esimees? Veelgi enam. 1989. aasta 10. detsembril valitud esinduskogu Tallinnas valis ka 1992. aasta veebruaris tagasi astunud H. Aasmäe järel Jaak Tamme linna täidesaatva võimu juhiks – linnapeaks. Aga seda tegi seesama „rahvasaadikute nõukogu“, kes ka H. Aasmäe valis. Seega hoopis J. Tamm oleks viimane Tallinna Linna RSN Täitevkomitee esimees. Absurdne! Aga seda võiksid mõelda ka 1989. aasta sügisel Tallinnas (ja kogu Eestis) kohaliku omavalitsuse taastamise kriitikud.

1989. aasta sügisel lõppes Kohaliku omavalitsuse aluste seaduse ettevalmistus. Tolleaegse Vabariikliku Poliitharidusmaja (Sakala Keskuse) saalis toimunud Eesti NSV Ülemnõukogu XI koosseisu 13. istungjärgul 10. novembril oli päevakorras „Kohaliku omavalitsuse aluste seaduse eelnõu teine lugemine“. Suur saal oli valitud istungi läbi viimiseks, et eelnõu autorid ja teised asjast huvitatud isikud saaksid vahetult osaleda. Internetiülekanदेid tol ajal ju ei tuntud ja eriti eelnõu autoreid vajati kohapeale ka ekspertidena.

³ ÜN ja VT, 1989, 18, 224

⁴ ÜN ja VT, 1989, 26, 348

Täpselt samasse aega jääb minu kojuõit ühelt rahvusvaheliselt nõupidamiselt Prahast. Olin ka üks märgitud Kohaliku omavalitsuse seaduse autoreid ja tahtsin seetõttu ise osaleda selle seaduse arutelul.

1989. aasta 9. novembril tahtsin lennata Prahast Moskvasse ja sealt edasi koju. Lennuvälja tabas aga peale lõunat tihe udu ja Moskvasse lennata soovinud reisijad (hinnanguliselt ca 60 inimest) saadeti kella 22 ajal Prahast väljunud rongi peale, et sõita Berliini ja sealt järgmisel hommikul edasi. Pole tähtsusetu rõhutada, et see sõit toimus novembrikuu ööpimeduses. Meid paigutati ühte vagunisse, kus olid 3+3 istmetega kupeed. Öösel kella kahe paiku jõudis rong Dresdenisse. Istusin kupees keset vagunit. Seal oli ka üks naine suure kohvriga, kes tahtis ainsana Dresdenis väljuda. Kuna tema kohver oli vähemalt poolsada kg raske, siis otsustasin teda aidata. Mingit aimu ei olnud, mis oli eelmisel õhtul juhtunud tollaegses Saksa DVs.

Jõudsin üliiraske kohvriga vaguni uksele ja nägin pilgeni täis perroonil eelkõige teismelisi noori. Jätsin daami koos kohvriga vaguni uksele ja tormasin tagasi kupeesse, sest teistest uksest valgus juba sakslasi peale. Sain siiski oma kohale istuda. Kuna meie kupees oli üks iste tühjaks jäänud ja seda märgati, siis tuli selgelt lapseootel tütarlaps sinna istuma. Esialgu oli kupees vaikne, sest Prahast peale tulnud tukkusid. Äkki paari tunni pärast, kusagil nelja paiku kui väljas oli jätkuvalt pilkane pimedus küsis üks vanem mees meie kupees – mis kell on ja millal me Berliini jõuame? Tegi seda muidugi vene keeles. Ah sa püss! Nüüd tormas saksa tüdruk välja ja hüüdis – siin on venelased, siin on venelased! Selle peale järgnesid koridoris kümmekond minutit noorte hüüded „Russen, Russen ...!“

Rong pidi minu teada hommikul kella 7 paiku jõudma Schönefeldi lennujaama. Paar tundi enne seda haarasin oma kohvri sülle ja hakkasin koridoris jalgu libistades aeglaselt nihkuma ukse poole. Kohvri küljes uudistati silti *Czechoslovensko Airlines* ja ka saksa keeles saatsin vabandusi ette ja taha. Vaguni koridori läbimine läks korda.

10. novembri varahommikul Schönefeldi jaamas nägin, mis toimub tänavatel. 2+2 sõidurada olid tihedalt täis autosid ja üksnes Lääne-Berliini suunas. Valgusfoorid ei töötanud ning teises suunas ega ristuvalt sõita ei saanudki. Aga mitte vähem meeldejääv polnud see, et nägin, kuidas kõik ülejäänud reisikaaslased vaatasid vaguni akendest nõutult välja. Püüdsin neid käeviietega välja kutsuda, aga järgnesid üksnes õlakehitused. Arvasin, et ka keele pärast ei juletud kupeedest väljuda.

Läksin lennujamas Aerofloti leti juurde. Seal juba teati meie tulekust ja küsiti – kus teised on? Ütlesin, et ei saanud vagunist välja. Selle peale järgnes hüüatus, et nad ei saa ju *Ostbahnhof* 'ist lennuväljale. Pilt, mida tänaval olin näinud, ainult kinnitas seda. Aga see, mida sel öösel ja hommikul kogesin oli niivõrd muljetavaldav, et on lausa detailideni veel 30 aastat hiljemgi mees. See, millised rahvamassid tollaegsest Saksa DVst tormasid „demokraatia hapnikukraani“ juurde!

Aga täpselt samal ajal toimus ka meil „hapnikukraani avamine“ Kohaliku omavalitsuse aluste seaduse vastu võtmise näol. 1980. aastate lõpul püüti just kohalike nõukogude abil päästa nõukogude impeeriumi. Juba 60 aastat oli selles riigis kasutatud loosungit

„kogu võim nõukogudele!“ Paljude sotsiaalsete ja majanduslike probleemide põhjuseks toodigi sageli, et rahvasaadikute nõukogud on loovutanud oma võimu partei-komiteedele. See võim tulevat nüüd tagasi võtta. Seepärast pole ka üllatav, et 1988. aasta 12.–14. detsembril kutsuti Moskvasse NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi hoonesse töögrupp (igast liiduvabariigist üks esindaja), et alustada NSV Liidu kohaliku omavalitsuse ja kohaliku majanduse seaduse (*закон о местном самоуправлении и местном хозяйстве*) väljatöötamist. Eesti esindaja oli käesoleva artikli autor, kes siis oli Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi teadusdirektor. Valmis seaduseelnõu redaktsioon, mis saadeti liiduvabariikidele arutamiseks. Eestis olid aga poliitilised protsessid ja arusaam demokraatlikust turumajanduslikust ühiskonna-korraldusest arenenud nii kaugele, et elnõu tunnistati kõlbmatuks, mis ainult põlistab sotsialistlikku korda.

1989. aasta sügisel avaldas⁵ Eestimaa Rahvarinde ajakirjanduses valimisplatvormi 10. detsembri kohalikeks valimisteks, mis algas hingesööbinud sõnadega 1918. aasta Manifestist kõigile Eestimaa rahvastele: „Eesti, sa seisad lootusriikka tuleviku lävel.“ Muuhulgas märgiti valimisplatvormi sissejuhatuses: „Kogu Ida-Euroopa on jõudmas suurimate muudatuste ajajärku pärast Teist maailmasõda. ... Meie rahvale on antud veel üks šanss, mis kohustab meid maksimaalselt kasutama avanenud võimalusi ning andma oma panus Ida-Euroopa uuestisündi ... on mõõdapääsmatu Eesti kõigi rahvaliidumiste uus poliitiline enesemääratlus. Oluliseks etapiks selles enesemääratluses ongi eelseisvad valimised. Oleme jõudnud mitmeparteilise poliitilise süsteemi künnisele. ...“

ENSV Töötajate Interliikumise Koordinaatsiooni nõukogu häälekanaja „Eesti Interliikumine“ 8. numbris oktoobris 1989, mida Jevgeni Kogan oli NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul levitanud, oli ka „Pöördumine NSV Liidu Ülemnõukogu poole.“ Selles konstateeriti: „Kujunenud olukorras pidada võimatuks osavõttu kohalike võimuorganite valimistest kehtiva Eesti NSV seaduse alusel. Asuda organiseerima ja läbi viima alternatiivseid kohalike rahvasaadikute nõukogude valimisi, lähtudes Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsiooni sätetest.“

Alles kümme aastat (!) hiljem saime ajalehest⁶ eeltoodud teksti levitaja (kes oli 17. oktoobril 1999. aastal valitud Tallinna Linnavolikogu liikmeks ja seal oma volitused peatanud) enda sulest teada, et kogu tolleaegne suhtumine olevat olnud üksnes kättemaks holokausti eest ning „kui ta (s.o J. Kogan) oleks olnud teadlik, et Eesti iseseisvust taotlevad inimesed ei ole fašistide poolehoidjad, poleks interliikumist kui niisugust olnud.“

Tolleaegse poliitilise demagoogia näitena võib tuua ka EKP Mererajooni Komitee ühelt pleenumilt rajoonikomitee I sekretäri Aleksandr Gussevi ettekande, kus öeldi:⁷ „Näiteks mulle helistatakse ja soovitakse oma kandidatuur valimistel üles seada. Mina küsin vastuseks: millistel valimistel? ... Valimistulemuste kindlakstegemise metroodika kohta pole midagi selge. Ajalehte ilmus kirjutis allkirjaga „G. Jānes. ETA“. Aga kes see Jānes

⁵ „Noorte Hääl“, 17. oktoober 1989

⁶ „Eesti Päevaleht“, 1. detsember 1999

⁷ „Õhtuleht“, 21. oktoober 1989

on? Kes teda volitas? Alternatiivvalimiste ideoloogid ütlevad: tahame näha valimistulemuste kindlakstegemise instruksiooni selle idee autorite allkirjadega. On aeg lahendada asju mitte hääletamisega, vaid veenmisega.“

Kahtlemata on isegi tänapäeval kummaline lugeda, et Kommunistliku Partei Tallinna ühe rajoonikomitee sekretär ei teadnud, kes oli Ülemnõukogu Presiidiumi nõukogude töö osakonna kauaaegne juhataja asetäitja. Pea iga tallinlase postkasti jõudsid sellised lendlehed, kus Eesti NSV töötajate interliikumine põhjendas, miks on vaja boikoteerida eelseisvaid valimisi. Muuhulgas olid seal sellised fraasid, nagu: *„Нам не по пути с обманщиками и преступниками, ... нам не по пути с политическими жуликами, ... нам не по пути с организаторами фарса вместо выборов.“* („meil pole ühist teed petiste ja kurjategijatega, ... meil pole ühist teed poliitiliste sulidega, ... meil pole ühist teed valimiste asemel fars'i organiseerijatega...“).

Valimisreklaami iseloomustati tabavalt ajakirjanduses:⁸ „Lähed enne õhtut korraks majast välja ja viskad eeskojas pilgu postkasti – tühi. Tuled vähekesse aja pärast tagasi – oo! Paberiservad valendavad. Kes muu, kui intrid jälle 10. detsembri valimisi meelde tuletamas. ... lõpus pidulik üleskutse: „Las valimisjaoskonnad jäävad tühjaks!“... kästakse moodustada „ustavatest inimestest“ grupid, kes „üldsuse esindajatena“ (tühjades?) valimisjaoskondades valvaksid. Tuletatakse meelde, mida muidu võidakse kasutamata sedelitega teha: 99,9 protsenti valijatest käis hääletamas, neist 99,9 protsenti hääletas poolt ...“ Eks need nn intrid teadsid väga hästi, kuidas aastakümnete jooksul „hääli loeti“.

Hoolimata teatud poliitiliste jõudude tugevast survest valimisi boikoteerida, oli valimisosalus 10. detsembril 1989. aastal Eesti keskmisena 72%. ETA avaldas 22. detsembril 1989 sama päeva seisuga kokkuvõtte toimunud kohalike nõukogude rahvasaadikute valimisest. Valimisringkondades, kus hääletamisest võttis osa alla 50 protsendi valijatest, tunnistati valimised mittetoimunuks. Selliseid ringkondi oli Tallinnas neli, kus tuli valida kokku 13 saadikut (nagu juba märgitud, tuli valimiseaduse alusel Tallinna Linna Rahvasaadikute Nõukogusse valida 80 saadikut). Tallinna territooriumil asuvas Maardu linnas tunnistati valimised mitte toimunuks kolmes valimisringkonnas, kus tuli valida kokku seitse saadikut (Maardu Linna Rahvasaadikute Nõukogusse kuulus valimisele 15 saadikut). Valimisringkondades, kus valimised tunnistati mitte toimunuks, tuli 45 päeva jooksul viia läbi kordusvalimised.

12. detsembril 1989 teatas Jevgeni Kogan NSV Liidu Ülemnõukogu istungil rahvasaadikutele ja televisiooni vahendusel üle NSV Liidu,⁹ „et Tallinna 190 000st vene keelt rääkivast valijast ei võtnud pühapäevastest valimistest osa 160 000. Põhjus – igakülgne diskrimineerimine“. Mida neist arvudest arvata? Linna valimiskomisjoni sekretär Mihkel Pilving ning täitevkomitee organiseerimis-juriidilise osakonna juhataja Taavi Torgo kinnitasid, et Tallinnas ei käinud valimas ühtekokku 141 587 inimest, nende hulgas on nii eestlasi kui ka teistest rahvustest elanikke. Valimistest osavõtu

⁸ „Rahva Hääli“, 5. detsember 1989

⁹ „Rahva Hääli“, 14. detsember 1989

protsent oli 62,68. Kui arvestada, et tavaliselt ei käi valimas 20 protsenti elanikest, jääb boikoti arvele kõigest 18–20 protsenti elanikest, s.o 60 000 – 70 000 inimest. Seega on Kogan tegelikule arvule 100 000 otsa kirjutanud.

Raamatusarjas „Eesti Vabariik 100“ ei ilmunud kahjuks ühtegi raamatut seonduvalt kohaliku omavalitsuse panusega Eesti omariikluse sünni ja taastamisse. Ühes vähestest trükistest, kuigi autoriteetses, aga kahjuks paljudele tundmatus „Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne“ rõhutatakse: „Eesti omariikluse taastamist 1980. aastate lõpus ja iseseisva riigi haldusorganisatsiooni loomist alustati samuti (nagu 1918. aastal – S.M.) kohalikust omavalitsusest. Ajaloolises plaanis on kohalikul omavalitsusel Eesti riikluse tekkes, selle taastamises ja mis kõige tähtsam – ka püsimises väga oluline roll, sest demokraatlikus ühiskonnas seob kohalik omavalitsus riigi tsiviilühiskonnaga.“ Arusaadavalt tuleb öeldut mõista kogu Eesti, iga küla, alevi või linna seisukohalt, aga kõige olulisem on see tõdemus seonduvalt pealinnaga.

Meie esivanemad hindasid ajaloo tundmist meist enam. 1930. aastal rõhutati meie kohaliku omavalitsuse ühes juhtivas ajakirjas „Linnad ja Alevid“: „Heita teatud ajajärgkude järele pilku minevikku on tähtis ja tarviline igale inimesele, kuid otse möödapääsematu see on kogukonna elus, eriti siis, kui on saadud üle teatud raskusist ja rajatud ühiskondlik elu uutele alustele.“¹⁰ Me taastame oma valla! See eesmärk oli 1980.–90. aastate vahetusel üks peamisi inimeste poliitilisele aktiivsusele ja nõukogude võimust vabanemisele innustaja igas külas, alevis ja linnas.

Tallinnas, 9. novembril 2019

Sulev Mäeltsemees

¹⁰ Tallinna Linnavalitsuse tegevuse põhijooned viimasel veerandsajandil. „Linnad ja Alevid“ 1930, nr 2/3, lk 26

DIE ZWEITE HÄLFTE DES JAHRES 1989 – DER BEGINN DER WIEDERHERSTELLUNG DER LOKALEN SELBSTVERWALTUNG IN ESTLAND UND DER FALL DER BERLINER MAUER

Vor 30 Jahren, in der zweiten Hälfte des Jahres 1989 gab es in Estland etliche bedeutende Ereignisse, die die darauffolgende Geschichte mitgestaltet haben (beginnend von der Baltischen Kette am 23. August bis zu den Kommunalwahlen am 10. Dezember), international war jedoch der Fall der Berliner Mauer das Ereignis mit der meisten Aufmerksamkeit. Wie es das Schicksal wollte, habe ich an diesem Ereignis einzigartig und unvergesslich Anteil gehabt.

Da die Befreiungsprozesse hierbei historisch zusammenfielen, möchte ich zum Hintergrund anmerken, dass im Herbst 1989 die Vorbereitung des Gesetzes über die kommunale Selbstverwaltung zu Ende ging. Es handelte sich um eines der ersten Gesetze, das in Estland geschrieben wurde (nicht aus dem Russischen übersetzt wurde), aber es war auf jeden Fall das erste Gesetz über die kommunale Selbstverwaltung in ehemals sozialistischen Ländern, d. h. in Mittel- und Ost-Europa und im Baltikum.

Die Gesetzesentwürfe, denen ein größeres öffentliches Interesse zukam, wurden vom Obersten Sowjet damals im Republikanischen Haus für Politische Bildung (Sakala-Zentrum) verabschiedet, wohin die Autoren des Entwurfes eingeladen wurden, da konnten aber auch etliche andere Interessenten teilnehmen. Die Übertragungen via Internet waren damals ja noch nicht üblich und daher war es notwendig, dass besonders die Autoren von Entwürfen als Experten vor Ort waren. In der 13. Sitzungsperiode der XI. Zusammensetzung des Obersten Sowjets der Estnischen Sozialistischen Sowjetrepublik am 10. November war „Die zweite Lesung des Gesetzesentwurfes zu den Grundsätzen der kommunalen Selbstverwaltungen“ auf der Tagesordnung.

Genau in dieselbe Zeit fiel auch meine Heimreise von einer internationalen Tagung in Prag. Mein Wunsch war es, bis zum 10. November Tallinn zu erreichen. Am 9. November 1989 wollte ich von Prag aus nach Moskau fliegen und von dort weiter nach Hause. Der Flughafen wurde aber am Nachmittag von einem dichten Nebel lahmgelegt und die Flugreisenden nach Moskau (schätzungsweise ca. 60 Menschen) wurden zum Zug geschickt, der um 22 Uhr aus Prag abfuhr, damit sie nach Berlin gelangen und am nächsten Morgen von da aus weiterfliegen. Es ist nicht unbedeutend zu erwähnen, dass diese Fahrt in der Finsternis der Nacht im November stattfand.

Wir wurden in einem Waggon untergebracht, wo es Abteile mit 3 + 3 Sitzplätzen gab. Um zwei Uhr in der Nacht kam der Zug in Dresden an. Ich saß in einem Abteil in der Mitte des Waggons. Da war auch eine Frau mit einem großen Koffer, die als einzige in Dresden aussteigen wollte. Da ihr Koffer mindestens fünfzig Kilo schwer war, hatte ich beschlossen, ihr zu helfen. Wir haben keine Ahnung gehabt, was am vorangegangenen Tag in der damaligen Deutschen Demokratischen Republik geschehen war. Ich erreichte mit dem stark übergewichtigen Koffer die Waggontür und sah auf dem überfüllten Bahngleis vor allem Jugendliche im Teenageralter. Ich ließ die Dame mit dem Koffer an der Waggontür und spurtete zurück in das Abteil, denn durch die andere Tür drängelten schon Deutsche in den Zug.

Ich konnte mich dennoch auf meinen Platz setzen. Da ein Platz in unserem Abteil leer geblieben war und das bemerkt wurde, dann nahm dort ein Mädchen Platz, das ersichtlich ein Kind erwartete. Anfänglich war es im Abteil still, denn diejenigen, die in Prag zugestiegen waren, machten ein Nickerchen. Dann plötzlich, in ein paar Stunden, so um vier Uhr morgens, als draußen immer noch eine totale Finsternis herrschte, fragte ein älterer Mann in unserem Abteil – wie spät ist es und wann erreichen wir Berlin? Er hatte das natürlich auf Russisch gefragt. Ach du meine Güte! Nun stürmte das deutsche Mädchen aus dem Abteil und rief – hier sind Russen, hier sind Russen! Darauf folgten im Korridor für einige Dutzend Minuten die Rufe der Jugendlichen „Russen, Russen ...!“

Nach meinem Wissen sollte der Zug morgens um 7 Uhr am Flughafen Schönefeld ankommen. Einige Zeit vorher habe ich meinen Koffer geschnappt und mich im Korridor langsam schleichend in Richtung Tür bewegt. Am Koffer wurde das Schild Československo Airlines neugierig beäugt und ich habe auch Entschuldigungen auf Deutsch in alle Richtungen geschickt. Die Durchquerung des Waggons war damit gelungen.

Am frühen Morgen des 10. Oktober habe ich dann am Bahnhof Schönefeld gesehen, was sich auf den Straßen tat. Die 2 + 2 Fahrbahnen waren dicht mit Fahrzeugen bestückt, alle nur in Richtung West-Berlin. Die Ampeln funktionierten nicht und es war schier unmöglich, in die entgegengesetzte Richtung oder quer zu fahren. Aber nicht weniger unvergesslich war es, als ich sah, wie die übrigen Reisegefährten aus den Fenstern des Zuges total ratlos herausgeschaut haben. Ich versuchte, sie mit Handbewegungen nach außen zu rufen, aber darauf folgten nur Achselzucken. Ich dachte mir, dass sie sich vielleicht auch wegen der Sprache nicht getraut haben, aus dem Abteil herauszukommen.

Ich ging am Flughafen zum Aeroflot-Schalter. Dort wussten sie schon über unsere Ankunft Bescheid und fragten – wo sind die anderen? Ich habe gesagt, dass sie es nicht schafften, aus dem Waggon auszusteigen. Darauf folgten einige Fluchworte und der Ruf, dass sie es ja vom Ostbahnhof aus nicht zum Flughafen schafften. Das Bild, das ich auf den Straßen gesehen hatte, hat es nur bestätigt.

Aber das, was ich in dieser Nacht und am Morgen erfahren hatte, war derart eindrucksvoll, dass es mir noch 30 Jahre danach bis ins kleinste Detail in Erinnerung geblieben ist.

Am 10. November 1989 wurde das Gesetz über die Grundsätze der kommunalen Selbstverwaltung verabschiedet und einen Monat später – am 10. Dezember haben Kommunalwahlen stattgefunden, nach einem halben Jahrhundert die ersten freien Wahlen mit mehreren Mandaten.

In Tallinn, 9. November 2019

Sulev Mäeltseemes

THE SECOND HALF OF 1989 – BEGINNING OF THE REINSTATEMENT OF LOCAL GOVERNMENTS IN ESTONIA and THE FALL OF THE BERLIN WALL

30 years ago, during the second half of 1989, several important events took place in Estonia, which shaped the subsequent history (starting from the Baltic Way on 23 August until the local elections on 10 December) but the fall of the Berlin Wall was certainly the most notable event on an international scale. It was my fate to participate in this event in a unique and memorable way.

I have to note as a background for the historical coincidence of these liberation processes that the preparation of the Local Government Act was completed by autumn 1989. It was one of the first laws written in Estonia (and not translated from Russian) but it was at any rate the first local government act in former socialist countries, i.e. in Central and Eastern Europe and the Baltic States.

Draft acts which were more interesting for the general public were passed by the Supreme Soviet in the hall of the then Political Education House of the Republic (Sakala Centre) to which the authors of the draft act were invited and where also many other interested persons could participate. Internet broadcasting was not known at that time and particularly the authors of the draft act were required to be present also as experts. The agenda of the 13th session of the XI composition of the Supreme Soviet of the Estonian S.S.R. included “Second reading of the Draft Bases of Local Government Act”.

At exactly the same time I travelled home from an international meeting in Prague. I intended to arrive in Tallinn by 10 November. I had planned to fly from Prague to Moscow on 9 November 1989 and from there home. But there was dense fog at the airport in the afternoon, and passengers who wanted to fly to Moscow (about 60 people) were instructed to take a train leaving Prague at 22:00 to travel to Berlin and continue their trip the next morning. It is also important to emphasise that the trip was taken on a dark November night.

We were taken to a railway carriage with compartments with 3+3 seats. The train arrived in Dresden at about 2 o'clock at night. I was sitting in a compartment in the middle of the carriage. There was also a lady with a large suitcase there who was the only one who wanted to get off the train in Dresden. As her suitcase weighed at least fifty kilograms, I decided to help her. We had no idea what had happened the previous evening in the then German Democratic Republic. I came to the carriage door with this extremely heavy suitcase and saw above all teenagers on the platform which was very full of people. I left the lady at the carriage door with her suitcase and rushed back to my compartment because many Germans were already entering through the other door.

I could still sit on my seat. As a seat had become empty in our compartment and it was noticed, a clearly pregnant young woman came to sit there. There was silence in the compartment at first as those who had travelled from Prague were dozing off. But suddenly, at about four o'clock when it was still very dark outside, an older man in our compartment asked – what time is it and when will we arrive in Berlin? He did it in

Russian, of course. Oh my God! Now the German girl rushed out and shouted – there are Russians, there are Russians here! After that the young people shouted for ten minutes “Russen, Russen ...!” in the corridor.

As far as I knew, the train was to arrive in the Schönefeld Airport at about 7 o'clock in the morning. A couple of hours before that I grabbed my suitcase in my arms and started to shift my feet slowly in the corridor towards the door. The label Československo Airlines on my suitcase was examined and I also apologised a lot in German. I managed to pass through the carriage.

In the early morning of 10 November at the Schönefeld Airport I saw what was happening in the streets. The 2+2 lanes were packed with cars and only towards West Berlin. Traffic lights were not functioning and it was not possible to drive in the other direction or cross the highway. But it was at least as memorable to see all other fellow passengers looking out of the carriage windows baffled. I tried to invite them out, waving my hand, but they just shrugged. I think they were afraid to leave the compartments also because of the language.

I approached the Aeroflot counter at the airport. They already know there that we were coming and asked – where are the others? I said that they could not leave the carriage. Then the officials started to swear and shouted that they could not get from Ostbahnhof to the airport then. The situation that I had seen in the streets only confirmed that.

I remember my memorable experience from that night and the morning in detail even now, 30 years later.

The Bases of Local Government Act was passed on 10 November 1989 and a month later – on 10 December the local elections were held, the first free, multi-mandate elections after a half a century.

In Tallinn, 9. November 2019

Sulev Mäeltsemees

STRUKTUURIPROBLEEMID EUROOPA LIIDUS

Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast

7. aprillil 1992 allkirjastati Euroopa Ülemkogu poolt Hollandis Maastrichtis Euroopa Liidu leping. Esmajooneliseks eesmärgiks oli sisemiste turustusvõimaluste laiendamine majandusstruktuuride ühtlustamise ja ühenduse sees püsivate kaubanduskistuste üldise vähendamise kaudu. Lisaks sellele oli ette nähtud ka turustusvõimaluste laiendamine väljaspool liitu koordineeritud kaubanduspoliitika kaudu.

Eelkõige pidid järele jõudma oma majandusarengus mahajäänud riigid. Seda ei ole järgnenud ajal aga saavutatud; hoopis vastupidi: tootmisstruktuuride lahknevused Euroopa tuumikriikide – näiteks Saksamaa ja Austria – ning lõunapoolse piirkonna riikide – nagu Itaalia ja Hispaania – vahel püsivad jätkuvalt. Kreekas stagneerub majandus sügaval tasemel. Ärajäänud ühtlustumine on tänasest vaatenurgast tingitud struktuursete jäikuste edasikestmisest nõrkade riikide majanduskoosluses ja seetõttu ärajäänud vajalikust tootlikkuse tõusust. Need arengud, mida tollal, Euroopa Liidu sünnimomendil ei suudetud veel ette näha, osutuvad tänasel päeval diferentseeritud struktuuriprobleemide tõttu suurimateks ohumomentideks rahaliidu edasikestmisele.

Euroopa Liidu organites käib juba pikemat aega arutelu selle üle, millise majanduspoliitilise kursi peaksid võtma eelkõige nõrgemad ELi riigid. Ühest küljest soovitatakse säästlikku eelarvepoliitikat, et kõigepealt vähendada riigivõlgade kõrget taset ja saavutada sellega rohkem mänguruumi tulevikus kasvu edendavate meetmete jaoks. Nõutakse vähemalt tasakaalustatud riigieelarvet (Brüssel). Vastupidiselt soovitatakse teiselt poolt (Rooma) lõdvemat eelarvepoliitikat, selleks et nende riikide loid majandus uuesti toimima hakkaks.

On kogemustest nähtud tõsiasia, et kui kaubandustõkkeid kõrvaldatakse ja seeläbi turustusvõimalused laienevad, siis lõikavad sellest kasu eelkõige ennast turul juba hästi sisseeadnud ettevõtted. Sest nemad on need, kes suudavad tänu enda juba olemasolevatele turukontaktidele joondada kõrge kvaliteediga ja turukõlblike toodete pakkumise õigeaegselt vastavaks pidevalt muutuvatele turustustingimustele. Kasvava turustuse, käibe ja likviidsusvoo tingimustes osutub neil võimalikuks uurimistöö ja arenduse tõttu tekkivate kõrgete püsikulude ümberjaotamine rohkemate turustusüksuste vahel, nii et lõpptulemusena nende keskmised kulud langevad, mis võimaldab neil arendada konkurentsivõimelisemat hinnapoliitikat.

„Kellel on, sellele antakse!“ Rahvamajandusteaduses räägitakse selles kontekstis mõnikord ka „sisemisest kolonialismist“. Selle all mõistetakse poliitikat ühes riigis või – nagu siinkohal – riikide ühenduses, tänu millele soodustatakse suurema tootlikkuse ja kõrgema kasumlikkusega ettevõtteid võrreldes nõrgema majandusega turuosalistega. Seonduvalt käesoleva problemaatikaga tahetakse selle juhtlausega välja öelda, et Euroopa Ühenduse institutsioonid ignoreerivad oma globaalse suunitlusega poliitika tõttu diferentseeritud tööstuspoliitika vajadust. Teisisõnu: majandusliku arengu tipus olevates riikides tuleb tööstuspoliitikat teisiti kujundada kui nõrga majandusega riikides. Nende riikide nõrga majanduse edendamiseks vajatakse sihipäraseid, põhjapanevaid reforme, mille kaudu saaks nende tootlikkust ja kasvu kestlikult edendada. Seda,

milliseid meetmeid need reformid konkreetselt ette nägema peaksid, saab konkretiseerida ainult üksikjuhul antud riigi spetsiifilisi tingimusi arvesse võttes.

Mai 2019

Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019)

Kiel / Warder,
Saksamaa

Matti Raudjärv
Tallinn / Pirita-Kose ja Pärnu,
Eesti

P. S.: eelolev artikkel, seekord tõesti vaid lühiartikkel, oli viimane, mille lugupeetud emeriitprofessor dr rer. pol. Mandred Oskar Eitel Hennies kirjutas. Allakirjutanul on olnud au talle kaasautoriks olla, nii nagu paljudel varasematel kordadel kui meie ühisartiklid ja -raamat ilmusid. Samas oli Manfredi roll oluliselt suurem kui allakirjutanul. Kas meie ajakirjas selliseid nn „Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast“ veel ilmub, on vara arvata. Kui ilmub, siis kahjuks juba ilma Manfredita. Kuid usun, et tema kui meie ajakirja olulise autori ja toetaja, samuti paljude Värskä konverentside aktiivse innustaja mäletamiseks ehk ikkagi!
Elame-näeme!

11. novembril 2019

Austusega,
Matti Raudjärv

STRUKTURPROBLEME IN DER EUROPÄISCHEN UNION

Gedanken zur gegenwärtigen Situation

Am 7. April 1992 ist im niederländischen Maastricht der Vertrag über die Europäische Union vom Europäischen Rat unterzeichnet worden. Vordergründiges Ziel war, durch Angleichung der Wirtschaftsstrukturen und generellen Abbau von innerhalb der Gemeinschaft bestehenden Handelshemmnissen die internen Absatzmärkte zu erweitern. Darüber hinaus war durch eine koordinierte Handelspolitik auch der Ausbau der Absatzmärkte außerhalb der Union vorgesehen.

Vor allem die in ihren wirtschaftlichen Entwicklungen zurückgebliebenen Länder sollten aufholen. Das ist aber in der Folgezeit nicht erreicht worden; ganz im Gegenteil: Die Diskrepanzen in den Produktionsstrukturen zwischen den europäischen Kernländern – beispielweise Deutschland und Österreich – und den Ländern der südlichen Sphäre – wie Italien und Spanien – bestehen weiterhin. In Griechenland stagniert die Wirtschaft auf tiefem Niveau. Die ausbleibende Konvergenz ist aus heutiger Sicht auf das Fortbestehen der strukturellen Starrheiten im Wirtschaftsgefüge der schwachen Länder und den dadurch ausbleibenden notwendigen Produktivitätsteigerungen zurückzuführen. Diese Entwicklungen, die man damals zur Geburtsstunde der Europäischen Union noch nicht vorhersehen konnte, erweisen sich heute durch die differenzierten Strukturprobleme als die größten Gefahrenmomente für das Fortbestehen der Währungsunion.

In den Gremien der Europäischen Union wird seit langem darüber diskutiert, welchen wirtschaftspolitischen Kurs vor allem die schwachen EU-Länder einschlagen sollen. Einerseits wird eine sparsame Haushaltspolitik empfohlen, um zunächst die hohen Bestände an Staatsschulden zu reduzieren und damit zukünftig mehr Spielraum für wachstumsfördernde Maßnahmen zu erlangen. Zumindest wird ein ausgeglichener Staatshaushalt gefordert (Brüssel). Dem gegenüber wird von anderer Seite (Rom) eine lockere Haushaltspolitik empfohlen, damit die lahrende Wirtschaft dieser Länder wieder in Gang kommt.

Es ist eine Erfahrungstatsache, dass, wenn Handelshemmnisse abgebaut werden und sich dadurch die Absatzmärkte erweitern, davon vor allem die bereits am Markt gut etablierten Unternehmungen profitieren. Denn sie sind es, die durch ihre bereits bestehenden Marktkontakte das Angebot hochwertiger und marktgerechter Produkte zeitnah auf die sich ständig ändernden Absatzbedingungen ausrichten können. Bei steigendem Absatz, Umsatz und Liquiditätszufluss werden sie in die Lage versetzt, die durch Forschung und Entwicklung entstehenden hohen Fixkosten auf mehr Absatzeinheiten zu verteilen, so dass im Endergebnis ihre Durchschnittskosten sinken und sie in die Lage versetzen, eine konkurrenzstarke Preispolitik zu betreiben.

„Wer hat, dem wird gegeben!“ In der Volkswirtschaftslehre spricht man in diesem Zusammenhang zuweilen vom ‚*Internen Kolonialismus*‘. Darunter wird eine Politik in einem Land oder – wie hier – in einer Gemeinschaft von Ländern verstanden, durch welche die produktivitätsstarken und ertragreichen Unternehmungen gegenüber den wirtschaftsschwachen Marktteilnehmern begünstigt werden. Im Zusammenhang mit der

vorliegenden Problematik soll mit diesem Slogan zum Ausdruck gebracht werden, dass die Institutionen der Europäischen Gemeinschaft durch ihre global angelegte Politik die Notwendigkeit einer differenzierten Industriepolitik ignorieren. Mit anderen Worten: In Ländern an der Spitze der wirtschaftlichen Entwicklung muss die Industriepolitik anders angelegt werden als in Ländern mit einer schwachen Wirtschaft. Zur Förderung der schwachen Wirtschaft dieser Länder bedarf es gezielter, grundlegender Reformen, wodurch deren Produktivität und Wachstum nachhaltig gefördert wird. Nur, welche Maßnahmen diese Reformen konkret vorsehen müssen, das kann nur im Einzelfall unter Berücksichtigung der spezifischen Bedingungen des Landes konkretisiert werden.

Mai 2019

Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019)
Kiel/Warder,
Deutschland

Matti Raudjärv
Tallinn/Pirita-Kose und Pärnu,
Estland

P. S.: Der vorliegende Artikel, dieses Mal tatsächlich nur ein Kurzartikel, war der letzte, der uns aus der Hand des ehrenvollen Prof. Emerit. Dr. rer. pol. Manfred Oskar Eitel Hennies erreichte. Der Unterzeichnende hat die Ehre gehabt, als Mitautor zu fungieren, so wie auch früher etliche Male unsere gemeinsamen Artikel und gemeinsames Buch erschienen sind. Dabei war die Rolle von Manfred wesentlich grösser als die vom Unterzeichnenden. Ob in unserer Zeitschrift noch weiterhin dieser Art sog. „Gedanken zur gegenwärtigen Situation“ erscheinen werden, ist noch zu früh zu vermuten. Wenn doch, dann leider schon ohne Manfred. Ich glaube jedoch, dass der eine oder andere erscheinen wird, sei es denn nur als Erinnerung an ihn als Autor und Unterstützer unserer Zeitschrift, oder ebenso als an einen aktiven Initiator von unseren Konferenzen in Värskla!

Wir werden es sehen!

11. November 2019

Mit Hochachtung
Matti Raudjärv

STRUCTURAL PROBLEMS IN THE EUROPEAN UNION

Introductory thoughts on the current situation

On the 7th April 1992 the European Council signed the Maastricht Treaty, the main aim of which was to expand sales markets within the European Union, by reducing barriers to trade. Furthermore, through better coordination of trade policies, the treaty hoped to further develop sales markets outside the European Union.

Particularly weaker countries, those left behind in terms of economic development, should be given the opportunity to make up for this deficit. This however, has not been the case, rather just the opposite: the discrepancies in production structure between the European core countries, such as Germany or Austria, and those countries further south, such as Italy and Spain, have remained. In Greece there has been a stagnation in economic development at lower level. Nowadays it is clear that this lack of convergence is a result of continued inflexibility in economic structures in weaker states, leading to them failing to increase their productivity. These developments, which were unforeseeable at the time of the foundation of the EU, present the biggest challenge to the survival of the monetary union.

For some time now, the European Union has been considering the best economic course to follow, particularly in regard to the weakest EU states. On the one hand, it seems that a frugal budgetary policy would be advisable, in order to reduce debt and enable growth-stimulating reforms, or at least to stabilize state budgets (Brussels). On the other hand, Rome recommends a more relaxed budgetary policy in order to stimulate the economy in these weaker states.

Experience shows that when barriers to trade are removed, allowing sales markets to expand, well established businesses flourish. It is these businesses which, through their established trading partners, are able to offer high quality products, in line with the market, in spite of continually changing selling conditions. Increased sales, turnover and liquidity enable them to operate strong pricing policies necessary to cover fix costs, incurred through research and development, and to remain competitive.

“For to everyone who has, will be given more...!” In economics we often speak of “internal colonialism”, meaning the politics of a country, or in this case a group of countries, in which highly productive and profit-yielding businesses are at an advantage over economically weaker businesses. The aforementioned quotation highlights the fact that the EU, through its global policies, does not allow for the need for differentiation in industrial policies. In other words, economically strong states have different requirements in regard to industrial policy compared to their weaker counterparts.

In order to strengthen productivity and growth in the weaker states specific economic reform is needed. The concrete measures required can only be effective if the individual needs of the states in question are taken into consideration.

May 2019

Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019)
Kiel/Warder
Germany

Matti Raudjärv
Tallinn/Pirita-Kose and Pärnu
Estonia

P.S.: The paper above, this time really just a short article, was the last one written by respected Professor Emeritus Dr. rer. pol. Manfred Oskar Eitel Hennies. The undersigned had the honour of being his co-author, just like in many other occasions in the past when our joint papers and the book were published. Manfred's role was considerably more significant than that of the undersigned, however. It is still early to know whether more of such so-to-say Introductory Thoughts on the Current Situation would be published in our journal. If they will, unfortunately already without Manfred. But I believe that perhaps they will, after all, to commemorate the important author and supporter of our journal and also the active inspirer of many Värška conferences! Wait and see!

11. November 2019

Respectfully,
Matti Raudjärv

ARTIKLID

PUBLIKATIONEN

ARTICLES

ETTEVÕTLUSE ARENGUT MÕJUTAVAD TEGURID EESTIS¹ (Põhja-Sakala valla näitel)

Tõnu Aavasalu²
Tartu Ülikool /TÜ/; Põhja-Sakala vald /Viljandi maakond/

Matti Raudjärv³
Tartu Ülikool, Mattimar OÜ
[Georgia Tehnikaülikool, Tbilisi Riiklik Ülikool]

Abstract: The article covers the study conducted for a graduation paper of the University of Tartu in Estonia, in the academic year 2018/2019, on factors influencing business development based on the case of the North Sakala Rural Municipality located in Central Estonia. Based on extensive sources of literature, the essence and objectives of regional policy, and the impact of regional development policy and the administrative reform on rural business activities are brought out. Also an overview of the impact of the administrative reform on local government as the developer of business environment and on business development is provided. Rural business activities and the factors influencing them are treated separately, based on the case of the North Sakala Rural Municipality. The survey conducted among heads of businesses of the North Sakala Rural Municipality, and the analysis of its results made it possible to draw a lot of conclusions and make suggestions. Proceeding from the results of the quantitative survey conducted among heads of businesses, the respective proposals have also been submitted to the North Sakala Rural Municipality Government.

Keywords: business activities and business development; factors influencing development; local governments; population and communities; regional development policy; administrative reform; rural areas; heads of businesses; survey

¹ Artikli koostamise aluseks on Tõnu Aavasalu lõputöö „Ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel.“ Töö on edukalt kaitstud TÜ Pärnu Kolledžis juunis 2019, juhendajaks oli Associate Professor, PhD (filosoofiadoktor-majanduskandidaat) Matti Raudjärv, kes on ka käesoleva artikli koostaja, seda eelnimetatud lõputöö autori Tõnu Aavasalu nõusolekul ning kaastööl.

Töö oli osaliselt esindatud ka 3.-5. juulil 2019 Eestis toimunud XXVII rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2019“ raames Eesti kohaliku omavalitsuse juhtide ümarlaua „Haldusreform – positiivsed ja negatiivsed tulemused. Probleemid ja lahendamata küsimused. Tulevik.“ aruteludes-diskussioonides (3. juulil 2019, Jämedal), kus autor Tõnu Aavasalu oli sisukalt aktiivne osaleja.

² Tõnu Aavasalu, Põhja-Sakala vallavanem ja endine TÜ Pärnu Kolledži üliõpilane, 2019 sügisest TÜ majandusteaduskonna magistriõppes; Lembitu pst 42, Suure-Jaani, Põhja-Sakala vald, 71502 Viljandi maakond, Eesti-Estland-Estonia;
e-mail: tonu.aavasalu@pohja-sakala.ee ; tonu@vanaoue.ee

³ Matti Raudjärv, Mattimar OÜ juhataja-tegevdirektor ja omanik, rahvusvahelise kolmekeelse teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ peatoimetaja; Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessor ja doktoriõppe programmi välismaine juht ning Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessor ja doktorantide kaasjuhendaja; lõputöö juhendamise ajal (2018/2019 õppeaastal) TÜ Pärnu kolledži külalisõppejõud käsnduslepingu alusel;
e-mail: matti.raudjarv@ut.ee ; mattir@hot.ee

JEL codes: H: Public Economics; J: Labor and Demographic Economics; M: Business Administration and Business Economics; R: Urban, Rural, Regional

Sissejuhatus

Eesti rahvastik paikneb piirkonniti väga ebaühtlaselt. Viimaste aastakümnete jooksul on see süvenenud, lisaks on maapiirkondade elanike arv kiirelt vähenenud. Nende protsesside jätkumisel võib juhtuda, et osa piirkondi jäävad inimestest tühjaks, ettevõtjatel ei jätku töökäsi ja elu korraldamine maapiirkondades muutub nii riigi kui omavalitsuse jaoks väga kalliks kui mitte võimatuks. Ettevõtluse arendamine ja kohaliku omavalitsuse tegevuse korraldamine maapiirkondades sõltuvad suurel määral riigi regionaalpoliitikast. Regionaalpoliitika saab kaasa aidata ääremaastumise vähenemisele, toetades ettevõtlust ja maapiirkondade arengut. Selleks on riik välja töötanud tegevused, mis peaksid aitama erinevate toetusmeetmete abil maapiirkondadel areneda ja arenguvahet linnapiirkondadega vähendada.

Hoolimata juba tehtud suurtest investeeringutest, väheneb Statistikaameti andmetel igal aastal Põhja-Sakala valla⁴ elanike arv. Oluliselt mõjutab see ka ettevõtjaid, kes vajavad tööjõudu. Paljud ettevõtjad on valiku ees, kas laiendada oma tegevust maapiirkonnas või kolida oma ettevõtte sinna, kus tööjõud on olemas.

Osa ettevõtteid on asunud ise piirkonna elu toetama, et koguda seeläbi kogukonnas tuntust, saada juurde töötajaid, olla atraktiivne ja kogukonnasõbralik. Ettevõtjad ise on kutsunud inimesi maale elama ja pakkunud meeldivat töökeskkonda. Ettevõtete panus piirkonna arengusse on väga erinev. Ettevõtte majandustegevuse peamine eesmärk on kasumi teenimine, aga millisel määral saab ettevõtte ka ise piirkonda panustada, oleneb ettevõtte kui organisatsiooni väärtushinnangutest ja vastutusest kohaliku kogukonna ees.

Regionaalpoliitika, haldusreform ja maapiirkonna ettevõtluse arendamine on omavahel väga tihedalt seotud ning mõjutavad üheskoos piirkonna terviklikku arengut. Regionaalpoliitikaga on Euroopa Liidus tegeldud alates 1957. aastast. Eesti võttis esimese regionaalarengu kontseptsiooni vastu 1994. aastal. Oluliselt vähem on tegeletud haldusreformi ja ettevõtluse toetamisega. Hinnates Statistikaameti andmeid ja ministeeriumide erinevaid analüüse, tuleb tõdeda, et Eesti regionaalpoliitika ei ole strateegiatel soovitud eesmarke saavutanud, vaid aastate jooksul on olukord halvenenud.

Eesti maapiirkondade elanikkond ja sisemajanduse koguprodukti (SKP) osatähtsus riigi SKP-s vähenevad jätkuvalt ning selle kõige tagajärjel on ettevõtetel puudu tööjõust. Need teemad vajavad käsitlemist ning kiirete lahenduste leidmist. Maapiirkondades rahvastiku vähenemise trendi jätkumisel ei ole kohalikud omavalitsused suutelised teenuseid osutama, kuna teenus läheb ühe inimese kohta väga kalliks, ettevõtjad ei leia piirkonnast tööjõudu, eriti tippspetsialiste. Valikuteks on – kas tuua tööjõudu mujalt või kolida ettevõttega sinna, kus on tööjõud. Tõsiselt tuleks võtta neid tendentse, mis

⁴ Põhja-Sakala vald asub Kesk-Eestis.

ilmnevad rahvastiku paiknemisel, osa regioonide SKP osatähtsuse vähenemisel riigi SKP-s kui ka rahvastiku rändes, leides lahendusi nende muutmiseks soovitud suunas.

Artikli eesmärgiks on selgitada välja Põhja-Sakala valla ettevõtlust soodustavad ja takistavad mõjurid ning esitada ettepanekud kohalikele vallavalitsusele, et tõsta piirkonna konkurentsivõimet, vähendada ääremaastumist, mille kaudu oleks kohalikel ettevõtetel parem ettevõtluskeskkond ja ettevõtjad ei peaks ettevõtlustegevust suurematesse tõmbekeskustesse viima.

Eesmärgi saavutamiseks seati järgmised uurimisülesanded:

- uurida ja anda ülevaade regionaalpoliitika, haldusreformi ja maapiirkonna ettevõtluse mõjust piirkonna ettevõtluskeskkonna arengule;
- uurida ja anda hinnang Põhja-Sakala valla ettevõtluse hetkeolukorrale;
- viia läbi uuring (ankeetküsitlus) Põhja-Sakala valla ettevõtete juhtide hulgas ning analüüsida tulemusi;
- lähtuvalt uuringu tulemustest teha ettepanekud ettevõtluskeskkonna parendamiseks.

Tulenevalt ettevõtete juhtide seas läbi viidud kvantitatiivse uuringu analüüsi tulemustest ja järeldustest, on vastavad ettepanekud Põhja-Sakala Vallavalitsusele esitatud.

1. Regionaalpoliitika ja haldusreformi mõjust maapiirkonna ettevõtlusele

1.1 Regionaalpoliitika ja selle eesmärgid

Eesti haldusreformil on ettevõtluse arengule ja teenuste osutamisel elanikkonnale oluline roll ja tähtsus nii riigi kui terviku ning samas ka regionaalpoliitika seisukohast. Samas on nad omavahel tihedalt seotud. Haldusreform peaks toetama ettevõtluse arengut ja teenuste paremat pakkumist ning ettevõtluse areng ja teenuste turg peaks omakorda soodustama haldusreformi sujumist ja elluviimist. Need protsessid ei toimu üleöö, vaid liiguvad paraku aeganõudvalt, pikkamisi. Siinjuures vajalik ka paindlikkus ning tingimata kohalike huvide ja vajaduste ning võimaluste arvestamine. Ka riigireformi kavandamine ja elluviimine Eestis teeb siin oma korrektiivid. Võib ka nii ütelda, et kõik eeltoodu on tihedalt seonduv regionaalpoliitikaga, mis kuulub majanduspoliitika ühe põhivaldkonna – struktuuripoliitika valdkonda (korra- ja protsessipoliitika kõrval).

Regionaalpoliitika eesmärgiks on riigi ja tema regioonide tasakaalustamine. Regioonina käsitletakse piirkonda, mis on halduslikel, poliitilistel või analüüsimise eesmärkidel sisemise seostatuse ja sarnaste tunnuste abil määratud terviklik riigi territooriumi osa. (Mereste 2003: 197)

Sternbergi arvates peaks Euroopa Liidu regionaalpoliitika tänasest rohkem toetama nii ühtekuuluvust kui ka konkurentsivõimet. Regionaalpoliitika peab pikemas perspektiivis toetama ettevõtlusaktiivsuse kasvu, arvestades iga riigi, iga piirkonna konkreetseid vajadusi. (Sternberg 2012: 589)

Regionaalpoliitikal on oluline osa rahvastiku geograafilise paiknemise hajutamisel. Ettevõtluse kontsentreerumine tekitab tugevaid keskusi, mis tõmbavad vähem atraktiivsetest piirkondadest endale ettevõtteid ja tööjõudu. Regionaalpoliitilistest eesmärkidest lähtuva tegevuse abil on võimalik teha ümberjaotamist, suunates vahendeid vähem arenenud piirkondadesse.

Majandusliku, sotsiaalse ja ühiskondliku arengu ühtlustamine ning tasakaalustamine on Euroopa Liidu (EL) peamisi tegevusvaldkondi. Jaotades vahendeid EL-i struktuurifondide kaudu, toetatakse ühtsuse saavutamise eesmärgil madalama arengutasemega piirkondi. Majanduse üldise suuruse mõõtmiseks kasutatakse kõige sagedamini sisemajandamise koguprodukti (SKP). Sellele põhinevat näitajat SKP elaniku kohta kasutatakse laialdaselt elatusaseme võrdlemiseks või majandusliku lähenemise või kaugenemise jälgimiseks EL-s. Aastatel 2008–2009 toimunud finantskriis tõi kaasa suure majanduslanguse, mille taastumine algas 2013. aastast. Viimase kümne aasta keskmine kasv on olnud alla 1% aastas. Kõige kiirem kasv oli viimase kümne aasta lõikes Maltal, keskmiselt 4,2%, millele järgnesid Iirimaa (4,1%) ja Poola (3,3%). Seevastu on areng Kreekas, Itaalias, Horvaatias ja Portugalis negatiivne olnud. (Euroopa Komisjon, 2019)

Mahajäänud piirkondades on oluline ettevõtluse konkurentsivõimet arendavate meetmete rakendamine. Regionaalpoliitika peab võimaldama ühtlast arengut kogu riigis, terviklikku ja tasakaalustatud elukvaliteedile suunatud arengut. SKP erinevus on riikide vahel väga suur, samas erineb SKP ka riikide siseselt, piirkonniti väga oluliselt. Väiksemad on erinevused arenenud riikide hulgas, kus regionaalpoliitikat on tehtud pikemat aega ja rohkem läbi mõelduna ning piirkondade eripära arvestades. EL-i liikmesriikide SKP elaniku kohta erineb riikide võrdluses kordades. Näiteks on Eestis SKP elaniku kohta EL keskmisest näitajast ainult 61,4%, samas Liechtensteinil on see näitaja 507%. (Euroopa Komisjon, 2019)

Kuigi Eesti territoorium on väike, on piirkondade areng väga erinev. Jätkuvalt on tendents, et inimesed liiguvad suurematesse linnapiirkondadesse Tallinna ja Tartu ümbrusse. Eesti riigi regionaalpoliitikal on vaja leida lahendus, kuidas riigis oleks võimalik viimastel aastatel süvenenud lõhet vähendada. Võrreldes paljude teiste Euroopa riikidega on Eestisisised regionaalsed erinevused oluliselt suuremad. Kohalike omavalitsuste (KOV) investeeringusuutlikkus on võrreldes valitsussektoriga madal olnud. Omavalitsuste tulubaas ei võimalda teha piisavaid investeeringuid regionaalsete erinevuste vähendamiseks ja lõhe on viimasel ajal süvenenud. (Taata 2018: 6)

Senise Eesti regionaalpoliitika pinnalt võib järeldada, et rohkem tähelepanu tuleks pöörata regionaalarengu riiklikule rahastamisele, ettevõtlust tuleks maapiirkondades oluliselt rohkem toetada. Tuleks toetada komplekssemaid lahendusi kohalikul tasandil, kus ei lähtuta ainult esmavajadustest. Maakondlikud arengustrateegiad on puudulikud, kuna puuduvad riikliku, maakondliku ja kohaliku planeeringu reguleeritud seosed. (Taata 2018: 18)

Riigi regionaalpoliitika meetmete üldeesmärkide saavutamiseks on välja töötatud erinevaid mõõdikuid. Mõõdikuna käsitletakse SKP osatähtsuse muutusi Eesti kes-

misest. Eesti Statistikaameti andmetel on Harjumaa osatähtsus viimase kümne aasta jooksul suurenenud 41,3 protsendilt 44,3 protsendile. Samal ajal on Viljandimaa osatähtsus riigi SKP-st vähenenud 2,4 protsendilt 2,2 protsendile.

Riigi eri piirkonnad vajavad majanduse arendamiseks erinevaid meetmeid. Infrastruktuuridesse orienteeritud regionaalpoliitika on mahajäänud piirkondadele kõige olulisem strateegia. Strateegia on pikaajaline kavandatud süsteem piirkondade arenguvõimalustest, mida rakendatakse vajalike ülesannete ja piirkonna eripära arvestades. Eesti regionaalarengu strateegia määratleb arengu soovitud suundumused, riigi regionaalpoliitika alused ning mõju lähtekohad. Eestis on regionaalpoliitika korralduses lähtutud Euroopa Liidu regionaalpoliitika juhtprintsipiidest ja põhimõtetest. Regionaalpoliitika kavandatud eesmärkide täitmine on Rahandusministeeriumi seirearuande põhjal Eestis vaid osaliselt õnnestunud. Erinevused on jätkuvalt suured ja vajalikud tegevused ei ole ennast veel piisavalt suutnud õigustada. (Rahandusministeerium 2018: 3)

Eesti regionaalarengu tendentsid näitavad selgelt vajadust muudatuste järele. Arengu ja elukvaliteedi erinevused pealinn Tallinna regiooni ja muu Eesti vahel on püsivad ning isegi suurenenud. Regionaalarengus kasvab suuremate linnade osakaal, sinna koguneb teadmiste ja oskuste potentsiaal. Eesti vajab regionaalpoliitikat, mis lähtub pikaajalisest arenguvisionist ja arvestab iga piirkonna eripära. Regionaalpoliitika rahastamine on jäänud suures osas ELi kanda. Riik peaks suutma ise piisavalt vahendeid regionaalset arengut suunavate eesmärkide täitmiseks eraldada. Täna see veel paraku meil reaalne ei ole, aga selles suunas liigume kindlasti.

1.2 Haldusreformi mõju kohalikele omavalitsusele kui ettevõtluskeskkonna arendajale ja ettevõtluse arengule

Pawel Swianiewicz andmetel on Euroopas toimunud kolm suuremat haldus-territoriaalset reformide lainet. Eelmise sajandi üheksakümnendatel ja käesoleva esimesel kümnendil said alguse seni kestvad haldusüksuste ühinemised nii Lääne- kui Ida-Euroopa riikides. Intensiivistumine oli 2008. aastal finantskriisi järel. Ühinemised leidsid aset nii vabatahtlike või sunniviisiliste ühendamise lainetena, kui ka ühekordse reformina. Pawel Swianiewicz on teinud erinevaid uuringuid selle kohta, kas kohalike omavalitsuste liitumised ja ühinemised mõjutavad piirkonna arengut. Samuti on tema poolt haldusreformi erinevaid mõjureid kohaliku omavalitsuse ja kohaliku elu arengule kirjeldatud. (Swianiewicz 2017: 2)

Viimase 20 aasta ühinemiste tulemusi uuris Antonio Tavares ja jaotas nende mõju kolme kategooriasse: majanduslik efektiivsus ja kulude kokkuhoid, juhtimismõjud ning ühinemiste mõjud demokraatialle. Mitmed uuringud on tema andmetel viidanud ühinemisreformide korraldamisel kompromisside tegemisele tõhususe ja demokraatia vahel. Kui varasemad uuringud, enne 2000. aastat, näitasid edu sõltumist regiooni ajaloost, ruumilisest ja majanduslikust olukorrast, siis tema hinnangul olid tehtud uuringud väga üldised. Majanduslikku tõhusust nähti peamiselt üldistes halduskuludes, kuid suurt mastaabisäästu tema hinnangul ei teki. (Tavares 2018: 9)

Hankov jt analüüsisid regionaalprogrammide rakendamist KOV-des ja leidsid, et kõige suurema toetuse on saanud need omavalitsused, kus eelarve elaniku kohta on teises kvartiilis. Samas kõige väesemad omavalitsused on saanud toetusi elaniku kohta alla keskmise, mis näitab nende KOV-de vähest haldussuutlikkust ja kaasfinantseerimisvõimet. KOV-i roll on koordineerida kohalikku elu ning omavalitsuse suurusel olenemata tagada kõikide piirkondade areng. Uuringus rõhutati, et just väiksemad omavalitsused ei ole suutelised ette valmistama projekte ja tagama vajalikku omafinantseeringut. Võimalus on taotleda suuremaid projekte omavalitsusliitude kaudu, aga selles osas ei ole tehtud piisavalt koostööd. Uuringus tõdeti, et Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) poolt valitud meetmed ei ole osutunud nende piirkondade puhul sobivaks ja ei ole vähendanud mahajäämust. Regionaalprogrammide puhul on investeeringute raha kasutatud peamiselt sotsiaalse infrastruktuuri arendamiseks, mitte nn pehmete projektide arendamiseks. (Hankov jt 2004: 305-308)

Eesti haldusreformi kontseptsioonis (2015) on kirjutatud, et reformi eesmärgiks on omavalitsused, mis suudavad pakkuda inimestele paremaid avalikke teenuseid, tagada piirkondade konkurentsivõime kasv ning täita iseseisvalt neile pandud ülesandeid. Alleesmärkideks on kohaliku omavalitsuse üksuste juhtimise kvaliteedi tõus ja suurem võimekus suunata oma piirkonna arengut. (Rahandusministeerium 2015: 4)

Viimase haldusreformi (2017. aasta 15. oktoobril toimunud kohalike omavalitsuste volikogude valimistega seoses ja järel) põhifookus oli suunatud kohaliku omavalitsuse reformile, millele lisaks korraldati ümber maavalitsuste töö ning jagati erinevad ülesanded KOVidele ja nende koostööorganitele. Lisaks sooviti riigireformi elluviimist, mis korraldaks ümber ka keskvalitsuse töö. Selle käigus oleks tulnud välja töötada valitsussektori ülesanded ja paiknemise analüüs ning põhimõtted selleks, et tagada avalike teenuste kvaliteet ja kättesaadavus ning kulude mõistlikkus.

Kohaliku omavalitsuse võimekusest sõltub, kui palju suudetakse regionaalpoliitilisi eesmärgi täita. Kohalikul omavalitsusel peab olema piisavalt ressursse, et tegeleda kohaliku piirkonna tervikliku arendamisega. Väga olulised on eesmärkidest lähtuvad tegevused – eriti siis, kui tehakse suuri investeeringuid. Haldusreformi kontseptsiooni kohaselt on omavalitsuste minimaalseks elanike arvuks 5000 inimest, et omada võimekust elukeskkonna ja infrastruktuuri (taristu) projektide ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks ning heal tasemel avalikke teenuseid osutada (Haldusreformi kontseptsioon 2015: 7).

Haldusreformi kavandamisel seati reformi eesmärgiks omavalitsuste võimekus iseseisvalt ellu viia neile seadusega pandud ülesandeid ja et elanikele on loodud kõik võimalused avalikke teenuseid oma koduvallas tarbida. Omavalitsuste elanike miinimumkriteeriumiks seati juba eelnimetatud 5000 inimest. See on minimaalne elanike arv, mille juures kohalik omavalitsus on suuteline temale seadustega pandud

kohustuslikke teenuseid efektiivselt korraldama ning on suuteline omavalitsust ja elukeskkonda arendama. (Rahandusministeerium 2015: 79)⁵

Tuginedes tänasele praktikale, on artikli autorite arvates ametnike spetsialiseerumine võimalik eeskätt suuremates omavalitsustes. Näiteks on suuremad omavalitsused (erinevalt väikestest), suutelised finantsanalüüside koostamist korraldama, personalitööd, kommunikatsiooni ja paljusid teisi ülesandeid paremini täitma. Suurem omavalitsus suudab piirkonda terviklikumalt arendada, lähtudes kehtestatud arengukavadest ja ehk õnnestub ka ebamõistlike otsuste tegemist sagedamini vältida. Maapiirkondade edu sõltub omavahel vastasmõjus olevatest protsessidest, mille suunamine on raske ja nõuab koordineeritud koostööd, ressursse ning aega. Maapiirkondade arengus on Eestis ajalooliselt olulist osa täitnud põllumajandus ja metsandus. Põllumajanduses on oluline taimekasvatuse (M. R.: ka loomakasvatuse) ja piima tootmine pole vähem tähtsad, mille saadused on enamuses maal toodetud. Viimasel ajal on lisandunud ka trende, kus toidu tooret on asutud kasvatama-tootma ja töötlemale ka linnades.

Maaelu on olulisel määral mõjutanud kogukonnad, kes ka haldusreformi raames omasid otsustavat rolli ja kindlasti on nende mõju kasvav. Avatud turumajandusega maamajandus globaliseerub samuti ning me kõik konkureerime kõigiga. Tänu globaliseerumisele on positiivselt mõjutanud meie maapiirkondasid tehnoloogiline areng, näiteks info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia (IKT) tulek. Juurde on tulnud tasuvaid ja tarku töökohti. See tähendab, et haldusreformi mõttes toimub endogeenne areng, kus kohalik ressurss leiab uued väärtused maapiirkondade arengus ja tehakse uued kokkulepped, toimuvad sisemised muutused. Haldusreformid on enam puudutanud maapiirkondade haldusüksusi, seda nii tulenevalt rahvastiku ümberpaiknemisest viimase sajandi jooksul, kui ka maamajanduses toimunud muutustest (Swianiewicz 2017: 12).

Haldusreformi eesmärgi arvestades peaks kohalikud omavalitsused olema suutelised piirkondlikku arengut korraldama. Erinevad uuringud tõid välja selle, et ühinedes kasvab omavalitsuse võimekus korralda elu piirkonnas. Suurem omavalitsus on suuteline paremini läbimõeldud arengut korraldama, kus arvestatakse piirkondlike eripäradega ja ei dubleerita erinevaid tegevusi. Eelnevates uuringutes on jõutud järeldustele, et suuremas omavalitsuses võib väheneda pakutavate teenuste hind. Suuremaks puuduseks peeti poliitilise aktiivsuse vähenemist valimistel ja omavalitsuse kaugenemist kohalikest inimestest.

⁵ Lisaks, M. R. (Matti Raudjärv): arvestades, et nii Euroopa Liidus kui mujal arenenud maailmas toimib juba pikka aega teenindusühiskond ja ulatuslik teenuste osutamine (Bullinger, 1997), siis peaks see ka Eestis juba lähiaastatel arengunormiks saama. Algust on õnneks selles suunas juba tehtud (seda nii majanduspraktikas kui koolituses, näiteks, kaks õppekava TÜ Pärnu Kolledži magistriõppes – „Heaolu- ja spaateenuste disain ja juhtimine“ /päevaõpe, inglise keeles/ ning „Teenuste disain ja juhtimine“ /sessioonõpe/). Kindlasti aitab see kaasa nii teenindusühiskonna kujunemisele kui ka Eesti regionaalpoliitika elluviimisele.

1.3 Maapiirkonna ettevõtlus

Ettevõtlus ja sh tootmine on iga riigi majanduse alus. Paljud tegurid, mis aitavad kaasa või takistavad ettevõtluse arengut, on ettevõtluspoliitika poolt kujundatud. Ettevõtluse mõju kohta majanduse arengule on läbi viidud erinevaid uuringuid.

Harshana Kasseeah leidis oma uuringus, et ettevõtlust vaadeldakse järjest enam kui piirkonna arengut mõjutavat vahendit. Ta leidis ka samas, et riigid, mis väärtustavad ja soodustavad ettevõtlust, on kiirema majandusarenguga. (Kasseeah 2016: 907)

Väikesed ettevõtted on majanduse arengu jaoks olulised igas riigis. Lundström & Stevenson leidsid, et üheks põhjuseks, mis takistab väikeettevõtete arengut, on väikese ja keskmise suurusega ettevõtete poliitika puudumine. Inimesi tuleb motiveerida, pakkuda häid võimalusi uue äritegevuse alustamiseks ja arendada tugistruktuure ettevõtjate jaoks vajalike oskuste ja ressursside loomiseks. (Lundström & Stevenson 2001: 11)

Ettevõtluse tõenäosus on suurem, kui kõik kolm moodulit – võimalused, kalduvus ettevõtlusele ja ettevõtlusvõime, on teatud isiku jaoks olemas. Luues äri võimaluste keskkonda, stimuleerime ettevõtjaid uute ettevõtete loomisele, tähtsustame seda ning aitame kaasa pädevuse suurendamisele. Ettevõtte arengu raamistiku loovad sageli makromajanduslikud meetmed ja valitsuse poliitika. (Boter & Lundström 2005: 246)

Ettevõtluspoliitika on arenev majanduspoliitika valdkond. Lundströmi ja Stevensoni uuringus koondati olemasolevad teadmised erinevatest ettevõtluse arendamise valdkondadest, lähtuti kümne erineva riigi lähenemisviisist, toodi esile kitsaskohad ja edulood. Uuringus vaadeldi võrdlvalt riigi poliitikat ja ettevõtluspiirkonda. Käsitleti nii suuremaid kui ka väiksemaid riike, mis on erinevate majanduslike ja sotsiaalsete struktuuridega. Analüüsides materjale, koostati iga riigi aruanded ja kirjeldati ettevõtluskomponente. Tulemuseks töötati välja ühine poliitikameetmete raamistik. (Lundström & Stevenson 2001: 502)

Ettevõtluskeskkond sõltub suuresti sellest, kuidas riik kavandab majanduspoliitilisi otsuseid, mis mõjutavad erineval moel ettevõtlust. Matti Raudjärv kirjeldab oma artiklis ettevõtluskeskkonna kujunemise teoreetilist tausta ja erinevaid ettevõtlust mõjutavaid probleeme. Majanduspoliitika põhivaldkondi saab ettevõtluskeskkonna poolelt käsitleda, kui ettevõtluskeskkonda mõjutavaid tegureid. Regionaal- ja kohalik omavalitsuspoliitika saavad üheskoos ettevõtlust võimaldavaid tingimusi maapiirkonnas kujundada. Ettevõtluskeskkonna kujundamisel on oluline infrastruktuuripoliitika toetamine, et kindlustada ettevõtluse arendamiseks vajalik taristu. (Raudjärv 2003: 149-150)

Sternberg rõhutas oma artiklis, et piirkondlikule arengule aitavad ettevõtlusega tegelemise kõrval kaasa ka suhtumised ja hoiakud, mis tulevad kogukonnast. Need võivad mõjutada inimest ettevaatlikkusele mitte alustada ettevõtlust või ka suurendada hirmusid ebaõnnestumiste ees. (Sternberg 2012: 8)

Maapiirkondade ettevõtlus vajab läbimõeldud strateegilist lähenemisviisi äärealade ettevõtlusaktiivsuse suurendamiseks. EL-i erinevates riikides (Ühendkuningriigis, Taanis, Rootsis) ja mujal (Kanadas) läbiviidud uuring⁶ kinnitas, et erinevused riikide vahel on olemas. Paremal järjel olid rohkem arenenud riigid, kus oli olemas pikaajaline avaliku sektori toetus ettevõtete arengu soodustamiseks vähem arenenud piirkondades. Suur osa rahastusest tuli EL-ist, kuid oluline oli ka kohaliku tasandi ja regionaalne koostöö ning sobitumine kohalike vajadustega. Vähem arenenud riikides aga puudusid ettevõtluspoliitika ja kaugemale ulatuvad eesmärgid. Selline poliitika saab olla siis, kui seda rakendatakse ülalt-alla ja see on koostatud ainult teiste riikide kogemuste põhjal. Nendes riikides, kus on olemas maapiirkondade ettevõtluspoliitika, on rõhuasetus väikese ja keskmise suurusega ettevõtete elujõulisuse ja konkurentsivõime tugevdamisele. Uuringus leiti, et ettevõtlusaktiivsust ei ole võimalik arendada ilma kindla ja läbimõeldud ettevõtluspoliitikata. Ettevõtluspoliitika on tihedalt seotud füüsilise ja sotsiaalse infrastruktuuriga. Ettevõtluse edendamiseks peab poliitika olema tihedalt seotud füüsilise- ja sotsiaalse infrastruktuuri arendamisega nii, et see muudab piirkonnad atraktiivseteks elu- ja töötamiskohtadeks. (North, D. & Smallbone, D. 2006: 19)

Ettevõtlusel on kogukonna arengule suur tähtsus. Ettevõtjad mõjutavad oluliselt kohalikku majandust, luues töökohti, suurendades inimeste sissetulekut ja jõukust. Viimaste aastakümnete trendid näitavad, et inimesed eelistavad elukohana suuremaid keskusi. Seetõttu on kasvanud ka elanike arv Tallinnas ja Tartus ning nende lähimümbuses. Maapiirkondade elanike arv on aga igal aastal vähenenud, seda Statistikaameti andmetel keskmiselt 1–2% aastas. Nii on ka väiksemates kohtades, kus vallakeskuses elavate inimeste arv kahaneb aeglasemalt või paremal juhul jääb samaks, aga kaugemate külade inimeste arv väheneb kiiremas tempos. Omavalitsused ei ole suutelised pöörama samas mahu tähelepanu keskustele ja väiksematele küladele. Inimeste arvu vähenemine on viinud ka paljude riigiasutuste sulgemiseni ja teenuse kaugenemisele. Suured vahemaad, vähe töökohti ja kaugus keskustest sunnib inimesi maal ka ise ettevõtlusega alustama ning võimalusel pakkuma tööd teistele.⁷

Rivo Noorkõiv ja Garri Raagmaa leiavad, et kogukonnad ei tohi jääda passiivseks piirkondliku elu korraldamisel ning peavad oluliseks Leader piirkondade tegevust, mille kaasabil on võimalik soodustada koostööd avaliku sektori, ettevõtete ja kodanikeühenduste vahel, et siis selle abil tagada uus areng ja töökohad. Maasettevõtlus on teinud läbi suuremahulise struktuurimuutuse, kus kunagiste kolhooside-sovhooside asemele on tekkinud väikeettevõtted. Alates Eesti taasiseseisvumisest kuni tänaseni on maal kadunud ligikaudu 90% põllumajanduse töökohtadest. Ettevõtete arv maal on kasvanud, kuid töötajate arv pidevalt kahanenud. (Noorkõiv & Raagmaa 2013: 43)

⁶ M. R.: Käesolevas artiklis seda uuringut detailsemalt ei käsitleta, kuna see on olemas eespool nimetatud lõputöös (sh viited teistele autoritele).

⁷ M. R.: Teisest küljest on ju selline sundus inimestele kasulik, sest siis saavad nad ise tööd ja pakuvad seda ka teistele oma perekonna või kogukonna liikmetele. Ei pea ju inimene alati töövõtja ja palgatöötaja-tööline olema.

Suurematel (M. R.: ka jõukamatel) maakondadel on rohkem ressursse pakkuda, mis teeb ettevõtlusega alustamise kergemaks ja paindlikumaks. Suurlinnade läheduses on parem infrastruktuur ja samuti ka tööjõu kättesaadavus, mis on äärmiselt olulised eeltingimused ettevõtluse seisukohalt. (Põllumajandusministeerium/ Eesti Maaülikool 2012: 18)

Ettevõtluse areng on üks olulisemaid kogukonna majandusliku ja sotsiaalse arengu mõjutajaid, mille läbi toimub ettevõtete ja töökohtade loomine piirkonnas. Ettevõtluseks tingimuste loomine on olulise tähtsusega, määraes selle, kas ettevõtjatel tekib huvi piirkonna vastu ja sinna investeerimise soov. Tähtis on, et piirkond, kus ettevõtte tegutseb, pakuks lisaväärtust ettevõtte tegevusele. Edukad ettevõtjad saavad Peati arvamusel olla sellised, kes pööravad tähelepanu nii oma kliendi kui ka kogukonna väärtustele ja vajadustele. Väärtused, mis on välja töötatud organisatsiooni tarvis, ei tohi olla väärtused pelgalt inimestega suheldes, vaid see peab olema tunnetatav igas suhtlusolukorras. Tema hinnangul on tähtis panna rõhku mitte ainult investeeringu tasuvusele, vaid ka töötajate kultuurilisele heaolule, mis üheskoos tagavad edu pikemas perspektiivis. (Peat 2003: 10)

Kogukonnas peaks koondavaks lülaks olema külaselts, mis ühendab ettevõtjate, külaseltsi liikmete ning omavalitsuse huvid. Üheskoos on suurem võimalus piirkonda arendada, luua atraktiivsust, seista hea turvalisuse eest, panustada vaatamisväärsuste ja looduskeskkonna arendamisse ning säilimisse. Sellisest koostegemisest saavad kasu kõik osapooled. Kindlasti on vajalik kõikide osapoolte koostööhuvi. Kohalike omavalitsuste elanikkonna vähesus, inimeste äraolimine, oskustööliste piiratus on kõikide ettevõtete suurim probleem. Samas on selle probleemi põhjuseks madal palgatase, mis ei rahulda töövõtjaid. (Põllumajandusministeerium/ Eesti Maaülikool 2012: 311)

Ettevõtted on valmis piirkonnas lisandväärtusi looma, tehes koostööd teiste ettevõtjate, külaseltside ning kohaliku omavalitsusega. Edukamad ettevõtjad on need, kes saavad panustada kogukonna tegemistesse, toetada haridust ja kultuuri ettevõtmisi. Piirkondade suuremad ja edukamad ettevõtjad on sageli pidanud töötajate jaoks bussitranspordi käivitama. Omavalitsustele ei ole pandud otsest kohustust tegelda ettevõtlusega, küll aga on oluline ettevõtjate panust väärtustada ja neid võimaluste piires moraalselt toetada.

Eestis on maaelu peamisteks toetajateks Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA) ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS). Erinevad toetused maapiirkonnas on ettevõtjatele vajalikud, võimaldades laieneda ning areneda, luua uusi töökohti.

Ettevõtete roll ühiskonnas on viimasel ajal oluliselt muutunud. Ettevõtetelt ei oodata mitte üksnes seaduste ja eetiliste normide järgimist, vaid tähtsamaks on saanud see, kuidas ettevõtte ise ennast ühiskonnas positsioneerib ning kuidas tasakaalustab erinevate sidusgruppide ootusi.

Ettevõtluskeskkonna loomise eest vastutavad eeskätt riik ja kohalik omavalitsus. Oluline on regionaalpoliitikas olevate meetmete mõju ettevõtluse arendamiseks piirkondades. Erinevatel osapooltel on erinevad kohustused – Euroopa Liidu regionaalpoliitika peaks

ettevõtlust erinevate meetmete abil toetama: alustava ettevõtja toetus, tegutsevate ettevõtjate toetus ning ühistegevus. Eesti riigi erinevatel asutustel lasub vastutus korraldada läbimõeldud regionaalpoliitikat Eesti erinevates piirkondades, arvestades piirkondade eripära.

Kohaliku omavalitsuse roll on ettevõtluskeskkonna ja elukeskkonna loomine, kus ettevõtjad saavad vastavalt loodud tingimustele kaupu toota ja teenuseid osutada ning töötajatel oleks soov elada. Kohalik omavalitsus peab piirkonna kultuuri-, ajaloo- ning loodusväärtusi hoidma ja väärtustama ning edendama koostööd ettevõtjate, teadus- ning riigiasutuste vahel.

Ettevõtjate vastutus ei ole sugugi väiksem – tuleb keskkonnast ja oma töötajatest hoolida, väärtustades kogukonda ja silmas pidades, et eesmärgiks ei ole ainult kasum.

2. Maapiirkonna ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel

2.1 Põhja-Sakala valla ettevõtete juhtide uuring ja tulemuste analüüs

Uuringu põhifookuseks oli Viljandimaa nelja endise omavalitsuse: Kõo, Kõpu ja Suure-Jaani valla ning Võhma linna (ühinenud Põhja-Sakala vald) ettevõtluses toimunud muutused aastatel 2014–2017, ettevõtlustegevuse tutvustamine ja küsitluse korraldamine ettevõtete juhtide seas.

Uuringu koostamiseks kasutati Äriregistri, Statistikaameti ning Maksu- ja Tolliameti andmebaase ja Põhja-Sakala valla andmeid ettevõtlusest. Töös antakse hinnang Põhja-Sakala valla ettevõtete arengule majandusnäitajate alusel ja analüüsitakse näitajate muutust perioodil 2014–2017. Arengunäitajate analüüsiks oli valitud järgmised näitajad: müügitulu, kasum/kahjum, töötajate arv, põhitegevusalad.

Ettevõtlustegevust mõjutavate tegurite leidmiseks koostati ankeetküsitlus, mille eesmärgiks oli saada informatsiooni otse ettevõtjatelt ettevõtete üldiste näitajate, arengute, erinevate toetuste kasutamise kohta ning ettepanekuid omavalitsuse ja riigi tegevuste ettevõtluskeskkonna parendamiseks. Küsitlus viidi läbi internetipõhises keskkonnas ja ettevõtjatele saadeti link vastamiseks e-posti teel.

Ankeetküsimustik saadeti 96 ettevõtjale, neist vastas 36 ettevõtjat ehk 38%. Ettevõtetest valiti need, kus oli vähemalt üks töötaja, positiivne käive ning e-posti aadress. Valik tehti 2017. aastal tegutsenud ettevõtete hulgast.

Küsitlus põhines kvantitatiivsel uurimismeetodil ning küsimustik koosnes kolmest osast, kus esimene keskendus ettevõtte üldandmete kogumisele. Teises osas (I) küsiti hinnangut ettevõtte tegevusele, tulevikule ning sidet kogukonnaga, kolmandas osas (II) ettevõtete peamisi probleeme ja takistusi ning ootusi omavalitsusele või riigile.

2017. aasta alguse seisuga tegutses Äriregistriandmetel Põhja-Sakala vallas 345 ettevõtet (nende hulgas ei olnud FIE-d). Enamus ettevõtetest, s.o 95% oli alla 10 töötajaga mikroettevõtted. 27 väikeettevõtet olid töötajate arvuga 10–49 ja üle 50

töötajaga oli piirkonnas kolm keskmist ettevõtet. Ainult ettevõttes Eesti Hõõvelliist OÜ töötas üle 200 töötaja. Vallas ei ole ühtegi suuret ettevõtet, kus on üle 250 töötaja.

Ettevõtete hulk on viimase nelja aasta lõikes muutunud (350 ... 368 ... 382 ... 345). Kui kolme esimese aasta jooksul ettevõtte arv kasvas, siis 2017. aastal ettevõtete arv vähenes 10% võrra võrreldes 2016. aastaga. Samal ajal ettevõtete käive ja kasum kasvasid, vastavalt 5% ja 68%. Vaatamata sellele, et ettevõtete arv 2017. aastal vähenes, kasvas ettevõtete käive keskmiselt 15 %.

40% uuritud ettevõtetest tegeles põllumajanduse ja metsamajandusega, 11% ehituse, 10% hulgi- ja jaekaubandusega ning 8% töötleva tööstusega. Põllumajanduse arengut Põhja-Sakala vallas on soodustanud piirkonnas paiknevad kõrge viljakusega põllumaad. Kõige suuremad kasumid olid 2017. aastal töötleva tööstuse ja põllumajandus-ettevõtetel.

Kahjumiga tegutsesid majutus- ja toitlustusettevõtted. Maksu- ja tolliameti andmetel on Põhja-Sakala valla põllumajanduse ja metsanduse ning töötleva tööstuse ettevõtete keskmised palgad 2019. aastal Eesti keskmisest kõrgemad. Võrreldes ettevõtete majandusnäitajaid ka naaberomavalitsuste (Tori, Mulgi, Türi ja Viljandi valla) ettevõtete andmetega, selgus, et:

- põllumajanduse ja metsanduse ning töötleva tööstuse valdkonna palgad on naaberomavalitsuste palkadest kõrgemad, samas
- teiste valdkondade palgad on naabrite omadest madalamad;
- Põhja-Sakala valla ettevõtete ekspordimaht oli 2018. aastal naabritest oluliselt suurem.

Vaadates viimase 15 kuu palkasid Põhja-Sakala valla ettevõtetes, olid:

- kõige madalama palgaga majutus- ja toitlustusvaldkond, kus keskmised palgad jäid kohati alla miinimumpalga;
- järgnesid infrastruktuuri (taristu) ja veonduse valdkonna ettevõtete palgad;
- kõige kõrgemad olid töötleva tööstuse, põllumajanduse ja metsanduse ning ehitusvaldkonna töötajate palgad.

Ankeetküsitluse olulisemad küsimused ja arvamused:

I osa uuringust: Ettevõtete tegevus, tulevik ja side kogukonnaga

Kas ettevõtte on teinud viimase viie aasta jooksul omavahenditest olulisi investeeringuid?

Vastajatel oli võimalik valida: tootearendus, inimkapital, tootlikkus, turundus ning ei oleteinud investeeringuid. Tootlikkusele oli investeerinud 30% vastajatest, järgnesid investeeringud inimkapitali ja tootearendusse, kuhu investeeris vastavalt 28% ja 26% ettevõtetest. Investeeringuid ei olnud teinud 4% ettevõttest. Inimkapitali investeerisid eeskätt noored ja staažikad ettevõtted. Suuremate mikroettevõtete jaoks oli kõige olulisemaks investeerimine tootearendusse.

Kas ettevõtte on kasutanud viimase viie aasta jooksul EL või riigi toetusi?

Eelkõige on toetusi taotlenud kauem tegutsenud ettevõtted. Toetusi taotlemisel olid aktiivsemad keskmised ettevõtted. Küsitlusest nähtus, et 67% ei ole toetusi üldse taotlenud viimase viie aasta jooksul. 5% oli neid, kes on taotlenud, aga ei ole saanud. Toetusi taotlesid turismi, majutuse ja toitlustuse, tööstuse, muude teenuste ning metsanduse valdkonna ettevõtted.

Kas ettevõttel on kavas teha järgmise viie aasta jooksul investeeringud?

Neljast vastajast kolm (77%) pigem investeerib või kindlasti investeerib järgmise viie aasta jooksul. 17% ettevõttest ei plaani investeeringuid teha. Teistega võrreldes on vähem kindlad investeeringu tegemistes väiksemad ettevõtted ja 6–12 aastat tegutsenud ettevõtted.

Ettevõtete tööjõuvajadus 2019–2020 aastatel?

Inimesi vajab juurde 36% ettevõtetest, so natuke rohkem kui iga kolmas kõigist vastanud ettevõtetest. 3% ettevõtetest plaanib töötajaid vähendada.

Kõige rohkem plaanivad tööjõudu palgata noored ettevõtted ja kõige vähem keskmise vanusega ettevõtjad. Suurem vajadus on ettevõtetel, kus töötab täna kuni kolm töötajat.

Kui suur hulk ettevõtete töötajaid elab Põhja-Sakala vallas?

Ettevõtete suuruse kasvades kasvab teistest omavalitsustest pärit töötajate osakaal.

Keskmise vanusega ettevõttel on kõik töötajad pärit oma vallast. Kõige suurem oli väljastpoolt valda töötajate hulk suurematel ettevõtetel. 10% väikeettevõtjaid ei tea oma töötajate elukohta.

Kas ja kuidas on ettevõtte toetanud kohaliku elu ja kogukonna arengut viimasel viiel aastal?

Võimalik oli vastata: rahaline panus üle 1000 euro, rahaline panus kuni 1000 eurot, mitterahaline panus või ettevõtte ei ole eraldi toetanud kohaliku elu arengut.

Küsitlusest nähtus, et mitterahaliselt olid panustanud 42% ettevõtetest, sh väikesed ja nooremad ettevõtted (20%). Keskmiselt 22% ettevõtteid ei ole panustanud kogukonna arengusse. Suurema panuse rahaliselt (üle 1000 €) on andnud staažikad ja keskmise suurusega ettevõtted (kokku 19%), kuni 1000 € (samad, kokku 17%). Kokku on aga panustanud kogukonna arengusse erineval moel ligikaudu 80% vastajatest. Näitena mitterahalise panusena on osa ettevõtjaid pakkunud tasuta transporti.

II osa uuringust: Probleemid ja ootused omavalitsusele

Palun hinnake, kui olulised on järgmised probleemid teie ettevõtte tegevuses.

Probleemid jaotati kolme suuremasse gruppi:

- infrastruktuur (taristu) ja keskkond;
- ettevõttega seotud probleemid;
- riik, kohalik omavalitsus ja kogukond.

Ettevõtjate hinnangul on kõige probleemsemad valdkonnad internet, mobiililevi ja teed. Vastajad hindavad teiste teemadega võrreldes positiivsemalt vallavalitsuse asjaajamist,

ettevõtluseks vajaliku maa olemasolu, kohaliku omavalitsuse suhtumist ning vee- ja kanalisatsioonisüsteemide olemasolu.

Teistega võrreldes on väiksemad mikroettevõtted hinnanud paljusid teemasid positiivsemalt. Nende jaoks on kõige suuremaks probleemiks spetsialistide leidmine. Kõige olulisemad ettevõtete suurusega seotud erinevused on interneti ja spetsialistide teemadel. Neil kahel teemal hindavad väikesed ettevõtted probleeme väga kriitilisteks. Suuremate mikroettevõtete jaoks on suurimaks probleemiks teed.

Kõige kõrgemalt on ettevõtjad hinnanud omavalitsuse poolset asjaajamist, mis puudutavad planeeringuid, lubasid ja muid menetlusi. Samuti on päris kõrge hinnangu saanud ka kohaliku omavalitsuse hoiakud ja suhtumine ettevõtjatesse. Ettevõtte oma tegevuses hinnati kriitiliselt omavahendite nappust investeringuteks ja samuti kvalifitseeritud spetsialistide puudumist.

Piirkonda peeti turvaliseks ning muret ei valmista maaküsimused ega vee- ja kanalisatsiooniteemad. Kohalik omavalitsus on koos vee-ettevõtjaga ehitanud valmis ligikaudu 90% valla vee- ja kanalisatsioonisüsteemist.

Mida saaks vallavalitsus teha teie ettevõtte toetamiseks või ettevõtluse arendamiseks vallas üldisemalt?

Koondatult olid ettepanekud ja soovid järgmised:

- jätkata juba väljakujunenud tava ettevõtluse toetamisel;
- kiire andmeside (internet ja mobiililevi) arendamine ja tagamine;
- kvaliteetsete elamispiirkondade puudumine (rent ja ost);
- puudus on kaasaegsetest üürikorteritest;
- kruusateede hooldus kevadest sügiseni võiks olla regulaarne;
- koostöö suureettevõtete ja tööjõu elamisvõimaluste parendamiseks;
- parandada ühistransporti;
- tähtis oleks austada seadust – vald ei saa toimida nii nagu heaks arvab;
- toetada valla väikeettevõtlust;
- tööstusvaldkonna kiirem arendamine;
- ühine turundus turismivaldkonnas;
- vald peaks kasutama kohalike ettevõtete teenuseid, mitte hankima suurfirmadelt odavat ja mittekvaliteetset teenust.

Vallavalitsus peab kohtlema kõiki ettevõtjaid võrdsel põhimõtetel. Ei tohi olla võrdseltest võrdsemaid. Põhja-Sakala vald ei ole ainult Suure-Jaani, vaid sinna kuuluvad ka teised üksused, sh ka ääremaad.

Vallavalitsus saab tellida teenust ja sõlmida pikemaajalisi koostöölepinguid, mis tagavad maapiirkonna ettevõtjale finantsilise stabiilsuse ja hädavajaliku investeerimisvõimaluse oma teenuste heal tasemel hoidmiseks.

Kui väikeettevõtjad maal suudavad hoida piisavat kvaliteeti ja taset, siis jäävad ka elanikud maale elama ja töötama.

2.2 Järeldused ja ettepanekud

Maapiirkonnas mõjutavad ettevõtte tegevust nii mikro- kui makrokeskkonnast tulenevad tegurid. Paljudes Euroopa Liidu riikides ja piirkondades, kus regionaalpoliitikaga on tegeletud aastakümneid, on ettevõtluse toetamine oluliselt tõhusam ja piirkondlikud erinevused väiksemad kui Eestis. Haldusreformi tulemusena on kohalikel omavalitsustel suurem võimekus ettevõtluskeskkonna atraktiivsemaks muutmiseks tegeleda. Oluline on ettevõtte enda vastutus piirkonnaelu korraldamisel ja kogukonna tegevuse toetamisel. Erinevate uuringute tulemusena on leitud, et lisaks majandustegevusest kasumi teenimisele on tõusnud ettevõtete sotsiaalne vastutus piirkonna arendamisel.

Uuringu informatsiooni analüüsidest leiti, et ettevõtetel läheb vallas üldiselt hästi. Parem on olukord töötlevas tööstuses, põllumajanduses ja ehituses. Raskem olukord on majutuses ja toitlustamises, kus tegevus oli kahjumis. Eriti positiivsena saab välja tuua vallas tegutsevate ettevõtete ekspordimahu suurst võrreldes naaberomavalitsuste ettevõtetega. Nelja aasta kokkuvõtteks kasvas ettevõtete käive ja kasum. Paljud ettevõtted on uuendanud tehnoloogiat, mille tõttu on viimastel aastatel töötajate arv mõningal määral vähenenud.

Põhja-Sakala valla ettevõtete juhtide seas läbi viidud uuringu olulisemad hinnangud-probleemid, järeldused ja ettepanekud:

1) *valla teede olukord on halb;*

Ettepanek: riik peab hoidma korras oma teed ja leidma vahendeid ka omavalitsustele antavate teehoiu vahendite suurenemiseks. Kohalik omavalitsus peaks panustama rohkem teede korrashoidu või investeeringuteks.

2) *kiire internetilevi puudulikkus;*

Ettepanek: riik peaks toetama erinevate regionaalpoliitiliste meetmete abil hajaasustuses olevate ettevõtete ja elanike internetile juurdepääsu. Vald peaks täpsustama – millistes piirkondades on kiire internet olemas ja kus esinevad probleemid. Seda antud uuring välja selgitada ei võimaldanud. Kohalik omavalitsus peab jätkama lahenduste otsimist piirkondades, kus teenusepakkujad ei ole valmis tegema investeeringuid.

3) *mobiililevi puudulikkus;*

Ettepanek: riik peaks kehtestama teenusepakkujatele miinimumnõuded ja kontrollima nende täitmist, et pakkuda kvaliteetset mobiiliteenust ka hajaasustuses, vajadusel neid regionaalsetest vahenditest toetama.

4) *ettevõtted ootavad teenuste tarbimisel kohalike ettevõtete eelistamist;*

Ettepanek: kohalik omavalitsus peaks vaatama üle ostude korrad ning vajadusel tegema ettepanekud volikogule nende muutmiseks, mis võimaldaks ka väiksematel ettevõtetel pakkumistel osaleda.

5) *ettevõtetel puuduvad investeeringuteks vajalikud omavahendid.*

Ettepanek: selle valdkonnaga peaks tegelema vastavad ministriumid, kes vastutavad ka maapiirkondade käekäigu eest. Eeskätt Maaeluministeerium, kellele vastutada on Leader piirkondade tegevus ja maaelu mitmekesistamine, aga ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, kes vastutab turisminduse eest. See on otseselt riigi regionaalpoliitilise tegevuse meede, mille abil on võimalik nii tegutsevaid kui alustavaid ettevõtteid toetada.

Kokkuvõte

Hinnates Eesti erinevate piirkondade regionaalpoliitikat, tuleb tõdeda, et mitmed regionaalarengunäitajad on Eestis riigisiselt halvenenud ja lõhe süvenenud. Vaatamata erinevatele regionaalsetele toetustele on piirkondlikud sotsiaalmajanduslikud erisused liiga suured. Äärealade rahvastik väheneb ja koondub peamiselt Harjumaale ning Tartu piirkonda.

Töö raames tutvuti väga paljude erinevate uuringutega, mis käsitlevad ettevõtluse mõju maapiirkondades. Mitmed teemad kattuvad – näiteks toetusvajadused ettevõtete loomiseks või laiendamiseks; uute tegevuste leidmine traditsiooniliste asemel; rohkem innovaatilisi ja kaasaegsemaid lähenemisi.

Artiklis käsitleti kolme omavahel väga tihedalt seotud valdkonda:

- esiteks – regionaalpoliitika, mis peaks piirkonna arengut toetama ja eba-võrdsust nii Euroopa Liidu sees kui Eestis vähendama;
- teiseks – haldusreform, mille tulemusel peaks piisavalt suured omavalitsused kujunema, kes oleks suutelised piirkonna arengut korraldama;
- kolmandaks – maapiirkonna ettevõtlus ja ettevõtluskeskkond, mille alusel saab piirkonda nii panustada, et see oleks ettevõtetele piisavalt atraktiivne.

Kõik need kolm teemat on omavahel väga tihedalt seotud. Regionaalpoliitika kaudu on välja töötatud meetmed, mida saavad nii omavalitsused kui ettevõtjad kasutada. Omavalitsused on muutunud ühinemiste käigus piisavalt võimekateks ning saavad ettevõtlus- ja elukeskkonda arendada. Loodame, et ettevõtjatele on loodud keskkond, kus on vajalikku tööjõudu ja ettevõtlusest hoolitakse.

Läbiviidud uuring tõi välja ettevõtluse peamised probleemid piirkonnas, millest kolm olulisemad on – teede halb olukord, kiire interneti võimaluste puudumine ja mobiililevi halb kvaliteet. Omavalitsus peab nende küsimustega tegelema, osa probleeme vajavad lahenduseks koostööd teenuste pakkujatega, osalt on vaja riigipoolset abi rahaliste ressursside suurendamiseks.

Ettevõtjatele on tõsiseks takistuseks omavahendite vähesus või puudumine vajalike investeeringute tegemiseks. Siin oleks kindlasti vaja riigipoolseid regionaalpoliitilisi lahendusi, et maapiirkondadesse uueks toetusperioodiks väikeettevõtluse toetamiseks piisavalt vahendeid leida.

Kasutatud allikad:

1. **Aavasalu, T.** (2019). Ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži lõputöö. Pärnu, 62 lk. (käsikirjaline töö)
2. **Boter, H., Lundström, A.** (2005). SME perspectives on business support services: The role of company size, industry and location. Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 12 Issue: 2, pp. 244-258.
[<https://doi.org/10.1108/14626000510594638>]

3. **Bullinger, H.-J.** (1997). Dienstleistungen für das 21. Jahrhundert. Gestaltung des Wandels und Aufbruch in die Zukunft/ Hans-Jörg Bullinger (Hrsg.). Stuttgart: Schäffer-Poeschel, 666 S.
4. **Euroopa Komisjon.** (2019). Eurostat. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP/et#SKP_areng_ELis:_kasv_alates_2013._aastast]
5. **Hankov, M., Sepp, J., Vildo, S.** (2004). Regionaalsete toetusprogrammide mõju kohalike omavalitsuste arengule. Tallinn-Tartu: Tartu Ülikool, Mattimar OÜ
6. **Kasseeah, H.** (2016). Investigating the impact of entrepreneurship on economic development: a regional analysis. Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 23 Issue: 3, pp. 896-916.
7. **Lundström, A., Stevenson, L.** (2001). Entrepreneurship Policy for in the Future. Swedish Foundation for Small Business Research. Stockholm.
8. **Mereste, U.** (2003). Majandusleksikon, I ja II osa. Tallinn. Eesti Entsüklopeediatoimetust
9. **Noorkõiv, R., Raagmaa, G.** (2013). Globaliseeruv Eesti küla. Avaneva maailma arenguvõimalused ja ohud. Kogukonna arendustegevuse käsiraamat. 72 lk. [<https://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/3730742/K%C3%A4siraamat.pdf/32b40ecd-fc0c-410a-96ff-cda1c375c7ca>]
10. **North, D. & Smallbone, D.** (2006). Developing entrepreneurship and enterprise in Europe's peripheral rural areas: Some issues facing policy-makers. European Planning Studies, 14:1, 41-60, DOI: 10.1080/09654310500339125
11. **Peat, R.** (2003). Values drive values. Business Review. Volume 5, Number 2
12. **Põllumajandusministeerium.** (2012). Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus. Uuringu lõpparuanne. Tartu: Eesti Maaülikool. 368 lk. [https://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/MAAELU/UURINGU_D/2012/uuring_maaettevotlus_2012_aruanne.pdf]
13. **Rahandusministeerium.** (2018). Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020 elluviimise 2017. aasta seirearuanne. Tallinn. 24 lk.
14. **Rahandusministeerium.** (2015). Haldusreformi kontseptsioon. [https://haldusreform.fin.ee/static/sites/3/2017/02/151218_haldusreformi_kontsept_sioon.pdf]
15. **Raudjärv, M.** (2003). Ettevõtluskeskkonna majanduspoliitiline käsitlus: Ettevõtte majandus Eestis ja Euroopa Liit. Tallinn-Pärnu: Tartu Ülikool, Tallinna Tehnika ülikool, Mattimar OÜ, 2003, lk. 146-153. [www.mattimar.ee/publikatsioonid/ettevottemajandus/2003/15_Reiljan]

- 16. Sternberg, R.** (2012). Do EU Regional Policies Favour Regional Entrepreneurship. Empirical Evidence from Spain and Germany. *European Planning Studies*, 20:4, 583-608 DOI: 10.1080/09654313.2012.665030
- 17. Swianiewicz, P.** (2017). If territorial fragmentation is a problem, is amalgamation a solution? – Ten years later. *Local Government Studies*
- 18. Tavares, A. F.** (2018). Municipal amalgamations and their effects: a literature review. *Miscellanea Geographica- Regional Studies on Development*. Vol.22, No. 1, 2018, pp. 5-15

**DEBT RELIEF FOR THE EMU COUNTRIES:
A CHANCE TO RESTORE EUROPE'S POWER
AND TO STABILIZE THE EURO
– A DISCUSSION PAPER –**

Wolfgang Eibner¹
Ernst-Abbe-Hochschule Jena

Abstract

Government spending on bailing out banks and financing a variety of stimulus packages following the US real estate and financial crisis led to a sharp increase in the already very high level of public debt also of the member countries of the European Monetary Union (EMU).

Countries such as Greece, Italy, Belgium, France and even Germany in particular depend on very low or at least low interest rates to stabilize their financial situation. Thus, the central reason for the European Central Bank's low interest rate policy, which has been in place for almost 10 years, is to provide the highly indebted countries of the EMU with a significant reduction in the interest burden in favor of a solution to the debt problem: giving time for a lot of necessary reforms to increase economic development. But none of this has succeeded in the last 10 years.

Instead, the budgetary situation in the euro countries is getting worse, the disparities in economic development are increasing rather than diminishing, thereby endangering the stability of the euro and thus the future of the single currency.

There is an urgent need for sustained higher net investments in nearly all sectors of all countries from Greece to Germany: instead, net investment in the countries of the EMU is clearly decreasing and Europe is in danger of being left behind not only by the two economic powers USA and China.

This outlines a problem that is as pressing as it is topical: the question of how to restore Europe's economic power. The key lies in the question of how can we be able to solve the crippling debt problem of European countries quickly and sustainably.

The answer given by the discussion paper is a kind of debt relief, implemented as a conversion of a relevant amount of the government bonds held by the ECB. Conversion means extending the repayment to 80-100 years and the interest rate to be set very low. Of course a binding agreement is inevitable that net new debt can only be taken up to the maximum value of the GDP growth of a certain period. Only countries can participate in the debt conversion which commit themselves to making higher net investments to be specified more precisely, to carry out reforms especially concerning the efficiency of taxation, respectively set lower and upper limits for some taxes of the central government, and harmonize them within narrow ranges. Also it is necessary to

¹Prof. Dr. rer. pol. Wolfgang Eibner, Department of Industrial Engineering, Ernst-Abbe-University of Applied Sciences, Jena, Carl-Zeiss-Promenade 2, 07745 Jena, Germany, Wolfgang.Eibner@eah-jena.de.

This contribution was written with the gratitude of M.Sc. Matthäus Röbner.

reasonably reduce and largely deregulate bureaucracy and put an end to shadow economy and corruption.

By regaining financial strength as a result of a debt conversion, which is only possible within a strong supranational framework, the advantages of membership in the European Monetary Union will once again become evident, and the European Union can again become a shining example of freedom and prosperity, the way that Robert Schuman did formulate as a vision in the declaration of May 9, 1950.

Keywords: Debt conversion European Union, Debt relief EU, European Economic Union, European Union, Low interest rate EU, Net investment EU, Monetary policy EU, Public debt EU

JEL Codes: E58 (referring also to O52, H60, G01)

Table of Contents

Abstract	73
1. Research Purpose	76
2. Defining the problems of recent European economic weakness	77
2.1 Europe's key financial policy problems	77
2.2 Approach to regain fiscal and monetary governance power of the European Economic Union (EMU): debt relief.....	78
3. ECB and EMU countries: Lost power to shape monetary and fiscal policy	78
3.1 ECB's loss of autonomy in monetary policy.....	78
3.2 EMU countries' loss of power and autonomy in fiscal policy	82
4. Regaining monetary and fiscal policymaking autonomy by way of ECB-initiated sustainable debt reduction of the EMU countries through debt conversion	88
4.1 Which kind and what amount of the national debt can be the subject of a debt conversion to begin with?	89
4.2 What might be the terms of such a debt conversion with regard to interest, duration, and repayment?	91
4.3 How could countries in the EMU be "compensated" which, because of their low debt, would not benefit at all from a debt conversion or only disproportionately little compared to other countries?.....	92
4.4 How can it be prevented that after such a debt reduction countries again finance their national budget by borrowing and become highly indebted once more?	92
4.5 What binding agreements must be made to allow for participation in the debt conversion?	93
5. Conclusion and summary: Debt relief as a viable solution for restoring European economic and political weakness to future economic power again.....	94
Table of Figures.....	96
References.....	96

1. Research Purpose

Topicality

At least since the US real estate and financial crisis, it is not only Europe that is suffering from a high level of public debt. Government spending on bailing out banks and financing a variety of stimulus packages (with the exception of very small states such as Estonia) led to a sharp increase in the already very high level of public debt. As a result, the problem arises of a general drastic reduction in net investment in almost all the countries of the European Monetary Union. And the very problem hereby is that this resulting investment backlog in Europe, will cause Europe to fall increasingly behind other countries, in particular the countries of South-East Asia and China.

Countries such as Greece, Italy, Belgium, France and even Germany in particular depend on very low or at least low interest rates to stabilize this situation. See, in this regard, the remarks in Chapter 2. Thus, the central reason for the European Central Bank's low interest rate policy, which has been in place for almost 10 years, is to provide the highly indebted countries of the European Monetary Union (the euro area) with a significant reduction in the interest burden in favor of a solution to the debt problem: giving time for necessary reforms to increase the profitability of national tax systems, time to strengthen the industrial structure, and time to sustainably reduce bureaucratic barriers, or even corrupt structures in politics and business.

Aim of the discussion

None of this has succeeded in the last 10 years: hesitant or non-existent reform of almost all governments in the European Monetary Union, or pressure from populist parties and the shift away of ever-larger sections of the population from the idea of European integration is making it increasingly difficult to implement forward-looking reforms politically.

This means that it must be established that, so far, the European debt problem has not even been solved approximately.

Instead, the budgetary situation in the euro countries is getting worse, the disparities in economic development are increasing rather than diminishing, thereby endangering the stability of the euro and thus the future of the single currency.

There is an urgent need for sustained high investments in the traditional and increasingly modern digital infrastructure of all countries from Greece to Germany: instead, net investment in the countries of the European Monetary Union is clearly decreasing (see the facts presented below) and the economic foundation of economic strength is eroding more and more and Europe is in danger of being left behind not only by the two economic power centers USA and China, but also by some Southeast Asian countries and maybe also Japan. See Chapter 3. In this respect, it is clear that a key impact of the debt crisis in Europe is the investment backlog caused by it.

This outlines a problem that is as pressing as it is topical: the question of how to restore Europe to old economic and thus also political and social-democratic strength as a model for large parts of the world:

The key lies in the question of how can we be able to solve the crippling debt problem of European countries quickly and sustainably.

Research objective

The following contribution to the discussion therefore would like to present a new groundbreaking proposal on this subject: that of debt relief through debt conversion. Chapter 4 therefore elaborates concrete proposals on how such a debt conversion might be implemented.

In general, a debt relief must always be an expropriation of the creditor and thus to be rejected in terms of regulatory policy. At present, however, there is a historically unique situation in which a relevant part of the public debt in the form of government bonds is held by the European Central Bank: In the event of a waiver of receivables, however, this is ultimately not burdened economically, since it is itself the money-producing institution *eo ipso*: thus, a waiver of receivables can be implemented without any impact on the real world – if it is done "correctly". Finally, see Chapter 5.

2. Defining the problems of recent European economic weakness

2.1 Europe's key financial policy problems

Economically, Europe and—for us as citizens of the European Union more specifically—the EMU as the zone of the common European currency, are confronted with four key financial policy challenges:

1. high national debt of many, if not almost all, countries, resulting in an increasing loss of fiscal strength and policymaking power
2. the ensuing pressure on the ECB to keep the interest level low, or even negative, to reduce the interest to be paid by the indebted countries, which, on the other hand, leads to a massive loss of monetary policy-making capacity
3. as a consequence of globalization the increasing inability of the countries to tax the production factor capital or the profits it generates, plus the hereof resulting dependency on building up national debt if they do not wish to lose their financial policymaking power once again
4. the pressure on the national budgets to take “austerity measures” to keep the national deficits from getting even more out of hand, which most notably leads to a reduction in public investment activities and hence an investment backlog

It is obvious, that all this ultimately also applies to large parts of the world—in particular the USA, Japan, the UK, and many emerging as well as developing countries. Yet this is not the subject of this article—except, perhaps, for the remark that the solution of a debt relief for the EMU that is outlined below basically also represents a viable alternative for other countries especially like Japan or the US, so Europe would not be isolating itself economically by agreeing to a debt conversion.

There is a fifth aspect in addition to the four already mentioned key financial policy challenges that should be kept in mind in all attempts to resolve the problems:

- the dramatic loss of peoples' confidence in the European Union as a sustainable political and social institution, necessary to help European countries to successfully compete in the future

which makes it necessary to create measures that further do not promote either national populism or the abandonment of the idea of European integration.

2.2 Approach to regain fiscal and monetary governance power of the European Economic Union (EMU): debt relief

Based on the key policy challenges mentioned above, this article puts forward the thesis that Europe only can regain its economic and political strength if

1. national debt can be substantially and sustainably reduced within a very short period
2. new debts at the previous level are avoided in the future
3. European monetary policy thus regains its autonomous policymaking power in the ordoliberal sense of only being responsible for monetary stability²
4. as a consequence, the euro is secured and strengthened as “Europe’s common currency”³ that is needed for many different reasons, and
5. the EMU is given the unique opportunity to convince the people of the European Union of the benefit of the idea of European integration—a benefit to be felt directly and individually—thus reversing the increasing forces of the disintegration of Europe so they regain the radiant power of a united Europe as put forth by the founding fathers of European integration.⁴

3. ECB and EMU countries: Lost power to shape monetary and fiscal policy

It would be impossible to conduct in this short article a profound analysis of all underlying problems or causes of the increasing loss of monetary and fiscal policymaking ability. Therefore it is offered only a brief description of the situation below.

3.1 ECB’s loss of autonomy in monetary policy

In my 2017 article in this same journal, entitled “Niedrigzinspolitik und Quantitative Easing der Europäischen Zentralbank (EZB) [Low interest rate policy and quantitative easing of the European Central Bank (ECB) while respecting European public debt]”⁵

² See Walter Eucken (1952): Grundsätze der Wirtschaftspolitik, Bern, Tübingen 1952

³ See for example Wolfgang Eibner (2006): Understanding International Trade: Theory & Policy, Munich 2006, Chapter 15

⁴ See the Schuman-Declaration of 9 May 1950: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en

⁵ Wolfgang Eibner (2017): Niedrigzinspolitik und Quantitative Easing der Europäischen Zentralbank (EZB) unter Beachtung europäischer Staatsverschuldung (Low interest rate policy

it was taken a look at the national debt in Europe to explain why the high national debt in Europe leaves the ECB virtually no alternative as to pursuing its low interest rate policy, which is continuing unabated.

Figure 1 shows the development of the key interest rates for the ECB compared to the Fed, the Bank of Japan, and the Bank of England:

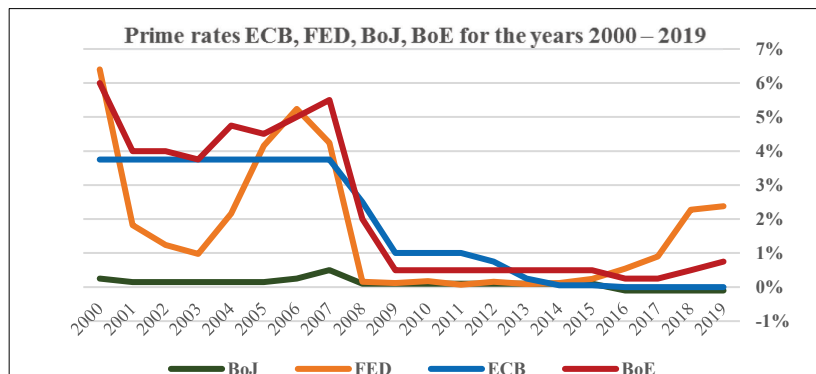

Figure 1: Key interest rates in the EMU (ECB), the USA (Fed), Japan (BoJ) and the UK (BoE) during the period 2000 to August 2019.⁶

Abandoning the low interest rate policy in favor of key interest rates at a “normal level” of the past 30 years would increase the interest burden of national debt by a factor of three to four: a burden on the national budget which could no longer be manageable or financially feasible and would increase the inhomogeneous economic development in the EMU countries even more; hence there will be no return to a higher interest level in the EMU as long as the debt problem persists.

We realize how impressive the positive impact of the low interest rate policy on the budget is when we compare the interest on public debt paid in the EMU during 2008 and 2018 with the interest burden that would have accrued if the ECB had not lowered the interest rates after 2007: the savings are more than EUR 1 trillion Euro between 2008 and 2016 in the EMU countries, which equals about 2% of the EMU’s annual GDP⁷; German taxpayers alone—or the German national budget—saved EUR 370 billion

and quantitative easing of the European Central Bank (ECB) while respecting European public debt), in: Estonian Discussions on Economic Policy, Vol 25, No. 2, 2017

⁶ ECB (2019b): Key ECB Interest rates, in:

https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.htm; Federal Reserve Bank of St. Louis (2019):

<https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS>; Bank of England (2019):

www.bankofengland.co.uk/boeapps/iadb/Repo.asp; Trading Economics (2019):

<https://tradingeconomics.com/japan/interest-rate>

⁷ See Deutsche Bundesbank (2017): Monatsbericht July 2017, p. 35

between 2008 and 2019; France, EUR 350 billion; and Italy, EUR 261 billion, equaling 15% of the country's GDP⁸.

Figure 2 shows the consequences of climbing interest rates for selected countries in three interest rate scenarios which, historically speaking, must even be considered moderate:

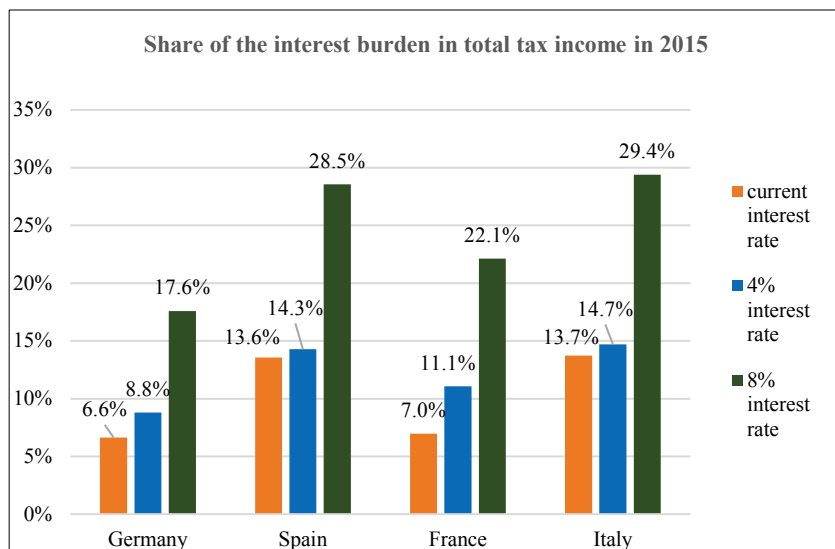

Figure 2: Share of the interest burden in the total annual tax income of Germany, Spain, France, and Italy with alternative interest rates on the respective national debt.⁹

Moreover, the widely differing levels of national debt in the individual member states of the EMU—and the resulting interest burden—also bear a lasting responsibility for the weakening of the euro and the great danger of a breakup of the common currency zone as a result of an overly inhomogeneous economic development. If especially the debt problem could be resolved and the countries were to regain their fiscal policymaking ability, the economies of the EMU countries might once again become more homogeneous thanks to suitable reforms—which could now be financed—and it would therefore become more likely that the single European currency becomes viable for the long term.

From an economic point of view, it should be clear that in the age of globalization with great (economic as well as political) hegemonic powers such as the USA or China, a disintegrated Europe with a patchwork of autonomous national pygmy currencies (and even the DM or the FF would be dwarfish compared to the US\$, renminbi/yuan, and

⁸ Matthias Janson (2019): Deutschland spart dank Niedrigzinsen 368 Mrd. Euro, in: Statista, Staatsfinanzen, 19.1.2019: <https://de.statista.com/infografik/16588/zinsersparnis-von-euro-staaten/>

⁹ Data from: Eurostat (2017): <http://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database> Code: gov_10a_main

yen) in the international competition (which is also substantially impacted by financial markets) would be hopelessly left behind.

On the other hand, it is obvious that a prolonged low interest rate policy—or even a negative interest rate policy, which some economists demand (irresponsibly so, in this author’s opinion)—will have a devastating impact on the allocation of national economic as well as business resources in the medium and long term: if the extreme case were to happen where due to high negative (key) interest rates even investments with a negative return are profitable (because the financing costs would be even “more negative” and therefore impact the return on investment in a positive way), it is clear that even the most nonsensical (because ultimately not resource-creating but resource-consuming) investments would be made.

Therefore, if the ECB does not wish to risk a major European recession (probably on the scale of the 1929 global financial crisis), a return to an autonomous fiscal policy will only be possible if the debts are reduced for the long term.

One argument must be addressed and—unfortunately—rejected as unfeasible: it goes without saying that generally speaking, European national debts and a strengthening of homogeneity of Europe’s economies can also be achieved by way of “classic” economic policy. Starting points for this approach would be, e.g., deregulation, less bureaucracy, an efficient tax system, rational national spending (take sunset legislation, zero budgeting, or sustainable controlling, for instance), curbing lobbying or even corruption, or significantly reducing misplaced social benefits for persons unwilling to work or for economic refugees not able to integrate in modern industries.

Right now, the problem is just that there is no European country where politicians are prepared to take these measures—be it for populist considerations or resulting from sheer economic incompetence. And Europe no longer has the time required to achieve this by classical economic means.

The European Union is caught in a lasting process of disintegration, “national” politics and an ever larger part of the population no longer supporting “the European idea” and is turning away from the EU, having adopted a nationalistic way of thinking we have not seen since the end of World War II. A positive answer to the general question of whether the EU tends to be a good or bad thing, e.g., declined from 71% after the foundation of the EMU in 1991 to an all-time low of 47% in 2011¹⁰. In 2019 the question of whether or not people tend to trust the EU was given a positive reply only by 33% in France, 37% in Italy, 29% in the UK, and in Germany, too, only by 48% compared to 51% as late as 2018¹¹. Moreover, approval also correlates with the economic

¹⁰ European Commission (2013): 40 years Eurobarometer, Effects of the economic and financial crisis on European public opinion, p. 1;
<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Archive/index>

¹¹ European Commission (2019): Standard Eurobarometer - Spring 2019, Public opinion in the European Union, June 2019, p. 7;
<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2253> . It should be noted in all these political surveys

development. As a result, the positive responses have increased again since 2013, especially in the countries with a good economic development; right now the obviously daunting consequences of Brexit also seem to be softening the criticism of Europe somewhat (2019); conversely, we can state that an economic downturn will instantly lower the approval ratings again.

If action is not taken soon to unambiguously show the people of Europe advantages of and from Europe, the European idea will be in enormous danger—and hence Europe’s role in the world probably as well.

3.2 EMU countries' loss of power and autonomy in fiscal policy

The above remarks serve as a transition to a discussion of the fiscal policy situation in the euro countries.

We must assert the fact that in the globalization process, countries throughout the world, but especially within the EU generally lower their taxes to compete with one another – inside the EMU – thus subverting the founding fathers’ idea of European integration. One of the most significant results of this is that countries outbid each other in cutting taxes on productive capital (which is internationally very mobile and prone to tax evasion if taxes become too high).

This makes it ever more difficult (globally) to tax the factor capital. While government spending generally increases in relation to the GDP, this naturally leads to a growing shift from taxing the production factor capital to taxing the production factor labor in the form of direct taxation of wages or indirect taxation of consumption in the form of all kinds of consumer taxes—to which are popularly added “environmental taxes” that are “easy to sell”, such as energy, electricity, heating oil, mineral oil, CO₂, coal, diesel, climate, soil sealing taxes, or whatever. Yet all this places a massive burden on citizens, whose purchasing power is enormously diminished as a result. This in turn can trigger an economic vicious circle where companies must get further tax relief so they can maintain their sales level and the government makes transfer payments to ever larger parts of the population (basic security benefits, basic pension, housing benefits, etc.) in order to maintain social peace. One of the central means to achieve this fiscal policy balancing act is deficit spending.

Figure 3 shows the public debt of the EMU countries for 2018. It turns out that 10 of the 18 euro countries are above the ceiling of 60% total debt in relation to the GDP¹² as set forth in the EU’s Stability and Growth Pact—including the large economies of Italy, France, Spain, and Germany. Estonia is the only EMU country with a negligible national debt.

that the survey results are only partially comparable over time due to the question which is repeatedly formulated differently.

¹² See Article 126 (2) FEU as a general note Article 1 Protocol No 12 on the Excessive Deficit Procedure: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/de_protocol_12_from_c_11520080509de02010328.pdf

However, since a great many EMU countries have clearly shown us the limits of government debt on account of the interest burden it generates, the countries must attempt to curb their public spending. Due to the election cycles, serious cuts in pension and social benefits are hardly feasible.

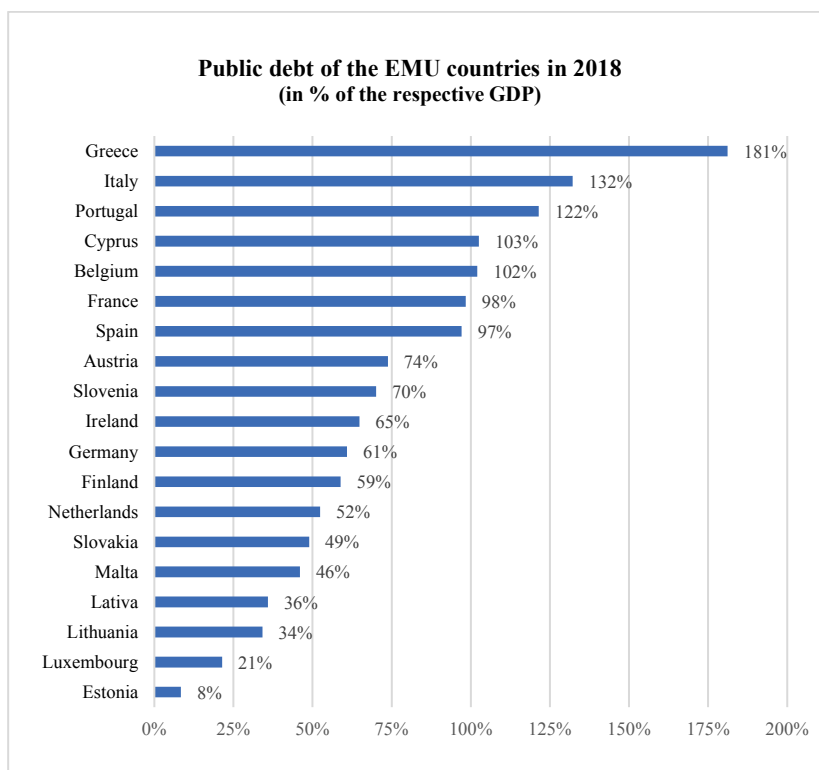

Figure 3: Government debt of all euro member countries in 2018 in percent of the respective gross domestic product at market prices.¹³

Consequently, cutting down on investments is considered the only proven means to reduce deficit spending. This results in reduced investments especially in transport infrastructure, but also in modern communication infrastructure.

¹³ Data from: Eurostat (2019a): <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database> Code: gov_10dd_edpt1

Figure 4 shows this steady decline in net investments (i.e. the difference between gross investments and depreciations) using the examples of Germany and the EMU—which decline only is slowed down for the period of the economic boom from 2015 till 2018:

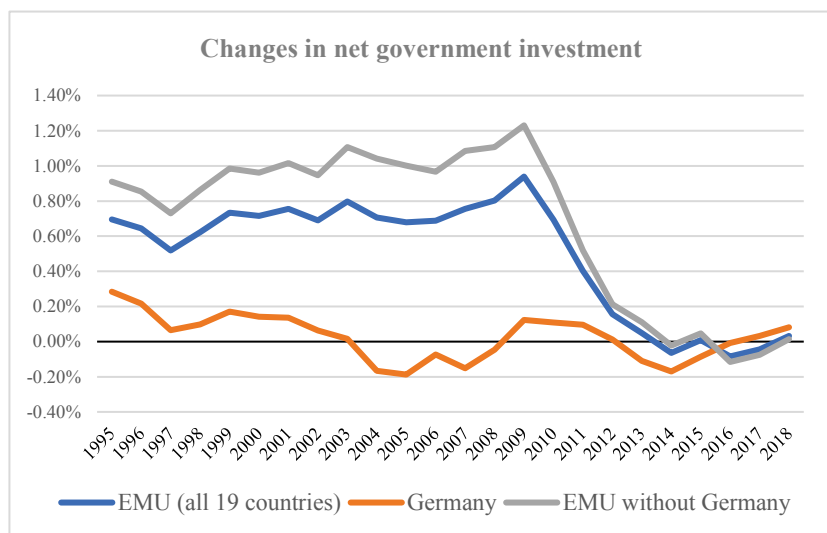

Figure 4: Development of net investments in Germany and the EMU, 1995–2018.¹⁴

The European Investment Bank (EIB) stated that this turned into an investment backlog of 100 billion Euro per annum in the field of energy efficiency alone, of 50 billion in transportation infrastructure, of 55 billion in broadband and data center development, of 90 billion Euro in the environment and water sector—and there is also a shortage of 230 billion Euro per year in education¹⁵; thus Europe lacks 550 billion Euro per year in all relevant investments to ensure its sustainability in the global competition.

Figure 5 shows the net investments of the EMU countries in absolute terms; Figure 6 shows the in part extremely low level of government net investments in relation to the respective GDP in the EMU countries, which can be compared with the markedly higher investment ratios (base 2015) of 1.23% in the USA and 1.15% in Japan¹⁶; data for China cannot be calculated for comparison purposes because it has a different system, but they

¹⁴ Eurostat (2019b): Nettoinvestitionen (net investments):

<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, Code: gov_10a_main; nama_10_gdp

¹⁵ Stefan Lange (2015): EIB warnt vor gigantischer Investitionslücke in Europa, in: Finanzen of 7 May 2015: <https://www.finanzen.net/nachricht/aktien/eib-warnt-vor-gigantischer-investitionsluecke-in-europa-4328725>

¹⁶ Own calculations based on: The World Bank (2019a): Net investments relative to GDP, in: <https://data.worldbank.org/indicator/GC.NFN.TOTL.GD.ZS?view=chart>

are significantly higher, too: if we add “private” plus “government,” the ratio is a staggering 20%.¹⁷

Compared to the data shown in Figure 6, this states that Europe is patently lagging behind, or specifically, it shows the dramatic financial weakness of Europe, which almost exactly 100 years ago was the financier of the entire rest of the world (with the exception of Japan).

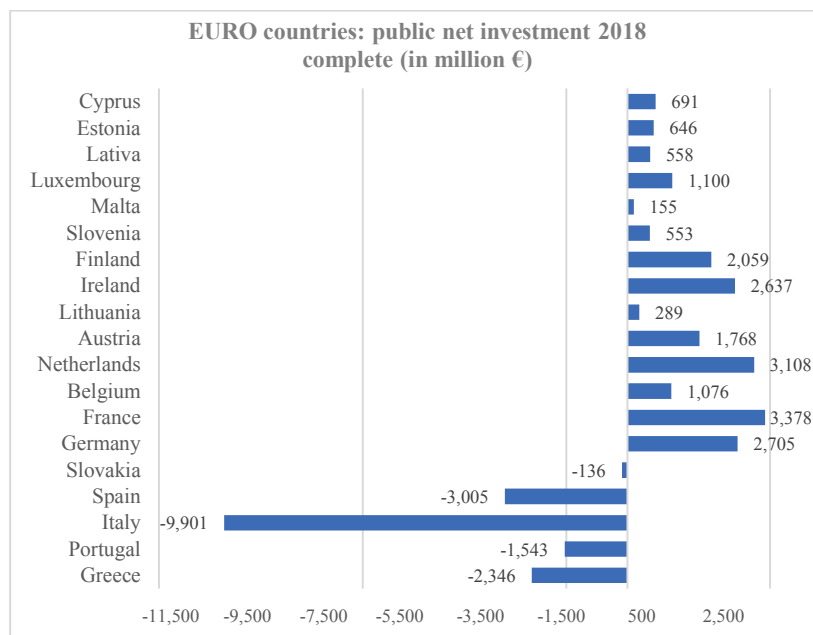

Figure 5: Government net investments of the EMU countries in 2018 in absolute amounts.¹⁸

A major reason for the sharp 20% drop in European gross investments since 2007 is the general strong indebtedness of almost all EMU states, which in some part accelerated as a consequence of the US real estate and financial crisis and the resulting budget restrictions.

This once more shows the importance for the future of Europe that it has significantly and sustainably to increase its financial leeway if it does not want to loose its traditional

¹⁷ Own calculations based on: The World Bank (2019b): Own calculations based on <https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.CD> , <https://data.worldbank.org/indicator/NY.ADJ.DKAP.CD> , <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

¹⁸ Own calculations based on: <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database> , Codes: gov_10a_main

role as leader in the global economy in competition to the USA, China, and other Southeast Asian countries.

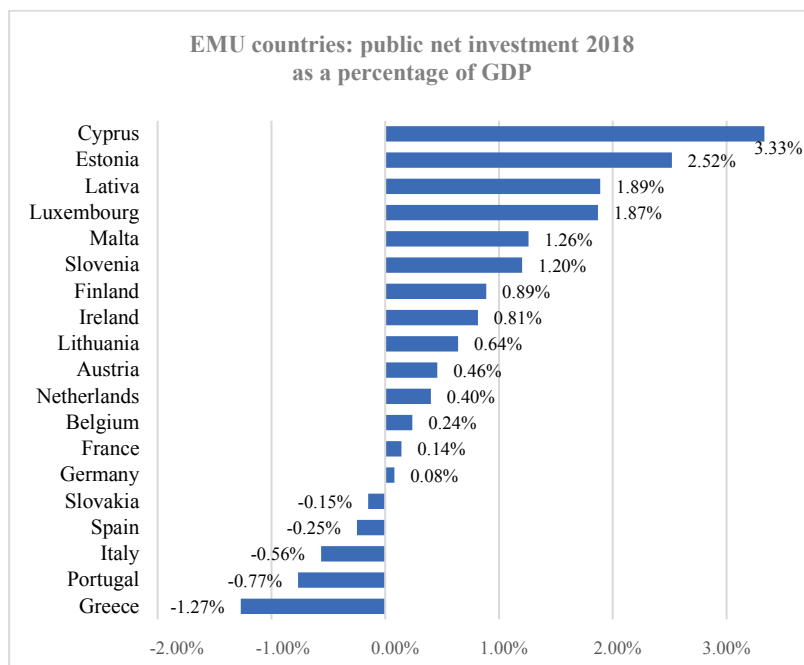

Figure 6: Government net investments of the EMU countries in 2018 in percent of the respective GDP.¹⁹

China in particular is about to build not only a global trade infrastructure with its Silk Road Initiative, financed with Chinese capital²⁰, but also to quite deliberately exploit Europe's investment weakness by granting "favorable" Chinese loans to European countries in order to make infrastructure investments possible. This is done indirectly through credit financing or else directly via participations and joint ventures in fields of investment that Europe can no longer finance by itself. For example, China and the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), which was initiated by China, are financing infrastructure projects in 2019 for 2.5 billion Euro in Italy alone²¹ (e.g., the ports of Trieste and Genoa) and even intend to issue bonds in China in yuan²². In Greece, for

¹⁹ Own calculations based on: <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database>, Codes: gov_10a_main

²⁰ Handelsblatt (2019a): Die neue Seidenstraße. Chinas Marsch nach Westen, in: Handelsblatt, No. 63 of 29/30/31 May 2019, pp. 44-50

²¹ Jin Liqun (2019): „Wir wollen Länder in Südeuropa unterstützen“, in: Handelsblatt, No. 124 of 2 July 2019, p. 10

²² Regina Krieger (2019): Italien. Panda Bonds für den Schuldenstaat, in: Handelsblatt, No. 63 of 29/30/31 May 2019, p. 50

instance, the Chinese government-owned shipping company COSCO already owns 51% of the port of Piraeus with the option of increasing its stake to 67% in 2021. Since 2019 Piraeus, being an important hub of the New Silk Road, has been the container port with the highest turnover in the Mediterranean.²³ It is obvious that this is going to result in a variety of dependencies, especially if loans are not refinanced according to schedule or cannot be serviced as contractually stipulated.²⁴

In conclusion of this discussion, Figure 7 juxtaposes government net investments to interest payments on public debt.

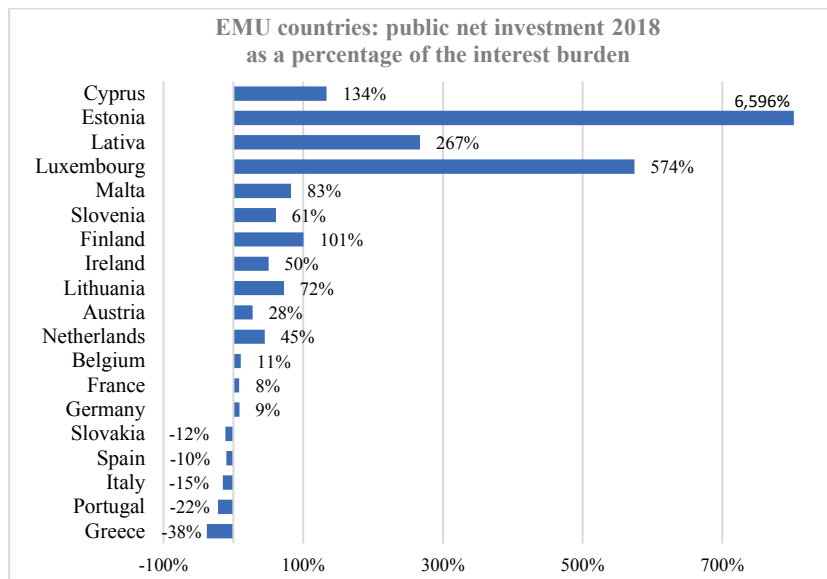

Figure 7: Government net investments of the EMU countries in 2018 in percent of interest owed.²⁵

It is evident that the ratio of interest burden and net investments inhibits or, when the figures are negative, even destroys growth to an unacceptable degree, especially in the major industrial countries of the EMU, Italy, Spain, Germany, and France. Sustainable investment ability right now only is given in the case of Finland and the small countries Cyprus, Latvia, Luxembourg, and especially Estonia.

²³ Gerd Höhler (2019): Piräus. Auf dem Weg zur Nummer eins, in: Handelsblatt, No. 63 of 29/30/31 May 2019, p. 49

²⁴ Compare: Joschka Fischer (2018): Abstieg des Westens (The Decline of the West), Cologne 2018; or Martin Winter (2019): China 2049. Wie Europa versagt (How Europe is Failing), Munich 2019

²⁵ Own calculations based on: <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database>, Codes: gov_10a_main

4. Regaining monetary and fiscal policymaking autonomy by way of ECB-initiated sustainable debt reduction of the EMU countries through debt conversion

The conclusion of the remarks in the previous chapters is therefore that the national debt of the European countries needs to be significantly and sustainably reduced in the short term; in the absence of other alternatives, this is only possible by way of a debt relief or debt conversion.

These steps are naturally impossible to take toward private or government creditors without causing the most serious disruptions not only in the financial markets. Therefore repayment claims can be canceled or reduced only by someone who ultimately does not suffer from a such a waiver: in our system, this can only be the Central Bank—in the case of the EMU countries, the European Central Bank (ECB): It is the only one that can implement the short-term approach to solving the four fiscal challenges mentioned in chapter 2.1 above: sustainable debt reduction. Since regulatory policy makes debt cancellation unfeasible, the only realistic solution is a sustainable debt conversion.

Below there will be discussed several first approaches to such a debt conversion which of course must be both sustainable and, most importantly, a one-time measure, as otherwise it would open the door for even more dubious fiscal management in the future.

The following issues must be cleared up:

1. Which kind and what amount of the national debt can be the subject of a debt conversion to begin with?
2. What might the terms of such a debt conversion be with regard to interest, duration, and repayment?
3. How could countries in the EMU be “compensated” which, because of their low debt, would not benefit at all from a debt conversion or only disproportionately little compared to other countries (e.g. Estonia compared to Greece)?
4. How can it be prevented that after such a debt reduction countries again finance their national budget by borrowing and become highly indebted once more?
5. What binding agreements must be made to allow for participation in the debt conversion process?

To answer all these points satisfactorily, we would need explanations that go beyond the scope of this article and that are yet to be presented in detail elsewhere.

The discussion below therefore only outlines approaches as to what the above five core elements of a debt conversion initiative might look like, which I sincerely hope will also initiate the discussion in science and politics about the implementation of such a necessary debt reduction for Europe.

4.1 Which kind and what amount of the national debt can be the subject of a debt conversion to begin with?

Figure 8 once again shows the problem: government debt in the EMU countries in relation to the GDP:

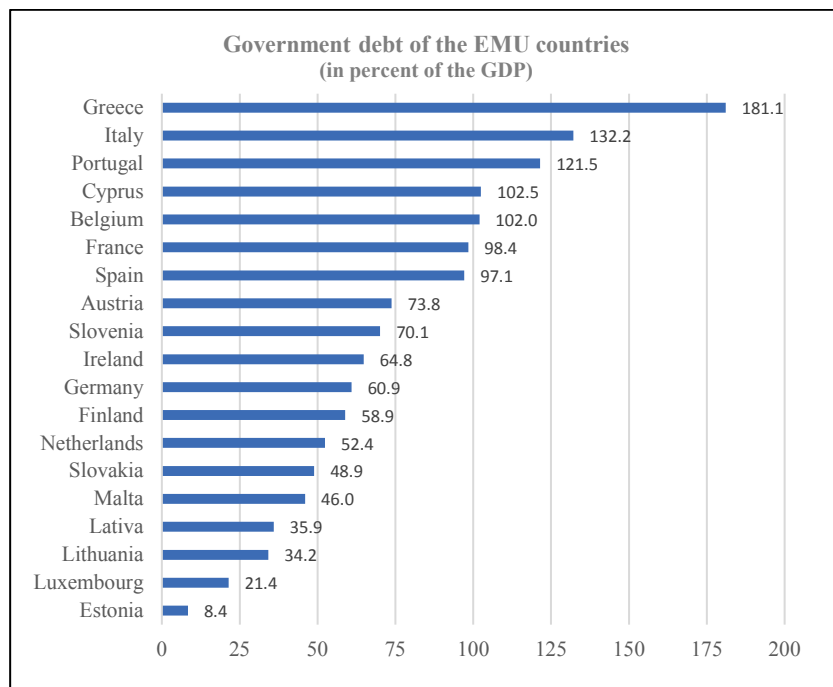

Figure 8: Government debt of all euro member countries in 2018 in percent of the respective gross domestic product at market prices.²⁶

Figure 9 lists the countries with the largest debts, showing that most of the total debt is raised in the form of government bonds.

F

²⁶ Own calculations based on: Eurostat (2019a): <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database> Code: gov_10dd_edpt1

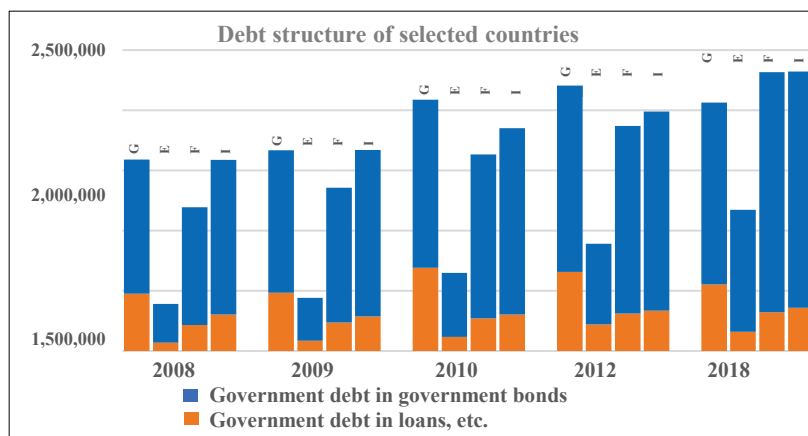

Figure 9: Absolute government debt in billion Euro of Germany, Spain, France and Italy, presented in government bonds and other loans (mostly debt securities).²⁷

As part of its program to buy up government bonds (quantitative easing) since 2015, the ECB had already bought up EUR 2.1 trillion under the PSPP²⁸ by mid-2019; thus, in relation to the total government bonds of EUR 8.0 trillion issued by the EMU countries, the ECB already has a 26% share of the total government bonds in the euro zone.²⁹

So, if these government bonds, which the ECB already owns, were to be made the object of a debt conversion—with the ECB having the option to buy up further government bonds as it decided to do so in September 2019—the countries participating in the debt conversion would experience a “fair” quantitative debt reduction because it would be proportional to the GDP of the individual countries. In absolute terms, this procedure would give Germany the greatest relief, whereas in relative terms it would be the same as that offered to Greece.

The total amount of government bonds to be converted would ultimately have to be determined politically, with the economic cornerstones—as explained above—being provided by the fact that after conversion the EMU countries should have significantly lower debt and interest burdens. This in turn would allow for considerably higher net investments in all relevant aspects of the national economy—in line, for example, with the EIB’s demands listed in chapter 3.2.

²⁷ Own calculations based on: Eurostat (2019a): <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database>, Code: gov_10dd_edpt1

²⁸ PSPP: Public Sector Purchase Program of the ECB, which bought up to EUR 90 Billion government bonds of EMU countries per month from 2015 to 2018 and up to 40 billion since end of 2019

²⁹ ECB (2019a): ECB Asset purchase program: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omt/html/index.en.html#pspp>

These investments could then be used to remedy the structural weaknesses especially in the so-called “southern countries” of the EMU, which would make the economies in the euro zone more homogeneous. This would also mitigate, and ideally even remove, many problems a common currency creates in an inhomogeneous currency zone. If this succeeds, nothing will prevent the rise of the euro to a global currency that is equivalent to the US\$. What is more, a homogeneous economic area would also be able to resolve the central problem of the extreme discrepancies in the trade balance of euro countries that are strong and those that are weak exporters. If it is possible to significantly improve the industrial structure and thus the competitiveness of the so-called “southern countries” by way of suitable investments and reforms, their import pull from the “northern countries” will diminish and the trade balances in the EMU might be restored, which is a basic prerequisite for a common currency to work—and secure the surviving of the Euro and thus the EMU.

Based on these arguments, a conversion of 50% of the government bonds circulating at a specific date is proposed, which, as Figure 9 shows, would be feasible in all countries via government bonds already bought up or still to be bought up by the ECB. (A past date would make sense, say 12/31/2018, to prevent the countries to quickly increase their debts during the debt conversion process.) As explained above, the ECB currently already holds 26% of the government bonds, and it could buy up another 24% during the further implementation of its expansive monetary policy, which it has already announced³⁰.

4.2 What might be the terms of such a debt conversion with regard to interest, duration, and repayment?

Two aspects are relevant for answering this question: The goal is to restore Europe’s economic strength and financial power in the global competition. Politically and economically, the tool of a debt reduction can be used only once—if at all. Hence a bold move is required:

It is proposed to extend the term to 80 to 100 years from the respective date of issue. The advantage of this is that inflation makes debt repayment a nearly irrelevant issue, and if the final maturities are extended by at least 20 years (after all, the issue dates differ by years, too) this does not put too great a strain on the financial markets.

This long period of 80-100 years to the final maturity of the debt instruments has four main reasons:

1. the securities market in Euro is already much smaller than that of the US-\$-,
2. the ECB’s purchase program to date has already significantly reduced the freely available trade in Eurobonds; for example only around 35% of German federal bonds are in institutional hands³¹;

³⁰ Philip R. Lane (2019): Monetary Policy and Below-Target Inflation, Speech by Philip R. Lane, Member of the Executive Board of the ECB, at the Bank of Finland conference on Monetary Policy and Future of EMU, Helsinki, 2 July 2019: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2019/html/ecb.sp190701~0c1fa3c8fc.en.html>

³¹ Handelsblatt (2019b): Neues aus der Nullzins-Welt, in: Handelsblatt, No. 161, of 22 August 2019, pp. 28 - 29

3. with each further purchase of government bonds by the ECB, the amount of euro bonds available on the markets decreases
4. with the planned exit of European countries from the debt cycle as a start by the debt conversion, the volume of available bonds in the euro area will once again fall sharply. In this respect, this long maturity is essential in order not to allow the securities market to collapse in euros.

It further is necessary to lower the interest rate to 0.1%. This also largely relieves the countries of their interest burden, and it becomes possible to finance the most pressing task, that of massively boosting investment.

An additional advantage of this approach is that the government bonds remain fully tradable securities on the capital markets and can be channeled back to the markets by the ECB. This will enormously boost their liquidity in tradable securities (which are then listed as triple-A securities again).

This is significant in as much as the euro capital market is currently considered too narrow compared to the dollar capital market.

4.3 How could countries in the EMU be “compensated” which, because of their low debt, would not benefit at all from a debt conversion or only disproportionately little compared to other countries?

Naturally, countries such as Estonia are extremely critical of a debt reduction program: the European Council would be able to enact such a move and the pertinent agreements only unanimously, so it would require the consent of all EMU countries.

Therefore the countries with a low debt level should be given the right to alternatively sell an amount of government bonds to the ECB at the new terms until they have reached the maximum limits according to the ECB’s capital key (this will be a low double-digit billion euro figure, which is economically irrelevant in the context of the debt conversion program), or to be granted a correspondingly higher debt ceiling than the future limits outlined below.

4.4 How can it be prevented that after such a debt reduction countries again finance their national budget by borrowing and become highly indebted once more?

Obviously, debt reduction will not achieve its purpose if the debtor country simply reverts to its old behavior, making up for inefficiencies in government tax and expenditure policies by engaging in deficit spending.

Therefore it is critically important that such a treaty about debt relief limit or control the countries’ national autonomy with respect to future borrowing. This might also be achieved via a redefinition of Articles 126 and 140 TFEU, which definitively and strictly allows the EMU member states to take on a maximum amount of new net debt at the level of its previous year’s economic growth. This stipulation is based on the idea of the so-called balanced debt, which does not place a burden on a country’s future economic

strength only if its net new debt does not build up more than its economy grows³²; therefore the reference figure of the previous period's growth is also important, as it already establishes the maximum possible credit limit right at the start of the fiscal year. Obviously, the disadvantage of such a limit is that it works procyclically, which makes a countercyclical policy difficult, because a debt-based countercyclical fiscal policy is no longer allowed. Yet previous experience with national debt suggests that this is the less evil.

In order to add some countercyclical elements into the debt process after all, a mean value of GDP growth of several previous years might be set as a reference value.

To make sure these kinds of arrangements are agreed upon by the countries not only to be ultimately ignored—as happened with the previous EU Stability and Growth Pacts—an effective means of sanctioning is needed to enforce treaty compliance.

Therefore a binding agreement is inevitable that net new debt can only be taken up to the maximum value of the GDP growth of the average of the last five years.

Moreover, an EMU member country will be expelled from the EMU—and hence the common currency—at the end of the second year following the breach of this rule.

In contrast to what is happening right now, such an expulsion or withdrawal would probably tend to be regarded as a strengthening of the euro by the financial markets, as it would ensure financial discipline and homogeneity of the common currency zone—and thus strengthen the sustainability of the EMU as well as of the euro as an important global alternative to the still dominating US Dollar.

4.5 What binding agreements must be made to allow for participation in the debt conversion?

The above remarks make it more than clear that the countries participating in a debt conversion must also adhere to clear and nonnegotiable terms regarding the use of the budget that becomes available as a result of the reduced (repayments and) interest owed—so as not to undermine the original purpose of the debt conversion.

It is proposed that only countries can participate in the debt conversion which

- commit themselves to making investments—to be specified more precisely—at an amount to be set at least at 60% of the interest saved in various sectors to be defined jointly*
- carry out reforms especially concerning the efficiency of taxation and the tax system, respectively*
- set lower and upper limits for central taxes of the central government, such as, specifically, corporate income and transaction taxes within the EMU countries, and harmonize them within narrow ranges in the medium term*
- reasonably reduce and largely deregulate bureaucracy while maintaining or even increasing performance-oriented social standards*

³² Evsey D. Domar (1944): The Burden of the Debt and the National Income, in: American Economic Review, Vol. 34 (1944), pp. 798-827

- *implement good governance rules to put an end to the shadow economy and corruption*

With such a mix of measures and its regained financial power, a Europe that is again committed to the idea of integration would return to the top of the global economy—and thus to prosperity and social peace³³.

5. Conclusion and summary: Debt relief as a viable solution for restoring European economic and political weakness to future economic power again

It was pointed out in the previous study that the EMU countries have lost their capacity for monetary and fiscal action as a result of excessive public debt:

Due to the high level of public debt, the ECB is forced to pursue a permanent low interest rate policy if it does not want to risk the insolvency of EMU countries. An interest burden at pre-financial crisis levels not only cannot be shouldered by Greece without having to make massive cuts in all areas of government spending. Countries such as France and Italy would also have to reduce their spending to such an extent that it would push a large part of the citizens into the arms of populist parties, thereby jeopardizing not only European integration, but possibly even the democratic structures of the European countries might be endangered.

Apart from these political aspects, the high debt burden and the compulsion to reduce debt are already heavily leading to a sustained decline in net investment in almost all EMU countries, which will sustainably weaken Europe's technological leadership, and will increasingly sideline Europe, especially in comparison with the US and China.

This suggests that public debt should be reduced sustainably and, above all, in the short term. With conventional measures such as 'saving' this is, for the reasons discussed above, neither possible in short term nor without the loss of confidence of the European people in the idea of European integration.

As a result, only a debt relief as a debt conversion remains as an appropriate measure for an all-round win-win situation in Europe's EMU countries, while respecting the regulatory framework.

A first proposal has been made on the basis of five key aspects to make such a debt reduction concrete, which shows that this is feasible:

³³ The connection between prosperity and social peace is almost uncontroversial in economic and political literature; see, for example, the literature study on the interdependence of prosperity and democracy by Uwe Sunde (2006): *Wirtschaftliche Entwicklung und Demokratie: Ist Demokratie ein Wohlstandsmotor oder ein Wohlstandsprodukt?* In: IZA DP No. 2244, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Institute for the Study of Labor, see also Ludwig Erhard (1957): *Wohlstand für alle*, Düsseldorf 1957 or especially Dan Usher (1981): *The Economic Prerequisite to Democracy*, Oxford 1981

- *A conversion of a relevant amount of the government bonds circulating at a specific date and held by the ECB is proposed*
- *It is necessary to extend the term of repayment very far from the respective date of issue and the interest rate has to be set very low*
- *A binding agreement is inevitable that net new debt can only be taken up to the maximum value of the GDP growth of the average of the last five years*
- *Only countries can participate in the debt conversion which*
 - ✓ *commit themselves to making investments—to be specified more precisely—at an amount to be set at least at 60% of the interest saved in various sectors to be defined jointly*
 - ✓ *carry out reforms especially concerning the efficiency of taxation and the tax system, respectively*
 - ✓ *set lower and upper limits for central taxes of the central government, such as, specifically, corporate income and transaction taxes within the EMU countries, and harmonize them within narrow ranges in the medium term*
 - ✓ *reasonably reduce and largely deregulate bureaucracy while maintaining or even increasing performance-oriented social standards and implement good governance rules to put an end to the shadow economy and corruption*

We should expect that no nation would want to evade such a debt conversion; rather, the EMU would have enormous attraction for other EU countries and the EU to third countries. In accession negotiations the EU could then again direct its focus much more on a clear commitment to liberty, human rights, and social responsibility.

- Individual European countries are not able to take such a step: if, say, Poland's National Central Bank were to undertake such large-scale public financing, this would indubitably result in an enormous loss of confidence especially in the country's currency, and thus in a drastic devaluation. Moreover—and this is ultimately the crucial point—an individual country would not be able to institutionally make sure that such a course of action is a one-off measure, because such an assurance would be solely based on the power of the respective country and therefore utterly lack credibility. This is different in a supranational structure such as the EMU, which can generate maximum confidence in the binding terms of a one-time debt reduction based on a contractual agreement among all member nations and which possesses one of the most important international reserve currencies: the euro.

(Plus, we may assume that if the EMU were to actually decide on a debt conversion as outlined above, both the USA and Japan would react in a similar way: especially in Japan, the Central Bank already holds a major share of government bonds.)

- Faith in the future of Europe as a true union of European nation states would also be restored among European citizens:
By regaining financial strength as a result of a debt conversion, which is only possible within a strong supranational framework, the advantages of membership in the European Monetary Union will once again become evident, and—especially if the above-mentioned follow-up measures are taken—the European Union can

again become a shining example of freedom and prosperity, the way that Robert Schuman—and here we return to the beginning of this article—formulated as a vision in the declaration of May 9, 1950.³⁴

The only thing we need is COURAGE – if not: Europe might end as Rome did 1,500 years ago.

Table of Figures

Figure 1:	Key interest rates in the EMU (ECB), the USA (Fed), Japan (BoJ) and the UK (BoE) during the period 2000 to August 2019	79
Figure 2:	Share of the interest burden in the total annual tax income of Germany, Spain, France, and Italy with alternative interest rates on the respective national debt	80
Figure 3:	Government debt of all euro member countries in 2018 in percent of the respective gross domestic product at market prices	83
Figure 4:	Development of net investments in Germany and the EMU, 1995–2018	84
Figure 5:	Government net investments of the EMU countries in 2018 in absolute amounts	85
Figure 6:	Government net investments of the EMU countries in 2018 in percent of the respective GDP	86
Figure 7:	Government net investments of the EMU countries in 2018 in percent of interest owed	87
Figure 8:	Government debt of all euro member countries in 2018 in percent of the respective gross domestic product at market prices	89
Figure 9:	Absolute government debt in billion Euro of Germany, Spain, France and Italy, presented in government bonds and other loans (mostly debt securities)	90

References

(Last access to the internet sources on 4 September, 2019)

1. **Article 126 (2)** FEU as a general note Article 1 Protocol No 12 on the Excessive Deficit Procedure:
https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/de_protocol_12_from_c_11520080509d_e02010328.pdf

³⁴ Robert Schuman (1950): Schuman-Declaration of 9 May 1950: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en

2. **Bank of England** (2019): Statistical Interactive Database, Official Bank Rate history, in: www.bankofengland.co.uk/boeapps/iadb/Repo.asp
3. **Deutsche Bundesbank** (2017): Monatsbericht July 2017, p. 35
4. **Domar, Evsey D.** (1944): The Burden of the Debt and the National Income, 1944, in: *American Economic Review*, Vol. 34 (1944), pp. 798-827
5. **Eibner, Wolfgang** (2006): *Understanding International Trade: Theory & Policy*, Munich 2006
6. **Eibner, Wolfgang** (2017): Niedrigzinspolitik und Quantitative Easing der Europäischen Zentralbank (EZB) unter Beachtung europäischer Staatsverschuldung [Low interest rate policy and quantitative easing of the European Central Bank (ECB) while respecting European public debt], in: *Estonian Discussions on Economic Policy*, Vol. 25, No. 2, 2017
7. **Erhard, Ludwig** (1957): *Wohlstand für alle*, Düsseldorf 1957
8. **Eucken, Walter** (1952): *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, Bern, Tübingen 1952
9. **Eurostat** (2017): <http://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database> Code: gov_10a_main
10. **Eurostat** (2019a): <https://ec.europa.eu/eurostat/de/data/database> Code: gov_10dd_edptl
11. **Eurostat** (2019b): Nettoinvestitionen, in: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> Code: gov_10a_main; nama_10_gdp
12. **European Commission** (2013): 40 years Eurobarometer, Effects of the economic and financial crisis on European public opinion, p. 1; <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Archive/index>
13. **European Commission** (2019): Standard Eurobarometer - Spring 2019, Public opinion in the European Union, June 2019, p. 7; <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2253>
14. **ECB** (2019a): Asset purchase program, in: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omt/html/index.en.html#pspp>
15. **ECB** (2019b): Key ECB interest rates, in: https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.html
16. **Federal Reserve Bank of St.Louis** (2019): Effective Federal Funds Rate, in: <https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS>
17. **Fischer, Joschka** (2018): *Abstieg des Westens (The Decline of the West)*, Cologne 2018
18. **Handelsblatt** (2019a): Die neue Seidenstraße. Chinas Marsch nach Westen, in: *Handelsblatt*, No. 63 of 29/30/31 May 2019, pp. 44 – 50
19. **Handelsblatt** (2019b): Neues aus der Nullzins-Welt, in: *Handelsblatt*, No. 161, of 22 August 2019, pp. 28 – 29

20. **Höhler, Gerd** (2019): Piräus. Auf dem Weg zur Nummer eins, in: Handelsblatt, No. 63 of 29/30/31 May 2019, p. 49
21. **Janson, Matthias** (2019): Deutschland spart dank Niedrigzinsen 368 Mrd. Euro, in: Statista, Staatsfinanzen, 19 January 2019:
<https://de.statista.com/infografik/16588/zinsersparnis-von-euro-staaten/>
22. **Krieger, Regina** (2019): Italien. Panda Bonds für den Schuldenstaat, in: Handelsblatt, No. 63 of 29/30/31 May 2019, p. 50
23. **Lane, Philip R.** (2019): Monetary Policy and Below-Target Inflation, Speech by Philip R. Lane, Member of the Executive Board of the ECB, at the Bank of Finland conference on Monetary Policy and Future of EMU, Helsinki, 2 July 2019, in:
<https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2019/html/ecb.sp190701~0c1fa3c8fc.en.html>
24. **Lange, Stefan** (2015): EIB warnt vor gigantischer Investitionslücke in Europa, in: Finanzen of 7 May 2015: <https://www.finanzen.net/nachricht/aktien/eib-warnt-vor-gigantischer-investitionsluecke-in-europa-4328725>
25. **Liqun, Jin** (2019): „Wir wollen Länder in Südeuropa unterstützen“, in: Handelsblatt, No. 124 of 2 July 2019, p. 10
26. **Schuman, Robert** (1950): Schuman-Declaration of 9 Mai 1950, in:
https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en
27. **Sunde, Uwe** (2006): Wirtschaftliche Entwicklung und Demokratie: Ist Demokratie ein Wohlstandsmotor oder ein Wohlstandsprodukt? In: IZA DP No. 2244, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Institute for the Study of Labor, August 2006
28. **Trading Economics** (2019): <https://tradingeconomics.com/japan/interest-rate/>
29. **Usher, Dan** (1981): The Economic Prerequisite to Democracy, Oxford 1981
30. **Winter, Martin** (2019): China 2049. Wie Europa versagt, Munich 2019
31. **World Bank** (2019a): Data query: Net investments compared to GDP, in:
<https://data.worldbank.org/indicator/GC.NFN.TOTL.GD.ZS?view=chart>
32. **World Bank** (2019b): Data query: China's investment compared to GDP:
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.CD>,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.ADJ.DKAP.CD> ,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

EU-ERWEITERUNG IN KRISENZEITEN? ZUR BEITRITTSREIFE DER BEITRITTSKANDIDATEN VOM WESTBALKAN

Klaus Schrader und Claus-Friedrich Laaser¹
Institut für Weltwirtschaft Kiel (IfW), Deutschland

1. Einleitung

Die Aktualität des vorliegenden Beitrags über eine erneute Osterweiterung der EU um Westbalkan-Staaten ergibt sich aus dem Umstand, dass trotz der ungelösten Krisen in der EU die EU-Mitgliedsstaaten im Herbst 2019 über die Aufnahme von Beitrittsverhandlungen mit den Westbalkan-Staaten Nord-Mazedonien und Albanien entscheiden werden. Aufgrund von Zweifeln an der Beitrittsreife dieser beiden Länder lebt die Diskussion wieder auf, ob es zwischen Vollmitgliedschaft oder Nicht-Mitgliedschaft eine alternative EU-Integrationsmöglichkeit für nur bedingt beitrittsreife Länder geben sollte. Insbesondere eine ökonomische Einbindung steht hier im Fokus. Daher ist es das Ziel der nachfolgenden Analyse, den aus ökonomischer Sicht bestehenden Zweifeln an der Beitrittsreife Nord-Mazedoniens und Albaniens sowie der weiteren Beitrittskandidaten vom Westbalkan, Montenegro und Serbien, nachzugehen. Zu diesem Zweck werden folgende Forschungsaufgaben behandelt: die Auswertung von Evaluierungen durch die EU, eine statistische Analyse der Wirtschaftsentwicklung in den Kandidaten-Ländern, die Simulation von Konvergenzprozessen für jeden Westbalkan-Staat, die Auswertung internationaler Standort-Rankings sowie die Durchführung einer Kostenanalyse des EU-Beitritts der Westbalkan-Staaten.

In der auf 28 Mitgliedsstaaten angewachsenen Europäischen Union (EU) werden zunehmend Fliehkräfte sichtbar: Die Austrittsbestrebungen des Vereinigten Königreichs, die schwelende Wirtschaftskrise in Südeuropa, die starken Differenzen in der Flüchtlings- und Einwanderungspolitik, der Nord-Süd-Konflikt über die Zukunft des Stabilitäts- und Wachstumspakts oder die strittige Frage einer weiteren Vertiefung der EU-Integration deuten auf fundamentale Gegensätze innerhalb der EU hin. Angesichts einer Vielzahl ungelöster Probleme in der gegenwärtigen EU wäre zu erwarten, dass die nochmalige Erweiterung der Gemeinschaft nicht auf der Agenda der europäischen Politik zu finden ist. Gerade die Erweiterungen während der letzten 15 Jahre haben die politische Konsensbildung in der EU zunehmend erschwert und können das Auseinanderdriften der Mitgliedsstaaten auf vielen Politikfeldern erklären.

Die EU hatte im Rahmen ihrer Osterweiterung im Jahr 2004 die Mehrzahl der mittel- und osteuropäischen Reformstaaten als Vollmitglieder aufgenommen. Die Aufnahme von Bulgarien und Rumänien (2007) sowie von Kroatien (2013) komplettierte diesen Erweiterungsprozess um bis dahin vergleichsweise wirtschaftsschwache bzw. politisch instabilere Länder auf dem Balkan. Allerdings ist damit aus Sicht der EU die

¹ Dr. Klaus Schrader, Institut für Weltwirtschaft Kiel, 24100 Kiel, Deutschland, klaus.schrader@fw-kiel.de; Dr. Claus-Friedrich Laaser, Institut für Weltwirtschaft Kiel, 24100 Kiel, Deutschland, claus-friedrich.laaser@fw-kiel.de.

Erweiterung noch nicht abgeschlossen – trotz aller zu Tage getretenen Integrationsprobleme. In der „Erklärung von Thessaloniki“ im Juni 2003 wurde auch den Westbalkan-Staaten Albanien, Bosnien-Herzegowina, Mazedonien (seit 2019 Nord-Mazedonien), Serbien und Montenegro eine Beitrittsperspektive eröffnet (EU Commission 2003). Dieses wurde in der „Erklärung von Sofia“ erst kürzlich im Mai 2018 nochmals bekräftigt (Europäischer Rat 2018).

Bei diesem Erweiterungsprojekt steht offensichtlich weniger die Vergrößerung des EU Binnenmarkts im Vordergrund, was angesichts der geringen Größe und des beschränkten wirtschaftlichen Potentials dieser Kandidaten-Länder nicht verwundern kann. Vielmehr handelt es sich um ein Projekt zur politischen Stabilisierung des Westbalkans, wie sich an den hervorgehobenen Zielsetzungen zeigt: Stärkung von Demokratie und Rechtsstaatlichkeit, Kriminalitäts- und Korruptionsbekämpfung sowie die Befriedung regionaler Konflikte. Der Aufbau von funktionierenden Marktwirtschaften wird als ein Vehikel angesehen, um diese Ziele zu erreichen und zusätzlich Wanderungsbewegungen aus diesen Staaten in die EU einzudämmen. Daher spielt die Schaffung einer Bleibeperspektive für junge Menschen eine besondere Rolle.

Doch macht es ökonomisch wenig Sinn, die Freiheiten des EU Binnenmarkts auf Länder auszudehnen, die vom Entwicklungsniveau und der Wettbewerbsfähigkeit der bisherigen Mitgliedsstaaten zu weit entfernt sind. Ohne eine realistische Aufholperspektive und die Fähigkeit, im europäischen Standortwettbewerb bestehen zu können, bleiben die Kapitalzuflüsse aus, die für die Modernisierung von Infrastruktur und Unternehmenslandschaft benötigt werden — stattdessen ist ein „Brain Drain“ wahrscheinlicher. Zudem würden nicht beitriffsreife Länder zu Opfern oder zum Ballast bei einer fortschreitenden Vertiefung der EU. Mitgliedsstaaten, die keinen Anschluss finden, würden destabilisiert und wären auf eine dauerhafte Alimentierung angewiesen.

Vor diesem Hintergrund soll nachfolgend untersucht werden, inwieweit die Westbalkan-Staaten aus ökonomischer Sicht die notwendige Beitrittsreife erreicht haben. Die Untersuchung beschränkt sich auf die vier Staaten, die bereits einen Kandidatenstatus besitzen: Albanien, Montenegro, Nord-Mazedonien und Serbien. In Kapitel 2 wird dargestellt, wie die EU gegenwärtig den Stand des Beitrittsprozesses einschätzt. In Kapitel 3 wird analysiert, welches wirtschaftliche Entwicklungsniveau die Westbalkan-Staaten bisher erreicht haben und wie mögliche Entwicklungspfade für einen Aufholprozess aussehen könnten. In Kapitel 4 werden auf Grundlage von internationalen Standortrankings die institutionellen Rahmenbedingungen in diesen Ländern bewertet. In Kapitel 5 wird dargestellt, welche Kosten auf die EU zukommen, wenn die Kandidaten-Länder Zugang zu den bisherigen Struktur- und Investitionsfonds der EU erhalten. In Kapitel 6 werden abschließend die Perspektiven einer Westbalkan-Erweiterung der EU diskutiert.

2. Die Entwicklung der Westbalkan-Staaten aus Sicht der EU

Die vier Westbalkan-Staaten haben bisher unterschiedliche Fortschritte auf ihren Weg in die EU gemacht: Nur mit Montenegro und Serbien wurden Beitrittsverhandlungen

aufgenommen. Im Fall Montenegros wird seit 2012 verhandelt, wobei von 35 Kapiteln 32 geöffnet wurden; mit Serbien laufen die Verhandlungen seit 2015, mittlerweile wurden 16 Kapitel geöffnet. Hingegen wurden mit Albanien und Nord-Mazedonien noch keine Beitrittsverhandlungen aufgenommen. Die EU Kommission hatte zwar im Juni 2018 dem EU-Ministerrat die Aufnahme von Verhandlungen empfohlen, jedoch wurde eine Entscheidung auf den Oktober 2019 vertagt, was auf Vorbehalte im Kreis der bisherigen Mitgliedsstaaten hindeutet (EU Commission 2019a).

Im Rahmen eines Dialogs zur wirtschaftspolitischen Steuerung sollten alle vier Länder ertüchtigt werden, zukünftig an den wirtschaftspolitischen Koordinierungsmechanismen der EU teilzunehmen. Sie sind gehalten, wirtschaftspolitische Reformprogramme vorzulegen, die sowohl einen mittelfristigen Rahmen für ihre Makro- und Fiskalpolitik determinieren als auch Strukturreformen enthalten, die der Stärkung der Wettbewerbsfähigkeit und des langfristigen Wachstums dienen. Die Fortschritte der Kandidaten-Länder auf diesen Politikfeldern werden beobachtet und regelmäßig evaluiert. Der Europäische Rat hat zuletzt im Mai 2019 die Ergebnisse einer solchen Evaluierung vorgelegt und im Juni 2019 Empfehlungen ausgesprochen (Europäischer Rat 2019a, b). Zu den einzelnen Ländern finden sich folgende wirtschaftspolitische Schlussfolgerungen:

Montenegro

Es wird der Eindruck vermittelt, dass bis 2021 das Wachstumstempo nur moderat bleibt und weder vom Binnenkonsum noch vom Export kräftige Impulse zu erwarten sind. Die fiskalische Situation wird als stabil beschrieben, doch es wird ein Konzept zur Bewältigung langfristiger Ausgabenverpflichtungen angemahnt. Auf dem Feld der Strukturreformen bestehen weiterhin große Defizite, so dass der Ministerrat eine Reihe konkreter Reformempfehlungen abgibt.

Serbien

Die serbische Wachstumsentwicklung bis 2021 wird aufgrund eines stabilen Wachstums bei Exporten, privaten Konsum und Investitionen deutlich positiver eingeschätzt als für Montenegro – trotz einer Abkühlung am aktuellen Rand. Die Lage der Staatsfinanzen wird zwar als stabil bewertet, aber auch von Serbien werden Fiskalregeln angemahnt, die für eine nachhaltige Stabilität sorgen sollen. Die Liste noch ausstehender Strukturreformen und daraus folgender Empfehlungen ist ähnlich weit gefasst wie für Montenegro.

Nord-Mazedonien

In dem von Nord-Mazedonien eingereichten Programm für die Jahre bis 2021 wird vor dem Hintergrund eines wieder stärkeren Wachstums am aktuellen Rand ein weiterhin starkes Wachstum aufgrund kräftiger Investitionen prognostiziert. Allerdings verweist die EU auch auf nicht berücksichtigte Risiken, die Zweifel an einer solchen Entwicklung aufkommen lassen. Die Entwicklung der Staatsfinanzen wird ebenfalls aufgrund bestehender Budgetrisiken mit Skepsis gesehen – zumal auch Nord-Mazedonien wie die anderen Kandidaten-Länder nachhaltige Fiskalregeln vermissen lässt. Mindestens ebenso umfangreich wie bei den fortgeschritteneren Kandidaten sind die noch ausstehenden Strukturreformen mit Schwerpunkten auf der Eindämmung der

informellen Wirtschaft und der Bekämpfung der Arbeitslosigkeit. Diese Defizite lassen es nachvollziehbar erscheinen, warum bisher die Aufnahme von Beitrittsverhandlungen hinausgezögert wurde.

Albanien

Ein weiterhin hohes Wachstum, das von starken privaten Konsum und Investitionen getrieben werden soll, wird seitens der EU als ziemlich optimistisch eingeschätzt. Dafür müsste Albanien seine Investitionsbedingungen merklich verbessern. Daran hängt aus EU-Sicht auch die fiskalische Stabilisierung des Landes, das dafür auch die informelle Wirtschaft, die Schwarzarbeit und die Steuerhinterziehung zurückdrängen müsste. Auf dem Feld der Strukturreformen geht es u.a. um grundsätzliche institutionelle Absicherungen, wie etwa die Garantie von Eigentumsrechten, und tiefgreifende Reformen des Arbeitsmarkts. Der Reformbedarf geht aber noch wesentlich weiter und macht verständlich, warum auch im Fall Albaniens die Entscheidung über die Aufnahme von Beitrittsverhandlungen auf den Oktober 2019 verschoben wurde.

Zusammenfassend ergeben sich aus den aktuellen Einschätzungen der EU Zweifel an der Beitrittsreife der vier Westbalkan-Staaten. Selbst die besser bewerteten Kandidaten Montenegro und Serbien erscheinen nicht als qualifizierte Beitrittsländer. Die wirtschaftliche Dynamik und der Reformeifer, der aufholende Volkswirtschaften idealtypisch auszeichnet, sind nur ansatzweise erkennbar. In allen Westbalkan-Staaten müssen vielmehr auch grundlegende rechtliche Rahmenbedingungen, die den Rechtsstaat kennzeichnen und für die Funktionsfähigkeit einer Marktwirtschaft unverzichtbar sind, erst noch geschaffen bzw. in die Praxis umgesetzt werden. In Nord-Mazedonien und Albanien erscheint dieser Reformbedarf besonders ausgeprägt zu sein.

3. Perspektiven der wirtschaftlichen Entwicklung auf dem Westbalkan

3.1 Der Status quo der wirtschaftlichen Entwicklung

Der Vergleich der relativen Pro-Kopf-Einkommen der EU-Mitgliedsstaaten und der Kandidaten-Länder vom Westbalkan für das Jahr 2018 zeigt, dass sich letztere auf den hinteren Plätzen einreihen (Abbildung 1). In diesem Ranking erreichen Montenegro, Serbien, Nord-Mazedonien und Albanien Werte zwischen 31 und 47 Prozent des durchschnittlichen Pro-Kopf-Einkommens in der EU. Dabei befindet sich nur Montenegro mit einem Abstand von 3 Prozentpunkten aktuell relativ nah bei einem der gegenwärtigen EU-Mitgliedsstaaten, dem Schlusslicht Bulgarien mit 50 Prozent. Bulgarien liegt wiederum 13 Prozentpunkte hinter dem Nächstplatzierten Kroatien. Damit streuen schon innerhalb der EU 28 die Pro-Kopf-Einkommen sehr breit um den EU-Durchschnitt, die Spitzenreiter Luxemburg und Irland stehen geradezu außerhalb der EU-Wohlstandshierarchie. Der Abstand bei den relativen Pro-Kopf-Einkommen zwischen Albanien, dem ärmsten Westbalkan-Staat, und Luxemburg beträgt etwa 200 Prozentpunkte – aber der Abstand Albaniens von 70 Prozentpunkten zum EU-Durchschnitt signalisiert noch eindringlicher die eklatanten Entwicklungsunterschiede.

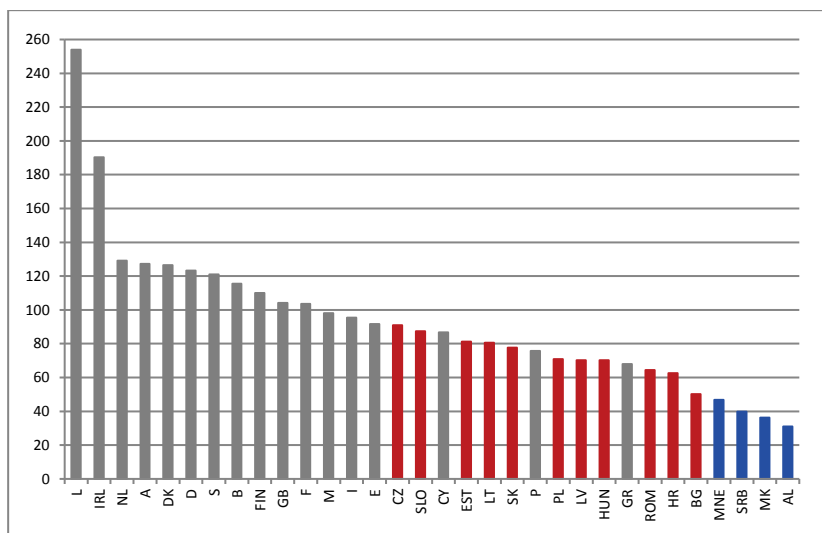

Abbildung 1:

Relative Pro-Kopf-Einkommen der EU-Mitgliedsstaaten im Vergleich 2018^{a,b}

AL = Albanien, B = Belgien, BG = Bulgarien, CZ = Tschechische Republik, DK = Dänemark, D = Deutschland, EST = Estland, IRL = Irland, GR = Griechenland, E = Spanien, F = Frankreich, HR = Kroatien, I = Italien, CY = Zypern, LV = Lettland, LT = Litauen, L = Luxemburg, HUN = Ungarn, M = Malta, MK = Nord-Mazedonien, MNE = Montenegro, NL = Niederlande, A = Österreich, PL = Polen, P = Portugal, ROM = Rumänien, SLO = Slowenien, SK = Slowakei, FIN = Finnland, S = Schweden, SRB = Serbien, GB = Vereinigtes Königreich.

^aPro-Kopf-Einkommen in Prozent des durchschnittlichen Pro-Kopf-Einkommens der EU-28-Staaten auf Basis von Kaufkraftstandards; Ranking nach absteigenden Werten; Werte für Kroatien, Montenegro, Nord-Mazedonien, Albanien und Serbien geschätzt auf Basis IMF (2019). – ^bRot gekennzeichnet: EU-Neumitglieder im Rahmen der Osterweiterungen 2004, 2007 und 2013; blau gekennzeichnet: Westbalkan-Kandidaten-Länder.

Quelle: Eurostat (2019a); IMF (2019); eigene Darstellung und Berechnungen.

Ein heterogenes Bild innerhalb der EU 28 zeigt sich auch beim Stand des Aufholprozesses der mittel- und osteuropäischen Neumitglieder der Erweiterungsrunden in den Jahren 2004, 2007 und 2013: Die Tschechische Republik und Slowenien erreichen Werte im 90-Prozentbereich, was auf einen erfolgreichen Aufholprozess hindeutet; Estland, Litauen und die Slowakische Republik reihen sich im 80-Prozentbereich ein, was ebenso als Erfolg anzusehen ist – zumal diese Länder die EU-Altmitglieder Portugal und Griechenland überholt haben; im 70-Prozentbereich befinden sich wiederum Polen, Lettland und Ungarn, wo sich noch ein größeres Aufholpotential zeigt; noch weniger fortgeschritten sind Rumänien und Kroatien, die erst den 60-Prozentbereich erreicht haben; Bulgarien hat schließlich den Anschluss an die Wohlstandsentwicklung in der EU noch nicht gefunden.

Der hier dargestellte Stand des Aufholprozesses der EU-Neumitglieder muss allerdings auch vor dem Hintergrund der unterschiedlichen Entwicklungsniveaus dieser Länder zum Zeitpunkt ihres jeweiligen EU-Beitritts gesehen werden. So erreichten die vier Visegrad-Staaten Polen, Ungarn, die Slowakische Republik und die Tschechische Republik im Beitrittsjahr 2004 Werte zwischen 50 und 90 Prozent des EU-Durchschnitts – diese Unterschiede spiegeln sich weiterhin im aktuellen Ranking der EU-Staaten wieder. Dies trifft auch für die ehemaligen jugoslawischen Teilrepubliken Slowenien und Kroatien zu, die auf einem Niveau von 86 bzw. 60 Prozent der EU in den Jahren 2004 bzw. 2013 beitraten. Die drei baltischen Staaten Estland, Lettland und Litauen lagen hingegen in ihrem gemeinsamen Beitrittsjahr 2004 mit relativen Pro-Kopf-Einkommen zwischen 46 und 54 Prozent wesentlich enger zusammen, wenn auch auf einem vergleichsweise niedrigem Entwicklungsniveau. Dieses wurde im Fall der südosteuropäischen Beitrittsländer Bulgarien und Rumänien bei deren Beitritt im Jahr 2007 mit Werten von 40 bzw. 43 Prozent sogar noch unterschritten.

Das Ausgangsniveau hat zudem Einfluss auf das Entwicklungstempo eines Beitrittslandes: Höher entwickelte Länder haben ein geringeres Aufholpotential als Länder auf einem relativ geringen Entwicklungsniveau, da sie näher an der Grenze des technischen Fortschritts sind und somit in geringerem Ausmaß von Produkt- und Prozessinnovationen sowie von der Integration in internationale Wertschöpfungsketten profitieren können. Auch dürften sich institutionelle Anpassungen im Zuge eines EU-Beitritts bei weniger entwickelten Ländern eher in Entwicklungsschüben niederschlagen als bei bereits hochentwickelten Ländern mit funktionsfähigen Markt- und Rechtsstaatstrukturen. Das heißt, dass „reiche“ Länder ein geringeres Wachstumspotential als „arme“ Länder haben, die über Investitionen, institutionellen Wandel und internationale Integration stärkere Wachstumsimpulse erhalten können. Auch deshalb holt zum Beispiel ein relativ wohlhabendes Neumitglied wie Slowenien wesentlich langsamer auf als das ärmere Lettland (Abbildung 2).

Vor diesem Hintergrund kann eine Einordnung des Entwicklungsniveaus der vier Westbalkan-Staaten unter der Annahme eines baldigen EU-Beitritts vorgenommen werden. Es ist offensichtlich, dass die Entwicklungsniveaus Bulgariens und Rumäniens in deren Beitrittsjahr 2007 ein angemessener Vergleichsmaßstab sind. Dies gilt insbesondere für Montenegro und Serbien, während Nord-Mazedonien und Albanien auch in diesem Vergleich deutlich zurückliegen. Unter den baltischen Staaten bietet sich noch Lettland als Referenzmaßstab für die Westbalkan-Staaten an, das bei seinem Beitritt im Jahr 2004 auf dem gegenwärtigen Niveau Montenegros lag. Die Entwicklung dieser Vergleichsländer nach ihrem EU-Beitritt kann mögliche Entwicklungspfade der Kandidaten-Länder aufzeigen. Doch schon das erreichte Entwicklungsniveau der Vergleichsländer im Jahr 2018, das zwischen 50 und 70 Prozent liegt, macht deutlich, dass die Westbalkan-Staaten einen langwierigen Aufholprozess zu erwarten haben.

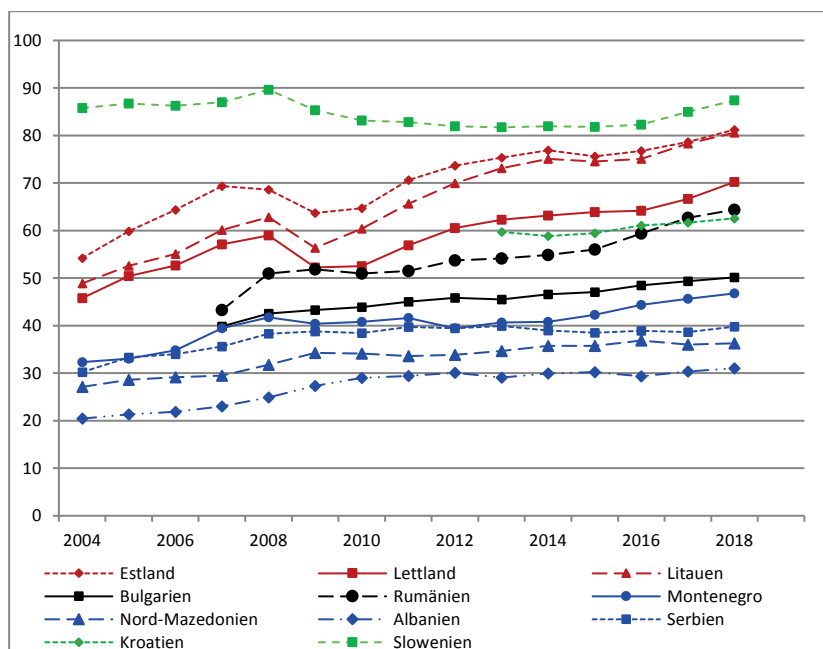

Abbildung 2:

Relative Pro-Kopf-Einkommen der Westbalkan-Staaten und ausgewählter EU-Beitrittsländer 2004–2018^a

^aPro-Kopf-Einkommen in Prozent des durchschnittlichen Pro-Kopf-Einkommens der EU-28-Staaten auf Basis von Kaufkraftstandards; Zeitreihen für die Westbalkan-Staaten ergänzt um Schätzungen auf Basis IMF (2019).

Quelle: Eurostat (2019a); IMF (2019); eigene Darstellung und Berechnungen.

3.2 Entwicklungsszenarios

Aufholen im Rahmen der EU 28 bedeutet, dass die relativen Pro-Kopf-Einkommen der Kandidaten-Länder – also ihre Pro-Kopf-Einkommen in Prozent des durchschnittlichen Pro-Kopf-Einkommens der EU – steigen müssten. Dies impliziert, dass die Pro-Kopf-Einkommen der Westbalkan-Staaten stärker als der EU-Durchschnitt wachsen müssen. Der Aufholprozess kann als erfolgreich angesehen werden, wenn ihre Pro-Kopf-Einkommen dem EU-Durchschnitt entsprechen, die relativen Pro-Kopf-Einkommen also einen Wert von 100 Prozent annehmen. In welchem Zeitraum dies gelingen könnte, wird für vier unterschiedliche Entwicklungsszenarios ermittelt. Dabei werden in jedem Szenario konstante jährliche Zuwachsraten unterstellt: Einerseits mutet diese Annahme optimistisch an, da mit steigendem Entwicklungsniveau der Aufholprozess an Dynamik verlieren dürfte. Andererseits können von einem EU-Beitritt Impulse ausgehen, die höhere Wachstumsraten begünstigen.

Die Szenarios sind wie folgt definiert:

(1) Szenario „Eigener Durchschnitt“: In diesem Basisszenario wird unterstellt, dass die relativen Pro-Kopf-Einkommen der Kandidaten-Länder mit ihrer jeweiligen durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate des Beobachtungszeitraums 2001 bis 2018 weiterwachsen. Die Wachstumsraten sind sehr unterschiedlich: Montenegro: 2,2 Prozent, Nord-Mazedonien: 1,6 Prozent, Albanien: 3,3 Prozent und Serbien: 2,6 Prozent. Mit diesen Raten werden ihre bisherigen Entwicklungspfade bis zum Erreichen eines relativen Pro-Kopf-Einkommens von 100 Prozent fortgeschrieben.

(2) Szenario „Rumänien“: Hier wird die bisherige Entwicklung der relativen Pro-Kopf-Einkommen der Kandidaten-Länder mit der durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate Rumäniens in Höhe von 4,3 Prozent im Zeitraum 2007 bis 2018 fortgeschrieben.

(3) Szenario „Lettland“: Die Fortschreibung der relativen Pro-Kopf-Einkommen erfolgt mit der durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate Lettland von 3,2 Prozent im Zeitraum 2004 bis 2018.

(4) Szenario „Bulgarien“: Die durchschnittliche jährliche Wachstumsrate Bulgariens in Höhe von 2,5 Prozent im Zeitraum 2007 bis 2018 wird für die Fortschreibung der relativen Pro-Kopf-Einkommen der Kandidaten-Länder verwendet.

Auf diese Weise können für die einzelnen Kandidaten-Länder jeweils vier Konvergenzszenarios erstellt werden.

Montenegro

Montenegro weist mit einem relativen Pro-Kopf-Einkommen von 47 Prozent im Jahr 2018 das im Vergleich der Kandidaten-Länder höchste Ausgangsniveau auf. Wenn das Land in der bisherigen Geschwindigkeit weiterwachsen würde, hätte es im Jahr 2053 den EU-Durchschnitt erreicht (Abbildung 3a.). Da in den anderen drei Szenarios höhere Wachstumsraten unterstellt werden, würde sich der Aufholprozess weiter verkürzen: Im Szenario „Rumänien“ auf das Jahr 2036, im Szenario „Lettland“ auf das Jahr 2042 und im Szenario „Bulgarien“ auf das Jahr 2049. Das heißt, im Fall dieser drei Szenarios müsste die montenegrinische Wachstumsdynamik steigen.

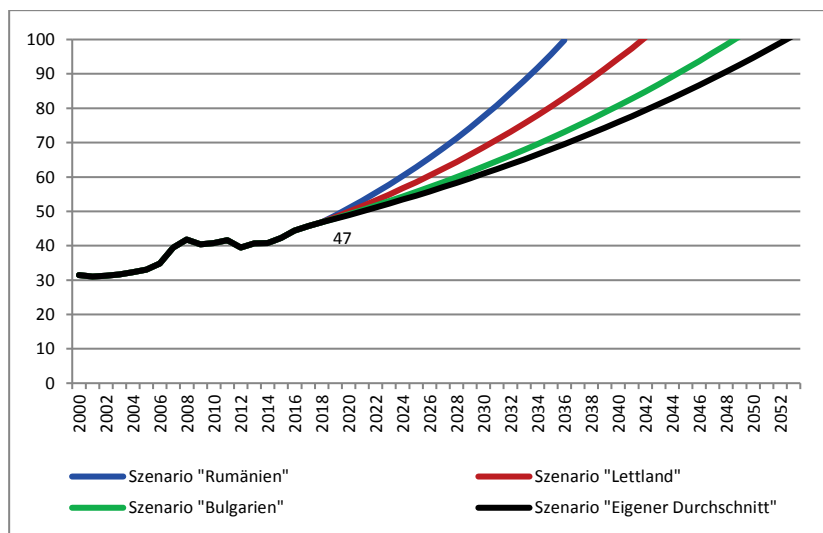

Abbildung 3:

Szenarios der wirtschaftlichen Konvergenz zwischen den Westbalkanstaaten und der EU^{a,b}

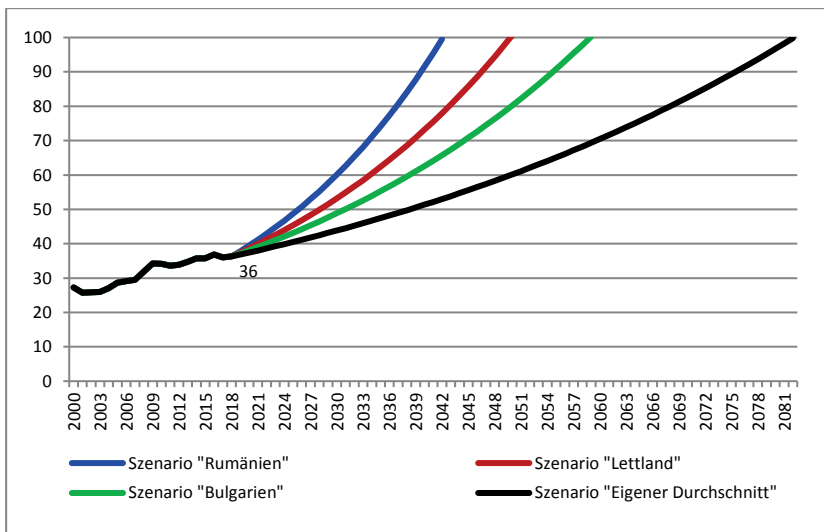
a. Montenegro

Nord-Mazedonien

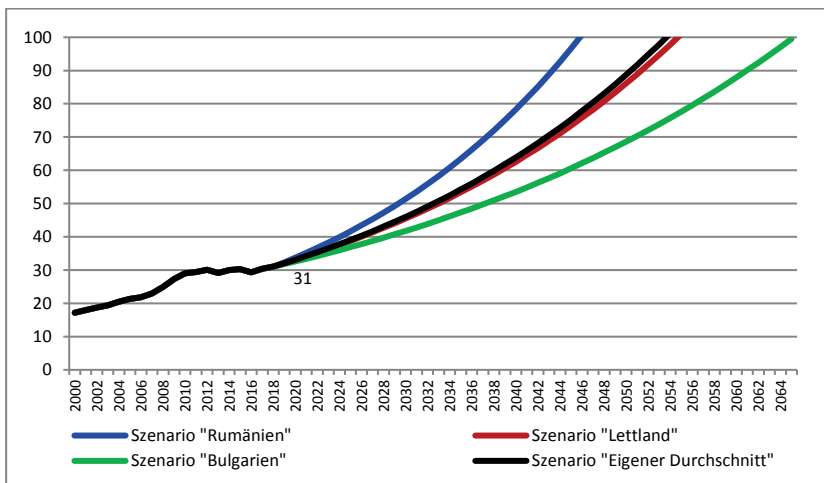
Nord-Mazedonien hat das Problem, dass es außer einem relativ geringen Entwicklungsniveau auch das geringste Wachstum des Pro-Kopf-Einkommens im Vergleich der Kandidaten-Länder aufweist. Ausgehend von einem Niveau von 36 Prozent und einem eigenen Durchschnittswachstum von 1,6 Prozent wäre bei einer Fortschreibung dieses Pfades erst im Jahr 2082 der Aufholprozess abgeschlossen (Abbildung 3b.). Entsprechend würde sich dieser Zeitraum bei der Realisierung der alternativen Szenarios erheblich verkürzen: Im Szenario „Rumänien“ auf das Jahr 2042, im Szenario „Lettland“ auf das Jahr 2050 und im Szenario „Bulgarien“ auf das Jahr 2059.

Albanien

Albanien weist mit 31 Prozent des durchschnittlichen Pro-Kopf-Einkommens der EU den mit Abstand niedrigsten Wert der Westbalkan-Staaten auf. Allerdings entwickelt sich die albanische Volkswirtschaft mit einer durchschnittlichen Wachstumsrate von 3,3 Prozent am dynamischsten. Das erklärt, warum bei Beibehaltung des eigenen Wachstumstempos der Aufholprozess trotz des gegenwärtigen Entwicklungsrückstands bereits im Jahr 2054 beendet wäre (Abbildung 3c.). Nur ein rumänisches Wachstum würde das Aufholjahr auf 2046 vorverlegen. Im lettischen und im bulgarischen Szenario wäre der Aufholprozess hingegen später abgeschlossen: 2055 bzw. 2065.

b. Nord-Mazedonien

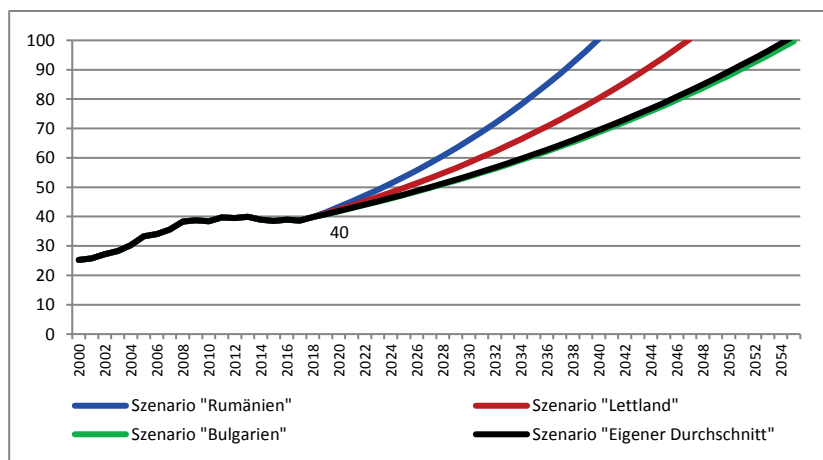

c. Albanien

Serbien

Mit einem mittleren Ausgangsniveau von 40 Prozent und einem Durchschnittswachstum von 2,6 Prozent würde Serbien bei einer Fortschreibung dieser Entwicklung im Jahr 2055 seinen Aufholprozess abgeschlossen haben (Abbildung 3d.). Aufgrund nahezu identischer Rahmenbedingungen wäre dies auch im Szenario „Bulgarien“ der

Fall. Hingegen würden höhere Wachstumsraten bei den anderen beiden Szenarios den Aufholprozess Serbiens verkürzen: Auf das Jahr 2040 („Rumänien“) bzw. das Jahr 2047 („Lettland“).

d. Serbien

^aPro-Kopf-Einkommen in Prozent des durchschnittlichen Pro-Kopf-Einkommens der EU-28-Staaten auf Basis von Kaufkraftstandards; Werte für Montenegro, Nord-Mazedonien und Albanien für 2018 geschätzt auf Basis IMF (2019). – ^bSzenario „Rumänien“: Fortschreibung des Ist-Werts für 2018 mit der durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate des relativen Pro-Kopf-Einkommens Rumäniens von 4,3 Prozent im Zeitraum 2007–2018 (berechnet als „Compound Annual Growth Rate“, wie auch in den anderen Szenarios); Szenario „Lettland“: Fortschreibung des Ist-Werts für 2018 mit der durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate Lettlands von 3,2 Prozent im Zeitraum 2004–2018; Szenario „Bulgarien“: Fortschreibung des Ist-Werts für 2018 mit der durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate Bulgariens von 2,5 Prozent im Zeitraum 2007–2018; Szenario „Eigener Durchschnitt“: Fortschreibung des Ist-Werts für 2018 mit der eigenen durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate im Zeitraum 2001–2018 (Montenegro: 2,2 Prozent; Nord-Mazedonien: 1,6 Prozent, Albanien: 3,3 Prozent, Serbien: 2,6 Prozent).

Quelle: Eurostat (2019a), IMF (2019); eigene Darstellung und Berechnungen.

Diese vier Entwicklungsszenarios für die Westbalkan-Staaten machen deutlich, dass aufgrund der gegenwärtig relativ geringen Entwicklungsniveaus und einer teilweise verhaltenen Wachstumsdynamik die Dauer des Aufholprozesses nach Jahrzehnten bemessen werden muss. Die wirtschaftliche Heterogenität der vier Kandidaten-Länder hat zur Folge, dass die betrachteten Entwicklungsverläufe sehr weit auseinanderdriften. Aber auch die Entwicklungsverläufe der betrachteten EU-Neumitglieder selbst weisen große Unterschiede auf, so dass die Szenarios insgesamt einen relativ großen Entwicklungsspielraum abdecken. Montenegro könnte zwischen den Jahren 2036 und 2053 aufgeholt haben, Nord-Mazedonien zwischen den Jahren 2042 und 2082, Albanien zwischen den Jahren 2046 und 2065 sowie Serbien zwischen den Jahren 2040 und 2055.

3.3 Wirtschaftswachstum im Aufholprozess

Im Rahmen der hier dargestellten Entwicklungsszenarios geht es um die Veränderung des relativen Pro-Kopf-Einkommens. Ein Aufholprozess, der an diesem Indikator gemessen wird, bedingt, dass die aufholenden Länder ein Wirtschaftswachstum aufweisen müssen, das über dem EU-Durchschnitt liegt. Die EU-Staaten wuchsen im Zeitraum von 2001 bis 2018 im Durchschnitt jährlich um real 1,5 Prozent. Entsprechend höher war das jährliche Wirtschaftswachstum der Westbalkan-Staaten, unter denen Albanien mit einem Wachstum von 4,2 Prozent herausragte, während Nord-Mazedonien mit 2,6 Prozent das geringste Wachstum realisierte (Abbildung 4). Dazwischen liegen Montenegro und Serbien mit 3 bzw. 3,6 Prozent. Nach den Prognosewerten für das Jahr 2019 bleibt Albanien im 4-Prozent-Bereich an der Spitze dieser Wachstumshierarchie, während Nord-Mazedonien in den 3-Prozent-Bereich zu Montenegro und Serbien aufschließt.

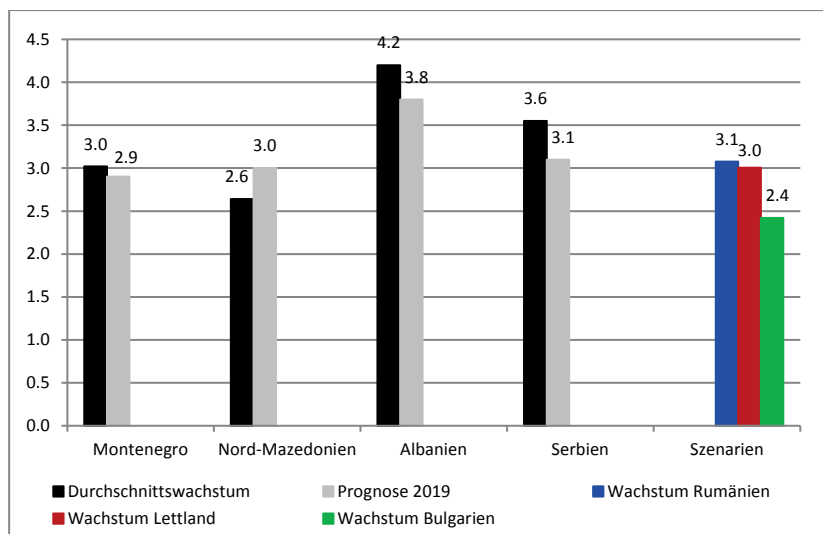

Abbildung 4:

Wachstumsszenarios für die Westbalkan-Staaten^a

^aDurchschnittliches, jährliche reales Wirtschaftswachstum in Prozent (berechnet als „Compound Annual Growth Rate“) für folgende Zeiträume: Montenegro/Nord-Mazedonien/ Albanien/Serbien 2001–2018, Rumänien und Bulgarien 2007–2018, Lettland 2004–2018; Prognosewerte für die Kandidaten-Länder für 2019 aus der Frühlingsprognose 2019 der EU-Kommission.

Quelle: Eurostat (2019b); EU Commission (2019b); eigene Darstellung und Berechnungen.

Die bisherigen Wachstumshistorien der Kandidaten-Länder sind mit den Wachstumsverläufen der ausgewählten EU-Neumitglieder Rumänien, Lettland und Bulgarien kompatibel: Rumänien und Lettland erreichten in den Jahren seit ihrem EU-Beitritt ein durchschnittliches Wirtschaftswachstum im 3-Prozent-Bereich, Bulgarien fiel mit

2,4 Prozent sogar deutlich ab. Dies zeigt, dass die Wachstumspfade bisheriger EU-Neumitglieder, die sich auf einem vergleichbaren Entwicklungsniveau befanden, für die Kandidaten-Länder vom Westbalkan durchaus erreichbar sind. Es zeigt sich allerdings auch, dass ein EU-Beitritt alleine keineswegs Wachstumssprünge in höheren Bereichen zur Folge hat. Das Beispiel Bulgariens verdeutlicht, dass der weitere Aufholprozess außerordentlich schleppend verlaufen kann. Es hängt auch an den Ländern selbst, welches Wachstumstempo sie erreichen können. Stellschrauben sind in diesem Zusammenhang zum einen die konsequente Umsetzung des marktwirtschaftlichen Ordnungsrahmens, zu denen sich die Kandidaten bereits im Zuge des Beitrittsprozesses verpflichtet. Zum anderen verbleibt ein nationaler Spielraum, um wirtschaftliche Rahmenbedingungen zu schaffen, die Vorteile im internationalen Standortwettbewerb bringen. Dazu gehört die Bereitschaft, den institutionellen Wandel und den damit verbundenen Strukturwandel zu forcieren. Dies sollte sich in internationalen Standortrankings niederschlagen, die Auskunft über die Investitions- und Entwicklungsbedingungen in einem Land geben. Die Bewertung der Kandidaten-Länder durch diese Rankings lässt auch Rückschlüsse darauf zu, welche der hier vorgestellten Entwicklungsszenarios und Wachstumsverläufe realistisch erscheinen.

4. Die Bewertung der Kandidaten-Länder in internationalen Rankings

Von den zahlreichen zur Verfügung stehenden internationalen Rankings zur Beurteilung der regionalen Standortbedingungen und Wachstumspotentiale der Kandidaten-Länder wurden hier drei ausgewählt:

1. der Human Development Index des United Nations Development Programme – entwickelt von Ökonomenobelpreisträger Amartya Sen und dem pakistanischen Ökonomen Mahbub ul Haq –, der Aussagen zum Entwicklungsstand einer Volkswirtschaft im internationalen Vergleich zulässt und sich nicht nur auf ökonomische sondern auch auf soziale Kriterien stützt,
2. der Worldwide Governance Indikator der Weltbank, der die Qualität der institutionellen Infrastruktur und des rechtlichen und staatlichen Systems der untersuchten Länder beurteilt, und
3. der Ease of Doing Business Indikator der Weltbank, der anhand zahlreicher Unterkriterien aufzeigt, wie einfach oder wie schwierig es ist, in den untersuchten Ländern unternehmerisch tätig zu sein.

Beim Human Development Index wird in die Berechnung des Entwicklungsniveaus eines Landes nicht nur der ökonomische Wohlstand, repräsentiert durch das Bruttonationaleinkommens in Kaufkraftstandards, einbezogen, sondern auch die durchschnittliche Lebenserwartung der Bevölkerung bei Geburt, mit der die gesundheitliche Wohlfahrt erfasst werden soll, sowie die Bildungskomponente – also das Wachstumspotential durch Wissensmehrung –, indem die durchschnittliche Länge der

Schulzeit Erwachsener über 25 Jahre bzw. die erwartete Länge der Schulzeit von Schulanfängern berechnet wird.²

Beim Worldwide Governance Indicators (WGI)-Projekt der Weltbank wird anhand von 6 Kriterien die Qualität des institutionellen und politischen Systems eines Landes überprüft. Die 6 Kriterien sind: (i) Politische Mitsprache und Mitverantwortung, (ii) Politische Stabilität, (iii) Wirksamkeit des Regierungshandelns, (iv) Qualität der staatlichen Regulierung, (v) der Grad an Rechtsstaatlichkeit und (vi) die Intensität der Korruptionsbekämpfung.³

Ebenfalls von der Weltbank wird der „Ease of Doing Business“-Index berechnet, der Aussagen darüber trifft, wieviel Freiheit und Optionen es in einem Land zur dauerhaften Entfaltung wirtschaftlicher Aktivität gibt und wie es demzufolge um die Verlässlichkeit der institutionellen Rahmenbedingungen bestellt ist. Die 10 Hauptkriterien, die sich wiederum in zahlreiche Unterkriterien gliedern, sind (i) Gründung eines Unternehmens, (ii) Verfahren bei Baugenehmigungen, (iii) Zugang zur Elektrizitätsversorgung, (iv) Registrierung von Eigentum, (v) Zugang zu Krediten, (vi) Schutz für Investoren, insbesondere Minderheitsteilhaber, (vii) die Steuererhebungspraxis, (viii) die Offenheit des Zugangs zu ausländischen Märkten, (ix) die Durchsetzung von vertraglichen Ansprüchen und (x) adäquate Insolvenzverfahren.⁴

Mit Hilfe dieser drei Indikatoren kann ein guter Überblick gewonnen werden, wie die vier untersuchten Westbalkan-Staaten relativ zu den EU-28-Mitgliedstaaten ökonomisch und sozial dastehen. Die Indikatoren geben Auskunft darüber, welche Qualitäten die Rahmenbedingungen in den Ländern aufweisen. Zusammengekommen können sie also eine Antwort auf die Frage geben, wie es um das Entwicklungspotential dieser vier Länder bestellt ist.

4.1 Human Development Index

Was nach den Ausführungen zum Pro-Kopf-Einkommen der Kandidaten-Länder in Abschnitt 2 nicht überrascht, ist deren Platzierung beim Entwicklungsstand nach dem Human Development Index (HDI) am Ende eines Rankings der EU-28-Mitgliedstaaten, wie in Tabelle 1 dokumentiert.⁵ Das Ergebnis wird auch nicht durch die zusätzlichen Indikatoren verändert, die neben dem Einkommen in den HDI

² Siehe dazu ausführlich United Nations Development Programm (2019: Unterseite /Data/ Human Development Index (HDI)).

³ Siehe dazu The World Bank (2019a: Unterseite /documentation/description of methodology).

⁴ Siehe dazu The World Bank (2019b: Unterseite /Methodology).

⁵ Der aktuelle Stand des Jahres 2017 wird hier wiedergegeben.

Tabelle 1:

Entwicklungsstand der EU-28-Mitgliedsländer und der Westbalkanstaaten nach dem Human Development Index 2017^a

Land	Rang weltweit 2017 unter 189 Ländern	Indikatorwert 2017
IRL	4	0,938
D	5	0,936
S	7	0,933
NL	10	0,931
DK	11	0,929
GB	14	0,922
F	15	0,920
B	17	0,916
A	20	0,908
L	21	0,904
F	24	0,901
SLO	25	0,896
E	26	0,891
CZ	27	0,888
I	28	0,880
M	29	0,878
EST	30	0,871
GR	31	0,870
CY	32	0,869
PL	33	0,865
LT	35	0,858
SK	38	0,855
LV	41	0,847
P	41	0,847
HUN	45	0,838
HR	46	0,831
MNE	50	0,814
BG	51	0,813
ROM	52	0,811
SRB	67	0,787
AL	68	0,785
MK	80	0,757
Durchschnitt EU 28	27,1	0,884
Varianz EU 28	179,4	0,00136
Varianz EU 28+Westbalkan	339,2	0,00229
Zunahme der Varianz in %	89,0	68,6

Zu den Länderabkürzungen siehe Abbildung 1. — ^aHuman Development Index des United Nations Development Programme.

Quelle: United Nations Development Programme (2019); eigene Zusammenstellung und Berechnungen.

einfließen, nämlich die durchschnittliche Lebenserwartung der Bevölkerung und die Leistungen des Bildungssystems der Länder.⁶

Allein Montenegro schafft es im Jahr 2017, sich knapp auf Rang 50 unmittelbar vor die EU-28-Schlusslichter Bulgarien und Rumänien zu schieben. Serbien, Albanien und Nord-Mazedonien liegen dagegen mehr als 15 und bis zu 28 Ränge hinter Rumänien und erreichen nur Indikatorwerte unter dem Schwellenwert von 0,8. Wenn man dieses Ergebnis analytisch aufbereitet, dann zeigt sich, dass selbst Montenegro beim Entwicklungsstand mit seinem Indikatorwert von 0,814 um 8 Prozent hinter dem EU-Durchschnitt zurückbleibt. Bei den drei anderen Kandidaten-Ländern sind es dagegen zwischen 11 und 14 Prozent.

Die Streuung im Entwicklungsstand zwischen den Ländern, gemessen anhand der Varianz, würde sich gegenüber derjenigen allein für die EU 28 deutlich erhöhen, wenn man EU 28 und Kandidaten-Länder gemeinsam betrachtet: Bei den Rängen weltweit wären es fast 90 Prozent mehr, beim Indikatorwert für den Entwicklungsstand fast 70 Prozent.

Dass von den drei in Kapitel 3 ausgewählten Vergleichsländern aus dem Kreis der EU 28 beim aktuellen Entwicklungsstand zumindest Bulgarien und Rumänien ähnliche Werte aufweisen, wird durch die Platzierung Montenegros bestätigt. Lettland liegt allerdings um 9 Ränge vor Montenegro.

Damit kann festgehalten werden, dass doch ein erheblicher Entwicklungsrückstand der Kandidaten-Länder gegenüber dem EU-Durchschnitt zu konstatieren ist, wenn auch Montenegro nach dem HDI-Indikator Bulgarien und Rumänien 2017 knapp überholen konnte.

4.2 Worldwide Governance Indicators

Deutliche Rückstände der Kandidaten-Länder auf die EU 28 zeigen sich auch bei der Qualität der institutionellen und politischen Infrastruktur, wie sie die Worldwide Governance Indicators (WGI) der Weltbank messen. Besonders groß sind die Abstände beim ersten Kriterium „Politische Mitsprache und Mitverantwortung“. Alle Kandidaten-Länder liegen deutlich hinter allen EU-28-Mitgliedstaaten und erreichen nur knapp positive Werte bei dem auf das Intervall $[-2,5 \text{ bis } +2,5]$ normierten Indikator (Tabelle 2). Vom EU-Durchschnitt sind sie weit entfernt und die Varianz steigt um 70 bis 76 Prozent, wenn man sie in die Berechnung einbezieht. Alle ausgewählten Vergleichsländer aus der EU 28 liegen vor den Kandidaten-Ländern.

⁶ Letztlich dürfte auch bei den genannten zusätzlichen Indikatoren eine Korrelation mit dem Einkommensniveau nicht abwegig sein.

Tabelle 2:

Qualität der institutionellen Infrastruktur in den EU-28-Mitgliedstaaten und den Westbalkan-Staaten 2017^a

Kriterium: Politische Mitsprache und Mitverantwortung			Politische Stabilität			Wirksamkeit des Regierungshandelns		
Land	Indikatorwert (von -2,5 bis 2,5)	Perzentilrang (0 bis 100)	Land	Indikatorwert (von -2,5 bis 2,5)	Perzentilrang (0 bis 100)	Land	Indikatorwert (von -2,5 bis 2,5)	Perzentilrang (0 bis 100)
S	1,6	99,5	L	1,3	95,7	FIN	1,9	98,1
NL	1,6	99,0	M	1,3	93,8	NL	1,9	96,6
FIN	1,6	97,5	P	1,1	88,1	S	1,8	96,2
L	1,5	97,0	FIN	1,1	87,6	DK	1,8	95,7
DK	1,5	96,6	A	1,0	86,2	D	1,7	94,2
D	1,4	95,6	IRL	1,0	84,8	L	1,7	93,8
B	1,4	95,1	CZ	1,0	84,3	A	1,5	91,8
A	1,3	93,6	S	1,0	81,4	GB	1,4	90,9
GB	1,3	93,1	NL	0,9	79,5	F	1,4	88,0
IRL	1,3	90,6	SLO	0,9	77,1	P	1,3	87,5
EST	1,2	89,7	SK	0,9	76,2	IRL	1,3	87,0
P	1,2	88,7	DK	0,9	75,7	B	1,2	85,1
M	1,2	87,2	HUN	0,8	74,3	SLO	1,2	84,6
F	1,1	85,7	LT	0,8	72,9	EST	1,1	83,7
CY	1,1	83,3	HR	0,7	71,9	E	1,0	81,7
I	1,1	82,8	EST	0,7	69,0	CZ	1,0	81,3
E	1,0	81,3	CY	0,6	67,1	M	1,0	80,8
SLO	1,0	79,8	D	0,6	66,7	LT	1,0	80,3
LT	1,0	78,3	PL	0,5	64,8	CY	0,9	79,8
CZ	1,0	76,8	LV	0,5	63,8	LV	0,9	78,8
SK	0,9	75,9	B	0,4	62,9	SK	0,8	75,0
LV	0,8	73,9	AL	0,4	61,9	PL	0,6	74,0
PL	0,8	72,9	BG	0,4	60,5	HR	0,6	72,6
GR	0,7	70,9	E	0,3	57,6	HUN	0,5	70,2
ROM	0,5	64,5	GB	0,3	56,7	I	0,5	69,7
HR	0,5	64,0	I	0,2	55,7	GR	0,3	66,3
BG	0,4	59,1	F	0,2	54,3	BG	0,3	63,9
HUN	0,4	58,1	SRB	0,1	50,0	SRB	0,2	60,6
AL	0,1	54,2	ROM	0,1	49,0	MNE	0,2	58,7
MNE	0,1	50,2	MNE	0,0	44,8	MK	-0,1	58,2
SRB	0,1	49,8	GR	-0,1	41,0	AL	-0,1	55,8
MK	0,1	41,9	MK	-0,2	37,1	ROM	-0,2	46,2
Durchschnitt EU 28	1,1	83,2	Durchschnitt EU 28	0,7	71,4	Durchschnitt EU 28	1,1	81,9
Varianz EU 28	0,13	148,12	Varianz EU 28	0,13	187,79	Varianz EU 28	0,28	135,82
Varianz EU 28+Westbalkan	0,22	260,08	Varianz EU 28+Westbalkan	0,16	228,90	Varianz EU 28+Westbalkan	0,36	180,11
Zunahme der Varianz in %	72,2%	75,6%	Zunahme der Varianz in %	20,6%	21,9%	Zunahme der Varianz in %	30,5%	32,6%

Fortsetzung Tabelle 2

Kriterium:			Rechtsstaatlichkeit			Korruptionsbekämpfung		
Land	Qualität der staatlichen Regulierung		Land	Rechtsstaatlichkeit		Land	Korruptionsbekämpfung	
	Indikatorwert (von -2,5 bis 2,5)	Perzentilrang (0 bis 100)		Indikatorwert (von -2,5 bis 2,5)	Perzentilrang (0 bis 100)		Indikatorwert (von -2,5 bis 2,5)	Perzentilrang (0 bis 100)
NL	2,0	98,6	FIN	2,0	100,0	FIN	2,2	99,0
FIN	1,8	96,6	S	1,9	99,0	DK	2,2	98,6
S	1,8	95,7	DK	1,9	97,6	S	2,1	98,1
D	1,8	95,2	NL	1,8	97,1	L	2,0	96,2
GB	1,7	94,2	A	1,8	96,2	NL	1,9	95,2
L	1,7	93,8	L	1,7	95,2	GB	1,8	94,7
EST	1,6	93,3	GB	1,7	92,8	D	1,8	94,2
DK	1,6	92,3	D	1,6	91,3	IRE	1,5	91,3
IRL	1,6	91,8	F	1,4	89,4	A	1,5	90,9
A	1,4	90,9	IRE	1,4	88,9	B	1,5	89,9
M	1,3	88,0	B	1,3	87,5	F	1,3	87,5
B	1,2	86,5	EST	1,3	86,5	EST	1,2	87,0
CZ	1,2	86,1	M	1,1	85,1	P	0,9	80,8
F	1,2	83,7	P	1,1	84,1	SLO	0,8	79,3
LV	1,2	83,7	CZ	1,1	83,7	CY	0,8	78,4
LT	1,2	83,2	SLO	1,0	82,7	M	0,7	76,9
CY	1,0	81,3	E	1,0	81,3	PL	0,7	76,0
E	0,9	79,8	LT	1,0	80,8	CZ	0,6	70,7
P	0,9	79,3	LV	0,9	80,3	LT	0,6	70,2
PL	0,9	78,8	CY	0,9	79,8	LV	0,5	69,7
SK	0,8	76,4	SK	0,6	71,6	E	0,5	68,3
I	0,7	75,0	HUN	0,5	70,2	SLO	0,2	62,5
HUN	0,6	73,1	PL	0,5	68,3	I	0,2	61,5
BG	0,6	72,6	ROM	0,4	63,9	HR	0,2	61,1
SLO	0,6	72,1	HR	0,3	63,5	HUN	0,1	59,1
MK	0,5	71,2	I	0,3	62,5	ROM	0,0	55,3
ROM	0,5	70,2	GR	0,1	56,7	MNE	-0,1	54,3
HR	0,4	68,8	MNE	0,0	53,8	GR	-0,1	52,4
MNE	0,3	64,9	BG	0,0	51,9	BG	-0,2	51,0
GR	0,2	63,0	SRB	-0,2	48,1	MK	-0,3	45,2
AL	0,2	62,0	MK	-0,2	46,6	SRB	-0,4	43,3
SRB	0,0	55,3	AL	-0,4	39,4	AL	-0,4	42,3
Durchschnitt			Durchschnitt			Durchschnitt		
EU 28	1,2	83,7	EU 28	1,1	81,7	EU 28	1,0	78,4
Varianz EU 28	0,24	92,47	Varianz EU 28	0,33	174,01	Varianz EU 28	0,55	229,86
Varianz EU 28+Westbalkan	0,30	130,35	Varianz EU 28+Westbalkan	0,48	287,52	Varianz EU 28+Westbalkan	0,67	316,97
Zunahme der Varianz in %	27,2%	41,0%	Zunahme der Varianz in %	42,9%	65,2%	Zunahme der Varianz in %	20,3%	37,9%

Zu den Länderabkürzungen siehe Abbildung 1. – ^aDargestellt anhand des Worldwide Governance Indicators der Weltbank.

Quelle: Worldbank (2019a); eigene Zusammenstellung und Berechnung.

Bei der Politischen Stabilität, dem zweiten Kriterium, sind die Abstände geringer. Albanien kann eine Reihe von EU-Mitgliedstaaten hinter sich lassen, nämlich Bulgarien, Spanien, das Vereinigte Königreich, Italien und Frankreich. Serbien kann immerhin noch Rumänien überholen und Montenegro zumindest Griechenland, aber die Abstände beim Perzentilrang⁷ zum EU-Durchschnitt sind doch nicht unbeträchtlich. Für Nord-Mazedonien wird die Stabilität sogar negativ bewertet, was den letzten Platz im Ranking zur Folge hat. Die Varianz steigt um gut 20 Prozent. Von den Vergleichsländern liegt wiederum nur Lettland vor den Kandidaten-Ländern.

Beim dritten Kriterium, der Wirksamkeit des Regierungshandelns sind die Kandidaten-Länder wiederum fast am Ende des Rankings hinter Bulgarien zu finden und können nur Rumänien hinter sich lassen. Nord-Mazedonien und Albanien werden mit negativen Indikatorwerten bewertet. Die Varianz steigt bei diesem Kriterium um gut 30 Prozent. Lettland liegt hier weit vor den untersuchten Ländern.

Die Qualität der staatlichen Regulierung, das vierte Kriterium, ergibt ebenfalls eine Reihung der Länder, bei der die Kandidaten-Länder Rückstände aufweisen, nur dass in diesem Fall Nord-Mazedonien vor Rumänien und Kroatien und Montenegro vor Griechenland eingestuft wird. Vergleichsland Lettland liegt abermals weit vor allen Kandidaten-Ländern, und die Varianz steigt beim Indikatorwert um 27 Prozent und beim Perzentilrang sogar um 41 Prozent.

Um die Rechtstaatlichkeit, das fünfte Kriterium, ist es in den vier Kandidaten-Ländern eher weniger gut bestellt. Allein Montenegro kann sich noch vor Bulgarien platzieren, die anderen drei liegen am Ende des Rankings mit negativen Indikatorwerten. Ihre im Ranking erreichten Perzentil-Werte besagen, dass zwischen 50 und 60 Prozent der weltweit untersuchten über 200 Länder und Territorien bei diesem Kriterium vor ihnen liegen. Lettland als Vergleichsland erreicht hier schon fast den EU-Durchschnitt und auch Rumänien liegt deutlich vor den Kandidaten-Ländern. Bezieht man alle vier in die Berechnung ein, steigt die Varianz beim Indikatorwert um 42 Prozent und beim Perzentilrang um 65 Prozent.

Beim sechsten Kriterium schließlich, der Intensität der Korruptionsbekämpfung, kann sich nur Montenegro knapp hinter Rumänien und vor Griechenland und Bulgarien platzieren, die anderen drei Kandidaten-Länder bilden das Ende des Rankings und alle diese Länder außer Rumänien erhalten negative Indikatorwerte. Nur Vergleichsland Lettland liegt deutlich vor dieser Schlussgruppe, und die Varianz steigt um 20 Prozent bzw. 38 Prozent.

Insgesamt zeigen die WGI damit ein konsistentes Bild, wonach die institutionellen und politischen Systeme der Kandidaten-Länder im Vergleich zur EU 28 deutlich unterentwickelt sind. Eine Übernahme des gemeinschaftlichen Rechtsstands – des Aquis

⁷ Ein Perzentilrang von beispielsweise 55 sagt, dass 54 Prozent der betrachteten Länder in der Grundgesamtheit hinter dem betrachteten Land liegen und 45 Prozent vor ihm. Bei den WGI werden über 200 Länder (und Territorien) weltweit eingestuft und bilden die Grundgesamtheit. Vgl. The World Bank (2019a).

communautaire – könnte die Situation nur verbessern. Indes sind Zweifel angebracht, ob dessen Umsetzung in den Ländern hinreichend rasch und wirksam gelingen könnte. Die von den WGI dokumentierten Schwächen könnten nämlich dazu führen, dass der gemeinschaftliche Rechtsstand nur auf dem Papier existierte und in der Praxis nicht oder nur unvollständig zur Anwendung käme. Dass die mittlerweile langjährigen Mitglieder Rumänien und Bulgarien meist immer noch kaum bessere Werte aufweisen als die Kandidaten-Länder, könnte für diese Hypothese sprechen.

4.3 Ease of Doing Business Indikator

Mit den Rückwirkungen des rechtlichen und institutionellen Rahmens auf die wirtschaftliche Aktivität beschäftigte sich der „Ease of Doing Business“-Indikator (EDB), der ebenfalls von der Weltbank veröffentlicht wird. Die aktuelle Ausgabe vom Juni 2019 zeigt eine Überraschung: Unter den zusammengefassten EU-28- und Kandidaten-Ländern kommt Nord-Mazedonien mit einem Indikatorwert von 81,55 (im Intervall [0, 100]) auf einen sehr guten dritten Rang – weltweit ist dies Rang 10 noch vor Schweden und deutlich vor Deutschland. Serbien und Montenegro liegen bei diesem Ranking im EU-Mittelfeld auf den Rängen 21 und 22 mit Indikatorwerten von 73,49 und 72,73. Nur Albanien fällt auf dem im EU-Vergleich 29. Rang und 69,51 Punkten etwas ab (Tabelle 3).

Tabelle 3:

Institutionelles Umfeld für wirtschaftliche Aktivitäten in den EU-28-Mitgliedstaaten und den Westbalkanländern nach dem „Ease of Doing Business“-Indikator der Weltbank 2019

Ländercode	„Ease of Doing Business“- Rang	„Ease of Doing Business“- Indikatorwert
DK	3	84,64
GB	9	82,65
MK	10	81,55
S	12	81,27
LT	14	80,83
EST	16	80,50
FIN	17	80,35
LV	19	79,59
IRL	23	78,91
D	24	78,90
A	26	78,57
E	30	77,68
F	32	77,29
PL	33	76,95
P	34	76,55
CZ	35	76,10
NL	36	76,04
SLO	40	75,61
SK	42	75,17
B	45	73,95
SRB	48	73,49
MNE	50	72,73
I	51	72,56
ROM	52	72,30
HUN	53	72,28
CY	57	71,71
HR	58	71,40
BG	59	71,24
AL	63	69,51
L	66	69,01
GR	72	68,08
M	84	65,43

Zu den Länderabkürzungen siehe Abbildung 1.

Quelle: The World Bank (2019b); eigene Zusammenstellung.

Die sehr gute Platzierung Nord-Mazedoniens beim EDB bedarf einer weiteren Erklärung. Zunächst legt sie nahe, dass die Rahmenbedingungen für wirtschaftliche Aktivitäten in diesem Land offenbar wenig hinderlich sind und vieles erlauben. Geht man durch die 10 Einzelindikatoren und bewertet die dort erreichten Indikatorwerte, dann zeigen sich bereits einige durchaus aussagekräftige Aspekte (Tabelle 4).

In Nord-Mazedonien scheint es demnach einfach zu sein, ein neues Unternehmen zu gründen – wie allerdings in 46 anderen Ländern ebenfalls –, auch die Verfahren bei

Baugenehmigungen werden relativ gut bewertet und der Zugang zur Elektrizitätsversorgung scheint nicht übermäßig schwierig zu sein. Eine gewisse Verschlechterung im Ranking zeigt sich indes bei der Registrierung von Eigentum.

Demgegenüber bekommt der Zugang zu Krediten wieder eine recht gute Note. Auch der Schutz für Investoren, auch für Minderheitsteilhaber, wird ebenfalls gut benotet. Die gute Note für die Steuererhebung indes könnte zweierlei bedeuten: einerseits eine unbürokratische Handhabung, andererseits aber vielleicht eine unterentwickelte Steuerverwaltung.

Der Zugang zu ausländischen Märkten erscheint als sehr gut. Indes ist es um die Durchsetzung von vertraglichen Ansprüchen deutlich schlechter bestellt, was auf ein unterentwickeltes Rechtssystem hinweist. Auch bei der Qualität der Abwicklung von Insolvenzen scheint Spielraum nach oben zu bestehen, was ebenfalls auf Mängel des Rechtssystems hindeutet. Es sind trotz vieler guter Bewertungen doch einige weniger vorteilhafte dabei, die alle etwas mit der Qualität des Rechtswesens und der Verwaltung zu tun haben dürften.

Tabelle 4:
„Ease of Doing Business“-Einzelindikatoren für die vier Westbalkanländer 2019

Indikator:	„Ease of Doing Business“-Gesamtindikator		Gründung eines Unternehmens		Verfahren bei Baugenehmigungen		Zugang zur Elektrizitätsversorgung		Registrierung von Eigentum		Zugang zu Krediten	
Ländercode	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert
MK	10	81,55	47	92,08	13	83,38	57	81,43	46	74,5	12	85
SRB	48	73,49	40	92,59	11	84,42	104	70,01	55	72,6	60	65
MNE	50	72,73	90	86,65	75	70,88	134	59,19	76	65,78	12	85
AL	63	69,51	50	91,58	151	57,01	140	57,71	98	62,08	44	70

Indikator:	„Ease of Doing Business“-Gesamtindikator		Schutz für Minderheitsteilhaber		Steuererhebung		Zugang zu ausländischen Märkten		Durchsetzung von vertraglichen Ansprüchen		Adäquate Insolvenzverfahren	
Ländercode	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert	Rang	Indikatorwert
MK	10	81,55	7	80	31	84,72	29	93,87	37	67,79	30	72,69
SRB	48	73,49	83	56,67	79	74,75	23	96,64	65	61,41	49	60,78
MNE	50	72,73	57	61,67	68	76,67	47	88,75	44	66,75	43	65,99
AL	63	69,51	26	71,67	122	64,91	24	96,29	98	56,44	39	67,42

Zu den Länderabkürzungen siehe Abbildung 1.

Quelle: The World Bank (2019b); eigene Zusammenstellung.

Zudem muss man die EDB-Bewertungen synoptisch im Kontext mit den zuvor ausgewerteten Rankings betrachten und interpretieren. Teilweise negative Bewertungen und schlechte Platzierungen Nord-Mazedonien bei der politischen Mitsprache, der politischen Stabilität, der Wirksamkeit des Regierungshandelns, der Ausprägung der Rechtsstaatlichkeit und der Intensität der Korruptionsbekämpfung, wie sie die entsprechenden Governance-Indikatoren anzeigen, relativieren das Bild attraktiver unternehmerischer Rahmenbedingungen erheblich. Allenfalls die oben zitierte etwas bessere WGI-Beurteilung der Qualität der staatlichen Regulierung in Nord-Mazedonien mag in Richtung auf ein attraktives Wirtschaftsumfeld deuten. Allerdings geben die anderen WGI-Indikatoren Anlass zu Befürchtungen, dass die staatlichen Institutionen ihre Aufgaben nicht zufriedenstellend erfüllen. Nord-Mazedonien erscheint somit als ein Standort, an dem wenig staatlich reguliert wird und vieles an wirtschaftlichen Aktivitäten möglich scheint. Jedoch fehlen offensichtlich die notwendigen Sicherheitsnetze und die staatlichen Schiedsrichteraufgaben werden möglicherweise nicht hinreichend wahrgenommen.

Die anderen drei Kandidaten-Länder liegen im EDB-Ranking in Übrigen deutlich weniger gut platziert. Serbien und Montenegro befinden sich im hinteren Mittelfeld knapp vor Italien; Albanien nimmt den viertletzten Platz hinter Bulgarien ein, allerdings noch vor Luxemburg. Hier erscheinen die Bewertungen zwischen EDB-Ranking und WGI-Ranking weniger widersprüchlich.

4.4 Fazit

Die Auswertung der drei internationalen Rankings zeigt einen deutlichen Entwicklungsrückstand der Wirtschaft und anderer Wohlstandsmaßstäbe der vier Kandidaten-Länder gegenüber der EU 28 ebenso an wie offensichtliche Defizite in den staatlichen und politischen Strukturen. Selbst der Widerspruch zwischen der guten Bewertung der Wirtschaftsfreundlichkeit der Rahmenbedingungen in Nord-Mazedonien und den meist schlechten Noten für Staat, Verwaltung und Politik lässt sich lösen, wenn man das Land als eine Art elementaren Standort ohne gefestigte staatliche Ordnung begreift, an dem vieles möglich ist, wo sich aber die Frage der Nachhaltigkeit stellt. Mit zwei der gewählten Vergleichsländern innerhalb der EU, Rumänien und Bulgarien, liegen die vier Kandidaten-Länder häufig gleichauf. Lettland dagegen spielt in den Rankings bereits in einer höheren Liga.

5. Zu den Kosten einer Westbalkan-Erweiterung

Die Analyse der Wirtschaftsentwicklung und der institutionellen Rahmenbedingungen in den Westbalkan-Staaten und den mittel- und osteuropäischen EU-Beitrittsländern zeigt, dass die Beitrittsvorbereitungen und die EU-Mitgliedschaft selbst nicht unmittelbar zu einem wirtschaftlichen Aufholprozess führen. Zwar müssen die Beitrittsländer die Kopenhagener Kriterien erfüllen: Demokratie und Rechtsstaatlichkeit, eine funktionstüchtige und wettbewerbsfähige Marktwirtschaft sowie die Übernahme des Gemeinschaftsrechts („Acquis communautaire“). Aber wie die

bisherige Wirtschaftsentwicklung und die Platzierungen in internationalen Standortrankings zeigen, folgt daraus nicht notwendigerweise ein erfolgreicher Aufholprozess und die Kriterien müssen sich nicht unbedingt in der Rechts- und Verwaltungspraxis widerspiegeln. Das gilt insbesondere für Mitglieder, die ihre Strukturschwächen noch nicht überwunden oder die den Anschluss an die Entwicklung auf den Märkten verloren haben. Dazu zählen die mittel- und osteuropäischen Beitrittsländer, die im Zuge des Systemwechsels substantielle Abschreibungen auf ihr Sach- und Humankapital vornehmen und einen tiefgreifenden Strukturwandel durchlaufen mussten. Diese Länder profitieren daher im besonderen Maß von den fünf europäischen Struktur- und Investitionsfonds, über die maßgeblich eine Erneuerung der Infrastruktur, Maßnahmen der Technologie- und Beschäftigungsförderung, nachhaltiges Wirtschaften sowie Regional- und Strukturhilfen finanziert werden.⁸

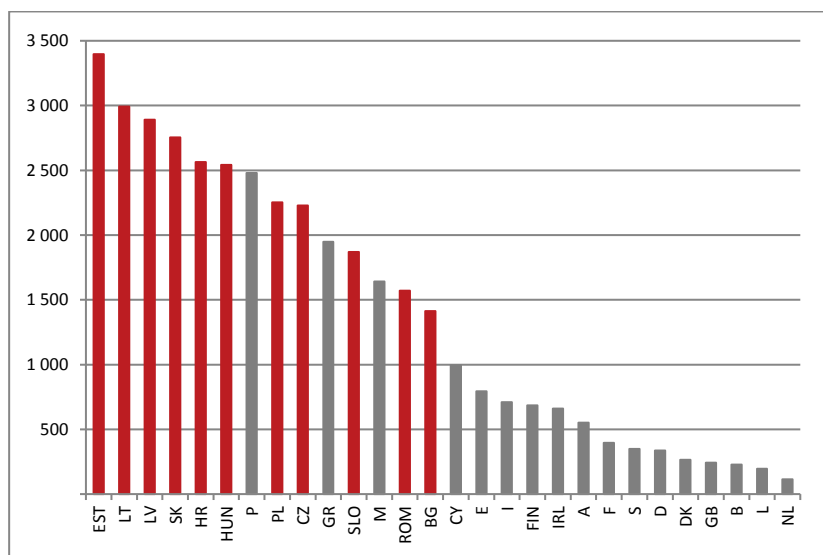

Abbildung 5:

Pro-Kopf-Transfers an die EU Mitgliedsstaaten aus den europäischen Struktur- und Investitionsfonds 2014–2020^a (in EUR pro Einwohner)

Zu den Länderabkürzungen siehe Abbildung 1. — ^aFolgende Fonds wurden für die Förderperiode 2014 bis 2020 berücksichtigt: European regional development fund (ERDF), European social fund (ESF), Cohesion fund (CF), European agricultural fund for rural development (EAFRD) und European maritime and fisheries fund (EMFF); rot gekennzeichnet: EU-Neumitglieder im Rahmen der Osterweiterungen 2004, 2007 und 2013.

Quelle: EU Commission (2019c); Eurostat (2019c); eigene Zusammenstellung und Berechnungen.

⁸ Siehe dazu ausführlich EU Commission (2019c).

Entsprechend zeigt sich bei der Verteilung der Mittel aus den Struktur- und Investitionsfonds auf die EU-Mitgliedsstaaten (Abbildung 5) eine Umkehrung des Rankings der relativen Pro-Kopf-Einkommen aus Abbildung 1. Bei den Pro-Kopf-Transfers liegen die mittel- und osteuropäischen Neumitglieder zusammen mit relativ strukturschwachen Mitgliedern aus Südeuropa – Portugal, Griechenland und Malta – in der demnächst auslaufenden Förderperiode deutlich vorne. Aufgrund des geringen Entwicklungsniveaus der Westbalkan-Staaten ist zu erwarten, dass sich im Fall eines EU-Beitritts diese vier Länder ebenfalls im Vordergrund der Transferempfänger einreihen werden.

Das Gewicht der mittel- und osteuropäischen EU-Neumitglieder bei der Verteilung der Struktur- und Investitionsmittel zeigt Tabelle 5: In der Förderperiode von 2014 bis 2020 flossen etwa 50 Prozent der Mittel in diese Länder. Im Durchschnitt erreichten die Transfers in diese Länder eine Höhe von EUR 2169 pro Kopf und damit das 2,5fache des EU-Durchschnitts. Auch in der neuen Förderperiode 2021 bis 2027 dürfte sich dieser Ausgabenschwerpunkt kaum verschieben, da die Mittel erneut auf Ziel 1 (Förderung von Regionen mit Entwicklungsrückständen) und Ziel 2 (Hilfen für Regionen im Strukturwandel) konzentriert werden (EU Commission 2019d).

Die Westbalkan-Staaten wären aufgrund ihrer signifikanten Entwicklungsrückstände klassische Ziel 1-Länder. Wenn angenommen wird, dass sie aus den Fonds Mittel im Durchschnitt der seit 2004 hinzugekommenen EU-Neumitglieder erhalten würden, kämen Mehrausgaben in Höhe von etwa EUR 27 Milliarden hinzu (Tabelle 5). Wenn die bisherigen IPA-Transfers verrechnet werden, verbleibt ein Betrag von etwa 24 Milliarden Euro. Je nach Bedürftigkeit und der Fähigkeit zur Mittelinanspruchnahme kann dieser Betrag allerdings stärker variieren.

Wie hier gezeigt wurde, ist nicht damit zu rechnen, dass die Entwicklungsrückstände der Westbalkan-Staaten kurzfristig aufgeholt werden können. Es spricht vielmehr einiges dafür, dass die Länder langfristig Struktur- und Investitionshilfen erhalten würden. Somit stellt sich die Frage, wie die Leistungen für die vier Länder gegenfinanziert werden können. Mögliche Optionen wären: Eine Aufstockung der Fondsmittel oder eine Umverteilung zu Lasten der Altmitglieder, wobei auch eine Streichung der Hilfen für reichere Mitglieder in Betracht gezogen werden könnte.

Tabelle 5:

Transfers aus den europäischen Struktur- und Investitionsfonds an die Westbalkan-Staaten und an mittel-und osteuropäische EU-Neumitglieder^a 2014–2020

Fonds ^b		Albanien	Montenegro	Nord-Mazedonien	Serbien	Westbalkan-Staaten
IPA	Mio. EUR	650	271	664	1508	3 092
	EUR/Einwohner	227	435	320	217	247
Alle Fonds ^c (hypothetisch)		6 209	1 350	4 506	15 106	27 170
		Bulgarien	Lettland	Rumänien	EU-Neumitglieder ^b	EU 28
ERDF	Mio. EUR	3 600	2 400	10 700	97 900	18 9810
	EUR/Einwohner	514	1 250	551	956	370
ESF	Mio. EUR	1 500	610	4600	33 410	83 890
	EUR/Einwohner	214	318	237	326	163
CF	Mio. EUR	2 300	1 300	6 900	56 510	63 220
	EUR/Einwohner	329	677	356	552	123
EAFRD	Mio. EUR	2 400	1 100	8 100	32 960	100 080
	EUR/Einwohner	343	573	417	322	195
EMFF	Mio. EUR	90	140	170	1 440	5 766
	EUR/Einwohner	13	73	9	14	10
Alle Fonds	Mio. EUR	9 890	5 550	30 470	222 220	442 766
	EUR/Einwohner	1 413	2 891	1 570	2 169	862

^aEU-Neumitglieder: Bulgarien, Kroatien, Tschechische Republik, Estland, Ungarn, Lettland, Litauen, Polen, Rumänien, Slowakische Republik und Slowenien. – ^bIPA = Instrument for Pre-Accession Assistance; zu den Abkürzungen der sonstigen Fonds siehe Abbildung 5; ERDF ohne Berücksichtigung von Interreg. – ^cHypothetische Werte auf Basis der Transfers aus allen Fonds je Einwohner im Durchschnitt der EU-Neumitglieder.

Quelle: Eurostat (2019c); EU Commission (2019c); eigene Zusammenstellung und Berechnungen.

6. Perspektiven einer EU-Erweiterung

Die vorliegende Analyse erweckt Zweifel an der baldigen Beitrittsreife der vier Westbalkan-Staaten Montenegro, Serbien, Nord-Mazedonien und Albanien. Diese Zweifel ergeben sich zum einen aus dem bisherigen Beitrittsprozess: Zwar wurden mit Montenegro und Serbien bereits Beitrittsverhandlungen aufgenommen, jedoch erhielten beide Länder lange „To-do-Listen“, die sie auf dem Weg zur Vollmitgliedschaft abarbeiten mussten. Zudem werden selbst diesen beiden relativ fortgeschrittenen Ländern nach den bisherigen Evaluierungen der EU keine größeren Entwicklungssprünge zugetraut. Noch geringere Erwartungen scheint die EU mit den Kandidaten Nord-Mazedonien und Albanien zu verbinden, die sich noch nicht für Beitrittsverhandlungen qualifizieren konnten und auch zuletzt noch weitreichende Reformaufgaben erhielten.

Zum anderen werden diese Zweifel durch die hier dargestellten Entwicklungsperspektiven der Kandidaten-Länder bestätigt: Die Pro-Kopf-Einkommen der Westbalkan-Staaten liegen erst bei 31 bis 47 Prozent des EU-Durchschnitts, womit sich die vier Länder als Schlusslichter in die EU-Wohlstandshierarchie einreihen würden. Aber auch hier zeigt sich der Westbalkan nicht als eine homogene Ländergruppe, Montenegro und Serbien können sich etwas absetzen. Auch dies spricht für eine differenzierte Betrachtung der Kandidaten.

Um eine Vorstellung über einen möglichen Verlauf des Aufholprozesses der Kandidaten-Länder zu bekommen, wurden vier alternative Entwicklungsszenarios dargestellt: Neben der Fortschreibung der bisherigen Entwicklung der relativen Pro-Kopf-Einkommen wurden die Entwicklungsverläufe der Beitrittsländer Bulgarien, Rumänien und Lettland zur Simulation von Konvergenzzenarios herangezogen. Diese Beitrittsländer befanden sich zum Zeitpunkt ihres EU-Beitritts auf einem vergleichbaren Entwicklungsniveau wie die Westbalkan-Staaten. In den Szenarios schlägt sich zwar erneut die ökonomische Heterogenität der vier Kandidaten-Länder nieder, jedoch wird deutlich, dass die Dauer des Aufholprozesses eines jeden Landes in allen Szenarios in Jahrzehnten zu messen ist.

Da bislang keines der mittel- und osteuropäischen Beitrittsländer der Jahre 2004, 2007 und 2013 ein Pro-Kopf-Einkommen auf dem Niveau des EU-Durchschnitts erreicht hat, mag dieses Aufholziel als zu ehrgeizig erscheinen. Allerdings sollte als Mindestziel ein Pro-Kopf-Einkommen von 75 Prozent des EU-Durchschnitts angesehen werden, das nach EU-Vorgaben die Schwelle von weniger entwickelten Regionen zu Übergangsregionen markiert. Wenn das bisherige Entwicklungstempo der Westbalkan-Staaten fortgeschrieben würde, wäre aber selbst dieses Ziel nur in längerer Frist erreichbar: Montenegro würde diese Schwelle im Jahr 2040 erreichen, Serbien im Jahr 2043, Albanien im Jahr 2045 und Nord-Mazedonien im Jahr 2064,

Ein so definierter Aufholprozess setzt voraus, dass die aufholenden Länder ein Wirtschaftswachstum realisieren, das regelmäßig über dem EU-Durchschnitt liegt. Die Westbalkan-Staaten müssten daher ihr bisheriges Wachstumstempo zumindest beibehalten, Nord-Mazedonien müsste es deutlich steigern. Die vorgestellten Konvergenzzenarios legen für die Kandidaten-Länder über Jahrzehnte ein jährliches Wirtschaftswachstum im 3-Prozentbereich nahe. Doch zeigt gerade der teilweise schleppende Aufholprozess der bisherigen Beitrittsländer, dass durch den EU-Beitritt keinesfalls automatisch ein höheres Wachstumsniveau erreicht wird. Daher liegt die Schlussfolgerung nahe, dass die Westbalkan-Staaten ihre institutionellen Rahmenbedingungen in Eigenregie ambitionierter weiterentwickeln sollten als es ihnen von der EU aufgetragen wird.

Wie die Auswertung von internationalen Standortrankings zeigt, bestehen bei allen vier Westbalkan-Staaten deutliche Verbesserungspotentiale. Dabei geht es um die Schaffung von wirtschaftsfreundlichen Rahmenbedingungen, die nachhaltig die Position der Länder im internationalen Standortwettbewerb verbessern. Dazu zählen nicht nur attraktive Investitionsbedingungen für Unternehmen, sondern auch eine Garantie des institutionellen Rahmens durch gutes und zuverlässiges Regierungshandeln.

Wenn die Westbalkan-Staaten trotz ihrer Entwicklungsrückstände zeitnah in die EU aufgenommen würden, hätten alle Beteiligten Nachteile hinzunehmen: Die EU erhielte Neumitglieder, die mehr oder weniger langfristig auf Struktur- und Investitionshilfen in Milliardenhöhe angewiesen wären. Dieses Bild zeigt sich bereits bei den bisherigen Beitrittsländern aus Mittel- und Osteuropa, auf die in der Förderperiode 2014 bis 2020 etwa die Hälfte aller Fondsmittel entfiel. Die Ausgaben für die Westbalkan-Staaten aus den EU-Struktur- und Investitionsfonds hätten nach einer Modellrechnung auf Basis der Transfers für die Beitrittsländer der letzten Erweiterungen etwa 24 Milliarden Euro alleine in der ablaufenden Förderperiode betragen. Dieser Betrag müsste über Etaterhöhungen oder durch die Kürzungen an anderer Stelle gegenfinanziert werden. Hinzu käme, dass eine weitere Vertiefung der EU bei einer zunehmenden Spreizung der Entwicklungsniveaus der Mitgliedsländer an Machbarkeitsgrenzen stoßen würde. Der schon bestehende „Trade off“ zwischen Vertiefung und Erweiterung der EU würde noch deutlicher.

Nachteile hätten auch die Westbalkan-Staaten selbst, wenn sie sich ohne eine vorherige substantielle Annäherung ihrer Lebensverhältnisse an den EU-Durchschnitt in den Europäischen Binnenmarkt integrieren müssten. Ihre Standortpolitik würde durch die Anpassung an das regulatorische Korsett der EU Freiheitsgrade einbüßen, die ihnen im Wettbewerb um Investitionen helfen könnten. Der Anspruch auf diverse EU-Transfers würde dafür keinen angemessenen Ausgleich schaffen, eine Daueralimentierung wäre sogar eher entwicklungshemmend. Weiterhin würde der Zugang zu den Arbeitsmärkten und Sozialsystemen reicher Mitgliedsstaaten die Gefahr eines „Brain Drain“ auf dem Westbalkan signifikant erhöhen.

Vor diesem Hintergrund wäre eine baldige Vollmitgliedschaft der Westbalkan-Staaten nicht empfehlenswert. Da aber aus politischen und geostrategischen Gründen eine Einbindung dieser Länder in die EU gewünscht wird, wäre eine „EU Mitgliedschaft light“ überlegenswert. Eine Integration der Kandidaten-Länder könnte dann in einem „Europa mehrerer Geschwindigkeiten“ erfolgen, in dem der Entwicklungsfortschritt jedes einzelnen Landes das Integrationsniveau determiniert. Es würde dabei nicht ausreichen, dass ein Kandidat rein formal die Kopenhagener Kriterien erfüllt. Der Entwicklungsfortschritt ließe sich besser anhand des auch von der EU verwendeten Indikators des relativen Pro-Kopf-Einkommens ablesen, an dem Integrationschritte ausgerichtet werden könnten.

Literatur

1. **EU Commission (2003).** Gipfeltreffen EU – westliche Balkanstaaten, Thessaloniki, 21. Juni 2003. Via Internet (12.09.2019), https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_de.htm.
2. **EU Commission (2019a).** European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations: Enlargement: Check current status. Via Internet (12.09.2019), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/check-current-status_en.

3. **EU Commission (2019b).** European Economic Forecast, Spring 2019. Institutional Paper 102. Brüssel.
4. **EU Commission (2019c).** European Structural and Investment Funds. Via Internet (23.08.2019), <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/erdf#top>.
5. **EU Commission (2019d).** New Cohesion Policy. Via Internet (05.09.2019), https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/.
6. **Europäischer Rat (2018).** Erklärung von Sofia des Treffens EU-Westbalkan, 17. Mai 2018. Via Internet (12.09.2019), <https://www.consilium.europa.eu/de/press/press-releases/2018/05/17/sofia-declaration-of-the-eu-western-balkans-summit/>.
7. **Europäischer Rat (2019a).** Joint Conclusions of the Economic and Financial Dialogue between the EU and the Western Balkans and Turkey. Brussels, 17 May 2019. Via Internet (12.09.2019), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/05/17/western-balkans-and-turkey-joint-conclusions-of-the-economic-and-financial-dialogue-of-17-may-2019/>.
8. **Europäischer Rat (2019b).** Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process. Brussels, 18 June 2019. Via Internet (12.09.2019), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>.
9. **Eurostat (2019a).** Database: National Accounts (ESA 2010). Main GDP aggregates per capita [nama_10_pc]. Via Internet (22.07.2019), https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=nama_10_pc.
10. **Eurostat (2019b).** Database: Annual National Accounts, GDP and main components (output, expenditure and income) [nama_10_gdp]. Via Internet (22.07.2019), https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=nama_10_gdp.
11. **Eurostat (2019c).** Population on 1 January - persons [tps00001]. Via Internet (23.08.2019), <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>.
12. **IMF (International Monetary Fund) (2019).** World Economic Outlook Database, April 2019. Via Internet am 09.08.2019, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx>.
13. **The World Bank (2019a).** Worldwide Governance Indicators. Via Internet (10.08.2019), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports>.
14. **The World Bank (2019b).** Doing Business 2019 – Measuring Business Regulations. Via Internet (23.07.2019), <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness>.
15. **United Nations Development Programme (2019).** Human Development Reports. Via Internet (07.08.2019), <http://hdr.undp.org/en/data#>.

**HALDUSREFORMI MÕJU AVALIKE TEENUSTE
OSUTAMISELE EESTIS¹
(Jõgeva maakonna² väikeasulate näitel)**

Karita Lepiste³
Tartu Ülikool /TÜ/

Matti Raudjärv⁴
Tartu Ülikool, Mattimar OÜ
[Georgia Tehnikaülikool, Tbilisi Riiklik Ülikool]

Abstract: The article covers the study conducted for a graduation paper of the University of Tartu in Estonia, in the academic year 2018/2019, on the impact of the administrative reform on the provision of public services in Estonia based on the case of the small settlements of the Jõgeva County located in East Estonia. Based on extensive sources of literature, the essence of the local government and public services and the need for their provision in Estonia in connection with the administrative reform are brought out. Organisation of the provision of public services by local governments in Estonian small settlements is described. A survey is conducted in municipalities in the course of the study. The conclusions drawn on the basis of the results of the survey make it possible to make proposals to local governments for increasing the number of public services, extending the provision of services and raising their quality.

Keywords: administrative reform and public services; municipalities; small settlements, survey, rural areas, living environment; quality of life.

JEL codes: H: Public Economics; J: Labor and Demographic Economics; O: Economic Development Innovation, Technological Change; R: Urban, Rural, Regional

Sissejuhatus

Inimene tegeleb terve elu valdavalt sellega, et luua enesele kõige paremaid elutingimusi. Tahetakse oma lapsele kooli, kus oleks hea haridustase, häid arstiabi teenuseid,

¹ Artikli koostamise aluseks on Karita Lepiste lõputöö „Haldusreformi mõju avalike teenuste osutamisel väikeasulates.“ Töö on edukalt kaitsnud TÜ Pärnu Kolledžis juunis 2019, juhendajaks oli Associate Professor, PhD (filosoofiadoktor-majanduskandidaat) Matti Raudjärv, kes on ka käesoleva artikli koostaja, seda eelnimetatud lõputöö autori Karita Lepiste nõusolekul ning kaastööl.

² Jõgeva maakond asetseb Ida-Eestis, Mandri-Eesti keskpunkti ja Peipsi järve vahel, piirnedes kirdest Peipsi järve ja lõunast Tartu maakonnaga.

³ Karita Lepiste, endine TÜ Pärnu Kolledži üliõpilane; e-mail: karita.lepiste@gmail.com

⁴ Matti Raudjärv, Mattimar OÜ juhataja-tegevdirektor ja omanik, rahvusvahelise kolmekeelse teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ peatoimetaja; Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessor ja doktoriõppe programmi välismaine juht ning Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessor ja doktorantide kaasjuhendaja; lõputöö juhendamise ajal (2018/2019 õppeaastal) TÜ Pärnu kolledži külalisõppejõud käsunduslepingu alusel; e-mail: matti.raudjarv@ut.ee ; mattir@hot.ee

vanematele mõistliku hinna ja kvaliteetse teenustega hooldekodused ja kõike muud, mis võimaldab muuta elutingimusi mugavamaks ja tulevikuvaated paremaks.

Eesti inimene liigub eelkõige sinna elama, kus on tema jaoks kõige parem elukeskkond ja nagu teada on, siis eestlane on väga nõudlik. Iga vald soovib, et nende elanikud oleksid kohaliku omavalitsuse tööga ja enese eluga rahul. Alati tuleb mõelda välja uusi lahendusi, kuidas muuta kohaliku elanikkonna elu huvitavamaks, paremaks ja tõhusamaks.

Eesti riik soovib samuti oma elanike jaoks läbi viia positiivseid muudatusi näiteks haldusreformi kaudu, kuid kas see on kõige parem ka Eestis elavate inimeste arvates, jääb inimeste endi otsustada. Ilmselt näeb antud tegevuse spetsiifilisi tagajärgi alles aastate pärast, kuna kõige mõju ei ole võimalik kohe hinnata.

Antud teema on aktuaalne, kuna aastal 2017 oli Eesti riigis üheks suurimaks muudatuseks kohalike omavalitsuste volikogude valimised ja haldusreform. Seega kadusid ära paljud väikesed vallad ja need ühendati omavahel suuremateks omavalitsusteks. Selliste suurte toimingute puhul on alati nii plusse kui ka miinuseid ja seega võib haldusreformi mõju väikeasulate inimestele olla kas positiivne või negatiivne.

Artikli eesmärgiks on uurida ja teada saada kuidas mõjutas haldusreform teenuste osutamist väikeasulates, analüüsides külade, alevite ja alevike elanike arvamusi ning vastavalt tulemustele teha ettepanekuid vajalike muudatuste tegemiseks kohalike omavalitsuste poolt pakutavate teenuste kogumis.

Töö uurimisülesanded oleksid järgmised:

- selgitada, mida kujutavad endast avalikud teenused väikeasulates;
- uurida ja selgitada, mis on kohalike omavalitsuste kontseptsiooni ja haldusreformi olemus;
- uurida ja anda ülevaade, kuidas toimub avalike teenuste korraldamine kohalikes omavalitsustes;
- uurida, kas kohalike omavalitsuste haldusreformi mõju pakutavatele teenustele on olnud positiivse või negatiivse mõjuga;
- tuginedes uurimistulemustele, teha ettepanekuid vajalike muudatuste tegemiseks pakutavate teenuste osas.

Artikli teoreetilise tausta loomiseks on kasutatud erinevaid artikleid, raamatuid ja muid allikaid. Uurimuse raames viidi Jõgeva maakonna väikeasulate elanike seas läbi ankeetküsitlus ja selle analüüs. Tehtud uuringus läbiviidud küsitluses uuriti haldusreformi mõju väikeasulates pakutavatele avalikele teenustele.

1. Haldusreform ja avalikud teenused

1.1. Kohaliku omavalitsuse kontseptsioon ja haldusreform

1.1.1. Kohaliku omavalitsuse kontseptsioon

Enamikes riikides on olemas mingil tasandil kohalikud omavalitsused. Igal pool on neil olemas oma eripärad, kuid suures mastaabis omavad nad siiski sama rolli, milleks on kohaliku elu korraldamine ja kontroll. Kohalikud omavalitsused alluvad riigis olevatele seadustele ja aitavad ellu viia riigis püstitatud eesmärged.

Allan Cochrane (Cochrane 2016: 909) on oma artiklis toonud välja, kuidas on võimalik mõista sõna „kohalik“ kohaliku omavalitsuse mõistes. Antud sõnale suutis ta leida kuus tähendust, millest vähemalt üks pärineb juba aastast 1945. Kohati leidis ta, et nii mõnedki antud sõna seletused kattusid omavahel mingil moel, kuid samas oli ka olukordi kus nad üksteisele vastu rääkisid.

Kuus tähendust sõnale „kohalik“ väljendist kohalik omavalitsus: (Cochrane 2016: 909)

- kohalik, nagu valitsuse tase riigi hierarhias;
- kohalik geograafilisel tasandil – piirkondlik, riiklik jne;
- kohalik poliitilise sihtmärgina;
- kohalik kui koht, kuhu inimesed kogunevad kokku enam-vähem loomulikul teel;
- kohalik kui mittebürokratlik metafoor;
- kohalik kui konkurentsivõimeline paik.

G. Jones (2008: 2) seletab kohaliku omavalitsuse olemust lahti kahes osas. Kõige pealt toob ta välja, mida tähendab sõna kohalik ja teisalt seletab ta mida tähendab sealjuures sõna omavalitsus. Sõnas „kohalik“ on tema arvates kõige tähtsam see, et inimesed tunnevad antud sõnaga kohe mingisugust sidet. Peamiselt sellepärast, et nemad on isikud, kes elavad selles kindlas piirkonnas ja nemad annavad oma hääle selle nimel, et kohalik omavalitsus toimiks seal kõige paremal viisil.

Igas ühiskondlikus süsteemis tuleb püstitada erinevad eesmärgid ja määratlada, milleks need on vajalikud ning kuhu soovitakse tulevikus jõuda. Seega peab missioon kindlasti sõnastatud olema ja teatud küsimustele vastama. Tuleb kindlaks teha mis on antud süsteemi olemasolu mõte, mis rolli see ühiskonnas etendab, millised probleemid see lahendab või milliseid ülesandeid täidab ja kindlasti peab selga olema – keda see süsteem teenib. (Haveri 2015: 137)

Kohalik omavalitsus on valitsemise organ, kelle tööks on täide viia kohaliku elu puudutavaid otsuseid, mis otseselt mõjutavad antud territooriumil elavate inimeste elu. Seda kõike saab kohalik omavalitsus korraldada läbi selle, et suunab kohaliku elanikkonna eluviisi näiteks läbi hariduse, kultuuri, tervishoiu või sotsiaalhoolekande (Kohaliku omavalitsuse struktuur 2019). Kohalik omavalitsus on lokaalne ehk see keskendub ühele kindlale piirkonnale ja selle elanikele ning nende soovidele. (Orange, Elliman, Kor, Tassabehji 2007: 204)

Kohalik omavalitsus on demokraatlik õigusorgan, mis tähendab seda, et antud linnas, maakonnas, osariigis või regioonis elavatel elanikel on võimalik avaldada oma arvamust valimiste teel ja sellega määravad nad enda piirkonda juhtima vastavad inimesed. Valitud isikutele on ülesanne viia ellu erinevaid kohustusi ja alluda seadustele, mis on neile riigi poolt ette antud. Seda kõike tehes peavad nad lähtuma kohalike elanike huvidest ja heaolust. Iga kohalik omavalitsus peab olema kindel, et töö, mida nad teevad, on vastavuses seadustega ja antud piirkonnas vajalik ning, et inimesed tunnevad selle kõige vastu ka huvi. (Bailey 1999: 3)

Kohalikel omavalitsustel ei ole õigus teha toiminguid, mis ei ole kooskõlas riigis olevate seadustega. Võib öelda, et kohalik omavalitsus on pea ja riik on kui kael, kes pöörab pead (Briffault 1990: 7). Läbi erinevate ülesannete täitmise, kohaliku elu korraldamise ja teenuste pakkumise, on kohalikel omavalitsustel võimalus tõestada riigile seda, et nad on võimelised oma elanike eest hoolt kandma ja väärivad seeläbi suuremat autoriteeti (Chandler 1991: 11).

Kohaliku omavalitsuse volikogu liikme käsiraamatus on kirjutatud, et: “Vallad või linnad on selgete halduspiiridega haldusüksused ja moodustavad avaliku halduse korralduse esmase tasandi ning on oma õigusliku seisundi poolest võrdsed. Oma tegevuses peab vald või linn lähtuma elanike õigustatud vajadustest ja huvidest ning arvestama valla või linna arengu iseärasusi, sh osutama avalikke teenuseid soodsaimatel tingimustel.” (Mäeltsemees, jt 2015: 16)

Kohalikes omavalitsustes töötavad inimesed, kelle enamikes riikides saavad valimiste teel kindlaks teha vastava kohaliku omavalitsuse elanikud. Kes kuuluvad kohalike omavalitsuste koosseisu? Elanikud saavad läbi valimiste valida esinduskogu, kes koostab seeläbi järgnevateks aastateks, ehk kuni järgmiste valimisteni, valitsuse (Kohaliku omavalitsuse struktuur 2019). Erinevaid avalikke ülesandeid täitvatel omavalitsuse liikmetel on ka erinevad ametinimetused – linnapea, vallavanem, maavanem, nõukogu ehk esinduskogu juht, esinduskogu liikmed. (MacDonald 2008: 458-459)

Igas riigis on kohalikust omavalitsusest oma arusaam, kuna tegemist on erineva kultuuri, ajaloo ja keskkonnaga, kuid enamuses neist kaasneb rahva osalus kas ühel või teisel viisil. Enamikes Euroopa riikides valitseb demokraatia ja seeläbi on antud riikides inimestel ka suurem sõnaõigus, kuna sõna demokraatia tähendabki rahva võimu. Inimesed peavad seda kõike oskama ainult kasutada. Mida vähem tunneb kohalik elanikkond huvi riigis valitseva olukorra üle, seda suurema tõenäosusega ei ole inimesed riigis toimumaga hiljem rahul. Kohalik omavalitsus on kui vahelüli, kes peaks omavahel riiki ja seal elavat rahvast ühendama ehk see kõik peaks muutma omavahel lähedasemaks riigi ja tema elanikud. (Abdulhamid 2015: 182)

Kui tahta, et kohaliku omavalitsuse töö oleks võimalikult tõhus ja toimiks sajaprotsendiliselt, siis ideaalis võiks see asuda inimestele võimalikult lähedal. Kuna ülesandeid, mida toimiv valitsus peab täitma, on palju, siis teoorias peaks kõik toimingud olema valitsuse erinevate tasandite vahel laiali jaotatud. Kui teooria ja praktika suudetakse omavahel ühendada, siis peaks kohaliku omavalitsuse töö olema

võimalikult efektiivne (Ezekiel, Oriakhogba 2015: 202-203). Ka artikli autorid on seisukohal, et valitsus peab kohalikke omavalitsusi rohkem usaldama ja andma neile suuremad võimalused ennast tõestada. See muudaks lihtsamaks ka valitsuse tegevuse, kuna siis on neil võimalus kohustusi vajadusel edasi delegeerida ja märksa tähtsamatele probleemidele keskenduda.

Väga sageli kasutatakse erinevates kohalike omavalitsuste artiklites mõistest „rahva valik“. See mõiste on demokraatlikus riigis väga oluline, kuna demokraatias loeb rahva hääл väga palju (Shaw 2002: 1-7). Rahva valiku lahti seletamiseks võib ettevõtluses kasutusel olevaid termineid kasutada. Georg A. Boyne sõnul on tegemist nõudluse ja pakkumise suhtega, kus elanikud on klientideks ja omavalitsused teenuste pakkujateks. Teenuste saajad tasuvad pakkujale teenuste eest läbi maksude tasumise. (viidatud Boyne 1997: 57-58 vahendusel)

Inimestel on alati mitmeid erinevaid võimalusi kuidas oma kodukoha kohaliku omavalitsuse töös osaleda. Esiteks on olukordi, kus omavalitsuses mingi toimingu elluviimiseks viiakse läbi rahvaküsitlus ja läbi selle saavad sealsed elanikud oma arvamust avaldada. Samuti saavad inimesed kohalikku elu mõjutada läbi kohaliku omavalitsuse valimiste. Mõlemal puhul on rahva hääл väga oluline, kuna nemad aitavad kaasa tulevikus toimuvatele muudatustele. Teiseks on inimestel võimalik erinevate külaseltside, vabatahtlike, huviringide ja muude gruppide tegevustes osaleda. Kolmandana võib selle esile tuua, et inimesed osalevadki kohaliku omavalitsuse töös läbi oma arvamuse esitamise, kuna tegemist on väiksemate ringkondadega, rahva arvamust on lihtsam teada saada ning seda on võimalik tänu sellele paremini ka arvesse võtta. (Bailey 1999: 4-5)

Kohalike omavalitsuste arengule, olemusele, tööle ja struktuurile on läbi aastate mitmed erinevad ühiskonnas toimunud sündmused ja muutused mõju avaldanud. Ajaga tuleb kaasas käia ja ühiskonnal pakkuda olevaid võimalusi ära kasutada. Vastasel juhul jäädakse ajale jalgu, innovaatilisus puudub ja inimesed liiguvad edasi sinna piirkonda, kus areng on kiirem. Järgnevalt on välja toodud mõningad põhjused miks ühiskond pidevalt muutub.

Muutuva ühiskonna peamised põhjused: (Andrew, Goldsmith 1998: 102-104)

- ülemaailmne globaliseerumine;
- tehnoloogia areng;
- suuremate tõmbekeskuste ehk linnade teke;
- suurte rahvusvaheliste ettevõtete teke;
- kommunistliku maailma lagunemine.

Iga kohalik omavalitsus on mingil määral eriline, kuna üritatakse pakkuda oma kohalikele elanikele seda, mida antud omavalitsuse elanikud kõige rohkem vajavad. Siiski tuleb kohalikel omavalitsustel erinevatest piiravatest seadustest kinni pidada ja riigis püstitatud eesmärged saavutada.

1.1.2. Haldusreformist Eestis

Tänapäeval tegeletakse sageli erinevate kohalike omavalitsuste liitmistega. See tähendab seda, et võetakse mitu väikest kohalikku omavalitsust ja moodustatakse üks suurem kohalik omavalitsusüksus. Seda kõike nimetatakse sageli haldusreformiks.⁵

Eestis on antud teemat uuritud juba alates üheksakümnendatest aastatest (kui mitte varem) ja ilmselt uuritakse ka edaspidi, kuna siiani pole leitud kõige paremaid viise, kuidas haldusreform võimalikult efektiivselt toimima panna. Samuti uuritakse antud teemat ka põhjusel, et igas riigis toimuvad seaduste elluviimised ja kohaliku elu reguleerimised erinevalt.

Haldusjuhtimine on erinevate sündmuste kulg, mille käigus tuleb ette erinevaid takistusi ja see toob esile uusi probleeme mida tuleb läbi erinevate reformide lahendada. See on kindlasti protsess, mis ei lõpe kunagi. Seetõttu saab väita, et reformid on kui pikad teekonnad täis erinevaid huvitavaid sündmusi, mitte sihtkohad kuhu tahetakse läbi muutuste jõuda. Erinevaid reforme viiakse tihti läbi siis, kui riigiasutustes on käsil erinevad väljakutsed ja nende abil üritatakse avalikke suhteid paremini hallata. (Ahmad 2016: 119) Selleks, et haldusjuhtimine toimiks efektiivselt, on vaja, et koostöö kohaliku omavalitsuste ja elanike vahel oleks tasakaalustatud. (Vigoda 2000: 171)

Kuna kohalikku omavalitsust võib üheks suureks organisatsiooniks pidada, siis saab öelda, et haldusjuhtimisega ei tegele ainult üks kindel osakond, vaid kõik organisatsiooniga seotud inimesed on haldusjuhtimisega suuremal või vähemal määral seotud. Olgu selleks siis meilivestluste pidamine või telefonikõnedele vastamine. Kõik annavad oma panuse sellesse, et organisatsioonis protsessid nii nagu on ette nähtud toimiks. (Erasmus, ... et al. 2009: 5)

Kõiki toiminguid viiakse riigis läbi teadlikult ja sama kehtib ka haldusreformi puhul. Kuna see toob endaga kaasa muutusi avalikus sektoris ja see võib mõjutada ka riigis elavate inimeste igapäevast elu, siis on tegemist vägagi kaalutletud otsuste ja muutustega avalikus sektoris. Haldusreformi üheks eesmärgiks on muuta paremaks juba toimivaid protsesse, täiustada tööjõu struktuuri ja ka kvaliteeti. Kuna avalik sektor mõjutab suuremat rahvahulka ja erinevaid poliitilisi vaateid (mida tuleb arvesse võtta toimingute käigus), ja seda on rohkem kui erasektoris, siis on seetõttu avalikus sektoris ka erinevaid reforme palju keerukam läbi viia. (Gow 2012: 1)

Haldusreformi abil tahetakse kohalikele omavalitsustele rohkem juurde anda otsustamisõigust, võimu ning keskvalitsusest sõltumatust selleks, et muuta kohaliku

⁵ M. R.: Eelnev lõik on lõputöö autori sõnastatud. Sellina lähenemine on mõnevõrra lihtsustatud, sest haldusreform on tegelikult palju ulatuslikum ja sisukam tegevus kui vaid mitmest väiksemast liitmise teel suurem kohalik omavalitsus tekitada. Kuna aga hulk tegevusi jäi pooleli (tegemata), näiteks riigi ja kohalike omavalitsuste vaheliste funktsioonide-ülesannete täpne määratlemine, kohalike omavaheliste rahastamismudelite täiustamine ja edasiarendamine jms, siis tinglikult võib ka nii ütelda ja seda eeskätt just *ironilises* mõttes. Tegelikult on ju paljudel inimestel selline arusaamine, et nii lihtne see haldusreform oligi!?

elanikkonna elu kvaliteeti (Brans 1992: 431). Tänu reformile peaks ka riigi ja kohalike omavalitsuste vaheline partnerlussuhe tugevnema ning seeläbi aitavad kohalikud omavalitsused kaasa riigis seatud eesmärkide saavutamisele (Ministry of... 2009: 2-3). Kuna haldusreformi kaudu on tavaliselt mitmest väiksemast kohalikust omavalitsusest moodustatud üks suur omavalitsus, siis seeläbi suureneb ka eelarve. Kasvavad kohaliku omavalitsuse kohustused ja ka võimalused. Kõik peavad omavahel koostööd hakkama tegema, et pakkuda elanikele paremaid teenuseid ja eelarvet paremini elanike hüvedeks kasutama. (Previtali 2015: 552)

Haldusreformi tulemusena peaks riigis võimekad kohalikud omavalitsused moodustuma, kes saavad hakkama kohaliku elu arendamisega nii, et sealsed inimesed oleksid oma eluga rohkem rahul. Seeläbi peaks inimesed kohaliku omavalitsuse igapäevaste probleemide ja toimingute suhtes suuremat huvi tundma selleks, et neile oleks võimalikult heal tasemel avalikud teenused tagatud. Haldusreform toob endaga kaasa mitmeid erinevaid muudatusi kohalike omavalitsuste tegevustes, milleks on muudatused rahastamiskorralduses, ülesannetes, võimekuses, koostöös ning kõige suuremaks muudatuseks peetakse territoriaalsete piiride muutmist. (Haldusreformi... 2015: 4-5)

Eelnevalt oli ümberkorraldusi rahastamiskorralduses nimetatud. Vastavalt sellele on haldusreformi üheks oluliseks osaks detsentraliseerimine, mida viiakse läbi kohalikes omavalitsustes vastavalt vajadusele (Haldusreformi... 2015: 30). Mariola Kapidani (2015), on kirjutanud artikli, kus ta käsitleb maksude detsentraliseerimist. Ta väidab, et detsentraliseerimise kõige olulisemaks põhjuseks on seostatus tõhususega. Teoorias peaks antud tegevus rahvast ja valitsust lähedasemaks muutma. Kõiki otsuseid tehakse nii, et võetaks arvesse ka kohalike elanike arvamust ja soovitakse, et tulemused oleks neile paremad. Arvamuste avaldamise kaudu saavad elanikud rohkem ka kohaliku elu korraldamisest osa võtta. (Stingler 1957: 217-218)

Detsentraliseerimine on üks tähtis osa haldusreformist, mille tulemusena on kohalikel omavalitsustel suurem võim teha otsuseid ja muutusi. Neil on siis paremad võimalused tegeleda oma ressurssidega, plaanimisega ja ka juhtimisega. Tänu detsentraliseerimisele saavad kohalikud omavalitsused juurde erinevaid võimalusi, kuid läbi selle kasvab ka nende kohustuste pagas sealsete elanike ees, kuna nende tegevused mõjutavad kohalikku elanikkonda uutes tingimustes rohkem. (Heo 2018: 374)

Eelnevast selgub, et haldusreform on suur erinevate muutuste kogum, mis kaasab erinevaid väljakutseid ja eesmärgi mille poole kõik kohalikud omavalitsused püüdlevad. Aastate jooksul on haldusreformi paljudes riikides läbi viidud ja selle peamiseks eesmärgiks on olnud omavalitsuste töö tõhusamaks muutmine läbi kohalike omavalitsuste liitmise. Näiteks, aastal 2007 viidi haldusreform Taanis läbi, kus enne reformi oli 271 omavalitsust ja 14 maakonda. Peale reformi alles jäi 98 valda ja viis maakonda. Sarnane reform viidi läbi ka Kreekas aastatel 1999–2000. Kui algselt oli Kreekas palju omavalitsusi ehk lausa 5800, siis peale reformi oli neid vaid 325, mis tundub igati loogilisem ja praktilisem kogu riigi jaoks. (Ebinger et al. 2019: 3)

Eri riikides on kogu haldusreformi protsessil ka sageli erinevad tulemused. Enne reformi toimub alati pikk ettevalmistus, et määratleda erinevad eesmärgid ja suunad kuhu poole liigutakse. On riike, kus kõik toimib ja tulemused on positiivsed, kuid alati ei pruugi kõik minna kahjuks nii nagu plaanitud. Võimalikud haldusreformide ebaõnnestumiste põhjused⁶ oleks järgmised: (Farazmand 2011: 1-7)

- korruptsioon;
- rahva või kohalike omavalitsuste vähene sõnaõigus haldusreformi käigus toimuvate ümberkorralduste suhtes;
- hirm muutuste ees;
- valitsus ja rahvas mõistavad reformi olemust erinevalt;
- haldusreformi ei suhtuta täie tõsidusega.

Selleks, et riik oleks edukas, on vaja süvitsi uurida, millised on probleemid ja leida lahendused, kuidas läbi olemasolevate protsesside lihtsamaks muutmise olla jätkusuutlik ning edukas. Selleks on vaja pühendunud, haritud ja hea analüüsivõimega inimesi, kes oskaksid avalikke institutsioone tõhusalt juhtida (United Nations 2009 June: 2-7). Kui riigis, kohalikes omavalitsustes, ettevõtetes või muudes organisatsioonides soovitakse läbi viia muutusi, siis tuleb seda võtta täie tõsidusega, kuna pidevalt tuleb tegeleda võimekuse arendamisega. See on pidev ja pikk protsess, mille käigus tuleb lahendada probleeme, vajadusel muuta organisatsiooni või kohaliku omavalitsuse poliitikat ja seada erinevaid eesmärgi mille poole püüelda (United Nations 2009 August: 5-8). Kõik kohalikud omavalitsused panustavad enne haldusreformi, selle ajal ning ka pärast maksimaalselt jätkusuutlikku arengusse, siis seda väiksem on võimalus, et haldusreform ebaõnnestub. Tuleb läbi töötada kõik võimalikud ebaõnnestumise põhjused ja võimalikult varases etapis neile tähelepanu pöörata, kuna nii on võimalik suuremaid tagasilööke vältida.

Reformid peavad olema hästi läbi mõeldud ja läbi töötatud, kuna vastasel juhul ei ole vajalikke muudatusi võimalik edukalt läbi viia. Haldusreforme viiakse ellu eelkõige selleks, et tagada inimestele kvaliteetsem ja väärtuslikum elu. Omavalitsused ei tohiks mõelda ainult riigi heaolule, vaid nad peaksid tegema ulatuslikku koostööd oma inimestega – rahvaga, kes neid usaldab ja kelle lootus on suunatud kohaliku omavalitsuse õigesse juhtimisse. Mida rohkem on kohalikud elanikud oma eluga rahul, seda kindlam võib olla kohaliku omavalitsuse jätkusuutlikkus.

⁶ Bangladeshis üritati 30 aasta jooksul mitmeid kordi haldusreformi läbi viia. Nad alustasid reformidega pea 1975 aastal. Riigile soovitati haldusreformi mitmete ekspertide, komiteede ja õpigruppide poolt. Nende eesmärgiks oli muuta riigis valitsev haldussüsteem vastuvõtlikumaks, läbipaistvamaks ja efektiivsemaks, kuid kõikide nende aastate jooksul ei õnnestunud neil kahjuks ühtegi reformi edukalt läbi viia ning loodetud tulemuseni jõuda. Peamisteks põhjusteks, miks Bangladeshis haldusreform iga kord ebaõnnestus, oli pidev bürokraatlik vastupanu reformide suhtes, konfliktid avalikus sektoris, kõige elementaarsemate avaliku halduse protsesside ebaefektiivsus, korruptsioon, võimu liigne politiseerimine, rahvusvaheliste doonor-organisatsioonide ehk annetajate roll Bangladeshis majanduses. (Sarker 2004: 365-378)

1.2. Avalikud teenused kohalikes omavalitsustes

Igas kohalikus omavalitsuses pakutakse sealsetele elanikele erinevaid sotsiaal- ja avalikke teenuseid. Kui sotsiaalteenused, mida inimestele pakutakse, on peamiselt kindlaks määratud, siis avalike teenuste puhul on kohalikel omavalitsustel rohkem arenguruumi. Avalike teenuste puhul tuleks arvesse võtta võimalikult palju kohalike elanike arvamust ja inimeste vajadusi.

Philip Kotler (viidatud Balin & Giard vahendusel 2006: 1) on kirjutanud, et: „Teenused on mingi tegevus mida üks osapool saab osutada teisele. Teenusel pole füüsilist vormi ja keegi ei saa seda omada. Selle osutamine võib kuid ei pruugi olla seotud mingi olemasoleva tootega“. Teenuse pakkuja ja saaja on teenuste pakkumise protsessis alati omavahel tugevalt seotud. Teenuse saajad annavad teenustele juurde lisandväärtust ja nemad on isikud, kelle abil on võimalus osutada paremaid teenuseid, kuna kui ei oleks tarbijat ei oleks ka teenust, mida pakkuda (Vargo, Lusch 2006: 2). Võttes arvesse eelnevat fakti, et teenused ja kaubad on omavahel tugevalt seotud, siis võib näitena välja tuua, et üheks kõige paremaks antud suhte tõestamise viisiks on klienditeenindaja ja kliendi suhe. Klienditeenindaja pakub inimestele poes teenust, mille abil on kliendil võimalus soetada omale erinevaid kaupu.

Rääkides avalikest teenustest selgub, et inimesed saavad sellest erinevalt aru. Iga ühiskonnaliikme jaoks omavad avalikud teenused sageli erinevat tähendust. Kõige üldisemas tähenduses võib öelda, et avalikud teenused teenivad rahvast, kuna need on eeskätt mõeldud nende heaoluks. Olgu siis avalikeks teenusteks erinevad maksud, toetused või ühistransport. (Majandus- ja ... 2013: 7) Avalikku teenust iseloomustavad: (Dolenko 2009: 5)

- välistamatus;
- universaalne kättesaadavus;
- konkurentsitus;
- raskesti mõõdetavus;
- väike individuaalne valikuvabadus;
- turutõrge.

Selleks, et oleks võimalik paremini mõista ja aru saada avaliku teenuse olemusest, on Siseministerium (2009) välja toonud ka tabeli (vt tabel 1), milles on võrreldud omavahel erasektori ja avaliku sektori kaupsid ja teenuseid.

Avalikke teenuseid pakub elanikele kohalik omavalitsus ja seega peavad kõik avalikud teenused vastama kohaliku elanikkonna ootustele ja vajadustele. Kui kõik vajalikud nõudmised on täidetud, siis võib öelda, et tegemist on eduka ja rahva poolt tunnustatud omavalitsusega (United Nations 2019: 45-46). Kuna iga inimene on eraldiseisev indiviid, siis ka teenused, mida ta vajab, ei pruugi olla täpselt samasugused, nagu teisele inimesele sobivad avalikud teenused. See on põhjuseks, miks kohalikul omavalitsusel on väga raske leida ühist vaatenurka, milline peaks antud teenus konkreetselt olema, et see kõigile ootustele ja vajadustele vastaks. (Aarons, Hurlburt & Horwitz 2011: 4-5)

Tabel 1. Erasektori ja avaliku sektori kaupade ja teenuste võrdlus

Erasektori kaubad ja teenused	Avaliku sektori kaubad ja teenused
Teenuste kogust ja kvaliteeti on suhteliselt kerge mõõta	Teenuste kogust ja kvaliteeti on reeglina raske mõõta
Tarbitavad vaid ühe inimese poolt	Tarbitavad ühiselt ning sageli samaaegselt kogu avalikkuse poolt
Kerge välistada teenuse tarbimist nende poolt, kes pole maksevõimelised	Raske välistada teenuse tarbimist nende poolt, kes selle eest ei maksa
Indiviidil on üldjuhul valikuvabadus, kas tarbida teenust või mitte ning seda ka teenuse kvaliteedi osas	Indiviidil üldjuhul puudub valikuvabadus nii teenuse tarbimise kui ka kvaliteedi osas
Teenuse eest maksmine on tihedalt seotud nõudluse ning tarbimisega	Teenuse eest maksmine ei sõltu otseselt nõudlusest ning tarbimisest (ebaefektiivsus)
Turumehhanismid reguleerivad teenuste pakkumist ning nõudlust	Teenuste pakkumist ning nõudlust juhivad poliitilised protsessid

Allikas: (Siseministerium 2009: 11)

Viimase ligi 30. aasta jooksul on maailmas toimunud mitmeid erinevaid muutusi. Paljud riigid on vabanenud kommunismi eesmärgist ja paljudes riikides on vastu võetud demokraatlik riigikord. Paljusi on muutund teenuste pakkumise põhimõtted, millest teenusepakkujad lähtuma peaksid. Järgnevas loetelus on esitatud ideed, mida kohalikud omavalitsused võiksid avalikke teenuseid osutades arvesse võtta.

Avalike teenuste osutamisele eeskujuks olevad ideed: (Dehardt, J. V., Denhardt, R. B. 2015: 42-43)

- teeninda kodanikke, mitte kliente;
- tee kindlaks avaliku huvi olemus;
- tähtsusta ettevõtluse asemel kogukondsust;
- mõtle strateegiliselt, aga käitu demokraatlikult;
- pea meeles, et vastutuse omamine ei ole lihtne;
- juhtimise asemel teeninda;
- väärtusta inimesi, mitte ainult produktiivsust.

Põhjuseid, miks avalike teenuste pakkumise puhul tuleb ajaga kaasas käia, on erinevaid. Peamisteks põhjusteks on maailmamajanduse pidev muutumine, juhtimisega seotud arengud, demograafilised muutused, nõudluse dünaamika ja ootuste suurenemine tarbijate poolt ning poliitilised muutused (Osborne, Brown 2005: 4-5). Ka siin on võimalik jälle näiteks tuua nn sotsialistliku maailma lagunemise ja demokraatlike riikide tekke. Antud olukorras muutus paljudes riikides majanduslik olukord, suured muutused toimusid riigi juhtimises ja poliitikas ning inimestel olid uue olukorra suhtes varasemast sageli mõneti teistsugused ootused.

Kuna väga paljusid avalikke teenuseid pakub inimestele just kohalik omavalitsus, siis võib nende kvaliteet olla erinevates piirkondades erineva tasemega. Üheks põhjuseks, miks mõnes omavalitsuses on teenused parema kvaliteediga kui teises, on kindlasti see, et mida suurem on omavalitsus, seda suuremad ressursid on neil ka kulutada. Samuti

mängib rolli ka kohaliku omavalitsuse rahvaarv – kui inimesi on palju, siis pööratakse pisikestele detailidele rohkem tähelepanu (Uudelepp, Uus, Ender 2009: 1). Kolmandaks võib välja tuua, et kuna riikides on enamasti kindlad seadused, siis peavad ka kohalikud omavalitsused kooskõlas riigi seadusandlusega toimima. (Altnurme 2002: 8)

Omavalitsuste elanikele pakuvad avalikke teenuseid avaliku sektori töötajad. Inimesed, kes töötavad avalikus sektoris ja pakuvad teistele avalikke teenuseid, peavad arvestama, et nende töökohad on sageli seotud erinevate huvitavate väljakutsetega. Põhjuseks võib tuua selle, et iga isik on eraldiseisev indiviid ja seega ei pruugi igale kliendile sama lähenemine sobida. Kõikide erinevate proovikividega saavad silmitsi seista avaliku sektori töötajad. Kõik teenuse pakkujad on välja valitud oma ala professionaalid (Noordegraaf 2013: 784-785). Kahjuks kõikidel inimestel ei ole võimalik avalikus sektoris töötada, kuna teenuste osutamisel on vaja olla erapooletu, vajadusel peab oskama ennast panna teise inimese olukorda ja tuleb siiski igas olukorras kinni pidada avalikke teenuseid reguleerivatest seadustest ja õigusaktidest, mis on vastavate institutsioonide poolt vastu võetud.

Kõik avalikud teenused omavad kohalikes omavalitsustes suurt tähelepanu, kuna teenuste osutamise kaudu on võimalik kohalike elanike eluolu paremaks muuta. Avalikud teenused peavad olema inimestele kergesti kättesaadavad ja selgesti ning ühtselt mõistetavad.

2. Avalike teenuste pakkumise uuring Eesti kohalike omavalitsuste väikeasulates

2.1. Avalike teenuste pakkumine väikeasulates, uuringu meetodid ja valim

Kohalike omavalitsuste (KOV) peamiseks eesmärgiks on muuta oma elanike elu lihtsamaks, huvitavamaks ja paremaks läbi omavalitsuses pakutavate teenuste. Protsessid selle saavutamiseks ei ole sugugi lihtsad ning nõuavad palju tööd ja vaeva.

Üheks peamiseks kohaliku omavalitsuse ülesandeks on pakkuda sealsetele elanikele avalikke teenuseid. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses (KOKS) § 2 on antud mõiste definitsioon: „Kohalik omavalitsus on põhiseaduses sätestatud omavalitsusüksuse – valla või linna – demokraatlikult moodustatud võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduste alusel iseseisvalt korraldada ja juhtida kohalikku elu, lähtudes valla- või linnaelanike õigustatud vajadustest ja huvidest ning arvestades valla või linna arengu iseärasusi.“ (Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus 1993)

Alates 2016. aastast on Eesti riigis olnud üheks kõige menukamaks teemaks haldusreform, mille käigus liideti omavahel erinevaid väiksemaid ja suuremaid kohalikke omavalitsusi (Omavalitsuse kasvav...2019). Eestis oli haldusreformi peamiseks eesmärgiks anda kohalikele omavalitsustele rohkem võimu erinevate otsuste tegemisel ja võimaldada omavalitsustele kohaliku elanikkonna elu korralduses suuremat osalust ning tahteti muuta riigiorganite tööd tõhusamaks läbi selle, et kui omavalitsustel on rohkem võimu, ülesandeid ja vastutust, siis keskvalitsus saab keskneduda muudele tähtsamatele riigis valitsevatele probleemidele (Haldusreformi... 2015: 4-5). Seega võib öelda, et Eesti riigis oli tegemist detsentraliseerimisega.

Enne haldusreformi oli Eestis kokku 213 kohalikku omavalitsust. Kuna väikesteks omavalitsusteks peeti alla viietuhande elanikuga piirkondi, siis võib öelda, et Eestis oli väikeste kohalike omavalitsusi 169. Peale reformi toimusid muutused nii omavalitsuste suurustes kui ka arvus. Tänapäevaks on Eestis 79 kohalikku omavalitsust (Results of local... 2019). Järgnevas tabelis (vt tabel 3) on näha kui palju ja kui suure rahvaarvuga omavalitsusi oli Eestis enne haldusreformi ning millised olid need arvud peale kohalike omavalitsuste liitmist.

Tabel 3. Kohalike omavalitsuste arvu ja rahvaarvu muutused haldusreformi käigus

Rahvaarv omavalitsuses	KOV arv enne reformi	KOV arv pärast reformi
Vähem kui 5000 elanikku	169 omavalitsust	15 omavalitsust
5000-11 000 elanikku	28 omavalitsust	36 omavalitsust
Rohkem kui 11 000 elanikku	16 omavalitsust	28 omavalitsust
KOV arv kokku	213	79

Allikas: (Results of local... 2019).

Tänu haldusreformile on avalike teenuste pakkumise problemaatika väikeasulates väga aktuaalne. Paljud kohalikud omavalitsused on muutunud suuremaks, paljude külade, alevike ja alevite KOV keskused asuvad nüüd kaugemal, omavalitsusi juhtivad inimesed on vahetunud, mõningates omavalitsustes on muutunud avalike teenuste osutamine ja kättesaadavus. Kõige paremaks infoallikaks avalike teenuste pakkumise positiivsete ja negatiivsete külgede määramisel on alati kohalike omavalitsuste väikeasulate elanikud.

Samuti on antud teema aktuaalne, kuna iga omavalitsus tahab, et elanike arv nende vallas kasvaks mitte ei kahaneks. Kahjuks peab tunnistama, et tänapäeval on Eestis probleemiks see, et inimesed liiguvad väikeasulatest minema kohtadesse, kus on paremad eluolud ja rohkem erinevaid võimalusi. Inimesed on alati otsinud hea elukeskkonnaga paiku ja seda teevad nad ka praegu. Mida rahulolevam on kohalik elanikkond, seda suurem on tõenäosus, et sinna tuleb juurde uusi inimesi ja rahva vool linna aeglustub.

Avalike teenuste korraldamise rohelises raamatus on välja toodud mõningad põhilised avalike teenuste osutamise ja kasutamise probleemid. Üheks peamiseks probleemiks on avalike teenuste juhtimine igal tasandil – nii poliitilisel kui ka kohalikul tasandil. Kasutamise problemaatika puhul võib väita, et suureks probleemiks on rahva teadmatus, mis on üldse avalikud teenused ja mis avalikke teenuseid kohalikud omavalitsused pakuvad. Samuti on probleemiks see kui inimesed elavad keskustest ja võimalikest teenuste osutamise punktidest-kohtadest kaugel ning teenuste vastavus elanikkonna vajadustele. (Avalike teenuste ... 2013: 6-11)

Eestis on palju erinevaid avalikke teenuseid, mida on võimalik Eesti riigi elanikel kasutada. Võib väita, et Eestis on suhteliselt hea olukord avalike teenuste mitmekesisuse ja rohkuse osas, kuna teenuseid on palju ja omavalitsustel on sageli võimalus ka uusi, täiendavaid teenuseid vastavalt oma elanike soovidele ja vajadustele, pakkuda. On riike, kus avalike teenuste pakkumise olukord ei ole nii heas kui Eestis. Järgnevas

loetus on välja toodud avalikud teenused, mida iga kohalik omavalitsus peab suutma oma elanikele võimaldada.

Kohalike omavalitsuste pool pakutavad avalikud teenused: (Kasemets, MindPark 2006, lk 22)

- üksikisikule suunatud teenused;
- sotsiaaltoetused;
- tervishoid (sh perearstid, koolitervishoid, esmaabi, apteegid);
- sotsiaalteenused (sh sotsiaalhooldus, rehabilitatsiooniteenus, psühholoogiline nõustamine, sõltuvusalane nõustamine, erivajadustega inimese toetamine, öömajad ja varjupaigad, toitlustamine, riideabi);
- ühistransport;
- elukoha ja eluasemega seotud teenused (sh. linna eluasemete kvaliteedi parandamine, elumupiirkondade väljaarendamine ja munitsipaalalamuehituse arendamine, korteriühistud, operatiivinfo);
- perega seotud teenused: lastekodud ja turvakeskused, hooldamine, tugiisikuteenus, toimetulekuvõime taastamine, kriisiabi, nõustamine, kasupere, eestkostepere ja lapsendamine, perekonnanime muutmine, abiellumine, sünd, peretugi, lasteaiad, noortetegevus, vanadekodud, matusetoetus);
- haridus ja huvitegevus;
- keskkond (sh. haljastus, looduskaitse, jäätmekäitlus, veemajandus, välisõhu kaitse, planeeringud, keskkonnamõju hindamised);
- kultuur, sport ja vaba aeg;
- ettevõtjatele/ettevõtetele suunatud teenused;
- ettevõtlusega seotud teenused (sh. ehitus- jm load, toetused, litsentsid, koolitused, investeerimisvõimalused).

Käesoleva artikli eesmärgiks on teada saada millist mõju on avaldanud haldusreform väikeasulates pakutavatele avalikele teenustele ja vastavalt sellele teha ettepanekuid kohalikes omavalitsustes pakutavate teenuste kvaliteedi parendamiseks ja hulga suurendamiseks. Uuringu käigus tahetakse teada saada kas külade, alevike ja alevite elanikud on rahul KOV poolt pakutavate teenustega, kas haldusreformil on olnud avalikele teenustele positiivne või negatiivne mõju, kas elanikud üldse teavad mida kujutavad endast kohalike omavalitsuste poolt pakutavad avalikud teenused ja kas nende arvamusi uues kohalikus omavalitsuses arvestatakse rohkem kui enne või mitte.

Eesmärgi täitmiseks viidi läbi Eesti Jõgeva maakonna väikeasulate ehk külade, alevike ja alevite elanike seas läbi kvantitatiivne uuring. Eestis elab ca 1 370 000 elanikku ja üle poolte (64,2%, seisuga 31.12.2011) neist elavad linnalistes asulates. (Servinski jt 2019: 15) Ankeedi koostamisel võeti arvesse eesmärki ja olukorda Eesti väikeasulates. Valimisse kuulusid kõik väikeasulate elanikud, kelle elukohta on mõjutanud ühel või teisel viisil haldusreform.

Küsitluse koostamise kasutati peamiselt induktiivset lähenemist. Küsimused koostati sellest lähtudes, milliseid vastuseid sooviti töö käigus saada. Samuti lähtuti seisukohast,

et küsimustikku saaks vajadusel hiljem edasi arendada ja edasi uurida. Sel juhul on võimalik uurimises osalejatega leida ühine keel ja mõista nende seisukohti ning leida just need küsimused mille suhtes tahaksid küsitlusele vastajad arvamust avaldada.

2.2. Avalike teenuste pakkumise uuring

Uuringus (ankeetküsitlus, 21 küsimust lisadega /arvamusel, variandid/) osales 144 inimest. Kõige rohkem oli küsitlusele vastanute seas naisi (111 naist), kes moodustasid küsitlusele vastanutest üle poole ehk 77,1%. Inimesed vastasid küsitlustele neljas erinevas vanusekategorias, millest kõige nooremasse vanuserühma kuulusid kuni 18-aastased ja kõige vanemate vastajate vanuserühma kuulusid üle 50-aastased. Enim vastuseid tuli 30-49-aastaste isikute hulgast, 43,1%. Kõige vähem oli küsitlusele vastanud noorimas vanusegrupis, kus oli vastused saadud ainult kaheksalt inimeselt, mis moodustab kogu vastanute hulgast 5,6%.

Uuriti, millisesse kohaliku omavalitsusüksusesse vastajad kuuluvad. Üle poolte küsitlusele vastanutest kuulusid küllade koosseisu. Küllade elanikke oli vastanutest 72,9% vastanutest. Kõige vähem tuli vastuseid alevike elanikelt. Neid oli ainult 11,8% kõigist vastanutest ja alevite elanikud moodustasid 15,3% vastanutest.

Uuriti, kas elanikke on mõjutanud Eestis toimunud kohalike omavalitsuste reform ehk haldusreform või mitte. Küsitluse eesmärgiks oli saada võimalikult palju neid vastajaid kelle kohalikku omavalitsust on haldusreform mõjutanud. See küsimus esitati ka selle eesmärgiga, et saada selgust kui paljud vastajatest tegelikult mõistavad haldusreformi olemust. Tulemused olid positiivsed ja üle poole ehk 61,8% küsitlusele vastanutest vastasid „jah“, nende piirkonda mõjutas KOV reform. Ülejäänud inimesed, kes vastasid, et nende kohalikku omavalitsust ei ole mõjutanud haldusreform, moodustasid kõikidest vastanutest 38,2%. Kuigi osa inimesi leidis, et nende piirkonda ei ole haldusreform mõjutanud, siis järgnevate küsimuste käigus sai selgeks, et osa vastanutest ei teadnud mida haldusreform tegelikult tähendas. Kui paluti vastata ainult nendel, kelle omavalitsust reform mõjutas, siis oli ka palju neid vastanuid, kes algselt leidsid, et nende piirkonda haldusreform ei mõjutanud kuid hiljem, kui tuli märkida kuidas mõjutas haldusreform avalikke teenuseid, siis tuli mitmeid vastuseid selle kohta, kuidas see mõjutas avalikke teenuseid nende omavalitsuses-piirkonnas.

Kõigil küsitlusele vastajatel, kes vastasid mõju kohta jaatavalt, oli võimalus järgnevalt selgitada, millisel viisil haldusreform nende piirkonda mõjutas. Enim vastanutest märkis, et KOV, kuhu nad kuuluvad, muutus tänu haldusreformile suuremaks, kuna omavahel liitusid kas kaks või rohkem kohalikku omavalitsust. Paljud olid seisukohal, et pärast KOV-te liitumist on muutunud nende kodupiirkond ääremaaks ehk kõik teenused ja valla keskus asuvad nüüd kaugemal ning kohalikel elanikel on osa vajaminevaid teenuseid uues olukorras raskem kätte saada. Samuti märgiti, et kui muutus valla nimi või elukoha aadress, siis paljud avalikud teenused, mis olid varem inimestele kättesaadavad (näiteks perearst ja väikekoolid), ei pruugi uues olukorras enam seda olla. Nimelt, nüüd tahetakse mõni teeninduspunkt sulgeda või mõni on juba kinni pandud, teenus on viidud kaugemale, st varasem perearstiteenus on ühendatud

suurema perearstipunktiga (keskusega) või väikekool on likvideeritud ning ühendatud suurema kooliga.

Väikeasulate elanikelt uuriti, et kas nad on kursis sellega, mida kohalike omavalitsuste poolt pakutavad teenused endast kujutavad. Üllatuseks oli, et suur hulk inimesi siiski teadis, millised on KOV poolt pakutavad avalikud teenused. 73,4% vastanutest leidsid, et nad on kursis avalike teenustega, mida pakub nende kohalik omavalitsus. Ainult 25,7% vastanutest ei olnud pakutavate avalike teenustega kursis. See on päris hea tulemus, et ligi kolmeerand vastanutest teavad mis on need avalikud teenused, mida kohalikud omavalitsused pakuvad. Sellest võib järeldada, et info pakutavate teenuste kohta on paljudele inimestele arusaadav ja kättesaadav (kuid mitte kõigile).

Küsitleti, kas informatsioon kohalike omavalitsuste poolt pakutavate avalike teenuste kohta on kergesti kättesaadav või mitte. Selle küsimuse vastused jagunesid peaaegu pooleks. Vastanutest 52,1% leidsid, et KOV poolt pakutavate avalike teenuste kohta on informatsioon kergesti kättesaadav ja 47,9% küsitlusele vastanud inimestest arvasid, et informatsioon KOV avalike teenuste kohta ei ole kergelt kättesaadav. Paraku läheb antud küsimuse tulemus vastuollu esialgselt tehtud järeldusega. Kuna paljud inimesed on kursis kohalike omavalitsuste poolt pakutavate teenustega, siis peaaegu poolte vastanute jaoks on informatsioon nende kohta siiski raskesti kättesaadav. Siin oleks vaja olukorda täpsustada ja vajadusel inimestele asjad selgemaks teha.

Uuriti kui paljud küsitlustele vastanud inimestest on kasutanud nn oma kohaliku omavalitsuse poolt pakutavaid avalikke teenuseid. Selgus, et 67,4% vastanutest on kasutanud või kasutab oma kohaliku omavalitsuse poolt pakutavaid avalikke teenuseid. 32,6% elanikest aga ei ole kasutanud oma KOV avalikke teenuseid. Mõtlemata panev fakt ja suund omavalitsustele!

Selleks, et detailsemalt teada saada, milliseid avalikke teenuseid väikeasulate inimesed kasutavad, uuriti, milliseid kohalike omavalitsuste poolt pakutavaid teenuseid nad on kasutanud, kasutavad pidevalt või ei ole üldse kasutanud. Kõige rohkem, nimelt 85 küsitlusele vastanud väikeasula elanikku on kasutanud omavalitsuste poolt pakutavaid erinevaid tervishoiuteenuseid. Tervishoiuteenused on vajalikud-populaarsed 31 vastanute seas, kes kasutavad neid teenuseid pidevalt. Teisel kohal enim kasutatud avalike teenuste seas on ühistranspordi teenused. Kohalikes omavalitsustes olevat ühistransporti teenust on kasutanud 68 vastanud väikeasulate elanikku.

Kõige vähem on vastanute seas populaarsed erinevad sotsiaalteenused. Lausa 126 inimest oli märkinud, et nad ei ole kasutanud KOV poolt pakutavaid sotsiaalteenuseid. Teine avalike teenuste grupp mida kõige vähem kasutatakse on erinevad sotsiaaltoetused. 117 inimest märkis, et nad ei ole kasutanud KOV poolt pakutavaid sotsiaaltoetusi. Nii sotsiaalteenuste kui sotsiaaltoetuste puhul oli ainult 2 inimest, kes olid märkinud, et nemad kasutavad antud teenuseid pidevalt. Aeg-ajalt on sotsiaaltoetusi 25 ja sotsiaalteenuseid 16 vastanut kasutanud. Analüüsi käigus tuli vastustest välja, et kõige rohkem kasutab kohalike omavalitsuste poolt pakutavaid sotsiaaltoetusi ja -teenuseid 30-aastased ja vanemad inimesed. Sellest tulenevalt võib väita, et

väikeasulate elanikud on oma eluga suhteliselt heal järjel, kuna enamus neist ei vaja toime tulemiseks omavalitsuste poolset tuge.

Vastanutele anti võimalus ka märkida, milliseid muid teenuseid on nad oma kohalikes omavalitsustes kasutanud. Mainiti, et on kasutatud valla autot kulusid hüvitamata, erinevaid treeningvõimalusi, raamatukogu, teehooldust, kohalikku ajalehte ning küsinud omavalitsusest mitmesugust nõu ja informatsiooni.

Uuriti, kas inimesed tunnevad puudust mingitest avalikest teenustest ehk milliseid teenuseid võiksid kohalikud omavalitsused väikeasulates veel oma elanikele pakkuda. Kõige rohkem oli välja toodud, et väikeasulates võiks siiski olemas olla pere-arstikeskused ja mingi pood, kus oleks võimalik oste teha (näiteks, autokauplus). Etteheiteid tehti ka ühistranspordi korraldusele, kuna suuremate keskustega soovitakse paremat bussiliiklust. Mitmed inimesed vastasid, et soovivad paremat teedehooldust, rohkem erinevaid nõustamisteenuseid, noored soovivad noortekeskusi ja üldse rohkem tegevusi noortele. Arvati, et omavalitsused võiks rohkem ka korrakaitsele panustada ehk politsei peaks väikeasulates tihedamini ringi liikuma ja mõningatesse kohtadesse võiks üles panna valvekaameraid, et vandaalitsemissi vähem toimuks.

Küsitlusega tunti huvi, kas väikeasulate elanike arvates on nende vanusegrupile pakutavaid avalikke teenuseid piisavalt. 50,7% vastanutest ei oska öelda, kas nende vanusegrupile on avalikke teenuseid piisavalt või mitte. Enamus vastanutest olid 30-40-aastased. Kuna neid oli küsitlute seas kõige rohkem, siis järelikult selle tõttu on ka antud vanusegrupi inimesi kõige rohkem, kes leiavad, et nende vanusegrupile on teenuseid piisavalt. Vanemates vanusegruppides ollakse arvamusel, et pigem on KOV poolt pakutavaid teenuseid nende vanusegrupile piisavalt. Kahes nooremas vanusegrupis on vastajad arvamusel, et nende vanusegrupile ei ole piisavalt avalikke teenuseid. Seega peaks kohalikud omavalitsused pöörama rohkem tähelepanu noorematele vanusegruppidele, et ka nende huve paremini arvestada. Kokkuvõtvalt – 22,9% küsitlusele vastanute arvates ei ole nende vanusegrupile piisavalt teenuseid ja 26,4% vastanutest märkis, et nende vanusegrupile on teenuseid piisavalt.

Tundub olevat mõningane vastolu – ühe varasema vastuse tulem pole justkui kooskõlas teisega: nimelt märkis 74% vastanutest, et teab mida kujutavad endast KOV pool pakutavad avalikud teenused, kuid hiljem oskasid vaid 49,3% vastanutest märkida, kas nende vanusegrupile on piisavalt teenuseid või mitte. Kui kõrvutada neid vastuseid, siis on võimalik oletada, miks on tulemus selline:

- nimelt kui 47,9% vastanutest vastas, et kohalikes omavalitsustes pakutavate avalike teenuste kohta ei ole informatsioon kergesti kättesaadav ja kuna inimesed ei ole kursis nende oma KOV pakutavate teenustega, siis nad ei oska ka vastata – kas nende vanusegrupile on piisavalt avalikke teenuseid või mitte!

Need, kes vastasid, et nende vanusegrupile on piisavalt teenuseid, põhjendasid, et

- nad ei tunne millestki puudust, nad ei vaja rohkem teenuseid;
- nad kasutavad KOV pakutavaid teenuseid harva; kui avaldada soovi, siis leitakse omavalitsuses alati probleemile lahendus;

- kuna nad käivad suuremates linnades oma asju ajamas, siis nad ei oska ilmselt mingitest teenustest puudust tunda.

Need kes leidsid, et nende jaoks ei ole piisavalt avalikke teenuseid, seletasid, et

- noortele on väikeasulates vähe tegevusi ja huviringidesse suurematesse keskustesse tuleb sõita bussiga;
- tuleb ise aktiivne olla, sest enamuse teenuseid kasutatakse suuremates linnades ja keskustes ning
- rahalised võimalused on kohalikes omavalitsustes ebapiisavuse leevendamiseks väikesed.

Paljud, kes ei osanud vastata, tõid välja, et nad ei ole kahjuks kohalikus omavalitsuses pakutavate teenustega kursis ja seega ei oska küsimusele vastata.

Küstiti ka seda, kas väikeasulate elanikud on rahul oma kohalikus omavalitsuses pakutavate teenuste kvaliteediga. Tulemused näitasid, et ainult 36,8% vastanutest on rahul nende kohalikus omavalitsuses pakutavate teenustega. Rahul ei olnud teenuste kvaliteediga 25,7% vastajat ja hinnangut kohalike omavalitsuste teenustele ei osanud anda 37,5% vastanutest. On halb, et nii suur hulk inimesi ei oska avalike teenuste kvaliteedile hinnangut anda. See tähendab seda, et nad ei ole kursis sellega mis toimub nende enda kodukohas ja mis teenuseid seal üldse pakutakse. Ka siin on kindlasti kohalikele omavalitsustele koht mõtlemiseks, et oma kogukonda liita ja nende rahulolu tõsta.

Vastajad põhjendasid, et peamisteks põhjusteks, miks nad ei ole avalike teenuste kvaliteediga rahul on see, et mida kaugemal on väikeasula valla keskusest, seda vähem tegeletakse sealsete probleemidega – teenused on muutunud kaugeks ja raskesti kättesaadavaks; infosulg on suur ja omavalitsuse töötajatel võtab väga kaua aega, et tegeleda elanike murede ja probleemidega; ametnikel puudub piisav haridus ja pädevus oma tööülesannete täitmiseks ning arstide juurde on väga pikad ooteajad. Need, kes olid omavalitsuste teenuste kvaliteediga rahul tõid välja, et nende jaoks ei ole teenuste kättesaadavuses eriti midagi muutunud ja kõik mis oli varem hästi on ka nüüd hästi. Vastati ka nii, et ei oma veel omavalitsusega negatiivseid kogemusi ja seega on nad pakutavate teenustega väga rahul.

Huvitav oli ka teada, kas peale haldusreformi on kohalike omavalitsuste poolt pakutavate teenuste kvaliteet läinud paremaks, halvemaks või jäänud samaks. Kuna kõikide väikeasulate elanike ja vastanute piirkondasid ei mõjutanud haldusreform, siis sellele küsimusele pidid vastama ainult need inimesed, keda haldusreform mõjutas. Kuigi algselt vastas ainult 89 inimest, et haldusreform mõjutas nende piirkonda, siis sellele küsimusele vastas 124 inimest. Vastuste analüüs näitas, et inimesed, kes algselt vastasid, et nende piirkonda ei ole haldusreform mõjutanud, vastasid hiljem, et teenuste kvaliteet ei ole muutunud (st on jäänud samaks). 49,6% vastanutest leidis, et haldusreform ei mõjutanud sealseid pakutavaid avalikke teenuseid. Ainult 11,4% vastanutest arvas, et teenuste kvaliteet on läinud paremaks. Ülejäänud 39% vastanutest leidis, et teenuste kvaliteet on läinud halvemaks. On kurb tõdeda, et väikeasulate elanike

arvates on avalike teenuste kvaliteet läinud halvemaks, kuna haldusreformi üheks peamiseks eesmärgiks oli KOV elanikele kvaliteetsete ja rahuldust pakkuvate teenuste tagamine. Kindlasti on siin jälle koht omavalitsustele mõtlemiseks.

Küsitlusele vastanud inimesed põhjendasid teenuste kvaliteedi halvenemist sellega, et

- paljud teenused on väikeasulate elanike jaoks kaugeks muutunud;
- KOV keskused on kaugel ja omavalitsused ei suuda tegeleda nii suure valduse juhtimisega, kuna see käib ametnikele üle jõu;
- keskendutakse peamiselt suurtele keskustele ja ääremaal elavate inimeste mured on teisejärgulised;
- väikeasulate elanikke häirib pärast haldusreformi teede hoolduse kehvemaks muutumine (st näiteks, talvel läheb palju rohkem aega lumiste teede lahtilükkamisele kui varem).

Väikeasulate inimesed tunnetavad uue ja suurema kohaliku omavalitsuse poolt nende tõrjumist ning nad ei tunne seda, et nad oleks samaväärsed nende inimestega, kes elavad omavalitsuste keskustes.

Need, kelle arvates on teenuste kvaliteet paremaks läinud, väitsid, et kohaliku omavalitsuse töötajad-ametnikud-spetsialistid on kompetentsemad ja rohkem spetsialiseerunud, omavalitsuste toetuste mahud on suuremad. Lisati, et on lisandunud bussipeatusi ning on tekkinud valgustatud tänavaid. Kahtlematult on see hea tähelepanek inimeste poolt ja see suurendab kohaliku omavalitsuse autoriteeti.

Uuringus tunti huvi, kas KOV pakutavad avalikud teenused on väikeasulate inimestele raskesti kättesaadavad või mitte. Vastanutel oli võimalus valida rohkem kui üks vastusevariant. Heameel oli tõdeda, et enamikele vastanuist, keda oli 63,2%, ei ole teenused raskesti kättesaadavad. 36,8% vastanutest aga märkis, et nende jaoks on teenused siiski raskesti kättesaadavad.

Peamiseks põhjuseks miks kohalike omavalitsuste poolt pakutavad teenused on väikeasulate elanikele raskesti kättesaadavad märgiti, et

- puudub piisav informatsioon teenuste kohta mida KOV pakuvad; selle vastusevariandi märkis ära 37 inimest;
- jälle tõstatati ühistranspordiprobleem – märgiti, et teenus on raskesti kättesaadav seetõttu, et bussiliiklus on halb kui ka sel põhjusel, et inimestel puudub isiklik transport;
- kõige vähem, ainult kuue inimese poolt, märgiti, et teenuste hinnad on liiga kõrged;
- veel toodi esile, et avalike teenuste kättesaadavus on raskendatud, kuna kohalikes omavalitsustes on väga palju bürokraatiat ja ametnikega on raske üksmeelselt suhelda.

Inimestelt küsiti, kuidas on haldusreform mõjutanud kohalikes omavalitsustes pakutavaid avalikke teenuseid. Vastanutel oli võimalus valida mitu vastusevarianti. Vastused näitasid, et

- kõige rohkem on haldusreform avalikke teenuseid nii mõjutanud, et nende kättesaadavus on inimestele raskemaks muutunud; 45 inimest leidis, et pakutavad teenused on muutunud raskemini kättesaadavaks, ja ainult 16 inimest arvas, et peale haldusreformi on avalike teenuste kättesaadavus on võrreldes varasemaga paremaks läinud;
- ainult üks inimene leidis, et teenused on muutunud peale kohalike omavalitsuste reformi odavamaks;
- arvati, et erinevaid teenuseid on jäänud vähemaks, mitte aga lisandunud;
- 29 inimest leidis, et nende piirkonnas ei ole haldusreform pakutavaid avalikke teenuseid üldse mõjutanud.

Kuna vastajatel oli võimalus ka ise kirjutada, kuidas haldusreform on KOV poolt pakutavaid teenuseid mõjutanud, siis toodi välja, et

- teenused on pigem kõik ühte kohta kokku koondatud;
- teenuseid pole vähemaks jäänud, kuid rohkem on ajalisi piiranguid nende tarbimiseks.

Haldusreformi üheks eesmärgiks oli see, et teenused oleksid elanikele kättesaadavamad. Kuid antud vastuste tulemuste põhiselt tuleb tunnistada, et väikeasulates on protsess mõneti vastupidi toimunud. Kuna transpordivõimalused ei ole kõigil ühesugused ja teenuste kasutamise aegu on piiratud või viidud need väikeasulatest kaugemale, siis väikeasulate inimestele on see raskem mõjunud – teenused pole enam nii kergesti kättesaadavad kui olid varem.

Kuna kohalike omavalitsuste reformi järel on toimuvad muutused ka ühinenud omavalitsuste rahandusküsimustes, siis uuriti ka seda, kas riik on kohalikele omavalitsustele andnud piisavalt ressursse ja vabadust otsuste tegemisel selleks, et väikeasulates elavatele inimestele piisavalt avalikke teenuseid tagada. Ligi kolmveerand ehk 71,5% vastanutest arvas, et riik ei ole kohalikele omavalitsustele piisavalt ressursse ja vabadust andnud. Ainult 28,5% leidis, et peale reformi on kohalikel omavalitsustel rohkem ressursse ja vabadust otsuste tegemisel. Ka selle küsimuse puhul anti vastajatele võimalus oma arvamust põhjendada ja

- peamiselt arvati, et kuigi omavalitsustel on ressursse varasemast rohkem, siis oskus seda otstarbekalt kasutada on küsitav;
- samuti leiti, et otsuste tegemine on omavalitsustel raskendatud, kuna piirkondi kuhu raha kulutada, on palju ja kuidas valida see kõige õigem koht kuhu raha suunata, on raske otsustada;
- samuti arvati, et omavalitsustel kipuvad rahad liiga ruttu otsa saama;
- järjekordselt toodi esile puudulikku teehooldust, mille jaoks võiks riik omavalitsustele rohkem raha eraldada.

Uuringu käigus tunti huvi, kas uutes kohalikes omavalitsustes (valdavalt on need nüüd endistest suuremad), mis moodustati peale kohalike omavalitsuste volikogude valimisi haldusreformi käigus – kas kohaliku elanikkonna arvamust võetakse uutes-suuremates omavalitsustes rohkem arvesse kui endises väiksemas omavalitsuses. Tulemused näitasid, et pigem leiavad väikeasulate elanikud, et

- nende arvamust ei võeta rohkem arvesse kui varem; 60 inimest ehk 47,2% vastanutest leidis, pigem ei võeta nende arvamust rohkem arvesse;
- vaid 8,7% vastanutest ehk 11 inimest leidis, et peale reformi kuulatakse nende arvamusi rohkem, kuid 56 inimest ehk 44,1% vastanutest ei osanud sellele küsimusele vastata.

Uuringu läbiviijale (Karita Lepiste) väga meeldis, kuidas üks küsitlusele vastaja oli põhjendanud oma eitavat vastust lausega: „mitme eriilmelise piirkonna huvid ja vajadused jäävad hüdja hääleks kõrbes“. See seletab ära ka teiste vastanute põhjendused, et väiksemas omavalitsuses oli rahva häälel suurem roll kui nüüdsetes suuremates kohalikes omavalitsustes. Küsitluse vastustes toodi esile, et väiksemas vallas või linnas jõuti rohkem inimesteni kui praeguses suures. Need vähesed, kes leidsid, et rahva häält võetakse väiksemas vallas või linnas rohkem arvesse, tõid põhjendustes välja, et

- varem ei toimunud elanike seas omavalitsuse siseseid küsitlusi-hääletusi erinevate otsuste tegemisel;
- omavalitsustes on alustatud kaasavate eelarvetega;
- toimunud on sisukaid rahvakoosolekuid ja nüüd on tööol aktiivne vallavanem.

Inimestelt küsiti ka seda, kas peale haldusreformi on kohalik kogukond muutunud aktiivsemaks või mitte. Kahjuks vastas 73,2% vastanutest, et kogukond ei ole aktiivsemaks muutunud. Kogukonna aktiivsus on muutunud paremaks, oli 26,8% vastanute arvamus. Need kes vastasid, et kogukond on muutunud aktiivsemaks tõid põhjenduseks välja, et

- kogukonna tunnetus on inimeste seas peale haldusreformi tugevamaks muutunud ja hoitakse rohkem kokku;
- paljude toimingute jaoks kogutakse allkirju;
- rahastus on parem;
- kogukonna inimesed võtavad aina rohkem osa omavalitsuse tööst, nagu näiteks kaasava eelarve koostamine;
- aktiivselt tehakse erinevaid ettepanekuid.

Inimesed kes leidsid, et kogukond ei ole muutunud aktiivsemaks tõid välja, et

- inimesed on pettunud, kuna kaotasid oma valla ehk oma identiteedi;
- puuduvad eestvedajad;
- uued omavalitsused ei tee liitunud valdadega piisavalt koostööd.

Kirjutati, et kes oli enne aktiivne on praegugi ja vastupidi. Võib öelda, et mõlemad osapooled olid üksmeelsel arvamusel, et kes tahab olla aktiivne, see ka on ja kui inimene ei taha olla aktiivne, siis ta seda ka ei ole.

Lõpuks uuriti, kas peale haldusreformi on kohalikud omavalitsused hakanud kogukonna tegevusi ja ettevõtmisi rohkem kui varasemalt toetama. Küsimuse tulemused näitavad, et

- vastajate enamiku arvates ei ole kohaliku kogukonna tegevusi ja ettevõtmisi rohkem toetama hakatud; vaid 21,7% vastajatest leidis, et kogukonna tegevusi on hakatud rohkem toetama kui seda tehti varem.

Vastajad tõid välja, et ei ole hakatud kogukondade ettevõtmisi rohkem toetama, kuna omavalitsused ei toeta kogukonda ressursidega ja hakkama tuleb saada kas omade vahenditega või näiteks kogutakse ka annetusi. Samuti häiris vastajaid see, et nende arvates toetatakse suuremate keskuste elanikke erinevate tegevustes ja ettevõtmistes rohkem kui väikeasulate elanikke. Inimesed, kes vastasid, et omavalitsused toetavad erinevaid kogukonna poolt tehtavaid ettevõtmisi nüüd rohkem, selgitasid, et uutes tingimustes on loodud uusi meetmeid, kuidas kogukonna ühendustel oleks võimalik omavalitsuselt erinevaid rahastusi taotleda. Ressursse on vallal varasemast rohkem ja rohkem tähelepanu suunatakse kultuuriga tegelevatele mittetulundusühistutele. Paljude arvates on olukord samaks jäänud.

2.3. Uuringu järeldused ja ettepanekud

Kuna väikeasulate elanikud on kohalike omavalitsuste klientideks, siis omavalitsuste jaoks on tähtis teha kõiki toiminguid nii, et sealsete elanike elu läheks paremaks. Selleks on vaja, et kõigihaldusreformi käigus tehtud muudatuste järel oleksid elanikud rahul elukorraldusega ka edaspidi. Kuna väikeasulate elanikud on kohalike omavalitsuste klientideks, siis omavalitsuste jaoks on tähtis teha kõiki toiminguid nii, et sealsete elanike elu läheks paremaks. Selleks on vaja, et kõikide haldusreformi käigus tehtud muudatuste järel oleksid elanikud oma elukorraldusega rohkem rahul.

Positiivsete järeldustena kohalike omavalitsuste avalikele teenuste kasutamise, rahulolu, kvaliteedi ja kättesaadavuse osas võib tulenevalt eelnevast uuringust välja tuua:

- enamus küsitlusele vastanud väikeasulate elanikest teadsid mida kujutavad KOV pool pakutavad avalikud teenused;
- 67,4% vastanutest oli kasutanud oma kohaliku omavalitsuse poolt pakutavaid avalikke teenuseid;
- enamus väikeasulate elanikke oli kohalike omavalitsustes pakutavate teenustega rahul;
- suurem osa elanikest on oma KOV pakutavate teenuste kvaliteediga rahul;
- 63,2% vastanutest leidis, et kohalike omavalitsuste teenused ei ole nende jaoks raskesti kättesaadavad.

Antud tulemustest võib järeldada, et suur osa väikeasulate elanikke on sealsete pakutavate avalike teenustega rahul ja ka kasutavad pakutavaid teenuseid aktiivselt. Suures osas ollakse rahul ka KOV pakutavate teenuste kvaliteediga ja väikeasulate elanikud saavad kätte kõik eluks vajalikud avalikud teenused. Kohalikud omavalitsused peaksid tegema kardinaalseid muudatusi oma elanikele avalike teenuste pakkumises. (M. R.: vastuoluline väide, võrreldes eelnevatega) Kohalikud omavalitsused on siiski saanud suhteliselt hästi oma elanikele avalike teenuste osutamiseks hakkama.

Negatiivsete järeldustena saab välja tuua, et:

- 47,9% ehk pea aegu pool küsitlusele vastanud väikeasulate elanikest leidis, et kohaliku omavalitsuse poolt pakutavate teenuste kohta on informatsioon raskesti kättesaadav;
- väga suur hulk küsitlusele vastanutest ei osanud öelda, kas nende vanusegrupile osutatakse piisavalt avalikke teenuseid või mitte ja 22,9% leidis, et nende jaoks ei ole piisavalt avalikke teenuseid;
- 37 inimest 144. vastajast ei olnud küsitluse põhjal rahul oma KOV pakutavate avalike teenuste kvaliteediga;
- kohalike omavalitsuste teenused on raskesti kättesaadavad 36,8%-le vastanutest.

Kahjuks peab tõdema, et kui peaaegu pool väikeasulates elavates inimestest ei ole kursis kohalikes omavalitsustes pakutavate teenustega, seega on kuskil midagi tegemata jäetud ja sisse tuleks viia mõningaid muudatusi. Antud fakt, et inimesed ei saa avalike teenuste kohta piisavalt infot, on halb ja sellega tuleks kiiremas korras olukorra parendamiseks tegeleda. Info puudumise tõttu ei ole inimesed kindlad, kas nende vanusegrupile on kodukoha KOVI piisavalt avalikke teenuseid pakkuda. Seega informatsiooni parema kättesaadavusega tegelemine võib likvideerida probleemi inimeste teadlikkusest avalike teenuste olemasolust nende vanusegrupile. Kahjuks ei ole ka osa väikeasulate elanikest rahul avalike teenuste kvaliteediga ja osa inimeste jaoks on avalike teenuste kättesaadavus kohalikes omavalitsustes raske. Ka nendele kahele valdkonnale on omavalitsustel võimalik ühiselt läheneda ja olukorda parendada.

Väga aktuaalseks teemaks oli/on Eestis kohalike omavalitsuste ühinemine ehk haldusreform. Kogu antud protsess oli põhjalikult läbi kaalutletud ja pikk protsess. Seda kõike tehakse selleks, et Eesti riigis oleksid võimekad kohalikud omavalitsused ja, et kohalikel elanikel oleks rohkem võimalusi elu kvaliteedi tõstmiseks ning et omavalitsused oleksid jätkusuutlikumad.

Vastavalt uuringu tulemustele saab positiivsete haldusreformi järeldustena välja tuua:

- haldusreformi järel on teenuste kvaliteet jäänud kohalike omavalitsustes samaks või läinud pigem paremaks kui varem;
- 15 inimest leidis, et juurde on tekkinud rohkem erinevaid avalikke teenuseid mida väikeasulate inimesed saavad kasutada;
- 30-aastased ja vanemad isikud leidsid, et nende vanusegrupile on piisavalt avalikke teenuseid;
- 41 vastaja arvates on riik kohalikele omavalitsustele andnud rohkem ressursse ja vabadust otsuste tegemisel selleks, et tagada väikeasulates elavatele inimestele piisavalt avalikke teenuseid;
- 25,8% vastanutest leidis, et uues ja suuremas omavalitsuses võetakse kohalike elanike arvamust arvesse;
- pärast haldusreformi on kohalik kogukond muutunud aktiivsemaks 26,8% vastanute arvates.

Saadud tulemuste alusel saab järeldada, et kuigi positiivsed vastused ei olnud nii palju kui võinuks olla, oli siiski näha, et kohalikud omavalitsused liiguvad peale

haldusreformi positiivses suunas. Haldusreformi eesmärgi pole veel täies ulatuses saavutatud ja seega on raske lõplikke järeldusi teha ning hinnanguid anda.

Haldusreformi mõju negatiivsete järeldustena saab välja tuua:

- 39% vastanutest leidis, et peale haldusreformi on avalike teenuste kvaliteet lüüdnud halvemaks;
- alla 30. aastaste vastanute seas leiti, et nende vanusegruppidele ei ole kohalikus omavalitsuses piisavalt avalikke teenuseid;
- pärast haldusreformi on avalike teenuste kättesaadavus väikeasulates lüüdnud raskemaks 45. küsitlusele vastanud inimese arvates;
- 71,5% väikeasulate elanikest on arvamisel, et kohalikud omavalitsused ei ole saanud riigilt piisavalt ressursse ja vabadust otsuste tegemisel selleks, et tagada väikeasulates elavatele inimestele piisavalt avalikke teenuseid;
- küsitlusele vastanud inimestest 29,7% leidis, et uutes kohalikes omavalitsustes ei võeta kohalike elanike arvamust piisavalt arvesse ja 44,5% puudus seisukoht;
- pärast kohalike omavalitsuste liitumist ei võeta kohaliku elanikkonna arvamust enam nii palju arvesse kui seda tehti varem, leidis 47,2% vastanutest;
- kohalik kogukond ei ole muutunud pärast haldusreformi aktiivsemaks, arvas 73,2% vastanutest;
- 78,3% küsitlusele vastanutest leidis, et KOV ei toeta pärast haldusreformi kohalike elanike ettevõtmisi, võrreldes varasemaga, rohkem.

Lähtuvalt nendest tulemustest võib väita, et väikeasulate elanikud ei ole rahul haldusreformi mõjuga avalikele teenustele. Kuna inimesed on suhteliselt negatiivselt häälestatud, siis ei ole nende seas ka suurt aktiivsust, vaid pigem hoitakse eemale ja jälgitakse mis toimub.

Tulenevalt uuringu tulemustest ja järeldustest on käesoleva uuringule tuginedes võimalik teha rida ettepanekud, kuidas suurendada haldusreformi mõju kohalikes omavalitsustes pakutavatele avalikele teenustele ning kuidas muuta kohalike elanike arvamust positiivsemaks seoses haldusreformi käigus toimunud muudatustega. Ettepanekud võiks olla järgmised:

- omavalitsused peavad leidma ühtse ja lihtsa lahenduse kuidas kõigile sealsetele elanikele vallas pakutavate avalike teenuste kohta infot jagada;
- koduleheküljele tuleks lisada eraldi avalike teenuste lehekülg;
- omavalitsuste ametnikud peaksid rohkem külastama väikeasulaid, et näha millised on sealsete elanike arvates puudused avalike teenuste osas ja seega paremat ülevaadet omavalitsustes olevast olukorrast ning probleemidest omada;
- uurida omavalitsustes elavate noorte käest, milliste teenuste tarbimisest oleksid nad huvitatud ja leida sellised lahendused, et neile rohkem ja paremini avalikke teenuseid osutada;
- väikeasulate elanikele on vaja erinevad teenused teha paremini kättesaadavaks;

- üle tuleks vaadata bussiliinide sõidugraafikud ja need optimeerida nii, et inimestel oleks võimalus jõuda avalikke teenuseid pakkuvate asutuste-ettevõtteni;
- üle tuleks vaadata teenuseid pakkuvate asutuste lahtiolekuajad ja rohkem analüüsida nende vastavust elanike vajadustele konkreetsete teenuste osas;
- analüüsida tuleks ressursside kasutamist, see peaks võimalikult optimaalne olema; kui on tegemist suure omavalitsusega, siis isegi kõige kaugemas külas-majapidamises elav inimene peaks tundma, et ka temale pööratakse tähelepanu;
- rohkem tuleks läbi viia elanike küsitlusi (isegi kui need on lihtsalt arvamusküsitlused), kuna siis inimesed tunnevad, et nende arvamuse tuntakse huvi ja seda püütakse arvestada;
- kohalikud omavalitsused peaksid leidma lahendusi, kuidas väikeasulates elavate kogukondade ja konkreetsete inimeste aktiivsust toetada – leida rahalisi ja muid vahendeid, mille abil kogukondade ürituste korraldamist toetada ning motiveerida inimesi kohalike omavalitsuste poolt organiseeritavatel sündmustel osalema.

Kõike seda ei ole lihtne kiirelt ellu viia, aga perspektiivsed suunad tuleks kokku leppida ning nende elluviimiseks konkreetselt tegutseda, kohalikud omavalitsused ja kogukonnad üheskoos.

Kokkuvõte

Kohalikul omavalitsusel suur roll väikeasulate elanike elukorralduses. Kohalikele omavalitsustele on nende klientideks kohalikud elanikud ja omavalitsused peavad tagama selle, et nende kliendid oleksid kõigi pakutavate teenustega rahul. Läbi kohalike elanike rahulolu on võimalik tagada valla jätkusuutlikkus, kuna inimesed soovivad seal elada, kus neil on hea olla ja, et neid valdaks rahulolu oma elu kvaliteedi üle.

Viimastel aastatel on väga aktuaalseks teemaks olnud Eesti haldusreformi läbiviimine. Sellega tegeletakse eesmärgil, et tulemuseks oleks võimekad ja jätkusuutlikud kohalikud omavalitsused, kellel on rohkem potentsiaali oma elanikele erinevaid tegevus- ja eluvõimalusi pakkuda. Siis oleks ka elanike liikumine nii linnadesse kui ka teistesse omavalitsustesse väiksem.

Igas kohalikus omavalitsuses pakutakse oma elanikele erinevaid avalikke teenuseid. Kui elanikud on pakutavate avalike teenustega rahul, siis seda tõenäolisemalt on tegemist võimeka, oma elanike poolt austatud ja jätkusuutliku kohaliku omavalitsusega. Ka teenuste osutamisega on tugevalt seotud haldusreform, kuna see peaks muutma erinevad teenused inimestele kättesaadavamaks ja kvaliteetsemaks.

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli teada saada, kuidas haldusreform mõjutas teenuste osutamist väikeasulates, teada külade, alevite ja alevike elanike arvamusi ning vastavalt tulemustele teha ettepanekuid vajalike muudatuste tegemiseks kohalike omavalitsuste

poolt pakutavates teenustes. Selleks koostati ankeetküsitlus, millele oli kõikide väikeasulate elanikel võimalik vastata interneti vahendusel.

Uuringu käigus selgus, et kahjuks on väikeasulate elanike arvates hetkel olnud haldusreformil avalike teenuste osutamisele halb mõju, kuna väga paljud teenused on peale omavalitsuste liitumist muutunud külade, alevike ja alevite elanikele raskesti kättesaadavaks. Suuresti on antud tulemuse põhjuseks see, et vajalikud teenused, mis varem olid lähedal, viidi omavalitsuse suuremasse tömbekeskusesse ja transpordi võimalused on kehvad. Teiseks peamiseks põhjuseks oli kellaaegade sobimatus ehk kui varem oli vajaliku teenust osutav asutus lahti viis päeva nädalas, siis peale reformi kitsendati mõnes kohalikus omavalitsuses vastuvõtuaegasid kolmele või kahele päevale.

Töö tulemusena on tehtud rida konkreetset ettepanekut, mida kohalikud omavalitsused võiksid juhtimises ja teenuste pakkumises kohalikule elanikkonnale, kaaluda. Tehtud ettepanekud on koostatud vastavalt küsitluse käigus selgunud probleemsetele kohtadele ja arvestatud on selle valdkonna teoreetilisi seisukohti. Leiti, et peamiseks ettepanekuteks, mida omavalitsused võiksid arvesse võtta, on kohalikele elanikele avalike teenuste kohta info lihtsamini kättesaadavaks tegemine (näiteks, interneti kodulehekülje abil ja väikeasulate elanikele teenuste kättesaadavus muuta lihtsamaks ka bussiliikluse parendamise abil). Samuti peaksid kohalikud omavalitsused keskenduma noorema põlvkonna probleemidele ja leidma viis kuidas pakkuda neile rohkem avalikke teenuseid, kuna see on üks võimalus kuidas edaspidi kohalikus omavalitsuses rahvaarvu stabiliseerumine efektiivsemalt tagada.

Tulevikus saaks antud teemat edasi arendada ja läbi viia kohalike omavalitsuse väikeasulate elanike seas sarnane uuring, et näha kuidas on aastatega tulemused muutunud. Eestis on tänaseks haldusreformist möödas suhteliselt lühike aeg ja seega võivad juba mõne aasta pärast väikeasulate elanikele olla suured muutused avalike teenuste pakkumises.

Kasutatud allikad:

1. **Abdulhamid, O.-S.** (2015). Local Government administration in Nigeria: the search for relevance. Commonwealth of local governance. Vol.2(18), 181-195. [<https://epress.lib.uts.edu.au/journals/index.php/cjlg/article/view/4850/5216>]
2. **Ahmad, R.** (2016). Reinventing Higher Civil Services: Necessities of Administrative Reforms in India. International Journal of Multidisciplinary Approach and Studies. Vol. 03(4). [<https://bit.ly/2VmtDBd>]
3. **Andrew, C., Goldsmith, M.** (1998). From Local Government to Local Governance: And beyond? International Political Science Review. 19(2), 101-117 [https://www.jstor.org/stable/1601318?seq=1#page_scan_tab_contents]
4. **Avalike teenuste korraldamise roheline raamat.** (2013). Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium. [https://www.mkm.ee/sites/default/files/avalike_teenuste_korraldamise_roheline_raamat.pdf]

5. **Bailey, S. J.** (1999). *Local Government Economics. Principles and Practise.* Glasgow Galedonian University. No 1.
6. **Baladin, S. Giard, V.** (2006). A process oriented approach to the service concepts. 1-6. DOI: 10.1109/ICSSSM.2006.320562
7. **Boyne, G. A.** (1997). Public choice theory and local government structure: An evaluation of reorganisation in scotland and Wales. *Local Government Studies.* Vol. 23(3), 56-72. doi: 10.1080/03003939708433876
8. **Brans, M.** (1992). Theories of Local Government Reorganizations. – *Public Administration*, vol 70, isuse 3, pp 429–451. [<https://bit.ly/2J7dadG>]
9. **Briffault, R.** (1990). Our Localism – The Structure of Local Government Law. *Columbia Law Review.* Vol.90(1), 1-115. [https://www.jstor.org/stable/1122837?seq=1#metadata_info_tab_contents]
10. **Chandler, J. A.** (2001). *Local Government Today* (3rd ed.). Manchester University Press. 1-221. [<https://bit.ly/2VgQUVe>]
11. **Cochrane, A.** (2016). Thinking about the ‘Local’ of Local Government: a Brief History of Invention and Reinvention. *Local government studies*, 42(6), 907-915. Doi [<https://doi.org/10.1080/03003930.2016.1228530>]
12. **Denhardt, J. V., Denhardt R. B.** (2015). *The new pubic service* (4th ed). New York: Routledge.
13. **Dolenko, M-L.** (2009). Kohalike omavalitsuste ja mittetulundusühenduste koostöö tugevdamine avalike teenuste osutamisel. Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus. Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna regionaalarengu toetusmeede, Harjumaa Oma-valitsuste Liit. [<https://bit.ly/2PT1Nq0>]
14. **Ebinger, F., Kuhlmann, S., Bogumil, J.** (2019). Territorial reforms in europe: effects on administrative performance and democratic participation. *Local Government studies*, 45(1), 1-23. [<https://doi.org/10.1080/03003930.2018.1530660>]
15. Erasmus, A., Ferreira, E., Gronewald, D., Boucher D., Rooyen A. van, Rossouw, D. (2009). *Administrative management* (2nd ed.). South Africa: Formeset Printers.
16. **Ezekiel, M., P., Oriakhogba, D. O.** (2015) Towards a Viable Local Govern-ment Structure in Nigeria: Overview of US and german Local government Systems. *Mizan Law review*, 9 (1), 201-214 [<https://bit.ly/2VPTOQ2>]
17. **Gow, J. I.** (2012). *Administrative Reform.* Encyclopedic Dictionary of Public Administration. Université de Montréal. 1-4. [<https://bit.ly/2Gonj51>]
18. **Farazmand, A.** (2001). *Administrative Reform in Developing Nations.* Greenwood Publishing Group, Incorporated. 9-269. [<https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.utlib.ut.ee/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=3000749>]

19. **Jones, G.** (2008). The future of local government: has it one? Public management and policy association report. 2-29.
[http://pmpa.homestead.com/The_Future_of_Local_Government_-_Has_it_One_May_.pdf]
20. **Haldusreformi kontseptsioon.** (eelnõu 17.12.2015). 2015. Tallinn. 3-45.
[<https://bit.ly/2ZVn338>]
21. **Haveri, A.** (2015). Nordic local government: a success story, but will it last? International Journal of Public Sector Management. Vol. 28(2), 136-149.
[<https://bit.ly/2J8m7Di>]
22. **Heo, J.** (2018). The paradox of administrative decentralization reform on young Asian democracies: South Korea and Indonesia. World Affairs. Vol 181(4), 372-402. Doi: 10.1177/0043820018813474
23. **Kapidani, M.** (2015). Fiscal decentralization in Albania: effects of territorial and administrative reform. University of Tirana, Faculty of Economy, Department of Finance. Vol. 14, p. 29-36.
[http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ut.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&s_id=1d84d797-be2e-4703-8a40-03e4298feb9%40sessionmgr102]
24. **Kasemets, L., MindPark.** (2006). Kohalikul tasandil omavalitsuse ja riigi pakutavate avalike teenuste kättesaadavuse kaardistamine. Uuringuaranne. Tallinn. 1-30. [https://integratsioon.ee/sites/default/files/150_160.pdf]
25. **Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus.** (1993). Riigi Teataja I, 37, 558, Riigi Teataja I 2010, 19, 101. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/13312632>]
26. Kohaliku omavalitsuse struktuur. (2019). Rahandusministeerium.
[<https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov>]
27. **Lepiste, K.** (2019). Haldusreformi mõju avalike teenuste osutamisel väikeasulates. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži lõputöö. Pärnu, 61 lk (käsikirjaline töö)
28. **MacDonald, L.** (2008). The impact of government structure on local public expenditures. Public Choice. Vol 136(3-4), 457-473.
[<https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-008-9308-8>]
29. **Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.** (2013). Avalike teenuste korraldamise roheline raamat. 2-18.
[https://www.mkm.ee/sites/default/files/avalike_teenuste_korraldamise_roheline_raamat.pdf]
30. **Ministry of local government.** (2009). Local Government Reform in the context of the Vision 2020 charge towards sustainable local communities, robust participative democracy and regional Planning and Development. 1-49.
[<http://www.ttparliament.org/documents/2131.pdf>]

31. **Mäeltsemees, S., Sepp, T., Võigemast, J., Läns, A., Kasuri, O., Ludvig, S., Lila, M.** (2015). Kohaliku omavalitsuse volikogu liikme käsiraamat. Tallinn: Eesti Maa-omavalitsuste Liit ja Eesti Linnade Liit. [<https://bit.ly/2VlxtDX>]
32. **Noordeggraaf, M.** (2013). Reconfiguring Professional Work: Changig Forms of Professionalism in public services. Vol 48(7), 783-810. Doi: <https://doi.org/10.1177/0095399713509242>
33. Omavalitsuste kasvav roll on trend arenenud riikides. Kuhu läheb Eesti? (2019). Rahandusministeerium. [<https://haldusreform.fin.ee/>]
34. **Osborne, S. P., Brown K.** (2005). Managing Change and Innovation in Public Service Organization. (2nd ed.). Taylor & Francis e-Library.
35. **Orange, G., Elliman, T., Kor, Ah L., Tassabehji, R.** (2007). Local government and social or innovation value. Transforming Government: People, Process and Policy, 1(3), 242-254. [<http://dx.doi.org/10.1108/17506160710778086>]
36. Results of Local Government reform. (2019). Administrative-Territorial Reform. Rahandusministeerium. [<https://www.rahandusministeerium.ee/en/objectivesactivities/local-governments-and-administrative-territorial-reform/administrative>]
37. **Previtali, P.** (2015) The Italian administrative reform of small municipalities: state-of-the-art and perspectives. Public Administration Quarterly. Vol. 39(4), 548-568.
38. **Sarker, A. E.** (2004). Administrative Reform in Bangladesh: three decades of failure. International Public Management Journal. Vol. 7(3), 365-384. [http://www.academia.edu/download/33739924/Administrative_Reforms.pdf]
39. **Servinski, M., Valgma, Ü., Hännilane, B., Otsing, M.-L.** Rahvastiku paiknemine ja rahvaarv. Eesti Statistiaamet, lk 15. [<file:///C:/Users/Mattir/Downloads/I%20Rahvastiku%20paiknemine%20ja%20rahvaarv.pdf>] 7.10.2019
40. **Shaw, J. S.** (2002). Public Choise Theory. The Concise Encyclopedia of economics. 1-7. [<https://bit.ly/301NHRp>]
41. **Stingler, G. J.** (1957). *The Tenable Range of Functions of Local Government*. Federal Expenditure Policy for Economic Growth and Stability: Papers Submitted by Panelists Appearing Before the Subcommittee on Fiscal Policy. [<https://fraser.stlouisfed.org/title/1151/item/1605>]
42. **United Nations.** (2009 August). Overview of UNDP's Approach to Supporting Capasity Development. United Nations Development Programme. 1-41. [<https://bit.ly/2DTm4as>]
43. **United Nations.** (2009 June). The UNDP Approach to Supporting Capacity Development. United Nations Development Programme. 2-7. [<https://bit.ly/2Y8WiGM>]

44. **United Nations.** (2019). Local Governments in Eastern Africa. United Nations Development Programme. [<https://bit.ly/2H6fMpY>]
45. **Uudelepp, A., Uus, M., & Ender, J.** (2009). Kuidas arendada kohalikke avalikke teenuseid omavalitsuste ja kodanikuühenduste koostöös? Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaanne. Nr 2, 1-8. [<https://bit.ly/2LuJrxn>]
46. **Vigoda, E.** (2000). Are you being served? The responsiveness of public administration to citizens' demands: an empirical examination in Israel. Blackwell Publishers. Vol.78(1),165-191. [<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9299.00198>]

EMPLOYEE DEVELOPMENT THROUGH GROUP COACHING AND ITS APPLICATIONS IN ORGANISATIONS

Kulno Türk¹, Kaupo Saue²

University of Tartu, International Supervision and Coaching Institute

Abstract

The aim of the paper is to analyse one particular group coaching method and its implementation; to generalize the results of the authors' research on the use of group coaching in order to evaluate its impact on employee characteristics, performance and development. We analyse the method and implementation of group coaching to help develop an evidence-based approach to this method. Economic point developing of organizations and teams has led us to pay main attention to intra-organizational cooperation and problem solving. That is crucial to achieving economic results of private and public organizations. In 2017–2019, trainings and studies were carried out in group coaching with 445 leaders and specialists from the private and public sector in Estonia. The authors conducted interviews and questionnaires after group coaching sessions and used the results of the group coaching participants' reports. An analysis of the data indicates that group coaching enables many benefits including problem solving, self-awareness, self-confidence and other person skills. It has also shown to strengthen employee self-reflection and develop cooperation skills and a better understanding of the aims and nature of their organization.

Keywords: group coaching, development, problem solving, self-awareness, self-confidence, stress management, independent thinking, creativity, cooperation.

JEL Codes: C92, M12, M54

Introduction

The aim of the paper is to analyse one particular group coaching method and its implementation; to generalize the results of the authors' research on the use of group coaching in order to evaluate its impact on employee characteristics, performance and development. Economic point developing of organizations and teams has led us to pay main attention to intra-organizational cooperation and problem solving. That is crucial to achieving economic results of private and public organizations. This is closely related to the fulfilment of the economic policy goals of the state. A limited economic growth is one of the reasons of inadequate staff development in the field of problem solving.

¹ Kulno Türk (corresponding author) is professor of School of Economics and Business Administration at the University of Tartu (Estonia) (<https://majandus.ut.ee>). Address: Estonia, Tartu, Liivi str. 4-205, 50409. E-mail: kulno.turk@ut.ee

² Kaupo Saue is an internationally accredited supervisor and coach (belongs into ANSE) and works at the International Supervision and Coaching Institute (www.isci.ee). Kaupo Saue can be contacted at: kaupo.saue@isci.ee

In this decade, the impact of group coaching on organizational development has increasingly been explored, but there are still only a few evidence-based studies. In 2017–2019, trainings and studies were carried out in 42 group coaching sessions with 445 leaders and specialists from the private and public sector (mostly schools) in Estonia. The authors conducted interviews and questionnaires after group coaching sessions and used the results of the group coaching participants' reports. The results of the study and the particular group coaching method are valid when we deal with the problem which belongs to one or some members of the group or team.

The research questions were following:

- What is the impact of this particular group coaching method to the quality of problem solving in organizations?
- What is the impact of this particular group coaching method to employee development and for the main person characteristics (self-awareness, self-confidence, cooperation etc)?
- What could be the benefits of group coaching for the leader and for the organization?

In this paper group coaching method is discussed, in which members of a small group discuss a work incident. We will look at one specific group coaching method (so-called advanced covision method) and its impact on some characteristics of employees. An analysis of the data indicates that group coaching enables many benefits including problem solving, conflict resolution, self-awareness, self-confidence, stress management and well-being. It has also shown to strengthen employee independent thinking, self-reflection and develop cooperation skills and a better understanding of the aims and nature of their organization.

1. Methods of employee development and coaching

For over 25 years, performance appraisal interviews in different format, frequency and orientation towards appraisal and/or development have been used as a tool for organization management. About the same time, it was realized that performance appraisal interviews alone were not sufficient and so, mentoring, supervision, coaching and other employee development methods started slowly to step in addition (Whitmore, 1992).

Organizations have started to use coaching as a tool for employee development more frequently, understanding its importance in developing leadership competences, improving work performance and increasing employee satisfaction. It is used for succession and career planning and in order to enhance learning and increase performance in teams and organizations as a whole. (Grover and Furnham, 2016) According to O'Connor *et al.* (2017) and Jones *et al.* (2016), coaching has become one of the main methods for developing organizational culture and enhancing performance.

One of the first group coaching researches was Kets de Vries (2005: 61), who concludes that „ ... leadership group coaching establishes a foundation of trust, makes for

constructive conflict resolution, leads to greater commitment ... creates high-performance teams, is an antidote to organizational silo formation.“ The main components of group coaching are mutual listening and asking coaching-type questions, which enables to make sure that the discussion and development includes all group members. Listening to colleagues helps to understand them and is a prerequisite to cooperation and creativity, and by Alro and Dahl (2015: 501) for “... diminish conflict talk and conflict-based relationships”. Pakarinen and Virtanen (2016) offer a solution to form cross-dimensional steering groups for identify problems and resolve conflicts.

It is evident that leaders want to be successful and in most cases want to develop themselves and their organization and team. Therefore, different employee development methods are applied and combined together. For example, in addition to performance development interviews taking place a few times a year, regular coaching-type conversations and mentoring are also implemented. The difference between coaching and mentoring is that when mentoring is considered counselling in a certain field and/or by a practitioner of the profession, a coach creates the conditions for developing self-awareness, self-confidence and responsibility (Whitmore, 2017). Mentors who are familiar with the main principles of coaching do the same (Coppin and Fisher, 2016). In the end, their activities will be more efficient and sustainable.

A diverse reflection (as one form of feedback) that is based on different opinions supports the development of employees, teams and organization and ensures cooperation for common purposes. This assumes that different types of employee development methods are used, one of the most promising being coaching (Longenecker and Fink, 2017), which is also increasingly used in Estonian organizations (Saue, 2017; Saue and Türk, 2019). The younger generation expects constructive feedback from colleagues and leaders on their viewpoints and actions; they expect an immediate opinion, at the same time accepting a correcting feedback if it is developing and safe (Zaharee *et al.*, 2018; Türk, 2016).

According to John Whitmore (2017: 12) definition, coaching “... is unlocking people’s potential to maximize their own performance”. This helps to break the old-fashioned patterns of thought like followings: I have to be able to manage on my own; I have to hide my weaknesses and shortcomings; Asking shows foolishness etc. A tennis coach Timothy Gallwey (1986) claimed that the opponent is not on the other side of the net, but inside your head. Coaching helps the people to address their common problems such as stress, social relationships and confidence (Lancer and Eatough, 2018). By Anthony Grant study (2016: 82) “... coaching can continue to develop and to make important contributions to the well-being and performance of the individuals and organisations which we serve”.

The main ideas of coaching are not novel and leaders have used them either consciously or unconsciously all along, either deriving from intuition or from experience. By Grant (2016: 74) „There has been an almost exponential growth in the amount of coaching-specific and coaching-related research over the past ten years. At the same time there has been considerable interest in the development of evidence-based approaches to coaching ... the level of professional wisdom is no longer enough”. Much of the research

in the world has been done in educational and medical institutions and relatively few in business organizations.

Coaching helps grow self-confidence to open up more, gives courage to admit one's faults and lack of knowledge and accept mistakes made in new situations. John Whitmore (2017) claims that coaching results in replacement of *I have to* mind-set with *I want to* mind-set. Increasing self-confidence and faith in oneself, admitting one's own imperfection (I do not have to be ideal) and allowing making mistakes – this ensures emancipation and courage in staying true to oneself. It is also not important to be liked by everyone, most important are benefits for organization.

The task of the coach is creating a coaching relationship and contract with a coachee and reflect their viewpoints and activities done so far, and to create a context where coachee can become aware about his/her resources and opportunities (Flückiger *et al.*, 2017). Right and timely questions enable to develop the employees (coachees) and increase their effectiveness. A coaching leader has to be able to listen actively and formulate questions according to what would be beneficial for their employees. It is possible to learn this, but it assumes a willingness, a wish to support the development of another person and acquiring the appropriate methodology. By Manfred Kets de Vries study (2015: 5) „... one-on-one coaching is not as powerful for creating tipping points for change ... there is not the same intensity and focus in a single session compared with what we see happening in a group coaching session“.

Coaching also helps to overcome reluctance in a situation where the leader acts as a teacher; the people themselves are the most efficient persuaders, which is why self-motivating should be left to themselves (Wilcox *et al.*, 2017). Grover and Furnham (2016: 37) found “... that a number of individual-level outcome measures have been found to increase through the use of coaching, including well-being, career satisfaction and goal attainment”.

2. The nature and particular features of group coaching

Group coaching is a safe and developing environment, in which a group member's work incident is discussed within a small group. Presenting ones work related problem and listening to other people, makes it possible to receive a reflection on the problem, develop one's particular abilities and raise self-confidence, by lessening fears and stress. (Fumoto, 2016; Barry *et al.*, 2017) By Alro and Dahl study (2015: 501) “...the dialogic approach emphasizes the importance of a coaching contract to create a common basis for reflection and action, which is found to reduce individual positioning”. Group coaching is an employee development method, which can be implemented in organizations of different sizes, incl. micro-enterprises. According to Shoukry and Cox (2018), group coaching methodology is still not applied enough and is still unknown to a lot of leaders.

This particular method of group coaching has been developed out of covision (peer group supervision), where suitable solutions are found by supporting on the competences and opinions of the group. Group coaching is an efficient method for

solving work-related cases (Fumoto, 2016) and “... resolving personal dilemmas in the workplace” (Flückiger *et al.*, 2017: 626). Group coaching is mainly used in a group of up to 10 people, which ensures everyone has equal opportunities for posing questions and expressing opinions and it helps to increase the effectiveness of employees and self-confidence in the area of independent thinking and operating. Aas and Vavik (2015) and Flückiger *et al.* (2017) recommend 4-6 people as the optimal size for group coaching groups, which enables elaborate discussion of the work case, to reflect and devise a suitable action plan. Leaders and specialists from different sub-units and management levels can be part of the work group, from wherein new leaders can be developed and favourable conditions created for the careers of employees. Group coaching can also be applied within a team, as this enables to develop cooperation between the team leader and members (Thornton, 2016).

According to Grant (2017), group coaching has evolved through three stages of organization management during the century. If originally it was implemented to increase the performance of problematic employees and a little later to cope with change, in the present decade, the orientation is towards influencing employee mindset and shaping behaviour towards achieving the common goals of the organization (Grant, 2017). Group coaching is oriented towards development of all (incl. successful) employees by helping them discover and increase their own potential for the purpose of realizing future changes and challenges. Coaching organizations have changed their focal point and focus on developing employee capabilities instead of achieving high performance directly (Fumoto, 2016).

Collective knowledge is always greater than individual and helps to avoid mistakes that can be costly. Group coaching helps to avoid mistakes and is a quick method for implementing changes (Flückiger *et al.*, 2017). When compared to individual coaching, this method enables to breathe new life into teams and open its potential by looking at it from new aspects, particular features and strengths of its members. Fumoto (2016) emphasizes that creativity is very important for team development and ensuring the sustainability of organizations – group coaching helps employees open up their creative potential. Open and active communication and discussion help create new thought patterns and synergy. Constantly developing people are more creative and not afraid of making mistakes.

Group coaching assumes that the person implementing it creates a trusting and constructive social environment. A mutually supporting environment will motivate to find and offer ideas and creative solutions for personal growth. The person who implements group coaching must be familiar with the corresponding methodology, who can manage the process and who can create a pleasant environment.

One member of the group is always selected to be in the role of group coach, whose task is to coordinate the process of group coaching and to make sure the format of this process is adhered to. One of the group members is in the role of coachee (owner of the incident), whereas all group members have possibility to be in the role of coachee and develop themselves during the next meetings. Group coaching enables to develop one another mutually and for the presenter of the work incident to understand the problem addressed

in more depth and to find a more suitable solution for the work case by using common wisdom. Employees and team will begin to offer solutions to work incidents and problems once the leader creates the opportunity for this, but avoids providing own solutions (Vesso and Alas, 2016).

In order to make sure the work environment of group coaching is constructive, deviation from the topic has to be avoided, equality between participants has to be ensured and occupational hierarchy, evaluation and competition prevented between employees. It can be done in the initial, contracting phase. A thorough and all-round analysis of the situation is also relevant, but personal judgement and accusations should be avoided. Coaching-type questions should inspire the presenter of the work incident to understand the situation in more depth and more systemically and find own solutions. The synergy that emerges in the course of discussion also enables other participants to learn and develop themselves.

Following the structure of group coaching enables to avoid deviation from the topic, dominance of single group members, offering premature solutions etc. Ketz de Vriez (2010) emphasizes that making sure group members have equal opportunities for expressing their opinions helps to create connections between employee's personal experiences (situations), opinions and propositions as well as develop their emotional and social intelligence.

Group coaching method does not always assume long-term studies, it is possible to start using it within your organization to discuss and solve practical issues after receiving the primary knowledge and skills. This enables to acquire the method gradually in cooperation with the group during practical work, it does not demand extra time – doing it by oneself and experimenting is a frequent development incentive for creative leaders. Lucas and Whitaker (2014: 7) argue with their experience that „With every group we run, we are exposed to new ideas and different thinking which moves our own coaching and coaching supervision practice forward.” The principles of group coaching methodology have a guiding and framing effect on planning and carrying out even regular meetings but also for other (personal) affairs and stress management (Saue and Türk, 2019).

3. Effectiveness of group coaching and its relationship with leadership

Many reputable researchers have carried out academic research on group coaching. According to Berg and Karlsen (2016), the topic has started to be of interest to academic persons too, who have found it has a positive effect on the high performance of organization as a whole. Flückiger *et al.* (2017) have emphasized the importance of this management tool in forming a more systematic understanding and a wider picture and in developing employee professionalism in an organization which according to Berg and Karlsen (2016) and Grover and Furnham (2016) enables leaders to form a new and development-oriented leadership style – Coaching Leadership Style.

Group coaching facilitates a distributed/shared leadership style within the organization, which enables to decrease the negative effects deriving from the official structure and

hierarchy of the organization. The research of Cera *et al.* (2013) shows that self-regulated learning is related to metacognitive skills, which is linked to self-efficacy. Practice shows that group coaching is a context in which self-regulating learning takes place. According to Henson (2013) and Berg and Karlsen (2016), group coaching also helps to develop a coaching leadership style. Coaching is also associated with transformational leadership style (Bass and Riggio, 2006; Trevillion, 2018) with its *individualized consideration, intellectual stimulation and inspirational motivation*. As the research results of Grover and Furnham (2016) show, the principles of coaching can be successfully implemented both for first-hand and virtual communication on both group/team and individual level. Based on the authors' experience, this also applies to group coaching. This guarantees that employees are valued, respected, well looked after and motivated (Grant, 2017).

According to the principles of authentic leadership approach (Gardner *et al.*, 2011), the leader builds their personal work style deriving from their own strengths and characteristics, however, in its application, one still needs to support on the principles of group coaching (Fusco *et al.*, 2016). This also ensures that employee self-management skills are developed, which is a basis for an effective collaboration in today's organizations. Employees have different levels of openness and collegiality, so what works for one may not work for the other. Every manager should have a personal leadership style and the effectiveness of the activities done by many leaders is suffering because of bad self-management skills.

Group coaching also plays an important part in motivating employees (Fumoto, 2016; Berg and Karlsen, 2016) and ensuring the high performance of organization (Longenecker and Fink, 2017; Grant, 2017). The research of Berg and Karlsen (2016) shows that there is a strong correlation between a coaching leadership style and job satisfaction and work performance, which is accompanied by a purposeful distribution of information between the members of the organization and an increase in the performance of employees, teams and organization. Leaders that apply group coaching develop themselves and also their employees. They develop their skills by using different leadership tools, which is a basis for individual, group and organization development and high performance. By participating in the planning and application of changes happening around themselves as coaching leaders, they create good conditions for employee development.

4. Methodology

According to the practical experience of the authors, this particular group coaching method assumes that the following stages will be covered:

- introducing the work incident,
- posing specifying questions,
- reflection of the work incident for the purpose of understanding it (solutions are not yet offered),
- asking coaching-type questions from the owner of the work incident,

- group members and incident owner develop solutions for solving the work incident and present these,
- case owner reflects on the solutions received from participants, bringing out the most important aspects,
- ending round of the group – what was learnt (group coaching interview).

An incident owner presents one's work related problem to the group, gets questions and reflections from the group. Through this process incident owner develops broader and deeper understanding of the problem and its solving opportunities, this helps to develop one's abilities self-awareness, self-confidence, stress management, independent thinking, creativity and cooperation.

Leaders and authoritative persons should hold themselves back and submit their opinions only when others have presented their thoughts. This helps to overcome the pressure of authority and to avoid falling into a trap of experience. Supporting our thoughts with knowledge from colleagues helps to avoid simplifying situations and making old and experience-based decisions. One must make a difference between listening and hearing. The first also assumes understanding of what was heard and is active in its nature, therefore, one can make notes, specify what was heard and analyse by means of reflection and mirroring. All these activities are components of group coaching that an appropriate methodology helps to keep inside frames.

Even though the main element of group coaching is asking questions that stimulate independent thinking and refraining from offering solutions (so that people would find solutions themselves), it does not mean that at some point, the leader cannot express their opinion too. For example, during one of the last stages of group coaching, it is also important for the leaders and colleagues to express their opinions. At the same time, main principles of coaching should not be forgotten – listening and asking questions is more effective development than offering answers and solutions. It puts value to human beings, supports their thinking and helps them find a solution on their own, to make a decision and carry it into effect.

The authors are relying on the opinions of leaders (managers) and specialists, who participated in a group coaching delivered by the authors between 2017 and 2019 and will present these in parallel to international research results. The research relies on 445 Estonian private and public sector organization leaders' and specialists' opinions (including 82 participants of Business Academy, 318 participants in University of Tartu master's studies and trainings, 45 headmasters and teachers from Estonian schools). The group of leaders and specialist participated in three group coaching sessions, and headmasters and teachers of schools participated in 11 coaching session per group (about ten persons in group).

In this paper authors made an attempt to integrate academic researches and long-term practical experience into evidenced-based group coaching survey. In order to find out the specifics of group coaching two types of data were analysed: objective data from group coaching participants' (coachees) reports (incl. 385 questionnaires from

participants of business and state organizations) and subjective data collected by 42 semi-structured group interviews in the end of group coaching sessions. At the end of group coaching sessions, the authors conducted group interviews as the feedback from participants. During the group interviews, three perspectives were determined:

- What is the impact of group coaching method to the quality of problem solving?
- What is the impact of group coaching method to employee development and for the main person characteristics?
- What could be the benefits of group coaching?

During the group interviews, we determined the extent of development of the following characteristics of coachees: problem and conflict solving ability, self-awareness, self-confidence, stress management and cooperation. The qualitative approach was selected in order to focus on the deeper meanings of group coaching in the private and state organizations and in the schools.

In addition, the authors used the data from group coaching participants' reports on the group coaching performed by the participants in their organizations, during which they also responded to the questionnaire. The research questions asked at the end of group coaching sessions were as follows:

- What is the impact of this particular group coaching method to quality of problem and conflict solving in organizations?
- What is the impact of this particular group coaching method to employee development?
- What type of your characteristics developed through group coaching (problem and conflict solving ability, self-awareness, self-confidence, stress management, independent thinking, creativity, cooperation and well-being)?
- What could be the benefits of group coaching when implemented in my organization (for an organization; for me as a leader)?

The quantitative data is used to identify main characteristics of coachee development during the group coaching. The extent of development of the following characteristics of participants' (coachees) of the group coaching were estimated at three levels: 1) Very important impact, 2) Significant impact and 3) Unclear impact.

5. Discussion and results

As a result of authors' research, leaders (managers) and specialists are convinced that performance appraisal interviews with the leader and other employee development methods are very important and help increase employee performance. It appears that practically all Estonian leaders who were questioned believe they are and want to be developing leaders, but almost half of them do not implement even regular performance appraisal interviews in their organization, not to mention other development methods (360° feedback, mentoring, coaching). At the same time, leaders of the new generation increasingly value coaching and mentoring and the leadership culture that comes with it.

A small number of Estonian leaders have previously experienced coaching and consider it important, but even more than half of them have not used it in practice. Almost half of the specialists expect a more operative, frequent and diverse feedback than what they have received so far, incl. primarily in the format of mentoring and coaching. The younger generation in particular is expecting immediate and constructive feedback on their activities from colleagues and leaders. One of the most promising methods of feedback offered by Longenecker and Fink (2017) is coaching, which is also increasingly used in Estonian organizations (Saue and Türk, 2019).

The main reason for not practicing coaching is the fact that it is time-consuming, which can be overcome by integrating group coaching methodology into regular group meeting practice where the leader's presence is not crucial because the role of the coach rotates. Acquiring the main principles of group coaching does not demand a lot of time from experienced leaders and developing oneself in the area in the course of work along with some support from coaches is a lot more acceptable for them as well. In most cases when leaders have a positive and useful experience of being coached, they consider it necessary to apply in their organization (team). More important is their competency and willingness to make it happen, but this assumes they are trained and had practice. It takes first just a willingness to support one's employee development and growth. Methodology is an easy part compared to the attitude.

According to the results of authors' research, it can be said that very few Estonian leaders and specialists have come into contact with group coaching. Shoukry and Cox (2018) also claim that group coaching is still unknown to many leaders. However, having done 42 group coaching sessions in the last three years, we can state that the method has received high recognition from the participants. The participants of group coaching have emphasized that adding coaching-type questions enables to develop the owners of the case more efficiently and increase their self-awareness and self-confidence. This particular group coaching method inspires the owners of the case to understand the situation systemically and more actively for solving their own case. Under the conditions of information overload and constant change, this primarily helps mid-level managers too, who are often rebuked from top and bottom.

Leaders can also find comfort to their principal loneliness when attending a group coaching with other leaders (managers) or partners and find affirmation to their actions or correct their views in problem (conflict). According to Kets de Vries (2005), group coaching also contributes to constructive conflict resolution. This would be a developing and useful discussion environment for leaders of organizations, in order to receive reflection and support for their management issues.

According to the authors' research, ensuring that opinions are presented equally is very important when implementing coaching where dominance of authoritative and competent persons within the organization should be avoided. It is also very important to accept the people's freedom not to change themselves and their behaviour, this way they can overcome their stubbornness, outdated beliefs and fear more quickly and easily. "Do this"; "This is the correct way"; "This is how we do things" etc. is not very efficient and

breeds defiance and reluctance. Rather than taking an interest in how difficult it is to accomplish something, instead one should ask “What kind of opportunities do you see in accomplishing this?”; “How do you see yourself accomplishing this?” Flückiger *et al.* (2017) also argue that it is firstly necessary to create a context in which the coachee is aware of his/her resources and capabilities. It is sometimes difficult for the leaders who come across group coaching for the first time to follow the principles of group coaching and main stages of methodology and at times, it takes some effort to overcome themselves. However, leaders who have acquired the main principles and methodology of group coaching are socially and emotionally more capable and able to create better conditions for mutual respect and support.

This particular group coaching methodology is about coaching the owner of the work case by the group, where the work case is discussed in more depth and more substantially. It enables to see themselves from aside and respect different opinions and personalities of group members. Understanding, that group coaching is beneficial, appears when group coaching is led professionally. Often internal coach trainings are organize within the company, which guarantees professionalism. Some training days would provide the necessary self-confidence and abilities to lead group coachings independently. We have drawn attention to the aforementioned problems and emphasized the following principles:

- learn to listen (otherwise, there will be two speakers and two truths);
- try to understand your partner and avoid prejudice;
- avoid emotions and focus on finding a new, common and better solution;
- ask for advice;
- do not hurry suggesting solutions;
- value your partner and support his or her independent thinking and decision-making etc.

Fumoto (2016), Grant (2017), Barry *et al.* (2017), Flückiger *et al.* (2017), Shoukry and Cox (2018) share the same view.

Authors, based on existing covision methodology (see Section 4), have developed this particular group coaching methodology used in this study. Based on authors' research, employee development and group coaching depend on the leader's own development, caring and shared leadership style. The research show, this group coaching method enables many benefits including problem solving, conflict resolution and stress reduction. The results of group interviews show that group coaching has also developed cooperation skills and a better understanding of the aims and nature of their organization of the owner of the case, but also of the other participants. Employees wish from leaders to hear them out and respect their ideas and solutions. Analysing the work case also increases confidence to manage similar cases. (see Table 1) All this helps the person to understand that they are not unique and alone with their problems.

Group coaching has a healing effect and provides support and abilities to manage difficult situations for all participants by being a learning environment for all participants. Mostly, constructive and supportive opinions are expected, which help the

employees to develop and increase self-awareness, self-confidence and well-being. The same claim by Fumoto (2016), Barry *et al.* (2017) etc. (see Table 1) Suggestions for employee activities and characteristics shown in the table have been based on previous theoretical studies (see Sections 2 and 3).

It is possible to say that group coaching has been unfamiliar to many leaders. Acquiring this technique has helped along to the acquirement of a mentality and methodology directed towards development, which has demanded commitment and time from leaders. In case of authoritative and self-centred leaders, this has meant a 180° turnaround in thinking and acting. At the same time, we have met many leaders whose mentality and manner of communication are already developing by nature – they have an inherent shared leadership and coaching style, which only requires methodological support. Berg and Karlsen (2016) and Grover and Furnham (2016) share the same view – group coaching enables leaders to form a development-oriented leadership style (coaching leadership style).

Table 1

The impact of group coaching for some characteristics of coachee's in business and state organizations and in schools in Estonia by the authors survey in 2017-2019 and based on other researches.

Characteristics of employees	Leaders (managers) and specialists of business and state organizations (n=385; 3 coaching session per group)	Headmasters and teachers of schools) (n=60; 11 coaching session per group)	Results of other researches (important impact)
development	++	++	Noon, 2018; Flückiger <i>et al.</i> , 2017; Berg and Karlsen, 2016; Lucas and Whitaker, 2014; Grover and Furnham, 2016; O'Connor <i>et al.</i> , 2017
problem solving	++	++	Grant, 2017; Fumoto, 2016; Flückiger <i>et al.</i> , 2017; Whitmore, 2017
conflict resolution	+	+	Alro and Dahl, 2015; Kets de Vries, 2015
self-awareness	++	++	Noon, 2018; Flückiger <i>et al.</i> , 2017; Fumoto, 2016; Whitmore, 2017
self-confidence	++	++	Lancer and Eatough, 2018; Fumoto, 2016; Berg and Karlsen, 2016
stress reduction	++	++	Barry <i>et al.</i> , 2017; O'Connor <i>et al.</i> , 2017; Grant, 2017
independent thinking	?	+	Fumoto, 2016; Lucas and Whitaker, 2014
creativity	?	+ ?	Fumoto, 2016;
cooperation	+ ?	+	Alro and Dahl, 2015; Lucas and Whitaker, 2014; Kets de Vries, 2015; Cappelli and Tavis, 2016; Lancer and Eatough, 2018
well-being	+ ?	+	Grant, 2017; Grover and Furnham, 2016; Fumoto, 2016; O'Connor <i>et al.</i> , 2017; Whitmore, 2017

++ Very important impact; + Significant impact; ? Unclear impact

The research of authors also shows that a regular implementation of group coaching increases employee proactivity, which is an important prerequisite for organization's high performance. It creates the opportunity for the creation of self-managing and resultant teams and enables the leader to release themselves from operational management and primarily manage the development and strategic questions of the organization.

Conclusion

Authors have developed this particular group-coaching methodology used in this study. Employee development by group coaching depend on the leaders own development, caring and leadership style. As a result of research done by the authors, almost half of the group coaching participants expect more diverse, frequent and effective feedback from their leaders. This would be primarily in the form of opinion and expression. In modern times more emphasis is placed on coaching and mentoring and the leadership culture that comes with it. Group coaching it also increasingly implemented as a means to assist the organization and to conduct change. A limited economic growth is one of the reasons of inadequate staff development in the field of problem solving.

Coaching is not practised widely as it is seen to be time-consuming, whereas in fact this can be overcome by integrating a group coaching methodology into everyday leadership structure. You can acquire the main principles of group coaching from experienced leaders so it does not demand excessive time so developing oneself in this area can be achieved during the course of normal work – with some support from coaches. This is more acceptable for everyone.

The participants of this particular group coaching have emphasised that adding specific coaching-type questions enabled them to develop the owners of the case more efficiently and increase problem and conflict solving capabilities. After carrying out group coaching sessions in the last years the authors can state that the method has received high recognition by the participants. This enables an increase in self-awareness, self-confidence, stress reduction, cooperation and well-being, between the parties involved in the case. Analysing the work cases helps employees to understand that they are not unique and alone with their problems. Group coaching has a healing effect and provides support and added abilities to enable the leadership of difficult situations for all by increasing the learning environment for all participants. Actual developments within oneself and within one's colleagues is the best gratitude and acknowledgment you can achieve for this!

References

1. **Aas, M. and Vavik, M.** (2015), "Group Coaching: A New Way of Constructing Leadership Identity?" *School Leadership & Management*, Vol. 35 No. 3, pp. 251-265.
2. **Alro, H. and Dahl P.** (2015), "Dialogic Group Coaching – Inspiration from Transformative Mediation", *Journal of Workplace Learning*, Vol. 27 No. 7, pp. 501-513.
3. **Barry, M., Murphy, M. and O'Donovan H.** (2017), "Assessing the Effectiveness of a Cognitive Behavioural Group Coaching Intervention in Reducing Symptoms of Depression Among Adolescent Males in a School Setting", *International Coaching Psychology Review*, Vol. 12 No. 2, pp. 101-109.
4. **Bass, B. and Riggio, R.** (2006), *Transformational Leadership*, Routledge.

5. **Berg, M. E. and Karlsen J. T.** (2016), "A Study of Coaching Leadership Style Practice in Projects", *Management Research Review*, Vol. 39 No. 9, pp. 1122-1142.
6. **Cera, R., Mancini, M., Antoniette, A.** 2013. Relationships between metacognition, self-efficacy and self-regulation in learning. *Journal of Educational, Cultural and Psychological Studies*, Vol 7 Jun, pp. 115-141.
7. **Coppin, R. and Fisher, G.** (2016), "Professional association group mentoring for allied health professionals", *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, Vol. 11 No. 1, pp. 2-21.
8. **Flückiger, B. et al.** (2017), "The Potential of Group Coaching for Leadership Learning", *Professional Development in Education*, Vol. 43 No.4, pp. 612-629.
9. **Fumoto, E.** (2016), "Developing a Group Coaching Model to Cultivate Creative Confidence", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Vol. 10, pp. 110-127.
10. **Fusco, T., O’Riordan, S. and Palmer, S.** (2016), "Assessing the Efficacy of Authentic Leadership Group-Coaching", *International Coaching Psychology Review*, Vol. 11 No. 2, pp. 118-128.
11. **Gallwey, T.** (1986), *The Inner Game of Tennis*, PAN. In: Whitmore, J. (2017), *Coaching for Performance*, 5th Ed. Performance Consultants International.
12. **Gardner, W. et al.** (2011), "Authentic Leadership: A Review of the Literature and Research Agenda", *Leadership Quarterly*, Vol. 22, pp. 1120-1145.
13. **Grant, A.** (2016), "What Constitutes Evidence-Based Coaching? A Two-by-two Framework for Distinguishing Strong from Weak Evidence for Coaching", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Vol. 14 No. 1, pp. 74-85.
14. **Grant, A.** (2017), "Solution-Focused Cognitive–Behavioral Coaching for Sustainable High Performance and Circumventing Stress, Fatigue, and Burnout", *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, Vol. 69 No. 2, pp. 98-111.
15. **Cappelli, P. and Tavis, A.** (2016), "The Performance Management Revolution", *Harvard Business Review*, Vol. 94 No. 10, pp. 58-67
16. **Grover, S. and Furnham, A.** (2016), "Coaching as a Developmental Intervention in Organisations: A Systematic Review of Its Effectiveness and the Mechanisms Underlying It", *PIOS ONE*, Vol. 11 No. 7, pp. 1-41.
17. **Jones, R., Woods, S. and Guillaume, Y.** (2016), "The Effectiveness of Workplace Coaching: A Meta-Analysis of Learning and Performance Outcomes from Coaching", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, Vol. 89 No. 2, pp. 249-277.

18. **Kets de Vries, M.** (2005), "Leadership Group Coaching in Action: The Zen of Creating High Performance Teams", *Academy of Management Executive*, Vol. 19 No. 1, pp. 61-76.
19. **Kets de Vries, M.** (2014), "The Group Coaching Conundrum", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Vol. 12, No. 1, pp. 79-91.
20. **Kets de Vries, M.** (2015), "Vision without Action is a Hallucination: Group Coaching and Strategy Implementation", *Organizational Dynamics*, Vol. 44, pp. 1-8.
21. **Lancer, N. and Eatough V.** (2018), "One-to-one Coaching as a Catalyst for Personal Development: An Interpretative Phenomenological Analysis of Coaching Undergraduates at a UK University", *International Coaching Psychology Review*, Vol. 13 No. 1, pp. 72-88.
22. **Longenecker, C. and Fink, L.** (2017), "Lessons for Improving Your Formal Performance Appraisal Process", *Strategic HR Review*, Vol. 16 No. 1, pp. 32-38.
23. **Lucas, M. and Whitaker, C.** (2014), "A Model of Co-Facilitation for Supporting Group Coaching-supervision", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Vol. 12 No. 2, pp. 1-9.
24. **Pakarinen, M. and Virtanen, P.** (2016), "Solving Organisational Conflicts in Public Matrix Organisation", *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, Vol. 11 No. 4, pp. 232-252.
25. **Noon, R.** (2018), "Presence in Executive Coaching Conversations – The C² Model", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring. Special Issue*, Vol. 12, pp. 4-20.
26. **O'Connor, S., Studholme, I. and Grant, A.** (2017), "Group Coaching in a Large Complex Organisation: Lessons Learnt from Experience", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Vol. 15 No. 2, pp. 1-16.
27. **Saue, K.** (2017), "Tiim on lukus? Võti pole katki murtud, võtmeks on avatud vestlused", *Director*, No. 5, 4 p.
28. **Saue, K. and Türk, K.** (2019), "Uued Lahendused Tööprobleemidele Grupicoachingu Abil", *Director*, No. 4, 5p.
29. **Shoukry, H. and Cox, E.** (2018), "Coaching as a Social Process", *Management Learning*, Vol. 49 No. 4, pp. 413-428.
30. **Zaharee, M. et al.** (2018), "Recruitment and Retention of Early-Career Technical Talent", *Research-Technology Management*, Vol. 61 No. 5, pp. 51-61.
31. **Thornton, C.** (2016), *Group and Team Coaching (Essential Coaching Skills and Knowledge)*. Routledge.
32. **Trevillion F.** (2018), "Executive Coaching Outcomes: An Investigation Into Leadership Development Using Five Dyadic Case Studies Illustrating the Impact

- of Executive Coaching", *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Vol. 12, pp. 21-40.
33. **Türk, K.** (2016), "Performance Management of Academic Staff and its Effectiveness to Teaching and Research – Based on the Example of Estonian Universities", *Trames. A Journal of the Humanities and Social Sciences*, Vol. 20 No. 1, pp. 17–36.
 34. **Vesso, S. and Alas, A.** (2016), "Characteristics of a Coaching Culture in Leadership Style: The Leaders Impact on Culture", *Problems and Perspectives in Management*, Vol. 14 No. 3, pp. 52–64.
 35. **Whitmore, J.** (1992), *Coaching for Performance: A Practical Guide to Growing Your Own Skills*. Nicholas Brealey Publishing.
 36. **Whitmore, J.** (2017), *Coaching for Performance*, 5th Ed. Performance Consultants International.
 37. **Wilcox, J., Kersh, B. and Jenkins, E.** (2017), *Motivational Interviewing for Leadership: Mi-Lead*. Kindle Ed. Gray Beach Publishing.

KOKKUVÕTTED

ZUSAMMENFASSUNGEN

SUMMARIES

FACTORS INFLUENCING BUSINESS DEVELOPMENT IN ESTONIA¹ (the case of North Sakala Rural Municipality)

Tõnu Aavasalu²
University of Tartu (UT)
North Sakala Rural Municipality (Viljandi County)

Matti Raudjärv³
University of Tartu, Mattimar OÜ
[Georgian Technical University, Tbilisi State University]

Introduction

The regional distribution of the Estonian population is very uneven. This trend has increased during the last decades, and in addition, rural population has rapidly decreased. Continuation of these processes may lead to a situation where some areas remain without any population, businesses lack manpower, and organisation of rural life will become very expensive, even impossible, both for the state and rural governments. Business development and organisation of the activities of local governments largely depend on the national regional development policy. Regional development policy can help to avoid areas becoming peripheries by supporting business activities and rural development. The state has planned special activities which should contribute to the development of rural areas with different support measures and reduce the development gap with urban areas.

¹ This article is based on the graduation paper „Factors Influencing Business Development in Estonia: the case of North Sakala Rural Municipality“ by Tõnu Aavasalu. The paper has been successfully defended at the Pärnu College of the University of Tartu in June 2019, supervised by Associate Professor, PhD Matti Raudjärv who is also the author of this article at the consent of and with cooperation from Tõnu Aavasalu, the author of the above-mentioned graduation paper.

The study was also partly represented in the discussions conducted at the round table of Estonian local government leaders “Administrative reform – positive and negative results. Problems and unresolved issues. The future.” (on 3 July 2019 at Jänedä) in which the author Tõnu Aavasalu actively participated and made a considerable contribution during the XXVII International Conference on Economic Policy “Economic Policy in the EU Member States – 2019” held from 3 to 5 July 2019 in Estonia.

² Tõnu Aavasalu, North Sakala Rural Municipality Mayor and former student of the Pärnu College of the University of Tartu, Master student of the School of Economics and Business Administration of the University of Tartu since autumn 2019; Lembitu pst 42, Suure-Jaani, North Sakala Rural Municipality, 71502 Viljandi County, Estonia;
e-mail: tonu.aavasalu@pohja-sakala.ee; tonu@vanaoue.ee

³ Matti Raudjärv, managing director and owner of Mattimar OÜ, chief editor of the international scientific journal *Estonian Discussions on Economic Policy* in three languages; visiting professor and external head of the programme of doctoral studies of the Georgian Technical University and visiting professor and co-supervisor of doctoral students of the Tbilisi State University; at the time of supervision of the graduation paper (academic year 2018/2019), visiting lecturer of the Pärnu College of the University of Tartu on the basis of an authorisation agreement; e-mail: matti.raudjarv@ut.ee; mattir@hotmail.ee

Despite the large investments already made, the population of the North Sakala Rural Municipality⁴ is decreasing every year according to the information of Statistics Estonia. This has also an important impact on businesses which need manpower. Many entrepreneurs have the choice of either expanding their operations in a rural area or moving their enterprise to an area with enough labour.

Some businesses have started to support local life themselves to become better known among the community, acquire more labour, be attractive and community-friendly. Entrepreneurs have invited people to life in rural areas and offered a pleasant work environment. Contribution of different businesses to local development varies very much. The main purpose of economic activities of a business is to earn profits but to which extent a business can make its own contribution to the local area depends on the values of the business as an organisation and on its sense of responsibility before the local community.

Regional development policy, administrative reform and rural business development are very closely interrelated and have a joint impact on the integrated development of the area. EU regional development policy was started in 1957. Estonia adopted its first conception of regional development in 1994. Administrative reform and support to business activities have received considerably less attention. As a result of the review of information from Statistics Estonia and different analyses conducted by government ministries we have to state that the Estonian regional development policy has not achieved the objectives set in strategies and the situation has aggravated during the years.

The decrease in the Estonian rural population and the proportion of the gross domestic product (GDP) of rural areas in the national GDP is continuing and businesses lack labour as a consequence of all these factors. These subjects need to be addressed and fast solutions have to be found. With the continuing decrease in the rural population, local governments will not be able to provide services, since the cost of a service per individual becomes very expensive and businesses will not find labour, particularly top-level specialists, from the local area. The alternatives are – either to bring labour in from elsewhere or to move the enterprise to an area where labour is available. The trends evident in the distribution of the population, in the decreasing role of the GDP of some regions in the national GDP, and in migration should be taken seriously and solutions should be found to change them to the desired direction.

The objective of the study was to identify the positive and negative factors influencing business activities of the North Sakala Rural Municipality and to make proposals to the local Rural Municipality Government, in order to improve the competitiveness of the area and to decrease the trends of becoming a periphery, improving the local business environment for local businesses and preventing the transfer of business activities of entrepreneurs to larger centres of attraction.

⁴ The North Sakala Rural Municipality is located in Central Estonia.

The following research tasks were set for the achievement of this objective:

- to study and provide an overview of the impact of regional development policy, administrative reform and rural business activities on the development of the local business environment;
- to study and assess the current business situation of the North Sakala Rural Municipality;
- to conduct a survey among heads of businesses of the North Sakala Rural Municipality and to analyse the results obtained;
- proceeding from the results of the survey, to make suggestions for the improvement of the business situation.

A survey was prepared in order to identify factors influencing business activities, to obtain information directly from entrepreneurs about the general performance, developments of the businesses, their use of different support measures and suggestions for the improvement of the business environment with measures of the state and the local government. The survey was conducted in a web-based survey environment and the link was sent to entrepreneurs by e-mail.

The survey questionnaire was sent to 96 entrepreneurs and 36 of them, i.e. 38% responded to the survey. The businesses selected had at least one employee, positive sales results and an e-mail address. The selection was made from among businesses operating in 2017.

Conclusions and proposals

Factors arising from both the micro-environment and macro-environment have an impact on business activities in rural areas. In many EU countries and regions where regional development policy has been pursued for decades, support of business activities is considerably more effective and regional disparities are smaller than in Estonia. As a result of the administrative reform, local governments have more capacity for making the business environment more attractive. The sense of responsibility of a business itself is very important in the organisation of local life and the activities of the whole community. It has been found as a result of different surveys that in addition to earning profits, the social responsibility of businesses for local development has increased.

Analysis of the information obtained from the survey showed that businesses are generally doing well in the rural municipality. The situation is better in manufacturing, agriculture and construction. Accommodation and food service businesses have a more difficult situation and operated with a loss. It is particularly positive that the export volumes of businesses operating in the rural municipality are high compared to those of businesses of neighbouring local governments. According to total results of four years, the sales and profits of businesses increased. Many businesses have modernised their technology which has somewhat decreased the number of employees in the recent years.

The main assessments, problems, conclusions and suggestions from the survey conducted among heads of businesses of the North Sakala Rural Municipality were as follows:

- the roads of the municipality are in a poor condition;
Suggestion: the state has to keep its roads in good order and find resources also for increasing the road maintenance funds allocated to local governments. The local government has to contribute more to road maintenance or investments.
- inadequate coverage with fast internet connections;
Suggestion: the state should support internet access of scattered businesses and population through different measures of regional development policy. The rural municipality government should map the situation – which areas are covered with fast internet connections and which areas have problems. This study was not able to clarify the situation. The local government has to continue searching for solutions in areas where service providers are not willing to make investments.
- inadequate mobile network coverage;
Suggestion: the state should establish minimum requirements for service providers and inspect their conformity with requirements, in order to provide high-quality mobile service also in areas with scattered population, supporting them from regional development funds, if appropriate.
- businesses expect preference of local businesses in the consumption of services;
Suggestion: the local government should review its purchasing procedures and make proposals to the local council for changing them, if necessary, to enable also smaller businesses to participate in tenders.
- businesses lack own resources for investments;
Suggestion: the respective government ministries responsible for rural life should take care of these problems. Above all the Ministry of Rural Affairs which is responsible for the support activities of Leader areas and diversification of rural life, but also the Ministry of Economic Affairs and Communications which is responsible for tourism activities. This is a direct measure of regional development policy activities which can be used to support both starting and operating businesses.

Proceeding from the results and conclusions of the analysis of the quantitative survey conducted among heads of businesses, the respective proposals have been made to the North Sakala Rural Municipality Government.

Conclusion

As a result of assessment of regional development policy of different Estonian regions we have to state that several indicators of regional development have aggravated within Estonia and the gaps have become deeper. Despite different regional support measures, regional socio-economic variation is too high. Population is decreasing in peripheries and concentrating mainly to the Harju County and the Tartu region.

The research took into account very many different studies on the impact of business activities in rural areas. Several subjects are overlapping – for instance, support requirements for the creation or expansion of businesses; finding new activities instead of traditional ones; more innovative and more modern approaches.

The article discussed three very interrelated subject areas:

- firstly – regional development policy which should support the development of the region and reduce inequalities both within the EU and within Estonia;
- secondly – administrative reform which should result in sufficiently large municipalities which are capable of organising regional development;
- thirdly – rural business activities and business environment which allows making contributions to the area to make it sufficiently attractive to businesses.

All these subjects are very closely interrelated. The measures prepared through regional development policy can be used both local governments and businesses. Local governments have become capable enough as a result of mergers and are able to develop the business and living environment. We hope that the environment created for entrepreneurs provides sufficient labour and is considerate to businesses.

The survey conducted brought out the main business problems in the region, the three most important of which are the poor condition of roads, lack of fast internet connection opportunities and poor mobile network quality. The local government has to take care of these issues, some problems should be solved in cooperation with service providers, others require assistance from the state to increase the funds.

Shortage or lack of own funds is a serious obstacle for companies to make investments for business development. Regional development measures from the state should surely be required here to find sufficient funds for the support of rural SME during the new support period.

**EUROOPA MAJANDUS- JA RAHALIIDU RIIKIDE VÕLAKERGENDUS:
VÕIMALUS TAASTADA EUROOPA MAJANDUSLIK TUGEVSUS
JA STABILISEERIDA EURO
– ARUTELUARTIKKEL –**

Wolfgang Eibner¹
Jena Ernst Abbe Ülikool

1. Sissejuhatus

Artikli aktuaalsus

Vähemalt alates USA kinnisvarast ja finantskriisist ei ole mitte ainult Euroopa, mis kannatab valitsemissektori võla kõrge taseme all. Valitsemissektori kulutused pankade kallutamise ja mitmesuguste stiimuspakettide (välja arvatud väga väikesed riigid, näiteks Eesti) rahastamiseks töid kaasa juba väga suure valitsemissektori võla järsu suurenemise. Selle tulemusena tekib probleemiks netoinvesteeringu üldine järsk vähenemine peaaegu kõigis Euroopa rahaliidu riikides.

Sellised riigid nagu Kreeka, Itaalia, Belgia, Prantsusmaa ja isegi Saksamaa sõltuvad eelkõige väga madalatest või vähemalt madalatest intressimääradest, et stabiliseerida oma olukorda. Vt selle kohta 2. peatükis esitatud märkused. See on Euroopa Keskpanga madala intressimäära poliitika keskne põhjus, mis on olnud juba peaaegu 10 aastat, on tagada Euroopa rahaliidu (euroala) suure võlakoormusega riigid, kelle intressikoormus on oluliselt vähenenud lahenduse kasuks Ülekoormuse aeg: anda aega, vajalikke reforme, et suurendada riiklike maksusüsteemide kasumlikkust, aega tööstusstruktuuri tugevdamiseks ning aega, et jätkusuutlikult vähendada bürokraatlikke tõkkeid või isegi rikkuda Struktuurid poliitikas ja äris.

Artikli eesmärk

See ei ole viimase kümne aasta jooksul õnnestunud, kuid: kõhklematu või olematu reformimine peaaegu kõigi Euroopa rahaliidu valitsuste poolt, või populistlike osapoolte surve ja üha suuremate elanikkonnarühmade vastumeelsus, et lükata tagasi suure Euroopa integratsioon raskendab üha enam tulevikku suunatud reformide elluviimist poliitiliselt.

See tähendab, et tuleb kindlaks teha, et seni ei ole Euroopa võlaprobleem isegi peaaegu lahendatud.

Selle asemel süveneb eelarveseiskus euroala riikides, kuid majandusarengus on erinevused pigem suurenemas kui vähenedes, ohustades seeläbi euro stabiilsust ja seega ühisraha tulevikku.

¹ Riigiteaduste dr prof Wolfgang Eibner, majandustehnoloogia valdkond, Jena Ernst Abbe Ülikool, Carl-Zeiss-Promenade 2, 07745 Jena, Saksamaa, Wolfgang.Eibner@eah-jena.de; kaasautor MSC Matthäus Röbner, teadur, majandustehnoloogia valdkond, Jena Ernst Abbe Ülikool

Kiiresti tuleb teha suuri investeeringuid kõigi Kreeka ja Saksamaa vahel traditsioonilisse ja üha kaasaegsemaks digitaalaristusse: selle asemel on Netoinvesteering Euroopa rahaliidu riikidesse selgelt langenud. (Vt allpool toodud fakte). Vt Peatükk 3. Sellega seoses on selge, et Euroopa võlakriisi peamine mõju on investeeringute mahajäämus. See kirjeldab probleemi, mis on aktuaalne, kuna see on päevaküsimus, kuidas taastada Euroopa vanale majanduslikule ja seega ka poliitilisele ja sotsiaalsele-demokraatlikule tugevusele kui eeskujuks suurtele maailma osadele: Võti seisneb selles, kuidas me suudame lahendada kiiresti ja jätkusuutlikult Euroopa riikide kriise võlaprobleemi.

Artikli uurimisülesanded

Aruteluga seotud panus tahaks esitada selle teema kohta uue murrangulise ettepaneku: võla kergendamise kaudu. 4. peatükis on seega välja töötatud konkreetsed ettepanekud selle kohta, kuidas sellist võla konverteerimist võiks rakendada.

Üldiselt peab võlakorraldus olema alati võlausaldaja sundvõõrandamine ja ta tuleb õigusliku poliitika seisukohast tagasi lükata. Praegu on siiski ajalooliselt ainulaadne olukord, kus Euroopa Keskpank hoiab valitsemissektori võlakirjade näol riigi võla asjakohast osa: lõppkokkuvõttes ei ole see siiski majanduslikult koormamata, kui võlgnevuse nõudest loobuda, kuna see on lõppude lõpuks isegi raha tootva asutuse EO ipso: sellega, loobumine nõudeid saab rakendada täielikult ilma igasuguse mõju reaalse maailm – kui see on tehtud "õigesti". Vt ka 5. peatükki.

2. Probleemipüstitus

Järgmises artiklis kirjeldatakse küsimust, kuidas Euroopa ja eelkõige Euroopa rahaliit (EMU) võivad taastada oma kaotatud autonoomia rahandus- ja fiskaalpoliitikas. Selline autonoomia kaotus peaaegu kõigis majandus- ja rahaliidu riikides on seega hiljutise väga suure valitsemissektori võla tagajärg. Seetõttu on vajadus vähendada seda võlga piisavalt, et taastada täielik majanduslik tugevus.

Järgmine artikkel annab aimu, kuidas neid probleeme saab lahendada.

Euroopa ühisraha kasutavate riikide majandus- ja rahaliidu majanduse ees on olulised rahanduspoliitilised probleemid:

5. valitsemissektori suur võlakoorem, mis vähendab võimet vabalt oma rahanduspoliitikat kujundada;
6. sellest tingitud surve Euroopa Kesk pangale hoida intresse ajalooliselt madalal tasemel, mille tõttu omakorda väheneb võime kujundada rahapoliitikat;
7. tootmistegurite „üleilmastumise“ tingimustes kasvav riikide suutmatus kapitali või sellelt teenitavat tulu maksustada, mis sunnib neid kaasama veel rohkem vahendeid riigivõla abil, et oma rahanduspoliitika kujundamise võimet vähemalt mingil määral säilitada;
8. suurte intressimaksete tõttu oluliselt vähenenud riiklikud investeeringud, mille tagajärjel tekib investeeringute alal mahajäämus.

Siia lisandub viies aspekt, millega tuleb kõikide probleemilahenduskatsete puhul alati arvestada:

9. eurooplaste seas juba aastaid süvenev kahtlus, kas Euroopa Liit on ikka poliitiliselt ja sotsiaalselt elujõuline institutsioon.
- Nendest kesketest rahanduspoliitilistest probleemidest lähtudes esitatakse selles artiklis tees, et Euroopa saab oma majandusliku ja poliitilise tugevuse rahvusvahelises võrdluses taastada üksnes juhul kui:
6. vähendatakse kiiresti ja jätkusuutlikult valitsemissektori võlga;
 7. takistatakse laenamise jätkumist senises mahus;
 8. seeläbi taastatakse Euroopa iseseisva rahapoliitika kujundamise võime;
 9. kindlustatakse ja tugevdatakse eurot kui mitmel põhjusel vajalikku Euroopa ühisraha;
 10. sellega antakse Euroopa majandus- ja rahaliidule ainukordne võimalus veenda Euroopa Liidu kodanikke taas Euroopa lõimumise idee otseses ja isiklikult tunnetatavas kasulikkuses nii, nagu algatajad seda kunagi ette kujutasid.

3. Euroopa Keskpanga ning majandus- ja rahaliidu raha- ja rahanduspoliitilise autonoomia vähenemine

Selles väikeses artiklis ei ole võimalik üksikasjalikult analüüsida raha- ja rahanduspoliitilise tegevusruumi jätkuva kahanemise taga olevaid probleeme ja põhjusi, mistõttu järgnevalt esitatakse vaid lühike olukorra kirjeldus, mis on aga põhjalikumalt lahti kirjutatud lisatud pikemas ingliskeelses versioonis.

Selgitasin samas ajakirjas 2017. aastal pealkirja „Euroopa Keskpanka (EKP) madala intressimäära poliitika ja kvantitatiivne lõdvendamine Euroopa valitsemissektori võlast lähtudes“ all, miks EKP-l ei ole Euroopa valitsemissektori suurte võlgade tõttu praktiliselt mingit muud võimalust, kui jätkata järjekindlalt madala intressimäära poliitikat.

Madalate intressimäärade tugevat soodsat mõju eelarvele iseloomustab hästi see, kui võrdleme majandus- ja rahaliidu avaliku sektori poolt aastatel 2008–2018 tasutud intresse selle intressikoormusega, mis oleks tekkinud ilma EKP 2007. aasta intressilangetuseta.

Näeme, et tänu sellele säästsid majandus- ja rahaliidu riigid perioodil 2008–2019 kokku üle 1,3 triljoni euro, mis vastab ligi 2% nende aastastest SKT-st. Ainuüksi Saksamaa hoidis sel moel kokku 370 mld eurot, Prantsusmaa 350 mld ja Itaalia 261 mld, mis vastab 15% Itaalia SKT-st.

Sealjuures on just liidu teatud liikmesriikide väga kõrge valitsemissektori võlg – ja sellest tingitud intressikoormus – olnud pikema aja jooksul teguriks, mis soodustab euro nõrgenemist ning tekitab ebaühtlase majandusarengu tõttu ühisraha tsooni lagunemise ohu. Kui eelkõige just võlaprobleem õnnestuks lahendada nii, et riigid saavad jälle rahanduspoliitilist mänguruumi, võiks selle tulemusena taastuda liidu riikide majanduse struktuuri suurem ühtlus tänu sobivatele reformidele (mida sel juhul oleks võimalik ka rahastada) ning suureneks euro toimivuse tõenäosus pikas perspektiivis. Majanduslikust aspektist peaks olema selge, et üliiriikide (majanduslike ja poliitiliste), nagu Ameerika Ühendriigid või Hiina, poolt veetaval üleilmastumise ajastul jääks lapitekina tervet hulka

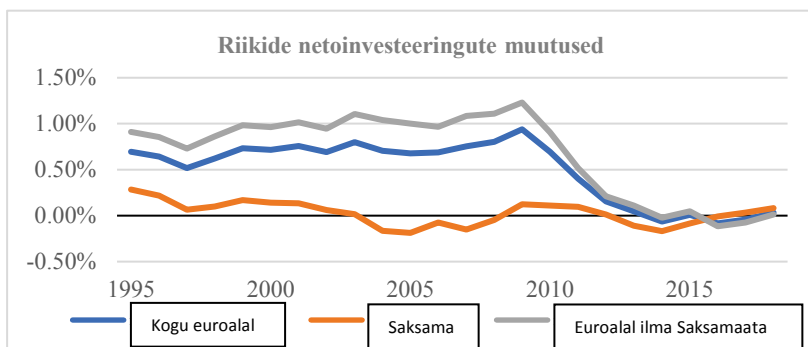
erinevaid riiklikke valuutasid kasutav lagunenu Euroopa rahvusvahelises konkurentsis lootusetult nõrgale positsioonile.

Samal ajal häirib madalate intresside poliitika hoiustajaid ja investoreid. Riikide pidevad kokkuhoiumeetmed, mida oma kodanikele meelsasti serveritakse Brüsseli „ettekirjutustena“, ja nende tagajärjel lagunev taristu vähendavad kodanike seas järjest enam poolehoidu Euroopa Liidule.

Kui ei võeta kiiresti midagi ette selleks, et Euroopa kodanikud tunnetaksid selgelt Euroopast tõusvat kasu, satub ühtse Euroopa idee – ja seeläbi ka Euroopa roll maailmas – väga suurde ohtu.

Üldiselt tuleb märkida, et üleilmastumise raames rakendavad riigid üksteise suhtes kogu maailmas, aga eriti EL-is ning majandus- ja rahaliidus, maksudumpingut. Seda tehakse sageli just seoses tulude maksustamisega, viies sel moel Euroopa lõimumise idee algatajate kunagised mõtted absurdini. Selle ühe tagajärjena langeb järjest suurem osa maksukoormusest tööjõule, kelle töist tulu otseselt maksustatakse, või tuleb kõikvõimalike aktsiiside näol suurendada kaudseid tarbimismakse – kõik need asjaolud mõjutavad otseselt kodanike heaolu.

Võlgadest tingitud säästmisvajaduse tulemuseks on ka investeeringute massiivne ja püsiv vähenemine peaaegu kõigis sektorites. Joonisel 1 on seda netoinvesteeringute (brutoinvesteeringud, millest on lahutatud amortisatsioon) järjepidevat kahanemist kujutatud Saksamaa ning Euroopa majandus- ja rahaliidu näitel.

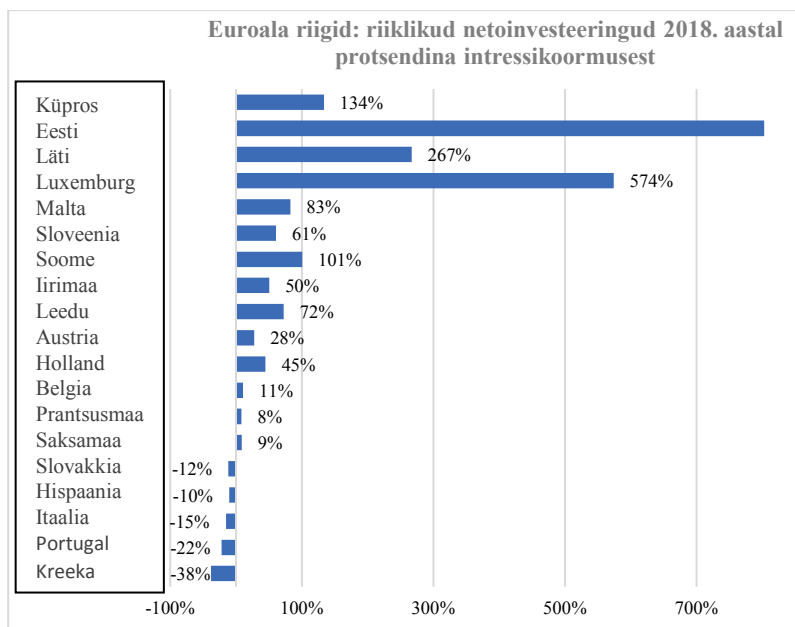
Joonis 1. Saksamaa ning Euroopa majandus- ja rahaliidu netoinvesteeringud aastatel 1995–2019

Kui näiteks Ameerika Ühendriikide ja Jaapani riiklikud netoinvesteeringud moodustavad ligi 1,2% nende SKT-st, siis Saksamaal ja Prantsusmaal on vastav osakaal kõigest 0,1% ringis ning Itaalias, Hispaanias, Portugalis ja Kreekas on see koguni negatiivne.

Euroopa Investeeringispank (EIP) on selle põhjal järeldanud, et aastas jääb tegemata ligi 550 mld euro väärtuses investeeringuid. Tulemuseks on Euroopa selge mahajäämus ja konkreetsemalt väga suur rahanduslik nõrkus, kuigi veel 100 aastat tagasi rahastas Euroopa kogu ülejäänud maailma (välja arvatud Jaapan).

Teemaga haakuvalt esitatakse joonisel 2 riikide netoinvesteeringute ja riigivõla intressimaksете võrdlus.

On ilmne, et just liidu suurte tööstusriikide – Itaalia, Hispaania, Saksamaa, Prantsusmaa – puhul on laenukoormuse ja netoinvesteeringute vahekord selline, et see pärsib kasvu või negatiivsete väärtuste korral lausa nullib igasuguse kasvu.

Joonis 2. Euroopa majandus- ja rahaliidu riikide netoinvesteeringud 2018. aastal protsendina intressikoormusest

4. Raha- ja rahanduspoliitilise iseseisvuse tagasivõtmine EKP poolt algatatud kestliku võlavähendusega majandus- ja rahaliidu riikide võlgade konverteerimise teel

Kahes eelmises jaotises esitatud selgitustest järeldub, et Euroopa riikide valitsemis sektori võlakooormust on vaja kiiresti ja kestlikult langetada. Muude variantide puudumisel on see saavutatav ainult võlgade kustutamise või konverteerimisega. Mõistagi ei oleks selliste meetmete võtmine era- või avalik-õiguslike võlausaldajate suhtes võimalik ilma äärmiselt ränkade tagajärgedeta, mis ei piirduks ainult

finantsturgudega. Seega saab nõuetest loobuda või võlausaldajate positsioone vähendada ainult selline osapool, kellele ei kaasne nõuetest loobumisega viimselt mingit koormust. Süsteemi ülesehitusest tingituna on selliseks osapooleks ainult keskpank, majandus- ja rahaliidu riikide puhul niisiis Euroopa Keskpank (EKP). Kuna võlakergendus ei ole õiguspoliitiliselt teostatav, jääb ainsaks realistlikuks lahendusvõimaluseks võlgade pikaajaline konverteerimine.

Järgnevalt on visandatud sellise võlgade konverteerimise esialgsed tunnusjooned. Loomulikult peab see meede olema ühtaegu kestlik ja samas ühekordne, sest vastasel korral looks see riikidele ahvatluse käia oma eelarvega tulevikus ümber veelgi vastutustundetumalt. Reguleerimist vajavad allpool loetletud küsimused.

6. Milliste valitsemissektori võlgade puhul ja millisel määral võiks konverteerimine üldse kõne alla tulla?
7. Millised peaksid olema sellise konverteerimise tingimused: intress, tähtaeg, põhiosa tagasimaksed?
8. Millist „hüvitist“ võimaldada nendele majandus- ja rahaliidu riikidele, kes väikese võlakoorumuse tõttu ei võidaks võlgade konverteerimisest midagi või saaksid sellest palju vähem kasu kui teised riigid (nt Eesti võrdluses Kreekaga)?
9. Kuidas saavutada seda, et riigid ei hakkaksid pärast sellist võlgade vähendamist oma eelarvet uuesti laenudest rahastama ja neil ei tekiks jälle ülemääraast võlgnevust?
10. Millised siduvad kokkulepped peavad olema eeltingimuseks, et riik saaks võlgade kustutamises osaleda?

Lisatud artiklis (inglise keeles) on esitatud nende küsimuste vastused koos põhjendustega. Käesolevas lühiversioonis on võimalik korrata üksnes nende mõttekäikude JÄRELDUSI.

Punkt 1

EKP on avaliku sektori võlakirjade ostuprogrammi (kvantitatiivne lõdvendamine) raames 2015. aastast kuni 2019. aasta keskpaigani ostanud juba 2,1 triljoni euro eest võlakirju, mis moodustab 26% kõigist majandus- ja rahaliidus käibel olevatest riigivõlakirjadest.

Ettepaneku kohaselt tuleks konverteerida 50% teatud tähtpäeva seisuga (nt 31.12.2018) käibel olevatest riigivõlakirjadest. See oleks saavutatav kõikides riikides EKP poolt juba tehtud või veel tehtavate võlakirjaostudega.

Punkt 2

Kui võlavähenduse meede on üldse teostatav, siis poliitiliste ja majanduslike asjaolude tõttu saab seda teha ainult üks kord. Sellest tulenevalt on vaja vaadata kohe väga pikalt ette.

Ettepaneku kohaselt tuleks tähtaegu pikendada 80–100 aastat emiteerimiskuupäevast alates. Selle eeliseks on asjaolu, et inflatsiooni tõttu muutuks põhiosa tagasimakssete aspekt üsna väheoluliseks ja lunastustähtpäevade edasilükkamine aitaks vältida finantsturgude ülekoormamist.

Võlainstrumentide lõpliku tähtaja pikendamiseks kuni 80 või isegi 100 aastat on neli peamist põhjust:

1. euroala väärtpaberiturg on juba palju väiksem kui USA-\$ turg,
 2. EKP ostuprogramm on juba märkimisväärselt vähendanud Eurovõlakirjadega vabalt kättesaadavat kaubandust; näiteks ainult umbes 35% Saksamaa föderaalsetest võlakirjadest on jäetud kaupleva institutsionaalsete investorite poolt;
 3. EKP tulevased ostud vähendavad veelgi turul kättesaadavaid euro võlakirju.
 4. uue valitsemissektori võla alandamine pärast võlgade konverteerimist langeb euroala olemasolevate võlakirjade maht taas järsult.
- Sellega seoses on see pikk tähtaeg oluline selleks, et mitte lubada väärtpaberiturul kokkukukkumist eurodes.

Ettepaneku kohaselt tuleks intressimäära langetada 0,1% tasemele. See vabastaks riigid suurel määral ka intressikoormusest ja loob võimaluse investeeringute massiivseks suurendamiseks, mis on hädavajalik. Selle lahenduse eeliseks oleks ka asjaolu, et kõik riigivõlakirjad jääksid kaubeldavate väärtpaberitena kapitaliturgudele alles ning EKP saaks neid turgudele tagasi lasta, mis suurendaks oluliselt nende likviidsust esmalt kaubeldavate ja seejärel ka AAA-reitinguga väärtpaberitena.

Punkt 3

Sellised riigid, nagu Eesti, on taolise võlavähendusprogrammi suhtes loomulikult äärmiselt kriitilised: Euroopa Ülemkogu saaks sellise meetme koos selle juurde kuuluvate lepingutega ühehäälselt heaks kiita üksnes siis, kui kõik majandus- ja rahandusliidu riigid seda soovivad.

Ettepaneku kohaselt antakse väikese võlakoormusega riikidele võimalus võtta soovil korral uutel tingimustel täiendavalt laenu, kuni nende võlg saavutab EKP kapitalivõtme alusel määratava maksimaalse väljaostetava taseme.

Punkt 4

Suure tõenäosusega ei saavuta võlavähendus oma eesmärgi, kui võlgnik saab seejärel oma senist käitumismustrit jätkata ning hakkab oma riikliku maksu- ja kulupoliitika vähest tõhusust taas riigivõla arvelt kinni maksuma. Seetõttu on võlakergenduse kohta sõlmitavates lepingutes vaja tingimata ette näha riikliku autonoomia piiramine või reguleerimine tulevaste võlgnevustega seotud küsimustes.

Ettepaneku kohaselt tuleks sõlmida siduv leping, mille kohaselt lisanduv netolaenukoormus ei tohi ületada laenu võtmisele eelnenud viie aasta SKT keskmist kasvu. See annaks jätkuvalt võimaluse esmaseks vastutsükliliseks eelarvepoliitikaks.

Lisaks kehtestataks tingimus, et püsiva rikkumise korral heidetakse majandus- ja rahaliidu liige teise rikkumisjärgse aasta lõpuks liidust – ja ühtlasi ühisraha tsoonist – välja.

Punkt 5

Eelneva põhjal on enam kui ilmne, et võlgade konverteerimises osaleda soovivad riigid peavad alluma selgetele ja mittemuudetavatele nõuetele, mis reguleerivad ärajäävate

põhiosa- ja intressimaksete arvel eelarvesse lisanduvate vahendite kasutamist – ilma selleta võib võlgade konverteerimise algne eesmärk kergesti hāgustuda.

Ettepaneku kohaselt peaks võlgade konverteerimine olema võimaldatud ainult neile riikidele, kes:

- kohustuvad eraldama vähemalt 60% vähenenud intressikoormuse arvel lisanduvatest vahenditest teatud investeringuteks, mille sisu tuleb veel täpsustada ja mis tehakse ühiselt kindlaksmääratavatesse sektoritesse;
- viivad läbi reforme maksustamise või maksusüsteemi tõhususe suurendamiseks;
- kehtestavad keskvalitsuse maksudele, eelkõige majandus- ja rahaliidu riikides tasumisele kuuluvatele tulu- ja tehingumaksudele, alumised ja ülemised piirmäärad ning keskpikas perspektiivis ühtlustavad oma maksud kitsastes piirides;
- vähendavad mõistlikul määral bürokraatiat ja regulatsioone, tagades samas kehtivate või veel välja töötatavate tulemuspõhise sotsiaalsete standardite järgimise;
- rakendavad head valitsemistava varimajanduse ja korrupsiooni vastu võitlemiseks.

5. Kokkuvõte: võla leevendamine elujõulise lahendusena Euroopa majandusliku tugevuse taastumiseks

Valitsemissektori võla kõrge tase sunnib EKP-lt rakendama püsivat madala intressimääraga poliitikat, kui ta ei soovi riskida Euroopa rahaliit riikide maksejõuetusega. See ei ole ainult Kreeka ei saa intressi maksta, nagu ta tegi finantskriisi eel, ilma suurte kärbeteta valitsemissektori kulutuste kõigis valdkondades. Riigid nagu Prantsusmaa ja Itaalia peaksid samuti kipuvad tegema oma makseid, kui nad ei soovi, et populistlikud osapooled kasvaksid tugevamaks. See ohustaks mitte ainult Euroopa integratsiooni, vaid võib-olla isegi Euroopa riikide demokraatlikke struktuure.

Lisaks nendele poliitilistele aspektidele on suur võlakoormus ja võla vähendamise kohustus juba tugevalt seotud netoinvesteeringu püsiva vähenemiseni peaaegu kõigis majandus-ja rahaliidu riikides, mis vähendab jätkusuutlikult Euroopa tehnoloogilist juhtimist ning üha enam Euroopas, eriti võrreldes USA ja Hiinaga.

See kirjeldab probleemi, mis on aktuaalne, kui see on paikne: küsimus, kuidas taastada Euroopes majandusvõim. Võtmeks on küsimus, kuidas saame kiiresti ja jätkusuutlikult lahendada Euroopa riikide rahalisusega seotud võlaprobleeme. Aruteludokumendis esitatud vastus on omamoodi võlakergendus, mida rakendatakse EKP valduses oleva valitsemissektori võlakirjade asjakohase summa konverteerimise teel. Konverteerimine tähendab, et tagasimakse pikendamine 80-100 aastale ja intressimäär on väga väike. Loomulikult on siduv kokkulepe vältimatu, et uut netovõlga saab võtta ainult teatava perioodi SKP kasvu maksimaalseks väärtuseks. Võla konverteerimisel võivad osaleda ainult riigid, kes kohustuvad tegema suuremaid netoinvesteeringuid täpsemaks, et viia ellu reforme, mis on eelkõige seotud maksustamise tõhususega, kehtestatud madalamad ja ülempiirid mõnede keskvalitsuse maksud ja ühtlustada need kitsastes piirides. Samuti on vaja mõistlikult vähendada ja suuresti dereguleerida bürokraatiat ning lõpetada varjumajandus ja korrupsioon.

Selliste meetmete ja taastatud rahandusliku tugevusega pöörduks uuesti lõimumise ideele pühendunud Euroopa tagasi maailma majanduse tippu koos sellega kaasneva heaolu ja ühiskondliku rahuga. Oma majandusliku jõu tagasi saamine tänu võlgade konverteerimisele, mis on võimalik üksnes tugeva riigiülese koostöö tingimustes, näitaks taas selgelt Euroopa rahaliitu kuulumise eeliseid ning Euroopa Liidul tekiks jälle võimalus – eriti eespool nimetatud järelmeetmete rakendamise korral – tõusta säravaks vabaduse ja heaolu eeskujuks nii, nagu Robert Schuman seda oma 9. mai 1950. aasta deklaratsioonis² ette kujutas.

Ainus, mida vajame, on JULGUST.

² Robert Schuman (1950): Schumani deklaratsioon – 9. mai 1950, avaldatud: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_et

EU ENLARGEMENT IN TIMES OF CRISIS? READINESS FOR ACCESSION OF THE WESTERN BALKAN CANDIDATE COUNTRIES

Klaus Schrader and Claus-Friedrich Laaser¹
Kiel Institute for the World Economy (IfW), Germany

The topicality of the paper's subject "EU accession of the Western Balkan Countries" results from the fact that despite the unresolved crises in the EU, in autumn 2019 the EU member states will decide whether to open accession negotiations with the Western Balkan states of North Macedonia and Albania. Due to doubts concerning the readiness of accession of these countries, the discussion on an alternative option for EU integration between full membership and non-membership for countries that are only partially ready for accession is reviving. The focus here is particularly on economic integration. The corresponding objective of the paper is to clarify whether from an economic point of view doubts about the accession readiness of northern Macedonia and Albania, as well as of the other Western Balkan accession candidates Montenegro and Serbia, are justified. The research tasks in this contribution are reflected in the following modules: drawing conclusions from evaluations by the EU, a statistical analysis of the economic development in the candidate countries, the simulation of convergence processes for each Western Balkan state, the evaluation of international country rankings and finally the execution of a cost analysis of the EU accession of the Western Balkan states.

Problematic enlargement plans of the European Union

In the European Union (EU), which has grown to 28 member states, centrifugal forces are becoming increasingly visible: the efforts of the United Kingdom to withdraw from the EU, the smouldering economic crisis in Southern Europe, the strong differences in refugee and immigration policy, the North-South conflict over the future of the Stability and Growth Pact or the controversial question of further deepening EU integration point to fundamental differences within the EU. In view of a large number of unresolved problems in the current EU, it would be reasonable that the further enlargement of the Community will not be on the European policy agenda. Especially the enlargements during the last 15 years have made the political consensus building in the EU increasingly difficult and can explain the drifting apart of the member states in many policy fields. But a new enlargement of the EU is still planned.

Following their strategy of an Eastern enlargement, in 2004 the EU accepted the majority of Central and Eastern European reform states as full members. The accession of Bulgaria and Romania (2007) as well as Croatia (2013) completed this enlargement process by countries in the Balkans that had been comparatively economically weak or politically unstable until then. From the EU's point of view, however, enlargement is not yet completed—despite all the integration problems that have come to light. In the

¹ Dr. Klaus Schrader, Kiel Institute for the World Economy, 24100 Kiel, Germany, klaus.schrader@ifw-kiel.de;
Dr. Claus-Friedrich Laaser, Kiel Institute for the World Economy, 24100 Kiel, Germany, claus-friedrich.laaser@ifw-kiel.de.

“Thessaloniki Declaration” in June 2003, the Western Balkan states of Albania, Bosnia-Herzegovina, Macedonia (Northern Macedonia since 2019), Serbia and Montenegro and, with restrictions, Kosovo were also given the prospect of accession. This was reaffirmed in the “Sofia Declaration” in May 2018.

This enlargement project seems to focus less on the enlargement of the EU internal market, which is not surprising given the small size and limited economic potential of these candidate countries. Rather, it is a project for the political stabilisation of the Western Balkans, as can be seen from the highlighted objectives: strengthening democracy and the rule of law, fighting crime and corruption, and pacifying regional conflicts. The establishment of functioning market economies is seen as a vehicle to achieve these goals and also to curb migration from these states to the EU. Therefore, the creation of a perspective for young people to stay in the EU plays a special role.

However, it makes little economic sense to extend the freedoms of the EU internal market to countries that are too far from the level of development and competitiveness of the present member states. Without a realistic prospect of catching up and the ability to survive in the European competition for production sites, the capital inflows needed for the modernisation of infrastructure and the business structures will not materialise—instead, a brain drain is more likely. Moreover, countries that are not ready to join the EU would become victims or a ballast as the EU deepens. Member States that cannot keep up pace would be destabilised and would depend on permanent alimony.

Doubtful readiness for accession

Against this background, the readiness for accession of the four Western Balkan states Montenegro, Serbia, Northern Macedonia and Albania, which are the only countries in the region to have received candidate status, is analysed. But even these countries have, from the EU's point of view, made varying degrees of progress on their way to full membership: Only Montenegro and Serbia have started accession negotiations. In contrast, accession negotiations have not yet been opened with Albania and Northern Macedonia, although the EU Commission had already recommended to the EU Council in June 2018 to open negotiations.

The regular evaluations of the candidates by the EU also point to doubts as to whether the four Western Balkan states are ready for accession. Even the better-rated candidates Montenegro and Serbia do not appear to be qualified accession countries. The economic dynamism and reform enthusiasm that characterises catching-up economies in an ideal way are only rudimentarily observed. In all Western Balkan states, fundamental legal framework conditions, which characterise the rule of law and are indispensable for the functioning of a market economy, have yet to be created or put into practice. The candidate countries therefore receive long “to-do lists”, which they would have to work through on their way to full membership. In Northern Macedonia and Albania, the need for reform appears to be particularly pronounced from the EU's point of view, as the even more extensive reform tasks show.

These doubts are confirmed by the development perspectives of the candidate countries presented in the analysis: The per capita income of the Western Balkan states is only 31 to 47 per cent of the EU average, which would put the four countries at the bottom of the EU wealth hierarchy (Figure 1). But here, too, the Western Balkans do not appear as a homogeneous group of countries — Montenegro and Serbia can set themselves apart to some degree.

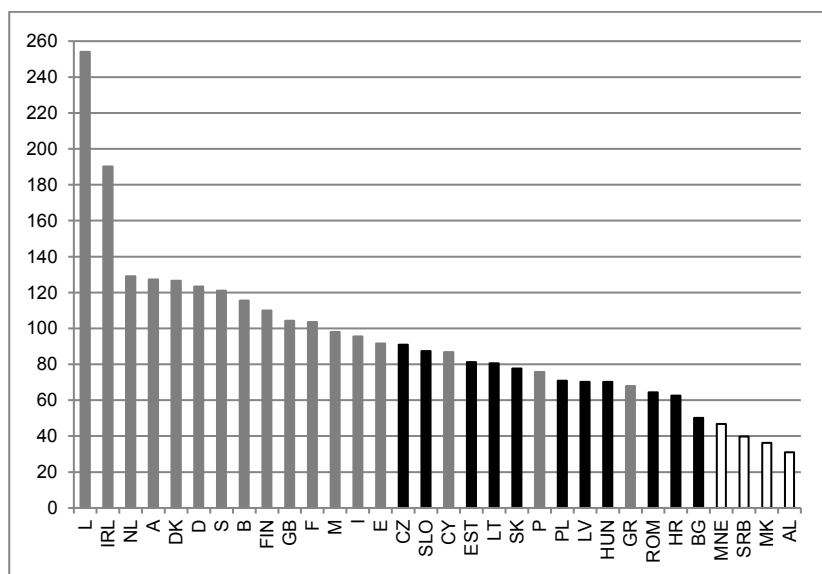

Figure 1:
Ranking of relative per capita income of EU members and Western Balkan candidate countries^{a,b}

^aGDP at current market prices in purchasing power standard per inhabitant in % of the EU 28 average; ranking in descending order; values for Croatia, Montenegro, Northern Macedonia, Albania and Serbia estimated on the basis of IMF (2019); Black marked: New EU members in the context of the Eastern enlargements of 2004, 2007 and 2013; marked in white: Western Balkan candidate countries. – ^bFor the country codes see Figure 1 of the full version.

Source: Eurostat (2019a), IMF (2019); own illustration and calculations.

Development scenarios

Catching up within the EU 28 means that the relative per capita incomes of the candidate countries—i.e. their per capita incomes as a percentage of the average per capita income of the EU—would have to rise. This implies that the per capita income of the Western Balkan countries must grow faster than the EU average. The catching-up process can be regarded as successful if their per capita incomes correspond to the EU average, i.e. the relative per capita incomes assume a value of 100 per cent.

Four alternative development scenarios were presented in order to get an idea of the possible course of this catching-up process of the candidate countries: In addition to updating the candidates' previous development path of relative per capita incomes into the future, the development trends of the accession countries Bulgaria, Romania and Latvia were used to simulate convergence scenarios. At the time of their accession to the EU, these accession countries were at a comparable level of development to the Western Balkan states.

These four convergence scenarios for the Western Balkan states reveal that the duration of the catching-up process must be measured after decades due to the current relatively low level of development and partially restrained growth dynamics. As a result of the economic heterogeneity of the four candidate countries, the development paths considered drift very far apart. However, the development paths of the benchmark countries under consideration themselves also differ greatly, so that the scenarios as a whole cover a relatively large scope for development. Montenegro could have caught up between 2036 and 2053, Northern Macedonia between 2042 and 2082, Albania between 2046 and 2065 and Serbia between 2040 and 2055.

A catching-up process defined in this way requires that the catching-up countries achieve economic growth that is regularly above the EU average. Therefore, the Western Balkan states would have to maintain their previous growth rate at least, while Northern Macedonia would have to increase it significantly. The convergence scenarios presented imply that the candidate countries would have to achieve annual economic growth in the 3 percent range over decades. However, the sluggish catching-up process of some of the previous accession countries shows that EU accession will by no means automatically lead to a higher level of growth. For this reason it is worth considering that the Western Balkan states should develop their institutional frameworks more ambitiously on their own than the EU requires them to do.

Three international rankings are used to assess how ambitious the candidate countries have so far been in adapting their institutional frameworks: Human Development Index of the United Nations Development Programme, Worldwide Governance Indicator of the World Bank and Ease of Doing Business Indicator of the World Bank. The evaluation shows that the four candidate countries' economies and other standards of prosperity are clearly lagging behind those of the EU-28, as are obvious deficits in state and political structures. Even though attractive investment conditions exist for companies in Northern Macedonia, there is also a need for a guarantee of the institutional framework through good and reliable government action, which is lacking in this case.

Conclusions

If the Western Balkan states, despite their backwardness in development, were to be admitted to the EU in the near future, all those involved would have to accept disadvantages: The EU would accept new members who would be more or less dependent in the long term on structural and investment aid amounting to billions. This picture is already evident in the previous accession countries from Central and Eastern Europe, which accounted for about half of all fund resources in the 2014 to 2020 funding

period and had the highest per capita payments in the EU 28 (Figure 2). Expenditure for the Western Balkan states from the EU structural and investment funds would be based

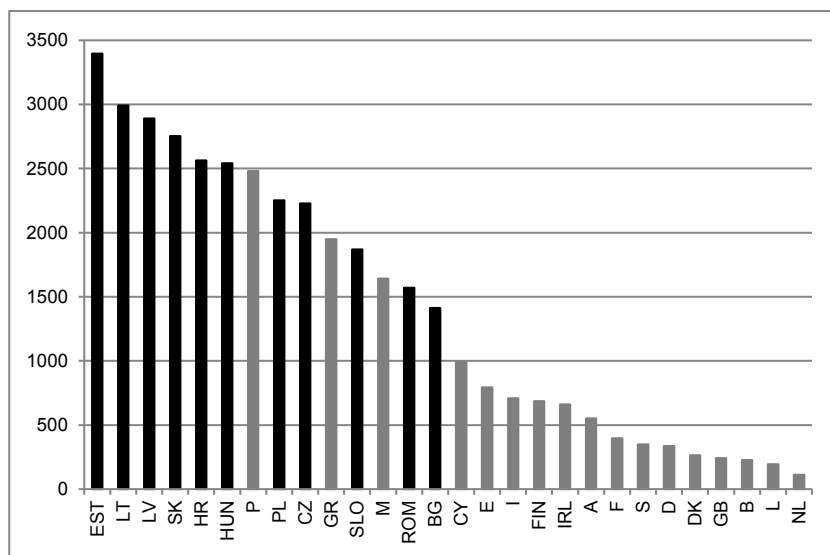

Figure 2:

Per capita transfers to the EU Member States from the European Structural and Investment Funds, 2014–2020^{a,b}

^aThe following funds were considered for the funding period 2014 to 2020: European regional development fund (ERDF), European social fund (ESF), Cohesion fund (CF), European agricultural fund for rural development (EAFRD) and European maritime and fisheries fund (EMFF) ; black marked: New EU members in the context of the Eastern enlargements of 2004, 2007 and 2013. – ^bFor the country codes see Figure 1 of the full version.

Source: Eurostat (2019c), EU Commission (2019b); own illustration and calculations.

on the payments for these accession countries. According to a model calculation, the transfers to the Western Balkans would have amounted to about 24 billion euros in the expiring funding period. This amount would have to be counter-financed by budget increases or by cuts elsewhere. In addition, a further deepening of the EU would reach the limits of feasibility if the development levels of the member states were increasingly spread. The already existing “trade off” between deepening and enlargement of the EU would become even clearer.

The Western Balkan states themselves would also have disadvantages if they had to integrate into the European single market without a prior substantial approximation of their living conditions to the EU average. Their economic policy would lose degrees of freedom by adapting to the regulatory corset of the EU—their fight for investments

would become more difficult. The entitlement to various EU transfers would not provide an adequate compensation for this, and permanent financial support would even tend to hinder development. Furthermore, access to the labour markets and social systems of rich member states would significantly increase the risk of a brain drain in the Western Balkans.

Against this backdrop, full membership of the Western Balkan states in the near future is not recommended. Since, however, for political and geostrategic reasons, the integration of these countries into the EU is desired, an “EU membership light” would be worth considering. Integration of the candidate countries could then take place in a “multi-speed Europe” in which the level of integration is determined by the developmental progress of each individual country. It would not be sufficient for a candidate to formally fulfil the Copenhagen criteria. Progress in development could be better measured by the relative per capita income indicator—also applied by the EU—which could be used to align integration steps.

A per capita income at the level of the EU average might be too ambitious to define a catching-up target. However, the minimum target should be a per capita income of 75 percent of the EU average, which, according to EU guidelines, marks the threshold from less developed regions to transition regions. If the current pace of development in the Western Balkan states were to be maintained, however, even this goal would only be achievable in the longer term: Montenegro would reach this threshold in 2040, Serbia in 2043, Albania in 2045 and Northern Macedonia in 2064.

IMPACT OF THE ADMINISTRATIVE REFORM ON THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES IN ESTONIA¹ (the case of small settlements of the Jõgeva County)²

Karita Lepiste³
University of Tartu (UT)

Matti Raudjärv⁴
University of Tartu, Mattimar OÜ
[Georgian Technical University, Tbilisi State University]

Introduction

People spend their whole life mainly creating as good living conditions as possible for themselves. They want a school which provides good education for their child, good medical services, care homes at a reasonable price and with high quality services for their parents, and everything else which makes it possible to have more comfortable living conditions and better prospects for the future. Estonian people move above all to places which have the best living environment for them, and Estonians are well known to be very demanding. Every municipality would like to achieve satisfaction of their population with the work of the local government and with their life. Always new solutions have to be found to make the life of the local population more interesting, better and more efficient.

The Estonian government also wishes to make positive changes for the population, for instance, through the administrative reform, but it is for the people to decide whether it will also be the best in the opinion of the Estonian population. The specific consequences of this activity will probably be evident only years later as it is not possible to assess all impacts immediately. This subject is topical as the elections of local councils and the administrative reform were among the most important changes in Estonia in 1917. Many small municipalities disappeared as a consequence and were merged into larger

¹ This article is based on the graduation paper „Impact of the administrative reform on the provision of public services in small settlements“ by Karita Lepiste. The paper has been successfully defended at the Pärnu College of the University of Tartu in June 2019, supervised by Associate Professor, PhD Matti Raudjärv who is also the author of this article at the consent of and with cooperation from Karita Lepiste, the author of the above-mentioned graduation paper.

² The Jõgeva County is located in East Estonia, between the centre of continental Estonia and Lake Peipus, bordering on Lake Peipus in north-east and the Tartu County in the south.

³ Karita Lepiste, former student of the Pärnu College of the University; e-mail: karita.lepiste@gmail.com

⁴ Matti Raudjärv, managing director and owner of Mattimar OÜ, chief editor of the international scientific journal *Estonian Discussions on Economic Policy* in three languages; visiting professor and external head of the programme of doctoral studies of the Georgian Technical University and visiting professor and co-supervisor of doctoral students of the Tbilisi State University; at the time of supervision of the graduation paper (academic year 2018/2019), visiting lecturer of the Pärnu College of the University of Tartu on the basis of an authorisation agreement; e-mail: matti.raudjarv@ut.ee ; mattir@hotmail.ee

municipalities. Such considerable measures have always their pluses and minuses, so the administrative reform may have positive and negative impacts on the population of small settlements.

The objective of the article is to study and identify the impacts of the administrative reform on the provision of services in small settlements by analysing the opinions of the population of villages, towns and small towns, and to use the result for making proposals for the necessary changes in the set of services provided by local governments.

The research tasks of the study would be as follows:

- to describe the essence of public services in small settlements;
- to examine and identify the essence of the conception of local municipalities and the administrative reform;
- to examine and provide an overview of the organisation of public services in local governments;
- to examine whether the administrative reform has had a positive or negative impact on the services provided;
- to make proposals on the basis of the research results for making the necessary changes in the services provided.

The theoretical background of the article has been created by using different articles, books and other sources. A survey and its analysis were conducted in the course of the study. 144 persons participated in the survey (a questionnaire with 21 questions, with additions (opinions, choices)). The number of women was the highest among the responders to the survey (111 women), they constituted more than a half, i.e. 77.1% of all respondents to the survey. People who responded to the survey could be divided into four different age categories, the youngest of whom were at the age of 18 years or younger and the oldest group of respondents older than 50 years. The objective of the survey conducted in the study was to examine the impact of the administrative reform on public services provided in small settlements.

Conclusions and proposals of the study

As the inhabitants of small settlements are clients of local governments, it is important for local governments to perform all activities in a manner which would improve the life of the local population. This assumes that the population would be satisfied with the organisation of their life also in the future after all the changes made in the course of the administrative reform. As the inhabitants of small settlements are clients of local governments, it is important for local governments to perform all activities in a manner which would improve the life of the local population. This assumes that the population would be more satisfied with the organisation of their life after all the changes made in the course of the administrative reform.

The following positive conclusions can be drawn on the use, satisfaction, quality and accessibility of the public services of local governments based on the survey conducted:

- most inhabitants of small settlements who responded to the survey were aware of the nature of public services provided by the local government;

- 67.4% of the respondents had used the public services provided by their local government;
- most inhabitants of small settlements were satisfied with the public services provided by local governments;
- most inhabitants were satisfied with the quality of the public services provided by their local government;
- 63.2% of the respondents did not consider the services of local governments difficult to access.

It can be concluded from these results that most of the population of small settlements is satisfied with the public services provided there and also actively use the services provided. They are also largely satisfied with the quality of the services provided by local governments, and the population of small settlements receives all public services necessary for their life. Local governments should make radical changes in the provision of services to their population (MR: contradictory statement compared to previous statements). However, local governments have coped relatively well with the provision of public services to their population.

The following negative conclusions can be drawn:

- 47.9%, i.e. almost half of the inhabitants of small settlements who responded to the survey found that information on the services provided by the local government is not easily accessible;
- a large number of respondents to the survey could not tell whether or not enough public services were provided to their age group, and 22.9% found that not enough public services were provided for them;
- according to the survey, 37 of the 144 respondents were not satisfied with the quality of the public services of their local government;
- services of local governments are not easily accessible to 36.8% of the respondents.

We have to state unfortunately that almost a half of the population of small settlements are not aware of the services provided by local governments, thus something has remained undone somewhere and some changes should be introduced. This fact that people do not receive enough information on public services is unfortunate and the situation should be improved as soon as possible. Due to the lack of information, people are not sure whether their local government has enough public services to provide for their age group. Thus, improvement of the accessibility of information may remove the problem of insufficient awareness of the population of the availability of public services for their age group. Unfortunately, a part of the population of small settlements is also not satisfied with the quality of public services, and for some people, public services are not easily accessible in local municipalities. Local governments can also have a common approach to these two subject areas and improve the situation.

Merger of municipalities in Estonia, i.e. the administrative reform in Estonia was/is a very topical subject. The whole process had been a thoroughly considered and long process. All this is done in order to have capable local governments in Estonia and that

the local population could have more opportunities for improvement of their quality of life and to make local governments more sustainable.

According to the results of the survey, the following positive conclusions can be drawn about the administrative reform:

- after the administrative reform, the quality of service has remained the same in municipalities or has rather improved compared to the earlier situation;
- 15 persons found that more different public services have appeared that the people in small settlements can use;
- people at the age of 30 or older found that there were enough public services for their age group;
- according to the opinion of 41 respondents, the state has allocated more resources and afforded more freedom to local governments in order to ensure enough public services to the population of small settlements;
- 25.8% of the respondents found that the new, larger municipality takes the opinions of the local population into account;
- in the opinion of 26.8% of the respondents, the local community has become more active after the administrative reform.

It can be concluded on the basis of the results obtained that although the number of positive responses was not as high as it could have been, it was still evident that municipalities are moving in a positive direction after the administrative reform. The objectives of the administrative reforms have not been fully achieved yet and therefore it is difficult to draw final conclusions and make assessments.

The following negative conclusion can be drawn about the administrative reform:

- 39% of the respondents found that the quality of public services has deteriorated after the administrative reform;
- the respondents younger than 30 years of age found that there are not enough public services at their municipality for their age groups;
- in the opinion of 45 respondents to the survey, public services have become less accessible in small settlements after the administrative reform;
- in the opinion of 71.5% of the population of small settlements, local governments have not received enough resources and freedom from the state to adopt decisions on ensuring enough public services to the population of small settlements;
- 29.7% of the respondents to the survey found that the opinion of the local population is not sufficiently taken into account in new municipalities, and 44.5% had no position about it;
- 47.2% of the respondents found that the opinion of the local population is not taken into account in new municipalities after the merger of municipalities as much as in the former municipalities;
- 73.2% of the respondents found that the local community has not become more active after the administrative reform;

- 78.3% of the respondents to the survey found that the local government does not support the activities of the local population more after the administrative reform compared to the former municipalities.

Proceeding from these results we can state that the population of small settlements is not satisfied with the impact of the administrative reform on public services. Since the people have a rather negative attitude, they are not very active but rather keep away and observe what is going on.

According to the results of the survey and the conclusions, a number of proposals can be made based on this study, on how to increase the impact of the administrative reform on the public services provided in municipalities and how to make the opinions of the local population more positive with respect to the changes made in the course of the administrative reform. The proposals could be the following:

- local governments have to find a simple common solution for the distribution of information to the whole local population on the public services provided in the municipality;
- a separate page on public services should be added to the web site;
- local government officials should visit small settlements more in order to see the shortcomings in public services in the opinion of the local population and to obtain a better overview of the situation and problems of the municipalities;
- to inquire from the young population of the municipalities the consumption of what kind of services they would be interested in, and to find solutions for the provision of more and better public services to them;
- different services should be made more accessible to the population of small settlements;
- the route schedules of bus lines should be reviewed and optimised to enable people to reach the establishments/enterprises which provide public services;
- the opening hours of the establishments which provide services should be reviewed and analysed more in terms of their conformity with the needs of the population for specific services;
- use of the resources should be analysed, it should be as optimal as possible; inhabitants of even the most distant villages/households of a large municipality should feel that they are receiving attention as well;
- more public surveys should be conducted – even if these are just surveys on opinions because people feel then that the local government is interested in their opinions and trying to take them into account;
- local governments should find solutions for supporting the activeness of communities and specific people of small settlements – find funds and other resources to support the events organised by communities and motivate people to participate in events organised by local governments.

It is not easy to implement all this fast but the orientation for the future should be agreed upon and specific actions undertaken for their implementation by the local governments together with the communities.

For conclusion

The local government has an important role in the organisation of the life of the population of small settlements. Local inhabitants are the clients of local governments, and local governments have to ensure the satisfaction of their clients with all services provided. Sustainability of the municipality can be ensured through the satisfaction of the local population as people want to live where they feel good and want to be satisfied with their quality of life.

In the recent years, implementation of the Estonian administrative reform has been a very topical subject. The objective is to have capable and sustainable local governments which have more potential for the provision of different activities and opportunities for life for their population. This would also decrease the migration of the population to urban areas and other municipalities.

Each local government provides different public services to its population. If the population is satisfied with the public services provided, the local government is capable, respected by its population and sustainable. The administrative reform is also closely related to the provision of services as it should make different services more accessible to people and improve their quality.

The objective of this study was to identify the impacts of the administrative reform on the provision of services in small settlements, find out the opinions of the population of villages, towns and small towns and use the results for making proposals for the necessary changes in the set of services provided by local governments. A survey was prepared for that purpose to which all inhabitants of small settlements were able to respond online.

According to the results of the survey, the impact of the administrative reform on the provision of public services has unfortunately been negative as very many services have become less accessible for the population of villages, towns and small towns after the merger of municipalities. The reason for this result is mainly the transfer of the necessary services which used to be close-by, to a larger centre of attraction of the municipality, with poor transportation opportunities. Another main reason was the unsuitability of times, i.e. while the establishment which provided the service earlier had been open five days a week, the opening hours were now shortened to three or two days after the reform in some municipalities.

As a result of the study, a number of specific proposals were made that the local governments should consider in the administration and provision of services to the local population. The proposals made have been prepared according to the problem areas identified as a result of the survey and by taking into account the theoretical positions concerning the particular subject area. It was found that the main proposals that the local governments should take into account are making information on public services more easily accessible for the local population (e.g. on the web site) and making the accessibility of services to the population of small settlements easier also through the improvement of bus traffic. Local governments should also focus on the problems of the

younger generation and find solutions for the provision of more public services to them as this is an opportunity to ensure stabilisation of the number of population more effectively in the future.

TÖÖTAJATE ARENDAMINE GRUPICOACHINGU ABIL JA SELLE RAKENDAMISE TÕHUSUS ORGANISATSIOONIDES

Kulno Türk¹, Kaupo Saue²
Tartu Ülikool ja International Supervision and Coaching Institute

Sissejuhatus

Organisatsioonide ja tiimide arendamine ja efektiivsuse tõstmine on pannud meid pöörama senisest enam tähelepanu koostööle ja probleemide lahendamisele. See on nii era kui avalike organisatsioonide majandustulemuste saavutamisel ülioluline ning mõjutab otseselt riigi majanduspoliitiliste eesmärkide realiseerimist. Töötajate ebapiisav arendamine ja vähene koostöö pidurdavad majanduskasvu ning ettevõtete arendamist suuremat lisandväärtust andvate toodete ja teenuste suunas.

Töö eesmärgiks on viia läbi süsteemne uuring coachingu (eesti keeles kasutatakse ka kootsing) ja grupicoachingu (edaspidi GC) rakendamisest teaduskirjanduse ning autorite poolt läbi viidud GC põhjal, et määrata kindlaks GC mõju töötajate arendamisele, tegevusele ja omadustele. Autorid lähtuvad uuringus endi poolt välja töötatud GC metoodikast ning selgitavad välja selle mõju Eesti juhtide ja spetsialistide arendamisele, tegevusele ja omadustele. Autorid viisid 2017–2019. a. läbi 445 era- ja avaliku sektori juhi ja spetsialisti GC, mille järel nimetatud isikud vastasid küsimustikele või neid intervjueriti. Uuringute tulemusena selgus, et GC võimaldab saavutada positiivseid tulemusi töötajate arendamisel, probleemide ja konfliktide lahendamisel, stressiga toimetulekul ning töötajate eneseteadvuse ja enesekindluse tõstmisel. GC on arendanud töötajate iseseisvat mõtlemist, eneserefleksiooni ja koostööoskusi.

Autorid püstitasid järgmised uurimisküsimused:

- Missugune mõju on autorite poolt välja töötatud GC meetodil probleemide ja konfliktide lahendamise kvaliteedile organisatsioonides?
- Missugust mõju avaldas GC töötajate arendamisele?
- Missuguseid töötajate tegevusi ja omadusi arendati GC kaudu (probleemide ja konfliktide lahendamise võimekus, eneseteadlikkus, enesekindlus, stressiga toimetulek, iseseisev mõtlemine, loovus, koostöö, heaolu)?
- Missugust mõju avaldas GC minule kui juhile, tiimile/grupile ja organisatsioonile?

1. Teoreetiline ülevaade

Organisatsioonide töötajate tulemuslikkuse tagasisidestamise ja arendamise meetodina on aastakümneid rakendatud hindamis- ja arenguveestlust, mis on toonud kaasa aga olukorra, mil keskendutakse liigselt töötajate minevikule ja negatiivsetele aspektidele,

¹ Kulno Türk on Tartu Ülikooli majandusteadusskonna professor (<https://majandus.ut.ee>). Aadress: Eesti, Tartu, Liivi 4-205, 50409. E-post: kulno.turk@ut.ee

² Kaupo Saue on rahvusvaheliselt akrediteeritud superviisor ja coach (ANSE) ning International Supervision and Coaching Institute töötaja (www.isci.ee). E-post: kaupo.saue@isci.ee

mitte niivõrd aga tulevikule töötajate arendamise kaudu. Seepärast on hakatud rakendama töötajate arendamiseks ka mentorlust ja coachingut. Kuigi coachingut rakendatakse juba aastakümneid, on see paljudele juhtidele endiselt võõras. Selle peamiseks põhjuseks on autorite arvates puudujäägid arengule orienteeritud mõtteviisis ja seda toetava metoodika väheses mõistmises. Juhtidelt eeldaks see suurt pööret mõtlemises ja senistes tõekspidamistest.

Coaching on töötajate arendamise üks enamlevinud meetod Eesti organisatsioonides. Selle põhisisuks on lahenduste pakkumisest hoidumine ja iseseisvat mõtlemist stimuleerivate küsimuste esitamine, et töötaja leiaks ise lahenduse. Töötajate aktiivne kuulamine ja arvamusevabadus võimaldab töötajate arengupotentsiaali avada palju tõhusamalt kui varasemad meetodid. Coaching on lähedane mentorlusele – kui mentorlus põhineb nõustamisel tunnustatud praktiku poolt, siis coach ei pea olema vastava eriala ekspert. Coach ei anna nõu, vaid loob tingimused iseenese leidmiseks, arendamiseks ja enesekindluse tõstmiseks. Coach küsib ja kuulab ning suunab töötajat leidma vastuseid oma küsimustele ja probleemidele, väärtustades seeläbi inimest isiksuseks. Töötaja enda poolt tehtud otsus on talle ka südamelähedasem ja selle täideviimine tulemuslikum.

Coachingu põhisisuks on aktiivne kuulamine, mis on mõistetav kuid oskusena raskesti omandatav. Meid kannustab tagant aeg, mida on alati vähe ja mida tuleb ökonoomselt kasutada – kuulamine võtab aga palju aega. Coaching eeldab järgmiste oskuste omandamist: õppida kuulama, vältida eelarvamusi ja emotsioone, keskenduda ühise ja parema lahenduse leidmisele, vältida lahenduste pakkumist, mõista partnerit ja toetada teda jt. Coachingu abil aitame inimestel leida tee oma potentsiaali avamiseks ning arendada ennast ning võimaldab tõsta töötaja enesejuhtimise oskusi ja enesetõhusust.

Individuaalse coachingu kõrval on hakatud rakendama ka GC, mille raames viiakse läbi tööjuhtumite ja probleemide arutelusid. GC on välja kasvanud kovisioonist, supervisioonist ja coachingust, mis on ühendatud ühtseks tervikuks. GC erineb kovisioonist selle poolest, et sisaldab nn coaching-küsimusi, mille eesmärgiks on aidata tööjuhtumi esitajal leida koostöös kolleegidega lahendus oma tööjuhtumile ja -probleemile. GC on omandanud väärika koha ka teadusuuringutes. Kui kovisiooni ja supervisiooni alaseid uuringuid kohtab teaduskirjanduses harva, siis GC alaseid teadustöid on avaldatud ka mainekates teadusajakirjades. Ka Eestis on hakatud rakendama GC-d, kuigi viimast tuntakse võrreldes individuaalse coachinguga palju vähem.

GC on orienteeritud tulevikku ning suunatud kõigi gruppi kuuluvate töötajate arendamisele, aidates neil oma andeid ja oskusi arendada. See aitab vältida ka oma tööprobleemiga üksi jäämist ning on kiire meetod probleemi laiapõhjaliseks lahendamiseks. GC erivormiks on tiimicoaching (*team coaching*), mille all mõistetakse protsessi, mis hõlmab tiimiliikmete vastastikust arendamist mingi tööprobleemi lahendamise käigus. Tiimicoaching on GC-st kitsam ning selles osalevad teineteist hästi tundvad ja koos töötavad inimesed. GC raames kaasatakse töötajate arendamisse lisaks vahetule juhile ka töötaja kolleege ja koostööpartnereid, mis võimaldab tööjuhtumi esitajal (omanikul) sügavamalt mõista käsitletavat probleemi.

GC on töötajate osalusel ja konkreetsele metoodikale tuginev tööjuhtumi arutelu, mille raames leitakse tööjuhtumile sobiv lahendus. Grupi optimaalseks suuruseks on 5-10 osalejat, mis võimaldab aktiivselt kaasata kõiki grupiliikmeid. Mikroettevõtetes on mõttekas kaasata gruppi ka kliente ja partnereid, kelle kaasabil saab oma mõtteid analüüsida. GC metoodika seisneb tööjuhtumi esitaja/omaniku coach'imates grupiliikmete poolt, mille käigus arutatakse tema tööjuhtumit, mis võimaldab tal leida juhtumile sobiv lahendus. Võrdsete võimaluste tagamine grupiliikmetele arvamuste avaldamisel aitab luua seoseid töötajate seisukohtade ja arvamuste vahel. Tööjuhtumi analüüs võimaldab tõsta töötaja enesekindlust tööprobleemidega toimetulekuks, sh mõista seda, et ta pole oma probleemiga üksi ning võib arvestada kaaslaste toetusega.

GC eeldab usaldusliku, toetava ja konstruktiivse arutelu keskkonna loomist GC protsessi juhi poolt, kes peab valdama vastavat metoodikat ning olema autoriteetne isik. Siis suudab ta luua pingevaba ja usaldusliku arutelu keskkonna, mis aitab tagada juhtide ja töötajate vastastikuse siduse. GC metoodika omandanud juht arendab ka ennast sotsiaalselt ja emotsionaalselt ning suudab juurutada olulise väärtusena teineteise kuulamise, mis võimaldab vältida olukordi, kus ainult räägitakse ja igal ühel on oma tõde. Niisugune juht hoidub lahenduste pakkumisest ja suunab grupi arutelu nii, et lahenduse leiaks selle elluviija.

Välismaised uuringud näitavad, et teiste kuulamine võimaldab saada probleemidele peegeldust, arendada ja harmoniseerida oma võimeid ja oskusi ning tõsta enesekindlust. GC võimaldab organisatsioonis välja arendada *coach* 'iva eestvedamise stiili, mis tagab töötajatele suurema vabaduse ning on positiivselt seotud töötajate töörahulolu ja töö tulemuslikkusega.

2. Tulemused

GC metoodikaid on erinevaid. Autorid lähtusid oma metoodika välja töötamisel Euroopas kasutatavatest erinevatest GC metoodikatest ning oma kogemustest kovisiooni valdkonnas. Nad täiendasid kovisiooni metoodikat coaching-tüüpi küsimustega, mis võimaldab tööjuhtumi arutelu raames arendada ka tööjuhtumi omanikku. Autorite poolt töötati 2017. aastal välja 7-etapiline metoodika (Saue ja Türk 2019):

1. Tööjuhtumi tutvustamine tööjuhtumi omaniku (*coachee*) poolt.
2. Täpsustavate küsimuste esitamine tööjuhtumi omanikule.
3. Tööjuhtumi refleksioon selle parema mõistmise eesmärgil.
4. Coaching-tüüpi küsimuste kirjalik ja suuline esitamine tööjuhtumi omanikule.
5. Lahenduste välja töötamine ning kirjalik ja suuline esitamine.
6. Tööjuhtumi lahenduste süntees ja juhtumi omaniku plaan juhtumi lahendamiseks.
7. GC grupi lõpuring – mida õppisime ja kuidas jätkame tulevikus.

Need on GC metoodika komponendid, mille järgimine võimaldab genereerida loovaid lahendusi ning arendada samal ajal töötajaid. GC ei eelda kuudepikkusi õpinguid ja konsultatsioone, vaid peale esmateadmiste ja oskuste saamist on võimalik seda organisatsioonis ise kasutada hakata ja omandada metoodikat järkjärgult koostöös

kolleegidega. Isetegemine on ka loovate juhtide oluliseks arengustiimuliks ning enamasti piisab 5-10 sessioonist, et omandada metoodika põhimõtted. Otstarbekas oleks seda meetodit aeg-ajalt kogenud coachi juhendamisel aga uuesti läbi teha, mis võimaldab omandada oskusi erijuhtudega toimetulekuks. GC alased väljaõpped on populaarsed ning sageli korraldatakse neid ettevõtte sees. Viis väljaõppepäeva poole aasta jooksul annab osalejatele juba vajaliku enesekindluse ja oskused, et GC iseseisvalt juhendada.

Autorite poolt läbi viidud 445 Eesti spetsialisti ja juhi koolituse raames saadud tagasiside aastatel 2017–2019 võimaldab üldistada GC raames saadud tagasisidet. GC sessioonidel osalenud juhid ja spetsialistid andsid autorite poolt rakendatud metoodikale ja selle raames toimuvale isiklikule arengule kõrgeid hinnanguid. Osalejad märkisid, et GC inspireerib olukorda süsteemsemalt ja sügavamalt mõistma ning ka selle lahendamise eest vastutust võtma. Coaching-tüüpi küsimused võimaldasid oluliselt tõsta töötajate julgust, eneseteadlikkust, enesekindlust, koostööoskust, loovust jm. Ka Eesti coachingu valdkonna tippspetsialistide hinnangul on coachingu üheks põhiülesanneteks töötajate eneseteadlikkuse ja enesekindluse kasvatamine, mis on tulemusliku koostöö eelduseks.

Autorite uuringutest selgus, et enamus juhte tahavad olla arendavad juhid, kuid samas ligi pooled neist ei tegele töötajatega regulaarse arendamisega. Juhid mõistavad, et töötajate arendamine on vajalik ning selleks on vaja omandada ja rakendada mingeid vahendeid (metoodikaid). GC põhitõdede omandamine ei nõua kogenud juhtidelt palju aega – enda arendamine selles valdkonnas töö käigus koos coachide poolse toega on neile kõige sobivam. Autorite uuringu tulemusena on GC ja/või kovisiooni meetodiga praktikas kokku puutunud aga vaid iga kahekümnes juht.

Vabad inimesed on loovamad ja enesekindlamad ning ei karda riski võtta. Nad ei taotle kõigile meeldimist ning keskenduvad arengule. Autorite uuringute tulemused näitasid, et GC aitab probleemide tõhusamalt lahendada ning tagada ka stressiga parema toimetuleku, arendada töötajate eneseteadlikkust, enesekindlust ja võtta vastu otsuseid oma tööülesannete lahendamisel (vt tabel 1). GC aitab vähendada ka töötajate (sh juhtide) üksinduse tunnet ning reaalselt tunnetada, et nad pole üksinda oma probleemidega.

Tabel 1

Grupicoachingu mõju töötajate omadustele Eesti eraettevõtetes ja riigiasutustes autorite uuringute tulemusena 2017–2019. aastatel.

Töötajate omadus	Organisatsioonide juhid ja spetsialistid (n=385; 3 coaching sessiooni grupi kohta)	Koolijuhid ja õpetajad (n=60; 11 coaching sessiooni grupi kohta)
arendamine	++	++
probleemide lahendamine	++	++
konfliktide vähendamine	+	+
eneseteadvus	++	++
enesekindlus	++	++
stressi vähendamine	++	++
iseseisev mõtlemine	?	+
loovus	?	+?
koostöö	+?	+
heaolu	+?	+

++ Väga oluline mõju; + Oluline mõju; ? Ebaselge mõju

Kokkuvõte

Töötajate arendamine GC abil sõltub eelkõige organisatsiooni juhist, tema arengust, hoolimisest ja juhtimisstiilist. Autorite uuringute tulemusel ootavad peaaegu pooled GC-s osalejatest oma juhtidelt mitmekesisemat, sagedasemat ja tõhusamat tagasisidet. Selleks on vaja rakendada üha enam coachingut ja coacivat juhtimisstiili. Seni praktiseeritakse coachingut veel vähestes Eesti organisatsioonides. Ühe põhjusena nimetatakse selle ajamahukust, millest aitab üle saada GC rakendamine, kui integreerida GC igapäevasesse juhtimisse, sh nt probleemide lahendamisse.

Ligikaudu saja GC läbiviimise tulemusena 2017–2019. a. saame järeldada, et GC meetod on osalejate poolt leidnud kõrget tunnustust. GC võimaldab tööjuhtumi arutelu käigus arendada ka selles osalevaid töötajaid, sh nende eneserefleksiooni, eneseteadlikkust ja koostööoskusi ning tõhustada nende iseseisvat mõtlemist ja enesekindlust. Uuringute tulemused võimaldavad järeldada, et GC aitab ka probleeme ja konflikte laiapõhjalisemalt ja edukamalt lahendada, mis võimaldab luua suurepäraseid eeldused organisatsiooni eesmärkide paremaks mõistmiseks ja tulemuslikumaks realiseerimiseks.

KROONIKA

CHRONIK

CHRONICLE

**PROFESSOR ELVI ULST (23.04.1934 – 31.12.2017)
IN MEMORIAM**

Elvi Ulst (kuni 1975. aastani Pajupuu) sündis Ravila vallas Harjumaal keskmiktaluipoja perekonnas neljanda lapsena. Peagi sai pere elukohaks aga Valkla Kuusalu vallas. Elvi koolitee algas 1942. aastal Kuusalu mitmetäielikus keskkoolis. Aastatel 1949–1952 jätkusid õpingud Tallinnas Rahanduse ja Krediidi Tehnikumis. Seejärel viis tee Leningradi. Ta lõpetas Leningradi Finants-Majandusinstituudi pedagoogikateaduskonna 1956. aastal rahanduse erialal tehnikumi õppejõu kvalifikatsiooniga. Seejärel suunati ta tööle Tartu Riikliku Ülikooli kaubandus-ökonoomika kateedrisse vanemlaborandiks. Juba esimesel atesteerimisel soovitas Raimund Hagelberg leida Elvi Ulstile rohkem erialaseid ülesandeid.

Peagi toimub üleminek rahanduse ja krediidi kateedrisse ning 1960. aastal ka assistendi ametikohale. Algas aktiivne õppejõu töö, sh juhendaja ja õppevahendite autorina. Lisaks rahandusainetele õpetas ta arvutustehnika kursust. Edukalt läksid ka kandidaadiimiinimumi eksamid. Uurimisteemaks sai „Üldhariduslike koolide kulude analüüs ja planeerimine“, mille kohta ta avaldas artikleid ajakirjas „Nõukogude kool“. Elvi Ulstist sai kaugõppe aspirant 1963. aastal ja majanduskandidaat ennetähtaegselt 1966. aastal (Tartus). Praktiline kogemus lisandus tööst Tartu linna rahvasaadikute nõukogus ja selle eelarvekomisjonis.

Elvi Ulsti karjäär jätkus 1966–1967 vanemõpetajana. 1967–1968 sai ta 10 kuud stažeerida Ungaris sealses majandusülikoolis. Tollal loomuliku eeldusena sai Ulstist 1967. aastal NLKP liige. 1968.a. valiti ta dotsendiks (täpsemalt kohusetäitjaks) ning kaks aastat hiljem kinnitati talle dotsendi kutse. Edukalt läbis ta ka kõik kordusvalimised. Tema õppekoormus oli 1970-ndatel 600-800 ja 1980-ndatel ca 1000 tundi aastas. Rekordiline oli 1986/1987 õppeaasta 1199 tunniga. Lisaks tavapärastele õppevahenditele tegi Elvi Ulst uudseid diapositiive ja diafilme. Toona kuulus õppejõudude kohustuste hulka ka regulaarne stažeerimine, mis dotsent Ulsti puhul tähendas tööd rahandusministeeriumis, aga ka Tartu linna rahandusosakonnas. Lisaks juhtis ta alates 1967. aastast lepinguliselt uurimistöid. Käima pidi ka marksismi-leninismi õhtuülikoolis. Oma esimeseks juubelik 1984. aastal sai Elvi Ulst aukirja nii rahandus- kui ka haridusministeeriumi poolt.

1986. aastal valmis dotsent Ulsti doktoriväitekirja teemal „Rahandus- ja krediidi-mehhanismi roll rajoonitasandi juhtimises (Eesti NSV näitel)“. Kaitsmine sai teoks 1989. aastal Leningradi Finants-Majandusinstituudis. Järgmise aasta märtsis valis TÜ nõukogu ta hääletage 42/2 rahanduse ja krediidi kateedri professoriks. Paraku tuli 1992.

aastal ärirahanduse ja investeringute korralise professori valimistel alla jääda Vambola Raudsepale.

Elvi Ulst jätkas tööd erakorralise professorina, 1993. aastast majanduspoliitika ja riigimajanduse instituudi riigirahanduse lektoraadis. 1996.a. pärast prof. Heiki Müüri lahkumist kinnitati prof. Ulst riigimajanduse õppetooli hoidjaks. Peale pensionile siirdumist 1998. aastal oli professor Ulstil oluline roll õppeülesande täitjana nii majandusteaduskonnas kui ka TÜ Pärnu Kolledžis. Lisaks jätkas ta 2005. aastani erakorralise vanemteadurina lepingulist uurimistööd Maailmapanga Eesti Missiooni ja Tartu linnavalitsuse tellimisel. Sel perioodil tegi ta aktiivset koostööd soome ja rootsi teadlastega Tampere ja Umea ülikoolidest.

Elvi Ulsti teadustöö oli seotud põhiliselt majandusanalüüsi ja rahanduse, hiljem riigirahanduse ja kohaliku omavalitsuse probleemide uurimisega. Tema poolt kirjutatud olulisemad raamatud on: Käibevahendite kasutamise analüüs (1965), Teenindusettevõtete majandusliku tegevuse analüüsi metoodika (1969) ning koostöös kaasautoritega Rahandussuhted kaasajal (1975), Kapitalistlike riikide rahandus (1989), Rahandus eile, täna, homme (1990), Avalik sektor Eestis (1997), Eesti kohalike omavalitsuste rahastamise probleemid Euroopa Liiduga ühinemisel (2003), Eesti arengu jätkusuutlikkuse regionaalsed probleemid (2005). Samuti on tema koostatud paljudele tuntud kõrgkooliõpikud Riigirahandus 1 (1996) ja Riigirahandus 2 (1996, koos Margus Hansoniga) ning Avaliku sektori ökonoomika (1998, 2tr 2003). Mitu tema uurimisprojekti said Eesti Teadusfondi toetust.

Elvi Ulst avaldas aktiivselt majanduspoliitika alaseid artikleid ajakirjanduses ning oli tegev IME rahandusosa väljatöötamises, kuulus 1990. aasta haldusreformi ekspertkomisjoni. Olulisematest rakenduslikest projektidest viis ta läbi Maailmapanga poolt finantseeritud uurimust Eesti kohalike omavalitsuste tulubaasi kohta. Professor Ulst panustas ka mitmete Eesti Vabariigi seaduste loomisse.

Siinkohal meenutab Sulev Mäeltsemees: *Ülemnõukogu Presiidiumi 7. märtsi 1990. aasta otsusega moodustati Haldusreformi küsimuste ekspertkomisjon, kuhu kinnitati veerandsada teadlast ja kvalifitseeritud spetsialisti-praktikut. Teiste hulgas oli ekspertkomisjoni liige Elvi Ulst, kellel lasus väga raske ülesanne – hinnata endiste külanõukogude haldussuutlikkust saavutada vallale ja teistele haldusüksustele vajalik eelarveline iseseisvus. Endistel külanõukogudel oli eelarve kahe-kolme inimese palgaks ja natuke ka kontoriruumidesse pesupulbri ja seebi ostmiseks. Vald pidi aga hakkama täitma mahukaid sotsiaalmajanduslikke ülesandeid, mida nõukogude võimu ajal täitsid majandid (kolhoosid, sovhoosid), tööstus- või ehitusettevõtted (nt kolhooside ehituskontorid – KEKid). Elvi Ulst oli haldusreformi ekspertkomisjonis see spetsialist, kes esmalt nõustas kohaliku omavalitsuse taastamisele püüdevaid külanõukogusid jt haldusüksuseid ning seejärel hindas ka neis üksustes töötavate ametnike oskusi koostada mahukat eelarvet.*

Prof. Ulst oli 1988–1991 TÜ teadusökonoomika labori teaduslik juhendaja ning huvitatud teaduspoliitikast (sh ettevõtluslepingutest, rahastamisest ja teadlase karjäärist). Tema mõtted leidsid koha Akadeemias 1991. aastal artiklis "Kas

akadeemiline välistab merkantiilse?" Tema poolt enam kui kaks aastakümnet tagasi essee „Eesti rahvuslik eliit, omand ja võim“ kirjutatud laused mõjuvad tänagi kaasaegselt (Akadeemia 1996: 237): *Avalikus sektoris kehvalt tasustatavasse töösse klammerdumise negatiivseks kaasnähtuseks võib olla illusioon, et niisugused avaliku sektori osad nagu haridus ja kõrgharidus funktsioneerivad normaalselt, samal ajal kui tegelikult töötatakse reservide ammendumise piiril. Näiteks puudub noortel igasugune motivatsioon teadusliku kraadi taotlemiseks. Teadust ja haridust tuleb riiklikult paremini rahastada, sest neil tegevustel on väga tugev positiivne kaasmõju, mis ületab tehtud kulutusi suuresti.*

Kolleegeidele on jäänud Elvi meelde humoorika, bridži- ja reisihuvilise daami ning oma kahe eduka poja lastele pühendunud vanaemana. Lõpetuseks sobivadki kolleeg Aino Siimoni mälestused:

Õppisin Elvit tõeliselt tundma alles tema viimasel kümnel-viieteistkümmel aastal, kuigi töötasime ühes teaduskonnas pikka aega. Elvi oli minust lihtsalt oma karjääriredelil mitu sammu eespool hoopis teisel erialal. Sellest ajast meenub vaid paar olulist seika, mis iseloomustavad tema sihikindlust oma eesmärkide saavutamise nimel ning ausameelset julgust oma seisukohtade väljaütlemisel. Näiteks Elvi keerukad pürgimused oma teaduskraadide kaitsmisel, julge kriitika majandusteaduskonnas õpetatava kohta üleminekul turumajandusele. Kui sai võimalikuks majandusteaduskonna õppejõudude välismaal stažeerimine, siis oli Elvi üks esimesi, kes sai 11-kuulise stipendiumi Ungarisse. Ja nagu hiljem selgus, õppis ta ära ka ungari keele. Eks näita põhimõttekindlust ka asjaolu, et ta loobus emeriitdotsendi staatusest.

Elvile oli väga tähtis kõik, mis seostus tema perega. Eelkõige tema pojad ja nende pered, lapselapsed. Kalliks pidas ta oma kodukohta. Korraldas seal igal aastal talgupäevi, võttes kaasa head ja paremat piknikukorvis. Rõõmustas südamest kui kõik laabus. Elvi oli ääretult heatahtlik, tema hoolt said tunda paljud lähedased (õde, vennapoeg ja tema poeg jt)

Elvil oli palju hobisid ja huvisid, nt reisi-, keele- ja kultuurihuvi. Reisihimulistena said teoks kaks ühist reisi. Esimene Holland-Belgia-Luksemburg 2007. aasta mais ja Baierimaale 2010. Vahepeal üritasime sõita Itaaliasse, aga reisifirma ei saanud gruppi kokku, pakkus asendusreisi, mis ajaliselt mulle ei sobinud. Ja Elvi sõitis oma pojatütre Annaga. Imetusväärne, et ta reisib oma tervise kiuste. Enne Itaalia reisi sai ta aru oma haigusest, Baierimaale sõitsime pärast raske ravi läbimist.

Elvi Ulst lahkus meie hulgast 2017. aasta viimasel päeval. Tema ärasaatmine toimus Tartus Pauluse kirikus. Lõpliku rahu on Elvi Ulst leidnud Kuusalu kalmistul.

Oktoober 2019

Jüri Sepp, pikaajgne kolleeg

PROFESSOR ELVI ULST (23.04.1934 – 31.12.2017)
IN MEMORIAM

Elvi Ulst (Pajupuu) stammte aus einer bäuerlichen Familie im Landkreis Harjumaa. Sie hat das Institut für Finanzökonomie im damaligen Leningrad im Jahre 1956 abgeschlossen und begann direkt danach die akademische Karriere an der Universität Tartu. Den ersten akademischen Grad (Kandidat der Wissenschaften) hat sie im Jahre 1966 in Tartu erworben. Danach war sie als Dozentin (assoziierte Professorin) an der Universität tätig. Die Verteidigung der Doktordissertation folgte im Jahre 1989 in Leningrad und im nächsten Jahr wurde sie in Tartu zur Professorin gewählt. Nach der Pensionierung im Jahre 1998 setzte sie ihre berufliche Tätigkeit als wissenschaftliche Mitarbeiterin und Lehrbeauftragte bis zum Jahre 2005 fort.

Die Forschung und Lehrtätigkeit von Prof. Ulst war stets mit Finanz- und Kreditwesen verbunden. Als Professorin widmete sie sich insbesondere den finanzwissenschaftlichen Problemen auf der Kommunalebene. Sie veröffentlichte mehrere Lehrbücher, die noch heute in Gebrauch sind. In der Presse äußerte sie sich zu den aktuellen Problemen der Wirtschaftspolitik sehr aktiv. Als eine anerkannte Expertin war sie an Verwaltungsreformen beteiligt. Eine von ihren letzten Forschungsprojekten zum Thema „Einnahmen der Kommunen“ wurde von der Weltbank finanziert.

Prof. Elvi Ulst ist uns als eine lebensfreudige, reiselustige und humorvolle Kollegin in Erinnerung geblieben, die neben der akademischen Tätigkeit immer Zeit für ihre Kinder und Enkel hatte.

Jüri Sepp

PROFESSOR ELVI ULST (23.04.1934 – 31.12.2017)
IN MEMORIAM

Elvi Ulst (Pajupuu) was born in Ravila Municipality, Harju County. She graduated from the Faculty of Pedagogy of the Leningrad Institute of Finance and Economics in 1956 and attained the Candidate of Economics degree in 1966 (in Tartu) and PhD in Economics in 1989 (in Leningrad). Elvi Ulst worked as a senior laboratorian in the Faculty of Economics, University of Tartu during 1956–1960, as an assistant in the Department of Finance and Credit during 1960–1965, as a senior teacher during 1966–1967, as an associate professor during 1968–1990 and thereafter, as a professor. When the Division of Public Finance was formed, she continued to work there as an ad hoc professor and after retiring in 1998 both as a senior researcher as well as an adjunct lecturer until 2005.

The research of Professor Ulst was mainly related to economic analysis and finance, later on to public finance and researching the problems of local governments. She has published numerous teaching materials and publications in the field. Elvi Ulst actively participated in discussions in economic policy via media and was also active in practice, for instance, by being part of the expert committee of administrative reform in 1990. Out of the several applied research projects, the research on the revenue basis of Estonian local governments financed by the World Bank can be considered one of the most important ones.

Colleagues will remember Elvi Ulst as a witty lady with a keen interest in bridge and travelling as well as a devoted mother and grandmother.

Jüri Sepp

EMERIITPROFESSOR DR. RER. POL. MANFRED O. E. HENNIES
(10.09.1938 – 18.10.2019)
IN MEMORIAM

Manfred Oskar Eitel Hennies sündis Saksamaal Berlinis 10. septembril 1938 kondiitri-pagarmeistri pojana. Tema isa oli kondiitri- ja kohvimaja omanik ning kõrge kvalifikatsiooniga diplomeeritud pagarmeister. Perekond elas sama maja teisel korrusel.

Veebruaris 1958 lõpetas Manfred Berliini Tannenbergi Gümnaasiumi. Aastatel 1958–1964 oli ta Berliini Vaba Ülikooli Rahvamajandusõpetuse valdkonna üliõpilane. Veel enne stuudiumi lõpetamist diplomeeritud rahvamajanduse asjatundjana oli ta aastatel 1963–1969 professor dr Carl Föhli¹ teaduslikuks assistendiks Berliini Vaba Ülikooli (VÜ) Majanduspoliitika teooria instituudis. Alates aastast 1966 oli Manfred O. E. Hennies seotud Berliini VÜs ka õppetööga.

1969. aastal kaitses ta doktorikraadi (Dr. rer. Pol.) väitekirja teemal: „Majanduspoliitiliste eesmärgikogumite teostatavusest“. Sel perioodil avaldas ta koos oma doktoriväitekirja juhendajaga põhjaliku käsiraamatu.²

Dr. Manfred O. E. Hennies oli 1969–1977 Saksa Autotööstuse Liidu Rahvamajanduse plaanimise, tooraine ja väliskaubanduse osakonna juhataja. Sel ajal ilmus ka tema oluline raamat.³ Pärast oma tegevust tööstuse valdkonnas vahetas ta rahvamajandussektorit ja oli aastatel 1978–1986 Kaubandusliku Äri-tegevjuhtimise Haigekassade Liidu Hesseni Liidumaa liige.

Eelneva kõrval oli Dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies:

- alates aastast 1973 kuni 1986. aasta alguseni õppetööl Johann Wolfgang Goethe-nimelise Frankfurti Ülikooli (Main) majandusteaduskonnas, andes seal ainet „Makromajanduslik küberneetika“ ja

¹ Carl Föhl (2.08.1901–19.02.1973) oli saksa uuskeynesianismi oluline esindaja ja teda peetakse kaasaaja majanduse ringlus-, konjunktuuri- ja ümberjaotamisteooria uuringute rajajaks. Lisaks rajas ta teooria, mis võimaldab ettevõtetel tarbijatele täielikku ettemaksu kasutada. Teda tunnustasid nii Joseph Schumpeter kui John Maynard Keynes. Ühtlasi peetakse teda ka nn saksa J. M. Keynes'iks (5.06.1883–21.04.1946), kes oli silmapaistev briti majandusteadlane ning kelle ideed ja teooriad muutsid makroökonoomika fundamentaalseid arusaamu ning valitsuste majanduspoliitikat.

² Föhl, Carl; Hennies, Manfred. Vermögensbildung in Arbeitnehmerhand, Schriftenreihe „Politik in unserer Zeit“, Band 2. Pfullingen 1966

³ Hennies, Manfred O. E. Das nicht so magische Polygon der Wirtschaftspolitik. Berlin 1971

- ajavahemikul 1981–1986 õpetas ta Wiesbadeni Valitsemise Rakendus-
ülikoolis õppeainet „Üldine majandusõpetus“.

Alates 15.02.1986 kutsuti Manfred Hennies Kieli Rakendusülikooli Majandus-
valdkonda professoriks, kus ta õpetas ainet „Üldine rahvamajandusõpetus“.
Pärast üleminekut Kieli võttis ta kohe kuni aastani 1990, tuginedes oma kogemustele
avalikus sektoris, vastu vastutava liikme ameti Ettevõtetmajanduslike Rakendus-
ülikoolide Ühenduses.

Kieli Rakendusülikooli kõrval õpetas ta Saksamaal:

- aastatel 1986–1997 veel Maini äärse Frankfurti Pangandusakadeemias ja
Schleswig-Holsteini Majandusakadeemias, põhiliselt ainet „Üldine rahva-
majandusõpetus, arvestades pangandust“;
- ajavahemikul 1989–1991 Christian-Albrechtsi-nimelise Kieli Ülikooli
õigusteaduskonnas sealsetele juuraüliõpilastele ainet „Majandusteadus
juristidele“;
- aastatel 1997–2005 Rendsburgi Panganduse Ametiakadeemias ainet „Üldine
rahvamajandusõpetus, arvestades pangandust“;
- ka Lübecki Pangandusakadeemias.

Õppejõutegevuse kõrval Saksamaal pidas ta külalisloenguid ka teistes riikides:

- Ungaris, Budapestis (1990) ja
- alates 1991. aastast oli Manfred Hennies aeg-ajalt külalisõppejõuks Eestis,
seda nii Tallinnas, Tartus kui Pärnus.

Alguses olid loenguteemadeks „Majanduskordade transformatsiooni-siirdamise üldised
küsimused“, hiljem „Üldine majanduspoliitika, eriti rahapoliitika ja välismajandus“.
Õppejõutegevuse kõrval ilmus professor Manfred Hennies'i kolmeosaline õpikute sari.⁴

Nn blokk-loengutega „Majanduskordade transformatsioon, raha ja välismajandus“ oli
doktor Hennies ajavahemikus 1993–2000:

- lühiajaliselt külalisõppejõud ka Venemaal Moskva Riiklikus Rahandus-
akadeemias;
- F. Scorina-nimelises Gomeli Riiklikus Ülikoolis (Valgevene) ja
- Doni-äärses Rostovi Riiklikus Ülikoolis (Venemaa).

Sellele järgnesid aastatel 2000–2006 kahenädalased loengud Soomes, Vaasa
Ärimajanduse Instituudis (teemadeks: „Üldine ettevõtte- ja rahvamajandusõpetus
/alusõppena/“ ning „Raha ja välismajandus /algõpetusena/“).

⁴ Hennies, Manfred O. E. Allgemeine Volkswirtschaftliche Lehre für Betriebswirte, Band 1: Grundlagen, Wirtschaftordnungen, Wirtschaftskreislauf, Agrarwirtschaft. Berlin 1987, 2003; ... Band 2: Marktformen und Produktionsplanung. Berlin 1987, 1998; ... Band 3: Geld, Konjunktur, Außenwirtschaft, Wirtschaftswachstum und Verteilung. Berlin 1989, 2003;

M.R.: neid õpikuid ja muud majandusalast kirjandust on professor Henniesi poolt ka Eesti ja teiste
riikide ülikoolide raamatukogudele kingitud.

Professor dr. Manfred O. E. Hennies emeriteerus Kieli Rakendusülikoolis märtsis 2004, kuid kuni suvesemestri lõpuni 2010 võttis seal ikka veel eksameid vastu. Ka seejärel oli professor Hennies jätkuvalt aktiivne nii õpetamisel kui uurimustöös.

Koostöös allakirjutanuga ilmus 2017. aastal Hamburgis (Saksamaa LV) mahukas saksakeelne lühiaartiklite teaduskogumik-raamat.⁵ Lisaks ilmus ka professor Henniesi raamat.⁶

Väljapaistva panuse andis Manfred O. E. Hennies alates aastast 1996 igal aastal Eestis Võrskas toimunud rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsil osalejana-kaaskorraldajana⁷ ning ka käesoleva teadusajakirja toimetuskolleegiumi liikmena (2007–2015) ja ühe olulise toimetajana (alates 2016). Ta on palju kordi kirjutanud meie ajakirjale sisuka, aga samas ka aktuaalseid majandusprobleeme tõstatava Sissejuhatuse ning teinud tänuväärset tööd meie konverentsi ja ajakirja tutvustamisel Saksamaal, Austrias ja Šveitsis. Manfred Hennies on osaliselt ka meie ajakirja nime ristiisa. Ajakirja suurepärase koostöö Berliini Teaduskirjastusega tekkis tänu Manfredi varasematele kontaktidele nimetatud kirjastusega.

Samuti on ta olnud tänuväärne külalisõppejõud nii Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) majandusteaduskonnas kui Tartu Ülikooli (TÜ) majandusteaduskonnas, aga samuti TÜ Pärnu Kolledžis, büroos Mainor, külaline Eesti Raadios ja mujal Eestis. Aastal 2004 TÜ Pärnu Kolledži ees avatud skulptuuri „Päikesekell“ tegemist toetas heldelt ka Manfred O. E. Hennies.

Manfred, kes on rohkem kui kolmkümmend korda (sageli koos abikaasa Monika ja kord /1992/ ka tütre Bettinaga) Eestit külastanud, tundis suurepäraselt Eesti geograafiat, kultuuri ja ajalugu ning rohkelt muudki. Tal oli Eestis palju häid sõpru ja kolleege. Monika ja Manfred olid alati oodatud külalised allakirjutanu kodus Piritä-Kosel Tallinnas, metsatalus Lääne-Virumaal ja Pärnu korteris.

Augustis 1999, kui allakirjutanal 50 eluaastat täitus, viibisid Monika ja Manfred järjekordselt Eestis ning istutasid selle tähtpäeva puhul Kaasiku metsatalu vastrajatud pereparki⁸ noore kuuse, mis on jõudsalt kasvanud ja tänaseks ca 12-13 meetri kõrgune. Ilus puu, mälestus Manfred'ist! Kevadel 2020 leiab selle kuuse lähedale kindlasti koha ka noor tamm – Manfred'i auks ja meenutusteks!

Aastal 2010 annetas Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži tollane direktor (2009–2018) Henn Vallimäe meie Võrskas toimunud konverentsi ajal professor dr Manfred O. E. Hennies'ile tulemusrikka koostöö eest kolledži „Kuldmärgi“ ning samal ajal anti talle

⁵ Hennies, Manfred O. E.; Raudjärv, Matti. Internationale Gespräche über Wirtschaftspolitik im Rahmen einer Konferenzreihe in Estland. Norderstedt 2017, 133 lk.

⁶ Hennies, Manfred O. E. Wirtschaftspolitik im Kreislaufgeschehen. Norderstedt 2017, 257 lk.

⁷ Meie teaduskonverentsid Võrskas olid kindlasti nendeks sündmusteks, kus Manfred leidis enesele palju sõpru ja tuttavaid nii Eesti kui teiste riikide ülikoolidest.

⁸ Nn perepark rajati allakirjutanu juubelitepo päeval sõprade poolt. Monikal ja Manfredil oli võimalik Eestisse tulla, Tallinnas, metsatalus ja mujal alles paar nädalat hiljem viibida.

ka Tartu Ülikooli rektori Alar Karise poolt allkirjastatud Tartu Ülikooli auaadress. Manfred oli väga tänulik nende tunnustuste eest.

Kui Eesti Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves 2015. aasta mais riigivisiidil Saksamaa LV külastas ja Kielis viibis, oli ka emeritprofessor dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies Saksa riigi poolt vastuvõtule kutsutud ning tal oli võimalus meie presidendiga Eesti-Saksa ülikoolide vahelisest koostööst rääkida. See kohtumine ja vestlus rõõmustas mõlemat poolt.

2018. aasta septembris pühitses Manfred tagasihoidlikult oma 80. sünnipäeva.⁹ Allakirjutanul oli hea võimalus augustis-septembris (21.08 – 2.09.2018) teda ja Monika't nende kodus Warderis külastada ning Manfred'it juubeli puhul õnnitleda. Ühe päeva veetsime laevareisil ja Helgoland'i saarel, viibisime ka Eckernfördes, külastasime Manfredi tütre Bettina perekonda Frankfurt'is (Main), olime imekaunis Limburgi linnas (seal abiellusid Monika ja Manfred) ja külas seal lähedal elaval Monika õe perel (Annemari ja Karl), Rendsburgis, Kielis jm. Kõik oli suurepärase.

Ka juunis 2019 külastas allakirjutanu koos oma ema Salme'ga Manfred'it ja tema abikaasa Monika't. Kõik koos külastasime mitmeid Schleswig-Holsteini Liidumaa linnu (Eckernförde, Friedrichstadt /seal oli tore laevareis linna kanalitel/, Kiel, Nortorf, Rendsburg) ja looduskauneid paiku (Schönberger Strand jmt). Oli ilus ja eriti emale kaunis ning meeldejääv reis. Samas kogesin, et Manfredi tervis oli ca aasta jooksul mõneti halvenenud ning ta lootis järgmisele operatsioonile.

Suurepärase aeg Saksamaal – 4.-11. juuni 2019 – see oli paraku meie viimane nn silmast-silma kohtumine – rõõmus taasnägemine Hamburgi lennujaamas, ühised jutud, söömaajad koduses talveaias, meenutused, väljasõidud, külastused-kohtumised, ajaveetmine Manfredi ja Monika suurepäraselt kujundatud koduaias, ka tulevikumõtted ...

Ta saatis koos Monikaga meid emaga lahkumisel ka Hamburgi lennujaama lennukile. Olime kõik kurvad. Hüvastijätt oli siiski optimistlik – kohtume peatselt jälle: Eestis konverentsil, puhkusel!? Saksamaal stažeerimisel, puhkusel!? Manfred'ile oli jäänud veel nädal ja neli kuud

Me vestlesime temaga küll veel korduvalt telefonitsi, kuid Manfred oli alati äärmiselt kurb. Siiski tundis ta alati huvi – kuidas edeneb meil järgmise konverentsi ettevalmistamine ning ajakirja koostamine. Samas õnnitles ta allakirjutanut südamlikult 70-juubeli puhul (5. august 2019). Minu isa Arvedi (Manfred kutsus teda papa'ks) kalmule Amblas ta aga kahjuks enam ei jõudnud. Küll oli aga Arved Manfredil Warderis külas 1995. aasta suve hakul kui allakirjutanu oma kolmekuulist stažeerimist Saksamaa ülikoolides (Kiel, Osnabrück, Paderborn) lõpetas ning seejärel isaga koos läbi Põhja-Saksamaa, Taani, Rootsi ja Soome nn puhkuseraisina tagasi koju, Eestisse sõitsime (olin Manfredi asjatundliku nõu ja abiga VW-väikebussi ostonud).

⁹ Sel puhul on ajakirjas „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ numbris 1-2/2018 eesti, saksa ja inglise keeles lk 101-110 asjakohane kirjutis avaldatud.

See, et rahvusvaheliselt kõrgelt hinnatud Elsevier-Scopus Nõukogu on meie ajakirja aktsepteerinud (e-kiri – 2. juunil 2019) ja tunnustanud ning et ajakiri-artiklid alates 2019. aastast nende andmebaasi kuuluvad (samuti seejärel ETISe tasemele 1.1 jõudmine¹⁰), on ka Manfredi tubli töö tulemus olnud. Kindlasti ta rõõmustas selle üle kui Scopus ka temale vastava e-kirja saatis (24.09.2019).

Kui meie ajakirja toimetajad 15. oktoobri 2019 pärastlõunal Tallinnas konverentsi ja ajakirja arenguid arutasid (vt ka lk 8 joonealune), ei osanud nad arvata, et sõbral ja välistoimetajal Manfred' il oli vähem kui kolm päeva veel elada jäänud ...

Paraku oli saatus karm ja 18. oktoobri hommikul 2019 lahkus emeriitprofessor dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies oma ilusas kodus Warderis, Dorfstrasse 29 (Warderi küla asub ca 30 km Kielist edelas).

Hüvastijätt lugupeetud emeriitprofessor dr. rer. pol. Manfred Oskar Eitel Hennies'iga toimus 1. novembril 2019 kell 14.00 (saksa aeg)¹¹ Saksamaa LVs Schleswig-Holsteini Liidumaal, tema kodupiirkonna keskuse Nortorf 'i kesklinnas, vana kalmistu kaasaegses kabelis.

Avaras kabelis oli tooliridade ette paigutatud Manfredi põrm urniga ja suuremõtmeline foto-portree, paljud kaunid lilled ja linnid hüvastijättudega, taustaks kõlas vaikne muusika. Tunnisel tseremoonial peetud kõne oli paljuhõlmav, sisukas ja südamlük. Kõne keskel kõlas mõtisklev viis ühelt Manfredi saksa lemmiklauljalt, populaarselt Udo Lindenberg'ilt: „Hinter'm Horizont geht's weiter...“, lõppakordiks oli tenori, klassikatähe Andrea Bocelli esitus: „Time to say Goodbye“, itaalia keeles (sellised oli Manfredi soovid!).

Manfredit olid tulnud saatma tema lähedased, paljud sõbrad, naabrid, tuttavad, küla-rahvas. Teiste seas oli Manfredile austust avaldamas ka kolleeg, emeriitprofessor dr Armin Rohde Greifswaldi Ülikoolist, kes oli Manfred'iga pikka aega head koostööd teinud ning ka meie majanduspoliitika teaduskonverentsidel Eestis 20. korral osalenud.

Hüvastijätule järgnes koosviibimine Manfredi kodukülas Warderis, järveäärses suurepärases külaarestoris „Zum Assmus“ (e. k.: „Assmuse juures“) ja hiljem lähedaste ringis Manfredi kodus.

Ka allakirjutanul oli au oma kauaaegse unustamatu sõbra ja kolleegi ärasaatmisel viibida¹², tema lähedastel, sõpradel ja kolleegidel leinas kätt suruda, neid tervitada, vestelda ja head Manfredit mälestada.

Kokkuvõttes – tseremoonia oli ilus, väärikas ja hinge minev!

Järgnev samuti – veelkordne Manfredi meenutamine ja paratamatuse tunnistamine ning samas – Elu läheb edasi ja Manfred jääb meiega!

* * *

¹⁰ ETIS – Eesti Teadusinfo Süsteem: teaduspublikatsioonide tase 1.1 on kõrgeim, mida on võimalik saavutada ja see on Eestis suhteliselt vähestel publikatsioonidel, sh sotsiaalteadustes ja majandusteadustes.

¹¹ Ka paljud Manfredi sõbrad Eestis süütasid samal ajal (kell 15.00, eesti aeg) küünlad tema mälestuseks! See oli allakirjutanu tagasihoidlik soov ja ettepanek.

¹² 3. novembri öösel, pärast teekonda Warder-Nortorf-Hamburg läbi Helsingi Tallinnasse, ja seejärel koju Piirita-Kosele tagasi jõudes, ootas ees hea sõbra ja venna Manfredi viimane kiri allakirjutanule:

„**Lebe wohl, mein lieber Bruder!**“ /eesti keeles: Ela hästi, mu kallis vend!/ – *Manfred*“

Prof dr. rer. Pol. Manfred Oskar Eitel Hennies'i tuhaga urn maeti perekonna kitsas ringis 7. novembril Oberurseli väikelinnas (Taunuse piirkond Kesk-Saksamaal) oma ema ja isa juurde sealsel kalmistul.

* * *

Manfred'it jäid leinama tema abikaasa Monika oma tütre Jasmin'iga, tütar Bettina ja Michael, tütar Sandra ning lapselapsed Laura ja Alicia, paljud sõbrad, kolleegid, naabrid ja tuttavad.

Samuti hulk sõpru, kolleege ja tuttavaid ka Eestist.

Oktoobris-novembris, 2019
Tallinnas, Pirita-Kosel

Puhka rahu, kallis sõber ja hea kolleeg!

Sinu Matti Raudjärv ja ema Salme (*mutti*),
Mari-Liis ja Julius Marcus

Sügava kurbusega mälestavad emeritprofessor Manfred O. E. Hennies't sõbrad, kolleegid ja koostööpartnerid Eestist ning mujalt (Georgia, Saksamaa LV, Ungari, Venemaa jt):

- ajakirja toimetaja Üllas Ehrlich (TTÜ);
- ajakirja toimetaja Sulev Mäeltsemees (TTÜ);
- ajakirja toimetaja-konsultant Ruth Tammeorg (TÜ Ametiühing);
- tänane toimkondade (ajakiri ja konverents) sekretär Kaarin Birk (TTÜ raamatukogu);
- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, paljude artiklite autor ja kaasautor ning alates 1999. aastast alates 20 korda meie konverentsidel (Värska, Jäneda) osaleja, pikaajaline koostööpartner emeritprofessor dr Armin Rohde¹³ (Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV);
- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, paljude artiklite autor ja kaasautor ning meie konverentsidel (Värska, Jäneda) rohkem kui 10-kordne osaleja, pikaajaline koostööpartner emeritprofessor dr. Peter Friedrich (Müncheni Bundeswehri Ülikool, Saksamaa LV; TÜ);
- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, paljude artiklite autor ja kaasautor ning meie konverentsidel (Värska) osaleja, pikaajaline koostööpartner emeritprofessor dr Mart Sörg (TÜ);
- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, mitmete artiklite autor ning meie konverentsidel (Värska) osaleja, emeritprofessor dr Enno Langfeldt (Kieli Rakendusülikool, Saksamaa LV);

¹³ Professor Armin Rohde on ka allakirjutanule mitmel stažeerimisel Greifswaldi Ülikoolis alati nõu ja jõuga abiks olnud. Ta on ka TÜ Pärnu Kolledžile palju majandusalast kirjandust kinkinud. Ka Manfred O. E. Hennies kinkis TÜ Pärnu Kolledžile hulgaliselt õppekirjandust. Kõige selle eest neile veelkord palju tänu!

- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, paljude artiklite autor ja kaasautor ning meie konverentsidel (Jäeneda) osaleja, dr Klaus Schrader (Kieli Maailmamajanduse Instituut, Saksamaa LV);
- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, meie konverentsidel osaleja (Jäeneda), professor dr Irina Gogorishvili (Tbilisi Riiklik Ülikool, Georgia);
- ajakirja toimetuskolleegiumi liige, pikaajaline koostööpartner professor dr Stefan Okruch (Andrassy Gyula Budapesti saksakeelne Ülikool, Ungari);
- konverentside ja ajakirja toetaja, konverentsidel (Jäeneda) osaleja ja mitmete artiklite autor professor dr Wolfgang Eibner (Jena Rakendusülikool, Saksamaa LV);
- konverentside ja ajakirja toetaja, konverentsidel (Jäeneda) osaleja ja mitmete artiklite autor dr Claus-Friedrich Laaser (Kieli Maailmamajanduse Instituut, Saksamaa LV);
- ajakirja autorid ja retsensendid (aastatel 1984, 1994–2019);
- saksa keele tõlkija-tõlk Jäeneda konverentsil – Toomas Metsis (vabakutseline; Tallinn-Merivälja);
- 2019. aastal juba 27. korda (sellest 20 korda Värskas ja seitsmendat korda Jäenedal) toimunud rahvusvahelise majanduspoliitika-alase teaduskonverentsi korraldustoimkond;
- Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonna kolleegid;
- Tartu Ülikooli majandusteaduskonna kolleegid;
- Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži endine direktor (2009–2018) Henn Vallimäe (Tallinn; Muhu saar), kes on koos varalahkunud TÜ rektori (2012–2017) Volli Kalmuga meie ajakirja ja konverentside toetajad-tunnustajad olnud;
- ajakirja ja konverentsiga koostööd teinud kolleegid Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžist;
- Värskas Sanatooriumi kollektiiv (juhataja Vello Saar, pearaamatupidaja Viktoria Laanelind, hotelli perenaine Kaja Linnus jt);
- sõbrad-tuttavad:
 - Terje Kaaret (Pärnu; varem ühing „Teadus“);
 - Hillar Kala (Tallinn, Tõrva; varem büroo „Mainor“);
 - Kaie Kerem (Tallinn-Mustamäe; varem TTÜ majandusteaduskond);
 - Tiina Kremann (Tartu-Annelinn; varem Tartu Linnavalitsus);
 - Ants Laos (Lääne-Virumaa, Haljala vald, Võsu; endine tootmisjuht ja mitmekordne minister, EOK liige);
 - Enn ja Margit Leppik (Tartumaa, Kambja vald, Ülenurme alevik; Enn – M. R. pinginaaber ja sõber Rakvere 1. Keskkooli / tänane Rakvere Gümnaasium / kuuendast klassist tänaseni; varem TÜ);
 - Eino ja Virve Loo (Tallinn, Pirita-Kose, M. R. naabrid aastast 1966);
 - Liivi Lukas ja Tiit Tammar (Rakvere; mõlemad Rakvere Muusikakool; Tiit – M. R. naaber Rakvere päevilt /1955–1965 ... , sõber siiani!);
 - Andres Mandre (Lääne-Virumaa, Tapa vald, Karkuse küla, Raja talu; M. R. naaber maakodus);
 - Jutta Noorkõiv (Hiiumaa, Kärkla-Putkaste; varem Kärkla Gümnaasium);
 - Jaanus ja Natalja Palm (Järvamaa, Järva vald, Reinevere küla, Vana-undiaugu talu; M. R. naaber naaberkülalt);

- Priit Potisepp (Tallinn-Brüssel; varem, TTÜ üliõpilasena /lõpetas majandusteaduskonna 1993/ üks õppeaasta vahepealseid õpinguid Kieli Rakendusülikoolis prof. dr. rer. pol. Manfred O. E. Henniesi jmt professorite juures /allakirjutanu soovitus/, hiljem Eesti Statistikaameti peadirektor /2004–2012/, praegu kolmandat aastat Eesti Vabariigi Rahandusministeeriumi rahandusdiplomaat Brüsselis);
 - Siiri Reiljan (Valga; varalahkunud kolleegi, sõbra ja meie ajakirja endise toimetaja, emeriitprofessor Janno Reiljani /elas 1951–2018/ lesk);
 - Helgi-Annika Reisenbuk (Harjumaa, Lääne-Harju vald, Keelva küla, Mardi talu; varem TTÜ majandusteaduskond);
 - Jaak Tamberg (Tallinn-Mustamäe; ka Laitse, Saue vald, Harjumaa; varem TTÜ majandusteaduskond);
 - Tiia Tiido /Teras/ (Tallinn, Piritä-Kose, M. R. naaber aastast 1966; varem Eesti Kontsert);
 - Tiit ja Epp Õim (Lääne-Virumaa, Haljala vald, Augu talu; M. R. sõber ülikooliajast; varem ENSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut, ENSV Plaanikomitee, Liviko AS)
- rahvusvahelistel majanduspoliitika teaduskonverentsidel Värskas osalenud, kes Manfred'iga paljude aastate vältel kokku puutusid (sh varasemad toimkondade liikmed ja sekretärid, sh pikka aega meiega koostööd teinud Ülle Maidla /TÜ majandusteaduskond/), tema sisukaid ettekandeid ja tuliseid ning emotsionaalseid diskussioone kuulasid ning muidu temaga suhtlesid.

M. R.: Allakirjutanuna usun, et kindlasti on kõigile kohtumistest Manfred O. E. Hennies'iga igati meeldivad ja sõbralikud muljed-mälestused jäänud.

* * *

P.S.:

Novembris 2019 oleks möödunud 30 aastat Manfredi ja allakirjutanu esimesest kohtumisest-tutvumisest ja ligi paaritunnisest sõbralikust vestlusest Kielis, Kieli Rakendusülikooli majandusvaldkonna dekaani kabinetis¹⁴ (just oli Berlini müür langenud!) ning sellele järgnenud pikaajalisest ja suurepärasest sõprusest. Manfred oli väga heatahtlik ja toetav sõber ning südamlük inimene. Ta oli inimlik kolleeg. Ta oli tõeline härrasmees-džentelmen, arukas ja helde inimene.

¹⁴ Selle vestluse alusel järgnesid teised läbirääkimised ning sügisel 1990, kui Kieli Rakendusülikooli (Kieli RÜ) majanduse valdkonna-teaduskonna delegatsioon (14 inimest, professorid ja üliõpilased; sh ka Manfred O. E. Hennies) eesotsas dekaan Dieter W. P. Kaerger'iga Eestit, Tallinna Linnavalitsust (eesvedajaks Kieli Linnavalitsuse välissuhete juht ja Kieli RÜ professor Jürgen Spickhoff /Jürgen oli heades suhetes ka Eesti Vabariigi hilisema Presidendi Lennart Meri ja paljude eesti kirjanike ning kultuuritegelastega/) ja Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonda külastas, sõlmiti Kieli RÜ majandusvaldkonna ja TTÜ majandusteaduskonna vahel koostööleping. Kieli RÜ poolt nimetati eesvedajaks-koordineerijaks professor Manfred O. E. Hennies, TTÜ poolt allakirjutanu. See lepingupõhine koostöö toimis seni, kuni allakirjutanu siirdus 1998. aasta sügisel tööle Tartu Ülikooli majandusteaduskonda. Sisuline inimestevaheline koostöö küll jätkus, kuid kitsamas ringis (eeskätt just Manfred 'iga, aga ka mõnede tema lähedaste kolleegide ja sõpradega), kuid Eesti poolt esindas edaspidi paraku vaid Matti Raudjärv, aeg-ajalt lisandusid ka mõned inimesed TTÜ majandusteaduskonnast, TÜ majandusteaduskonnast ja TÜ Pärnu Kolledžist.

Manfred oli kui meie perekond Raudjärve liige, ta oli justkui minu vanem vend! Temagi kutsus mind oma vennaks (saksa keeles – „Bruder“; mõnikord nimetas ka – „Brüderchen“, eesti keeles – vennas, vennake) ja minu ema-isa – mutti-papa! Alati õnnitles ta neid sünnipäeva ning muude tähtpäevade-pühade puhul, ja ka vastupidi! (Manfredi vanemad ja vend on ammu lahkunud).

Allakirjutanu on siiralt tänulik sisuka ja heatahtliku sõpruse eest – on, mida mäletada! Lühike ühisartikkel, mis on meie ajakirja käesolevas numbris avaldatud, osutus kahjuks sõber Manfredi viimaseks teaduskirjutiseks! Ta osales küll enamikel nn Värska konverentsidel, kuid nn Jäneda konverentsidele ta paraku ei jõudnud, kuigi lootused olid järgmisele, 2020. aasta XXVIII rahvusvahelisele teaduskonverentsile pandud ... !

Lootsime veel koos Manfred'iga minu suitsusaunas vihelda, seejärel aias kamina ees istuda-vestelda ja üht-teist maitsvat pruukida ... ! Saun, ka soome saun, oli pea alati Eestit külastades üks tema lemmikkohti, samuti Lahemaa (sh Alaja, Viru raba, Võsu-Käsmu, Palmse, Sagadi, Vihula, Karepa jt), Lääne-Eesti saared, Kagu-Eesti (sh Võru, Haanja, Värska, Seto talumuuseum, Piusa koopad, Taevaskoda jt), Haapsalu, Narva, Pärnu, Tartu, Viljandi, allakirjutanu Kaasiku metsatalu Lääne-Virumaal, Rakvere ja linnusevaremetega Vallimägi, Tallinn (sh eriti vanalinn oma arhitektuuri, tänavate, kohvikute, antiigipoodide ja inimestega), Pirita-Kose, Kloostrimets, Metsakalmistu, Peipsi, Keila-Joa, Jägala juga ja paljud teised kaunid kohad Eestimaal!

Justkui saatuse sõrmena tuleb võtta Manfredi juttu kui ta juba 10-20 aastat tagasi meie ühiste vestluste käigus avaldas mõnikord mõtet, et talle piisab kui ta elab 80-aasta vanuseks!?

Muuhulgas oli Manfred enne emeriteerumist Kieli Rakenduslikoolis pikki aastakümneid ka amatöörpiloot (sertifikaadi kehtivuse säilivus nõudis igal aastal kindlate lennutundide sooritamist)! Neist lennutundidest ca paar tundi pühendas ta neljakohalise lennumasinaga 1991. aasta suvel (juuni lõpus) Kieli Nädala (Kieler Woche) ajal Schleswig-Holsteini Liidumaa kohal peaaegu pilvitus taevas allakirjutanule ja tema tütar Mari-Liis'ile. Oli tore ja meeldejäänud sündmus-elamus!

Manfredil oli rikkalik raamatukogu, sh palju väärtuslikku erialast kui ka muud kirjandust, eriti aga väga häid ajaloo raamatuid.¹⁵ Alates allakirjutanu esimesest stažeerimisest Kielis olid Manfredi raamatukogu riigitel ka allakirjutanu mõtmetelt suured ja kaalult rasked sõnaraamatud: Eesti-saksa ja Saksa-eesti. Neid oli Kielis ja mujal Saksamaal viibides ikka vaja kasutada ja siis ei olnud

¹⁵ Manfred'il oli ka teisi huvisid-hobisid:

- kunst (maal ja minigraafika /sh eesti kunstnikud, näiteks Johannes Uiga, Viive Tolli/, miniskulptuur /näiteks, saksa skulptor ja graafik Heinz Janke, tema skulptuurid Manfredi koduaias ning toas/ ja -plastika jt);
- vanakraam-tarbeesemed (sh Eestist), minitehnika (sh sõjandus jm);
- loomad (kunagine belgia lambakoer Deisi, kes Manfredi loengute ajal teda rahulikult ja kannatlikult kabinetis-büroos ootas!; koduaias: pesakastid siilidele ja ca 15, valdavalt omatehtud pesakasti erinevatele lindudele);
- aiakujundus (taimed ja kivid /neid vedas ta jalgrattal paljude aastate vältel ümbruskonna loodusest koju kui sõitis ja koera jooksupäevade aeda, koos valgustuse ja voolavaringleva veega; ühe, ca võrkpalli suuruse kivi, tassis ta isegi Põhja-Norrast koju!);
- nn tugitooli sport (eeskätt jalgpall ja poks!);
- reisimine (külastas paljusid riike erinevates ilmajagudes, viimasel ajal igal aastal 2-3 reisi);
- kaminapuude tegemine!

Kõik see võttis kindlasti mitte vähe aega ja muid ressursse, aga ta tuli kõigega rahulolevalt ning rõõmsalt toime!

midagi liigset tarvis Eestisse tagasi viia ega Eestist kaasa võtta. Need ootasid mind juba ees, sest teadsin alati – tulen siia kindlasti tagasi ja mul läheb neid sõnaraamatuid siin, Saksamaal, vaja!

Olen õnnelik meie pikaajalise, sündmuste- ja muljeterohke ning kustumatu sõpruse ja viljaka koostöö üle. Olen tänulik Manfredi (ja ka tema lähedaste) külalislahkuse ja abivalmiduse eest! Tänan kõige eest!

M. R.

PROFESSOR EMERIT. DR. RER. POL.
MANFRED O. E. HENNIES (10.09.1938 – 18.10.2019)
IN MEMORIAM

Manfred Oskar Eitel Hennies wurde am 10. September 1938 in Deutschland, Berlin, als Sohn eines Konditor-Bäckermeisters geboren. Seine Eltern waren Besitzer einer Konditorei mit angrenzendem Kaffeehaus. Die Familie wohnte im Obergeschoss des gleichen Gebäudes.

Im Februar 1958 absolvierte Manfred das Berliner Tannenberg-Gymnasium. In den Jahren 1958–1964 war er Student der Volkswirtschaftslehre an der Freien Universität Berlin. Noch vor dem Abschluss des Studiums zum Diplom-Volkswirt, war er in den Jahren 1963–1969 wissenschaftlicher Assistent von Professor Dr. Carl Föhl¹ am Institut für Theorie der Wirtschaftspolitik der Freien Universität Berlin (FU). Ab dem Jahr 1966 war Manfred O. E. Hennies mit Lehraufträgen an der FU Berlin betraut.

Im Jahre 1969 promovierte er zum Doktor (Dr. rer. pol.). Das Thema der Dissertation lautete „Zur Realisierbarkeit eines wirtschaftspolitischen Zielbündels“. In dieser Periode veröffentlichte er zusammen mit seinem Doktorvater ein umfangreiches Handbuch.²

Dr. Manfred O. E. Hennies war in den Jahren 1969–1977 als Leiter der Abteilungen Volkswirtschaft, Rohstoffe und Außenhandel im Verband der Deutschen Automobilindustrie e. V. (VDA) tätig. In dieser Zeit erschien auch sein bedeutendes Buch.³ Nach seiner Tätigkeit im industriellen Bereich wechselte er den Volkswirtschaftssektor und war in den Jahren 1978–1986 Mitglied der kaufmännischen Geschäftsführung der Landesstelle der Kassenärztlichen Vereinigung des Bundeslandes Hessen.

Neben den vorher aufgeführten Tätigkeiten war Dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies:

- ab dem Jahr 1973 bis zum Anfang 1986 an der Johann Wolfgang Goethe-Universität in Frankfurt am Main mit Lehraufträgen im Bereich Wirtschaftswissenschaften im Fachgebiet „Makroökonomische Kybernetik“ tätig und
- unterrichtete in den Jahren 1981–1986 an der Verwaltungsfachhochschule Wiesbaden das Studienfach „Allgemeine Grundlagen der Wirtschaftstheorie und Wirtschaftspolitik“.

¹ Carl Föhl (2.08.1901–19.02.1973) war ein bedeutender Vertreter des deutschen Neuklassizismus und wird als Gründer der zeitgenössischen Forschung zur Zirkulations-, Konjunktur- und Umverteilungstheorie betrachtet. Zudem hat er eine Theorie gegründet, die es den Unternehmen ermöglicht, die vollständige Vorauszahlung des Konsumenten anzuwenden. Er wurde sowohl von Joseph Schumpeter wie auch von John Maynard Keynes anerkannt. Zugleich wird er auch als der sog. deutsche J. M. Keynes (5.06.1883 – 21.04.1946) angesehen, der ein hervorragender britischer Wirtschaftswissenschaftler war, dessen Ideen und Theorien das fundamentale Verständnis der Makroökonomie und die Wirtschaftspolitik der Regierungen erheblich verändert haben.

² Föhl, Carl; Hennies, Manfred. Vermögensbildung in Arbeitnehmerhand, Schriftenreihe „Politik in unserer Zeit“, Band 2. Pfullingen 1966

³ Hennies, Manfred O. E. Das nicht so magische Polygon der Wirtschaftspolitik. Berlin 1971

Ab 15.02.1986 wurde Manfred Hennies zum Professor des Wirtschaftsfachbereiches an die Fachhochschule Kiel berufen, wo er das Fach „Allgemeine Volkswirtschaftslehre“ unterrichtete.

Nach seinem Umzug nach Kiel, übernahm er dort bis 1990, basierend auf seinen Erfahrungen im öffentlichen Sektor, das Amt des geschäftsführenden Präsidialmitgliedes der Betriebswirtschaftlichen Fachhochschulgesellschaft.

Neben der Fachhochschule Kiel unterrichtete er in Deutschland:

- in den Jahren 1986–1997 auch an der Bankakademie in Frankfurt am Main sowie an der Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein, vorwiegend im Fach „Allgemeine Volkswirtschaftslehre unter besonderer Berücksichtigung der Bankenlehre“;
- im Zeitraum 1989–1991 unterrichtete er an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel den dortigen Jura-studenten das Fach „Wirtschaftswissenschaften für Juristen“;
- in den Jahren 1997–2005 unterrichtete er an der Berufsakademie für Bankwirtschaft in Rendsburg das Fach „Allgemeine Volkswirtschaftslehre unter besonderer Berücksichtigung der Bankenlehre“;
- auch an der Bankenakademie in Lübeck.

Neben seinen Lehrverpflichtungen in Deutschland hat er Gastvorlesungen auch in anderen Staaten gegeben:

- in Ungarn, Budapest (1990)
- seit 1991 war Manfred Hennies regelmäßig Gastdozent in Estland, sowohl in Tallinn, wie auch Tartu und Pärnu.

Zunächst waren seine Vorlesungsthemen „Allgemeine Fragen der Transformation von Wirtschaftsordnungen“, später „Allgemeine Wirtschaftspolitik, insbesondere Geldpolitik und Außenwirtschaft“. Neben seiner Tätigkeit mit Lehraufträgen erschien von Professor Manfred Hennies eine dreibändige Lehrbuchreihe.⁴

Mit den sog. Blocklehrveranstaltungen zum Thema „Grundlagen der Transformation von Wirtschaftsordnungen, Geldlehre und Außenwirtschaft“ war Dr. Hennies im Zeitraum 1993–2000:

- Gastdozent in Russland, an der Staatlichen Finanzakademie in Moskau;
- an der Staatlichen Universität F. Scorina in Gomel (Weißrussland) und
- an der Staatlichen Universität (Wirtschaftsakademie) in Rostow am Don (Russland).

⁴ Hennies, Manfred O. E. Allgemeine Volkswirtschaftliche Lehre für Betriebswirte, Band 1: Grundlagen, Wirtschaftsordnungen, Wirtschaftskreislauf, Agrarwirtschaft. Berlin 1987, 2003; ... Band 2: Marktformen und Produktionplanung. Berlin 1987, 1998; ... Band 3: Geld, Konjunktur, Außenwirtschaft, Wirtschaftswachstum und Verteilung. Berlin 1989, 2003; M. R: diese Lehrbücher und sonstige wirtschaftsbezogene Literatur wurden vom Professor Hennies auch an die Bibliotheken der Universitäten sowohl in Estland wie auch in anderen Staaten geschenkt.

Darauf folgten in den Jahren 2000–2006 jeweils zweiwöchige Lehrveranstaltungen in Finnland, Vaasa, am Institute of Business Economics (als Themen: „Allgemeine Betriebswirtschafts- und Volkswirtschaftslehre /im Grundstudium/“ sowie „Geldlehre und Außenwirtschaft /im Aufbaustudium/“).

Professor Dr. Manfred O. E. Hennies wurde an der Fachhochschule Kiel im März 2004 emeritiert, war jedoch bis Ende Sommersemester 2010 immer noch mit der Abnahme von Prüfungen tätig. Auch danach blieb Professor Hennies weiterhin sowohl in der Lehrtätigkeit wie in der Forschungsarbeit aktiv.

In Zusammenarbeit mit dem Unterzeichnenden erschien im Jahre 2017 in Hamburg (Bundesrepublik Deutschland) ein umfangreicher deutschsprachiger Sammelband mit wissenschaftlichen Kurzartikeln.⁵ Darüber hinaus erschien auch das Buch von Professor Hennies.⁶

Einen hervorragenden Beitrag hat Manfred O. E. Hennies ab dem Jahre 1996 an den alljährlichen in Värskä in Estland stattfindenden internationalen wirtschaftspolitischen Wissenschaftskonferenzen geleistet, als Teilnehmer und Mitveranstalter, ebenso als Mitglied des Redaktionskollegiums der vorliegenden Wissenschaftszeitschrift (2007–2015) und als einer der bedeutenden Redakteure (ab 2016). Er hat mehrere Male für unsere Zeitschrift eine inhaltsreiche, gleichzeitig aktuelle wirtschaftliche Probleme behandelnde Einleitung geschrieben, ebenso hat er dankenswerter Weise unsere Konferenz und Zeitschrift in Deutschland, Österreich und in der Schweiz vorgestellt. Manfred Hennies ist zum Teil auch der Namenspatre unserer Zeitschrift. Die hervorragende Zusammenarbeit der Zeitschrift mit dem Berliner Wissenschafts-Verlag entstand dank seiner früheren Kontakte mit dem erwähnten Verlag.

Ebenso war er dankenswerter Weise Gastdozent an der Wirtschaftsfakultät der Technischen Universität Tallinn (TUT), wie auch an der Wirtschaftsfakultät der Universität Tartu (UT), am Pärnu College der Universität Tartu, im Büro Mainor und als Gast im Estnischen Rundfunk sowie anderen Teilen Estlands. Die Fertigung der im Jahre 2004 vor dem Pärnu College der Universität Tartu eröffneten Skulptur „Sonnenuhr“ wurde großzügig auch von Manfred O. E. Hennies unterstützt.

Manfred, der mehr als dreißig Mal Estland besucht hat (des Öfteren gemeinsam mit seiner Gattin Monika und einmal, 1992, auch mit der Tochter Bettina), war sehr kundig in der estnischen Geografie, Kultur und Geschichte. In Estland hatte er viele Freunde und Kollegen. Monika und Manfred waren immer sehr willkommene Gäste bei der Familie des Unterzeichnenden in Pirita-Kose in Tallinn, auch in seinem Waldbauernhof in Lääne-Virumaa und in der Wohnung in Pärnu.

Im August 1999, als der Unterzeichnende sein 50. Lebensjahr beging, hielten sich Monika und Manfred wieder einmal in Estland auf und haben zur Feier des Tages im

⁵ Hennies, Manfred O. E.; Raudjärv, Matti. Internationale Gespräche über Wirtschaftspolitik im Rahmen einer Konferenzreihe in Estland. Norderstedt 2017, 133 S.

⁶ Hennies, Manfred O. E. Wirtschaftspolitik im Kreislaufgeschehen. Norderstedt 2017, 257 S.

Waldbauernhof Kaasiku des kürzlich gegründeten Familienparks⁷ eine junge Fichte gepflanzt, die kraftvoll gewachsen ist und bis heute eine Höhe von ca. 12 – 13 Metern erreicht hat. Ein schöner Baum, Erinnerung an Manfred! Im Frühjahr 2020 wird in der Nähe der Fichte sicherlich auch eine junge Eiche ihren Platz finden – zur Erinnerung und Ehre von Manfred!

Im Jahre 2010 überreichte der damalige Direktor (2009–2018) des Pärnuer Colleges der Universität Tartu Henn Vallimäe während unserer in Värskas durchgeführten Konferenz, an Professor Dr. Manfred O. E. Hennies ein „Goldenes Abzeichen“ des Colleges für seine ergebnisreiche Zusammenarbeit. Gleichzeitig wurde ihm die vom Rektor der Universität Tartu, Alar Karis, unterzeichnete Ehrenadresse der Universität Tartu übergeben. Für diese Anerkennungen war Manfred sehr dankbar.

Als der Präsident der Republik Estland Toomas Hendrik Ilves während des Staatsbesuches im Mai des Jahres 2015 die Bundesrepublik Deutschland besuchte und sich in Kiel aufhielt, war auch der Professor Emerit. Dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies seitens des deutschen Staates zum Empfang eingeladen und hatte die Gelegenheit mit unserem Präsidenten die Zusammenarbeit zwischen den estnischen und deutschen Universitäten zu erörtern. Dieses Zusammentreffen und Gespräch hat beide Seiten erfreut.

Im September des Jahres 2018 beging Manfred zurückhaltend seinen 80. Geburtstag⁸. Sein gesundheitlicher Zustand machte ihm immer mehr zu schaffen, da seine körperlichen Kräfte abnahmen. Der Unterzeichnende hatte jedoch eine gute Gelegenheit, im August–September ihn und Monika in ihrem Zuhause in Warder zu besuchen und Manfred zu seinem Jubiläum zu gratulieren. Einen Tag machten wir eine Schiffsreise zu der Insel Helgoland, wir besuchten Eckernförde, Frankfurt am Main, Limburg, Rendsburg, Kiel u. a.

Auch im Juni 2019 besuchte der Unterzeichnende zusammen mit seiner Mutter Salme, Manfred und seine Gattin Monika. Gemeinsam besuchten wir etliche Städte des Bundeslandes Schleswig-Holstein (Eckernförde, Friedrichstadt, Kiel, Norderhof, Rendsburg) und wunderschöne Orte (Schönberger Strand usw.). Ich habe gesehen, dass sich die Gesundheit von Manfred innerhalb eines Jahres wiederum verschlechtert hatte und er auf eine weitere Operation hoffte.

Die großartige Zeit in Deutschland – 4.–11. Juni 2019 – blieb jedoch unser letztes vis-à-vis Treffen – ein freudiges Wiedersehen am Flughafen Hamburg, gemeinsame Gespräche, Mahlzeiten im heimischen Wintergarten, Erinnerungen, Ausflüge, Besuche, Treffen, Zeitvertreib im, von Manfred und Monika großartig gestalteten heimischen Garten, auch Zukunftsgedanken ...

⁷ Der sog. Familienpark wurde am Tag der Jubiläumsfeier des Unterzeichnenden von den Freunden gegründet. Monika und Manfred hatten die Gelegenheit, nach Estland zu kommen und sich einige Wochen in Tallinn, im Waldbauernhof und an anderen Orten aufzuhalten.

⁸ Zu diesem Anlass wurde in der Ausgabe 1-2/2018 der Zeitschrift „Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik“ auf Seiten 101–110 ein themenbezogenes Schriftstück auf Estnisch, Deutsch und Englisch veröffentlicht.

Er begleitete mich und meine Mutter, zusammen mit Monika, zum Hamburger Flughafen, wo wir die Heimreise antraten. Wir waren alle traurig. Der Abschied war dennoch optimistisch – wir werden uns in Bälde wiedersehen: auf einer Konferenz in Estland ? In Deutschland beim Forschungsaufenthalt, im Urlaub!? ... Manfred waren noch eine Woche und vier Monate verblieben ...

Wir haben noch des Öfteren telefoniert, jedoch war Manfred immer äußerst traurig. Trotzdem hat er immer Interesse gezeigt – wie entwickelt sich die Vorbereitung der nächsten Konferenz und die Zusammenstellung der Zeitschrift. Zugleich hat er den Unterzeichnenden sehr herzlich zu seinem 70. Jubiläum beglückwünscht (5. August 2019). Das Grab meines Vaters Arved in Ambla hat er aber nicht mehr besuchen können.

Die Tatsache, dass der international hoch geschätzte Elsevier–Scopus unsere Zeitschrift akzeptiert und anerkannt hat und dass die Zeitschrift und Artikel ab dem Jahr 2019 zu seiner Datenbank gehören (ebenso das folgende Erreichen des ETIS Levels 1.1.⁹) ist auch ein Ergebnis der hervorragenden Arbeit von Manfred gewesen. Sicherlich hat er sich darüber gefreut, als Scopus auch ihm eine entsprechende E-Mail schickte (24.09.2019).

Das Schicksal war jedoch unnachgiebig und am Morgen des 18. Oktober 2019 verschied Professor Emerit. Dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies in seinem schönen Zuhause in Warder, Dorfstraße 29 (Warder befindet sich ca. 30 km südwestlich von Kiel).

Der Abschied vom verehrten Professor Emerit. Dr. rer. pol. Manfred Oskar Eitel Hennies fand am 1. November 2019 um 14.00 Uhr (deutscher Zeit)¹⁰ in der Bundesrepublik Deutschland, im Bundesland Schleswig-Holstein statt.

In der weiträumigen Kapelle von Norddorf wurde die Urne von Manfred, zusammen mit einem Portraitfoto von ihm aufgestellt. Viele schöne Blumen und Bänder mit Abschiedssätzen waren um die Urne gelegt; im Hintergrund ertönte leise Musik. Die Trauerrede war umfassend, inhaltsreich und herzlich. Während einer kurzen Unterbrechung der Rede wurde, auf Wunsch von Manfred, ein Lied seines Liebblingssängers Udo Lindenberg gespielt. Der Titel lautete „Hinter'm Horizont geht's weiter...“ Nach der Trauerzeremonie wurde dann das Lied des Klassikstars Andrea Bocelli „Time to say Goodbye“ gespielt. (das waren die Wünsche von Manfred!).

Um Manfred zu verabschieden, waren seine Nächsten, viele Freunde, Nachbarn und Bekannte gekommen. Um seine Ehrerbietung auszudrücken, war unter anderen auch ein Kollege von Manfred gekommen, der Professor Emerit. Dr. Armin Rohde von der Universität Greifswald, der mit Manfred sehr gut zusammengearbeitet hatte und auch an unseren wirtschaftspolitischen Wissenschaftskonferenzen in Estland 20 Mal teilgenommen hatte.

⁹ ETIS – Estnisches Wissenschaftsinformationssystem: das Level 1.1. der Wissenschaftspublikationen ist das höchste, was zu erreichen möglich ist. Das haben in Estland relativ wenige Publikationen, darunter auch in Sozialwissenschaften und Wirtschaftswissenschaft.

¹⁰ Auch viele Freunde von Manfred in Estland haben um 15.00 Uhr (estnischer Zeit) die Kerzen zu seiner Erinnerung angezündet! Das war der zurückhaltende Wunsch und Vorschlag des Unterzeichnenden.

Im Anschluss der Trauerfeier trafen sich alle Trauergäste in Manfred's Heimatdorf Warder; in dem schönen Restaurant „Zum Assmus“ am Wardersee und später dann im Kreise seiner Nächsten bei ihm zu Hause.

Auch der Unterzeichnende hatte die Ehre, beim Abschied seines langjährigen unvergesslichen Freundes und Kollegen anwesend zu sein¹¹, die Hand seiner Nächsten, seiner Freunde und Kollegen in Trauer zu drücken, sie zu grüßen, sich zu unterhalten und dem lieben Manfred zu gedenken.

Zusammengefasst – die Zeremonie war schön, würdevoll und ins Herz gehend!

Ebenso das Darauf folgende – noch einmal Manfred zu gedenken und das Unausweichliche an zu erkennen – dass das Leben ohne Manfred weitergehen wird, er aber in Gedanken immer bei uns bleibt.

In Trauer verblieben seine Gattin Monika mit der Tochter Jasmin, Tochter Bettina mit Michael und seinen beiden Enkeln, Laura und Alicia, Tochter Sandra mit den Nächsten, viele Freunde, Kollegen, Nachbarn und Bekannte. Ebenso eine Reihe von Freunden, Kollegen und Bekannten in Estland.

Im Oktober–November 2019

In Tallinn, Pirita-Kose

Ruhe in Frieden, lieber Freund und guter Kollege!

Dein Matti Raudjärv und Mutter Salme (*Mutti*),

Mari-Liis und Julius Marcus

In tiefer Trauer gedenken Freunde, Kollegen und Kooperationspartner in Estland und anderswo (Georgien, Bundesrepublik Deutschland, Ungarn, Russland u. a.) an den Professor Emerit. Manfred O. E. Hennies:

- Redakteur der Zeitschrift Üllas Ehrlich (TUT);
- Redakteur der Zeitschrift Sulev Mäeltseemes (TUT);
- Redakteurin und Konsultantin der Zeitschrift Ruth Tammeorg (Gewerkschaft der UT);
- die heutige Sekretärin der Arbeitsteams (Zeitschrift und Konferenz) Kaarin Birk (Bibliothek der TUT);
- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, Autor und Mitautor mehrerer Artikel und seit dem Jahr 1999 schon 20 Mal Teilnehmer auf unseren Konferenzen (Värska, Jäneda), langzeitiger Kooperationspartner, Professor Emerit. Dr. Armin Rohde¹² (Universität Greifswald, Bundesrepublik Deutschland);

¹¹ In der Nacht zum 3. November, nach einer Reise von Warder–Nortorf–Hamburg über Helsinki nach Tallinn, und danach bei Ankunft zu Hause in Pirita-Kose, erwartete den Unterzeichnenden das letzte Schreiben des guten Freundes und Bruders Manfred:

„**Lebe wohl, mein lieber Bruder! – Manfred**“

¹² Professor Armin Rohde stand dem Unterzeichnenden bei Forschungsaufenthalten an der Universität Greifswald immer mit Rat und Tat zur Seite. Er hat auch an das Pärnuer College der Universität Tartu viel wirtschaftsbezogene Literatur geschenkt. Auch Manfred O. E. Hennies hat

- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, Autor und Mitautor mehrerer Artikel und mehr als 10 Mal Teilnehmer auf unseren Konferenzen (Värska, Jäneda), langzeitiger Kooperationspartner, Professor Emerit. Dr. Peter Friedrich (Universität der Bundeswehr München, Bundesrepublik Deutschland; UT);
- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, Autor und Mitautor mehrerer Artikel und Teilnehmer auf unseren Konferenzen (Värska), langzeitiger Kooperationspartner, Professor Emerit. Dr. Mart Sörg (UT);
- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, Autor und Mitautor mehrerer Artikel und Teilnehmer auf unseren Konferenzen (Värska), Professor Emerit. Dr. Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel, Bundesrepublik Deutschland);
- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, Autor und Mitautor vieler Artikel und Teilnehmer auf unseren Konferenzen (Jäneda), Dr. Klaus Schrader (Institut für Weltwirtschaft Kiel, Bundesrepublik Deutschland);
- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, Teilnehmer auf unseren Konferenzen (Jäneda), Professorin Dr. Irina Gogorishvili (Staatliche Universität Tiflis, Georgien);
- Mitglied des Redaktionskollegiums der Zeitschrift, langzeitiger Kooperationspartner, Professor Dr. Stefan Okruch (deutschsprachige Gyula Andrassy Universität Budapest, Ungarn);
- Unterstützer der Konferenzen und der Zeitschrift, Teilnehmer auf den Konferenzen (Jäneda) und Autor mehrerer Artikel, Professor Dr. Wolfgang Eibner (Ernst-Abbe-Hochschule Jena, Bundesrepublik Deutschland);
- Unterstützer der Konferenzen und der Zeitschrift, Teilnehmer auf den Konferenzen (Jäneda) und Autor mehrerer Artikel, Dr. Claus-Friedrich Laaser (Institut für Weltwirtschaft Kiel, Bundesrepublik Deutschland);
- Autoren und Rezensenten der Zeitschrift;
- Übersetzer und Dolmetscher für das Deutsche bei der Konferenz in Jäneda – Toomas Metsis (freischaffend; Tallinn-Merivälja);
- Organisationsteam der im Jahre 2019 bereits zum 27. Mal (davon 20 Mal in Värska und zum siebten Mal in Jäneda) stattfindenden wirtschaftspolitischen Wissenschaftskonferenz;
- Kollegen aus der Wirtschaftsfakultät an der Technischen Universität Tallinn;
- Kollegen aus der Wirtschaftsfakultät an der Universität Tartu;
- der frühere Direktor des Pärnuer Colleges (2009–2018) Henn Vallimäe (Tallinn, Insel Muhu), der gemeinsam mit dem früh verschiedenen Rektor der Universität Tartu (2012–2017) Volli Kalm ein anerkennender Unterstützer unserer Zeitschrift und Konferenzen gewesen ist;
- Kollegen aus dem Pärnuer College der Universität Tartu, die mit unserer Zeitschrift und Konferenz zusammengearbeitet haben;
- Kollektiv des Sanatoriums Värska (Leiter Vello Saar, Chefbuchhalterin Viktoria Laanelind, die gute Seele des Hotels Kaja Linnus u. a.);

dem Pärnuer College der Universität Tartu reichlich Lehliteratur geschenkt. Für das alles ihnen noch einmal vielen herzlichen Dank!

- Freunde und Bekannte:
 - Terje Kaaret (Pärnu; früher Gesellschaft „Teadus / Wissenschaft“);
 - Hillar Kala (Tõrva; früher Büro „Mainor“);
 - Kaie Kerem (Tallinn-Mustamäe; früher Wirtschaftsfakultät der TUT);
 - Tiina Kremann (Tartu-Annelinn; früher Stadtverwaltung Tartu);
 - Ants Laos (Lääne-Virumaa, Gemeinde Haljala, Võsu; früherer Produktionsleiter und mehrfacher Minister, Mitglied des EOK);
 - Enn und Margit Leppik (Tartumaa, Gemeinde Kambja, Siedlung Ülenurme; Banknachbar und Freund von M. R. aus der 1. Oberschule von Rakvere /heutiges Gymnasium von Rakvere/, von der sechsten Klasse bis heute; früher UT);
 - Eino und Virve Loo (Tallinn, Pirita-Kose, Nachbarn von M. R. seit 1966);
 - Liivi Lukas und Tiit Tammar (Rakvere; beide an der Musikschule Rakvere; Tiit – Nachbar von M. R. aus den Tagen in Rakvere /1955–1965 ..., ein Freund bis heute!/);
 - Andres Mandre (Lääne-Virumaa, Gemeinde Tapa, Dorf Karkuse, Bauernhof Raja; Nachbar von M. R. beim Bauernhof);
 - Juta Noorkõiv (Hiiumaa, Kärkla–Putkaste; früher Gymnasium von Kärkla);
 - Jaanus und Natalja Palm (Järvamaa, Gemeinde Järva, Dorf Reinevere, Bauernhof Vana-Undiaugu; Nachbar von M. R. aus dem Nachbardorf in Järvamaa);
 - Siiri Reiljan (Valga; Witwe des früh verschiedenen Kollegen, Freundes und unseres früheren Redakteurs der Zeitschrift Professor Emerit. Janno Reiljan (1951–2018));
 - Helgi-Annika Reisenbuk (Harjumaa, Gemeinde Lääne-Harju, Dorf Keelva, Bauernhof Mardi; früher Wirtschaftsfakultät der TUT);
 - Jaak Tamberg (Tallinn-Mustamäe; Laitse, Gemeinde Saue, Harjumaa; früher Wirtschaftsfakultät der TUT);
 - Tiia Tiido /Teras/ (Tallinn, Pirita-Kose, Nachbar von M. R. seit 1966; früher Eesti Kontsert / Estnisches Konzert);
 - Tiit und Epp Õim (Lääne-Virumaa, Gemeinde Haljala, nahe der Siedlung Haljala, Freund von M. R. aus der Universitätszeit; früher Wirtschaftsinstitut an der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR, Komitee der Planwirtschaft der Estnischen SSR, Liviko AS)
- Teilnehmer der Konferenzen, die während vieler Jahre mit Manfred zusammentrafen (darunter Mitglieder und Sekretäre der früheren Arbeitsteams, darunter Ülle Maidla /Wirtschaftsfakultät der UT/, die lange Zeit mit uns zusammengearbeitet hat), seine inhaltsreichen Vorträge und heftigen wie auch emotionsgeladenen Diskussionen hörten und sonstwie mit ihm kommunizierten.

M. R.: Als Unterzeichnender bin ich sicher, dass die Treffen mit Manfred O. E. Hennies allen in jeder Hinsicht als angenehme und freundliche Eindrücke in Erinnerung geblieben sind.

* * *

P. S.: im November 2019 wären es genau 30 Jahre gewesen vom ersten Treffen und Kennenlernen des Unterzeichnenden mit Manfred. Die Berliner Mauer war gerade gefallen und wir verbrachten ein paar Stunden mit intensiven Gesprächen in Kiel.¹³ Aus diesem Treffen ist eine großartige und langjährige Freundschaft entstanden.

Manfred war ein sehr wohlwollender und unterstützender Freund wie auch ein herzlicher Mensch. Er war ein wahrer Gentleman, klug und großzügig. Manfred war wie unser Familienmitglied, fast wie ein Bruder für mich! Auch er nannte mich Bruder (manches Mal auch „Brüderchen“) und meine Eltern – Mutti und Papa! (Manfreds Eltern und Bruder sind vor Langem verschieden).

Der Unterzeichnende ist vom ganzen Herzen dankbar für diese inhaltsreiche und wohlwollene Freundschaft – es ist etwas, woran es sich zu erinnern lohnt! Der gemeinsame Artikel, der in der vorliegenden Ausgabe unserer Zeitschrift veröffentlicht wurde, ist leider der letzte Wissenschaftsbeitrag von unserem Freund Manfred geblieben! Er hat zwar an den meisten Konferenzen in Värksa teilgenommen, zu den Konferenzen in Jäneda hat er es leider nicht mehr geschafft, obwohl er auf die nächste Konferenz von 2020 hoffte ... !

Wir hofften, zusammen mit Manfred noch in meiner Rauchs sauna zu quästen, danach vor dem Kamin zu sitzen, um zu plaudern und etwas Schmachhaftes zu genießen ... ! Die Sauna, auch die finnische Sauna, war beinahe jedes Mal, wenn er Estland besuchte, einer seiner Lieblingsorte, ebenso Lahemaa (darunter Altja, das Hochmoor Viru, Võsu, Kääsmu, Palmse, Sagadi, Vihula, Karepa usw.), die Westestnischen Inseln, Südost-Estland (darunter Võru, Värksa, das Bauernmuseum Seto, Sandsteinhöhlen von Piusa,

¹³ Aufgrund dieses Gesprächs folgten weitere Besprechungen und im Herbst 1990, als die Delegation des Fachbereichs Wirtschaft an der Fachhochschule Kiel Estland besuchte (14 Menschen, Professoren und Studenten, darunter auch Manfred O. E. Hennies), geführt vom Dekan Dieter W. P. Kaerger, die Tallinner Stadtverwaltung (angeführt vom Leiter der auswärtigen Beziehungen der Kieler Stadtverwaltung und Professor der Fachhochschule Kiel, Jürgen Spickhoff /Jürgen hatte sehr gute Beziehungen mit dem späteren Präsidenten der Republik Estland, Lennart Meri, und mit vielen estnischen Schriftstellern und Kulturschaffenden/) und die Wirtschaftsfakultät der Tallinner Technischen Universität besuchten, wurde ein Zusammenarbeitsvertrag zwischen dem Fachbereich Wirtschaft der Fachhochschule Kiel und der Wirtschaftsfakultät der TUT unterschrieben. Seitens der Fachhochschule Kiel wurde zum Leiter und Koordinator Professor Manfred O. E. Hennies genannt, seitens der Technischen Universität Tallinn der Unterzeichnende. Diese auf dem Vertrag basierende Zusammenarbeit blieb solange bestehen, bis der Unterzeichnende im Herbst des Jahres 1998 die Arbeit an der Wirtschaftsfakultät der Universität Tartu aufgenommen hat. Die inhaltliche Zusammenarbeit zwischen den Menschen setzte sich zwar fort, jedoch im engeren Kreis (in erster Linie gerade mit Manfred, aber auch mit einigen ihm nahestehenden Kollegen und Freunden), aber die estnische Seite wurde im Folgenden leider nur von Matti Raudjärv vertreten, von Zeit zu Zeit gesellten sich auch einige Leute aus der Wirtschaftsfakultät der Technischen Universität Tallinn, von der Wirtschaftsfakultät der Universität Tartu und vom Pärnuer College der Universität Tartu hinzu.

Taevaskoda usw.), Haapsalu, Narva, Pärnu, Tartu, Viljandi, der Waldbauernhof des Unterzeichnenden in Lääne-Virumaa, Rakvere, Tallinn (darunter im Besonderen die Altstadt mit ihrer Architektur, Straßen, Kaffeehäusern und Antiquitätengeschäften), Pirita-Kose, Kloostrimetsa, Metsakalmistu / Waldfriedhof/, der Peipussee /Peipsi/, Wasserfall von Jägala und viele andere schöne Orte in Estland!

Unter anderem war Manfred vor seiner Emeritierung von der Fachhochschule Kiel lange Jahrzehnte auch ein Hobbypilot (die Gültigkeit des Zertifikats verlangte eine festgelegte Zahl an Flugstunden per jedes Jahr!). Von diesen Flugstunden hat er ein paar Stunden in seiner viersitzigen Flugmaschine im Sommer 1991 (Ende Juni) während der Kieler Woche dem Unterzeichnenden und seiner Tochter Mari-Liis gewidmet und ist mit uns bei fast wolkenlosem Himmel über Schleswig-Holstein geflogen. Das war ein schönes und unvergessliches Erlebnis und Ereignis!

Ich bin glücklich über unsere langanhaltende, ereignis- und eindrucksvolle sowie unvergessliche Freundschaft und fruchtbare Zusammenarbeit. Ich bin Manfred (und auch seinen Nächsten) dankbar für die Gastfreundschaft und Hilfsbereitschaft! Ich bin dankbar für alles!

M. R.

PROFESSOR EMERIT. DR. RER. POL.
MANFRED O. E. HENNIES (10.09.1938 – 18.10.2019)
IN MEMORIAM

Manfred O.E. Hennies was born, the son of a baker and confectioner, on 10th September 1938, in Berlin, Germany. His parents owned a patisserie with a coffee shop and lived on the top floor of the same building.

In February 1958, he graduated from high school, Tannenberg Gymnasium (Grammar School) and began studying Economics at the University of Berlin where he stayed until 1964. Even before completing his Diploma, Manfred began working (1963 – 1969) as a research assistant to Professor Dr. Carl Foehl¹ at the Institute for the Theory of Economic Policy, also at the University of Berlin. In the year 1966 he began teaching at the same university.

In 1969 he completed his PhD, writing his dissertation on “The Realization of Economic Policy Objectives”. At this time he also published a handbook², together with his doctoral supervisor.

From 1969 – 1977 Manfred Hennies was the Head of the Economics, Resources and Foreign Trade Department of the German Automobile Industry e.V. (VDA). At this time he also published a significant work.³ Following his work in industry Manfred Hennies moved into the Economics sector and, from 1978 – 1986, he was on the management board of the Association of Statutory Health Insurance for the state of Hesse.

Besides the afore mentioned Manfred Hennies also:

- taught Economic Sciences, specializing in Macroeconomic Cybernetics, at the University of Frankfurt on Main from 1973 – 1986.
- taught “General Fundamentals of Economic Theory and Economic Policy” at the College for Administration in Wiesbaden.

On 15.02.1986 Manfred Hennies was appointed Professor of Economics at the University of Applied Sciences in Kiel where he lectured in General Economics.

¹ Carl Foehl (02.08.1901 – 19.02.1973) was an important representative of German Neo-Keynesian economics and is considered to have been the founder of contemporary research into circulation theory, economic theory and redistribution theory. Furthermore, he established a theory which enables businesses to implement advance payment to consumers. He was recognized by both Joseph Schumpeter and John Maynard Keynes. He has also been referred to as the German J.M. Keynes (05.06.1883-21.04.1946), who was a renowned British Economist whose ideas and theories provided a fundamental understanding of Macroeconomics which radically changed the Economic Policy of governments.

² Foehl, Carl; Hennies, Manfred. Capital Accumulation in the Hand of the Workers, from “Politics in our Time”, Vol. 2. Pfullingen 1966

³ Hennies, Manfred O.E. The Less than Magical Polygon of Economic Policy. Berlin 1971

After moving to Kiel his experience in the public sector brought him the opportunity to work as managing member of the Executive Committee of the University of Applied Science Business Society.

As well as his work at the University of Applied Science he taught:

- from 1986–1997 at the Banking Academy in Frankfurt on Main and the Schleswig-Holstein Business Academy, mainly in the area of General Economics with an emphasis on Banking.
- from 1989–1991, Economic Science for Law students at the Faculty of Law at the Christian-Albrecht-University in Kiel.
- from 1997–2005, General Economics, with a focus on Banking, at the Vocational Academy in Rendsburg
- at the Banking Academy in Lübeck

As well as teaching in Germany, Manfred Hennies also gave guest lectures in other countries:

- in Hungary, in Budapest (1990)
- from 1991 he regularly appeared as a guest lecturer in Estonia, in Tallinn, as well as Tartu and Pärnu.

Originally his lectures covered the topic of “General Questions regarding the transformation of Economic Systems” and later “General Economic Policy, in particular Monetary Policy and Foreign Trade”. During this time Professor Manfred Hennies also a three volume study series.⁴

Between 1993 and 2000 Dr. Hennies gave block seminars on the topic of “General Economic Policy, in particular Monetary Policy and Foreign Trade”:

- as a guest lecturer in Russia at the State Financial academy in Moscow
- at the State University F. Scorina in Gomel, Belarus and
- at the State Business Academy in Rostow on the Don, Russia.

Thereafter, between 2000–2006, Professor Hennies gave two-week seminars in General Economics and Business for undergraduate students, as well as the theory of money and foreign trade for post-graduate students at the Institute of Business Economics in Vaasa, Finland.

Although Professor Hennies retired from the University of Applied Sciences in Kiel in 2004, he carried on working as an examiner until the end of 2010. In the following years he remained active in research and teaching.

⁴ Hennies, Manfred O.E. General Economics for Business Economists, Vol.1: Fundamentals, Economic Systems, Economic Circulations, Agriculture. Berlin 1987, 2003, Vol. 2: Market Forms and Production Planning. Berlin 1987, 1998, Vol. 3: Money, Economic Situation, Foreign Trade, Economic Growth and Distribution. Berlin 1989, 2003;

In 2017 in Hamburg, Germany, together with the signatory, he compiled a comprehensive collection of scientific short articles⁵. Furthermore, 2017 also saw the publication of Professor Hennies' book.⁶

Professor Hennies made an outstanding contribution, both as a participant and organizer, to the annual international conferences on economic policy which took place in Värskas in Estonia, and as a member of the editorial board of the scientific journal (2007 – 2015), as well as being a significant editor (from 2016). He frequently wrote comprehensive and informative introductory remarks for our journal and we are grateful that he propagated the conferences and the journal in Germany, Switzerland and Austria. Manfred Hennies was, in part, responsible for the name of our scientific journal. The close collaboration between the journal and the Berlin Scientific publishing company was a result of his previous contact with this publisher.

We are also grateful for his contribution as guest professor at the Business Faculty of the Technical University of Tallinn (TUT), at the Business Faculty of the University of Tartu (UT), at the Pärnu College of the University of Tartu, in the office of Mainor, as well as appearing as a guest on Estonian Radio and other parts of Estonia. The completion of the sculpture, "Sundial" in front of the Pärnu College of the University of Tartu, in 2004, was a result of Professor Hennies' support.

Manfred, who visited Estonia more than 30 times (often with his wife, Monika and, in 1992, with his daughter Bettina) was extremely knowledgeable in Estonian geography, culture and history. He had many friends and colleagues in Estonia and he and his wife were always very welcome guests at the home of the signatory and his family in Pirita-Kose in Tallinn and at their forest farm in Lääne-Virumaa, as well as in the apartment in Pärnu.

On the occasion of the 50th birthday of the signatory, in August 1999, Monika and Manfred visited Estonia once more and planted a young spruce tree in the recently founded Family Park⁷. The tree has, in the meantime, grown to be 12-13 metres tall. A beautiful tree, in memory of Manfred! In the Spring of 2020, a young oak will be added, in memory and in honour of Manfred!

In the 2010, during our conference in Värskas, the then director of the Pärnu College of the University of Tartu, Henn Vallimäe (2009–2018), presented Professor emeritus Manfred Hennies with the Golden Award of the college for his significant contribution to the collaboration. At the same time he received, from the principal of the University

⁵ Hennies, Manfred O.E.; Raudjärv, Matti. International Discussions on Economic Policy in the context of the series of conferences in Estonia. Norderstedt 2017, 133 P.

⁶ Hennies, Manfred O.E. Economic Policy in Circulatory Events. Norderstedt 2017, 257 P.

⁷ The so-called "Family Park" was founded by friends of the author, on the day of the anniversary celebrations. Monika and Manfred enjoyed the opportunity of visiting Estonia and spending several weeks in Tallinn and the surrounding area.

of Tartu, Alar Karis, the signed Honour of the University; Manfred was very grateful for this recognition.

When the President of the Republic of Estonia toured Germany in 2015 and visited Kiel, Professor Manfred O.E. Hennies was invited, by the State of Germany, to the official reception and had the opportunity to speak to our President and to mention the collaboration between the Estonian and German universities. This meeting and conversation was a great pleasure for both.

In September 2018 Manfred modestly celebrated his 80th birthday⁸. No longer strong, his health was becoming an increasing problem. However, the signatory had the opportunity to visit him and his wife, Monika in Warder and to congratulate him. We enjoyed a boat trip to Heligoland, as well as visiting many towns, including Eckernförde, Frankfurt on Main, Limburg, Rendsburg and Kiel.

In June 2019, the signatory, together with his mother Salme, visited Monika and Manfred once again and we toured many towns in Schleswig-Holstein (Eckernförde, Friedrichstadt, Kiel, Rendsburg and Nortorf), as well as beautiful natural areas such as Schönberger Strand. Unfortunately, it was plain to see how Manfred's health deteriorated within that year as he hoped for further operations.

This wonderful time we enjoyed together in June (4th – 11th) 2019 was to be our last face to face encounter – our reunion at Hamburg airport, enjoying conversation together, mealtimes in the winter garden, memories, trips to the local area, spending quality time together in Monika and Manfred's beautifully kept garden, plans for the future... He and Monika accompanied my mother and me to Hamburg airport and we sadly said our farewells. The parting was, however, optimistic as we were to meet again soon: at a conference in Estonia? A research visit to Germany, on holiday!?... Manfred would only live for one week and four months after this farewell...

We spoke on the telephone regularly, but Manfred always seemed sad. Nevertheless, he still showed great interest in the preparations for the next conference and the compilation of the journal. He congratulated the signatory on the occasion of his 70th birthday (5th August 2019), but was no longer able to visit the grave of my father, Arved in Ambla.

The fact that the internationally respected Elsevier-Scopus accepted and recognized our journal and included our articles in its databank (also reaching ETIS level 1.1⁹) is a result of Manfred's excellent work. He was most surely delighted to receive an E-Mail from Scopus informing him of this. (24.09.2019)

⁸ On this occasion an article written in English, German and Estonian was published in the issue 1-2/2018 of the journal "Estonian Discussions on Economic Policy".

⁹ ETIS – Estonian Scientific Information System: Level 1.1 of this publication is the highest level achievable. Relatively few publications in Estonia have achieved this in the areas of Social Science and Economics.

Fate was however, relentless and on the morning of 18th October 2019 Professor emeritus Dr. Manfred O.E. Hennies passed away at his home in Dorfstrasse 29, Warder. (Warder is approximately 30 Km South-West of Kiel)

We bid farewell to the highly respected Professor emeritus Dr. Manfred Oskar Eitel Hennies on 1st November 2019 at 2.00 pm (German time)¹⁰ in the state of Schleswig-Holstein in Germany. The memorial service was held in the chapel in Nortorf where Manfred's urn was placed, together with a portrait, amongst ribbons, flowers and wreaths with farewell messages accompanied by quietly played music. The eulogy was comprehensive, rich in substance and warmly given. During a short break, at Manfred's request, the congregation listened to a song from Udo Lindenberg – "Hinter dem Horizont geht's weiter..." (Beyond the horizon life goes on...) At the end of the service, once again at Manfred's request, the guests left the chapel to the music of Andrea Bocelli - "Time to say goodbye".

As well as his close family, friends and neighbours were present to bid their farewells to Manfred. The Professor emeritus Dr. Armin Rohde, from the university of Greifswald, who had worked closely with Manfred and attended the Economic Science Conferences in Estonia, twenty times, also came to pay his respects.

Following the memorial service the guests were invited to a wake in Manfred's home village of Warder, at the Restaurant "Zum Assmus" on Lake Warder. Close friends and family then spent the evening together at his home.

The writer of this text also had the honour of being present at the memorial service¹¹ and bidding farewell to an unforgettable friend and colleague and expressing his deep sorrow and respect, as well as offering some consolation to Manfred's closest relatives.

In summary, the memorial service and the hours following, were a worthy, heartwarming and respectful acknowledgement of the life and work of Manfred Hennies, reminding us that life, without him, must go on, but that he will remain in our hearts forever.

Manfred leaves, in great sadness, his wife Monika with her daughter Jasmin, his daughter Bettina with Michael and two grandchildren, his daughter Sandra and relatives, many friends, colleagues, neighbours and acquaintances, as well as many friends and colleagues in Estonia.

October – November 2019
Tallinn, Pirita-Kose

Rest in peace my dear friend and colleague!

Yours,

¹⁰ At 3.00 pm Estonian time many friends of Manfred's lit candles in his memory. That was the modest wish of the author of this text.

¹¹ On returning home to Pirita-Kose, from Warder, via Nortorf, Hamburg, Helsinki and Tallinn, the author found a letter from his dear friend, "brother" and colleague Manfred:

"Farewell my dear friend" – *Manfred*

Matti Raudjärv and Mother Salme (*Mutti*)
Mari-Liis and Julius Marcus

In sad memory of our friend and colleague and collaboration partner, in Estonia and elsewhere (Georgia, Hungary, Russia and Germany), Professor emeritus Dr. Manfred O.E. Hennies:

- Editor of the Journal Üllas Ehrlich (TUT)
- Editor of the Journal Sulev Mäeltsemees (TUT)
- Editor and Consultant of the Journal Ruth Tammeorg (Union UT)
- Secretary of the working team (Journal and Conference) Kaarin Birk (TUT Library)
- member of the magazine's editorial staff, author and co-author of many articles and participant at 20 conferences (Värska, Jäneda), since 1999, long term collaboration partner, Professor emeritus Dr. Armin Rohde¹² (University of Greifswald, Germany)
- member of the magazine's editorial staff, author and co-author of many articles and participant at more than 10 conferences (Värska, Jäneda), long term collaboration partner, Professor emeritus Dr. Peter Friedrich (Bundeswehr (military) University, Munich, Germany)
- member of the magazine's editorial staff, author and co-author of many articles and participant at conferences (Värska), long term collaboration partner, Professor emeritus Dr. Mart Sörg (UT)
- member of the magazine's editorial staff, author and co-author of many articles and participant at our conferences (Värska), Professor emeritus Dr. Enno Langfeldt (University of Applied Sciences, Kiel, Germany)
- member of the magazine's editorial staff, author and co-author of many articles and participant at our conferences (Jäneda), Dr. Klaus Schrader (World Economic Institute, Kiel, Germany)
- member of the magazine's editorial staff, author and co-author of many articles and participant at our conferences (Jäneda), Professor Dr. Irina Gogorishvili (State University of Tiflis, Georgia)
- member of the magazine's editorial staff, long term collaboration partner, Professor Dr. Stefan Okruch (German-speaking Gyula Andrássy University Budapest, Hungary)
- supporter of conferences and the magazine, participant at conferences (Jäneda) and author of many articles, Professor Dr. Wolfgang Eibner (Ernst-Abbe University Jena, Germany)
- supporter of the conferences and the academic journal, participant at many conferences (Jäneda) and the author of many articles, Dr. Claus-Friedrich Laaser (World Economic Institute, Kiel, Germany)

¹² Professor Armin Rohde was a constant support to the signatory during research visits to the University of Greifswald. He donated a great deal of scientific literature to the University of Tartu. Manfred Hennies also gave scientific literature to the University of Tartu. Many thanks for these generous donations!

- authors and reviewers of the journal;
- translator and interpreter of German at the conference in Jäneda – Toomis Metsis (freelance; Tallinn – Merivälja)
- organisational team for the 27th Economic Policy Scientific Conference (held 20 times in Värskas and seven times in Jäneda) 2019;
- colleagues from the Business Faculty of the Technical University of Tallinn;
- colleagues from the Business Faculty of the University of Tartu;
- the former Director of Pärnu College (2009 – 2018) Henn Vallimäe (Tallinn, Island of Muhu), who was, together with the principal of the University of Tartu (2012 – 2017) Volli Kalm (deceased), a great supporter of our journal and conferences;
- colleagues from the Pärnu College of the University of Tartu who worked with us on the journal and conferences
- collective body of the sanatorium Värskas (the manager Vello Saar, chief accountant Viktoria Laanelind, the “good fairy” of the Hotel Kaja Linnus etc.)
- friends and acquaintances:
 - Terje Kaaret (Pärnu; former society “Teadus/Business”);
 - Hillar Kala (Tõrva; formerly office “Mainor”);
 - Kaie Kerem (Tallinn – Mustamäe; formerly Business Faculty of TTÜ);
 - Tiina Kremann (Tartu – Annelinn; formerly city administration Tartu);
 - Ants Laos (Lääne – Virumaa, community of Kaljala, Vosu; formerly head of production and several times Minister, member of EOK)
 - Enn and Margrit Leppik (Tartumaa, community of Kambja, Ülenurme estate; classmate and friend of M.R. from Grade 6 onwards, at High School von Rakvere; formerly UT);
 - Eino and Virve Loo (Tallinn, Pirita-Kose, neighbours of M.R. since 1966)
 - Liivi Lukas and Tiit Tammar (Rakvere; both at the music school Rakvere; Tiit – neighbour of M.R. from Rakvere/1955 – 1965..., still a friend today/);
 - Andres Mandre (Lääne-Virumaa, community of Tapa, village of Karkuse, Raja Farm; neighbour of M.R. at the farm);
 - Juta Noorkoiv (Hiiumaa, Kärkla–Putkaste; formerly Grammar school of Kärkla);
 - Jaanus and Natalja Palm (Järvamaa, community of Järva, village of Reinevere, Vana-Undiaugu Farm; neighbour of M.R. from the neighbouring village of Järvamaa);
 - Siiri Reiljan (Valga; widow of the deceased colleague, friend and our former editor Professor emeritus Janno Reiljan (1951 – 2018)
 - Helgi-Annika Reisenbuk (Harjumaa, community of Lääne-Harju, village of Keelva, Mardi Farm; formerly Business Faculty of TUT);
 - Jaak Tamberg (Harjumaa, community of Saue, Laits; formerly Business Faculty University TUT);
 - Tiia Tiido/Teras/ (Tallinn, Pirita-Kose, neighbour of M.R. since 1966; formerly Eesti Kontsert/Estonia Concert);

- Tiit and Epp Oim (Lääne-Virumaa, community of Haljala, near the Haljala estate, friend of M.R. from university days; formerly Business Faculty at the Business Academy of the Estonian SSR, Committee for Planned Economy of the Estonian SSR, Liviko AS)
- participants of the conference (including members and secretaries of the former working teams, for example the long-serving Ülle Maidla/Business Faculty of UT/who worked with Manfred for many years) who heard, with great interest, Manfred's informative lectures, took part in discussions, sometimes heated, and all those who had dealings with him.

M.R.: as signatory, I am certain I speak for us all when I say that meetings with Manfred O.E. Hennies will remain in memory as very pleasant and friendly.

* * *

P.S. November 2019 is the anniversary of the first meeting of the signatory with Manfred. The Berlin Wall had just come down and we spent several hours in pleasant discussion in Kiel.¹³

The result of that meeting was a great and lasting friendship.

Manfred was a very warm, well-meaning and supportive friend. He was a real gentleman, clever and generous. Manfred was a family member to us, almost a brother to me! He often called me "brother" and my parents "Mutti" and "Papa"! (Manfred's own parents and his brother had passed away many years before)

The signatory is grateful, from the bottom of his heart, for this intense and benevolent friendship – it is something well worth remembering! The recent article written, in collaboration, for the last issue of the journal will remain the last scientific contribution from our friend Manfred! He participated in most of the conferences held in Värskä, but unfortunately was not able to attend the conference in Jämeda, although he had hoped to attend the conference in 2020...!

¹³ As a result of this one conversation many more followed and in Autumn 1990, a delegation (14 professors and students, Manfred Hennies among them), led by the deacon Dieter W. P. Kaerger, the Tallinn city administration (led by Jürgen Spiekhoff, professor at the Kiel University of Applied Sciences and also a member of the city administration, Kiel, who had excellent connections to many Estonian authors, as well as to Lennart Meri, who was later to become president of the Republic of Estonia) and members of the Economics Faculty of the University of Applied Sciences, Kiel, visited Estonia. During this visit a contract of collaboration was signed between the Economics Departments at the universities of Kiel and the TUT. Professor Manfred O. E. Hennies was named representative and coordinator of this project for Kiel and the author of this paper the representative for the Technical University in Tallinn. The collaboration on the basis of this contract was to continue until the signatory took up his work at the Economics Faculty of the University of Tartu, after which it was continued, albeit on a smaller scale (mainly due to the motivation of Manfred and several of his close colleagues). The Estonian side was represented by Matti Raudjärv and from time to time supported by colleagues from the Economics Faculty of the University of Tallinn, from the Faculty for Economics, University of Tartu and from Pärnu College, University of Tartu.

We were looking forward to relaxing in my smoke sauna, sitting in front of the fire and enjoying a bite to eat in conversation together...! The sauna, also the finnish sauna, was one of his favourite places when he came to Estonia. He also enjoyed visiting Lahemaa (also Altja, the highlands of Viru, Vosu, Käsnu, Palmse, Sagadi, Vihula, Karepa etc.), the west Estonian islands, south-east Estonia (including Võru, Värskä, the Farmer's Museum Seto, the sandstone caves at Piusa, Taevaskoda etc.), Haapsalu, Narva, Pärnu, Tartu, Viljandi, the signatory's forest farm in Lääne-Virumaa, Rakvere, Tallinn (especially the old city with its beautiful architecture, alleys, coffee shops and antique shops), Piriita-Kose, Kloostrimetsa, Metsakalmistu/forest cemetery, Lake Peipus,/Pepsi, the waterfalls at Jägala and many other beautiful areas in Estonia!

Before his retirement from the University of Applied Science in Kiel, one of Manfred's hobbies was flying. (In order to retain his license a certain number of flying hours each year had to be recorded!) An unforgettable experience for the signatory and his daughter, Mari-Liis, was a flight, in his four-seater machine, over the clear skies of Schleswig-Holstein during Kiel Week (late June) in the summer of 1991.

I am very happy to have enjoyed this long lasting, eventful and fulfilling friendship and productive collaboration. I am grateful to Manfred (and those close to him) for the hospitality and helpfulness! I am grateful for everything!

M.R.

TARTU ÜLIKOOLI MAJANDUSTEADUSKOND TÄHISTAS 80. AASTAPÄEVA

Möödunud aasta novembri lõpus tähistas Tartu Ülikooli majandusteaduskond 80. aastapäeva. See on väärikas iga, kuid nii nagu kogu meie kordades vanem *alma mater*, tunneb ka teaduskond end noorusliku ja mõtteerksana.

Tartu Ülikooli raamatukogu äsja renoveeritud konverentsisaali kogunes juubeli-konverentsile rohkearvuliselt kolleege, üliõpilasi, vilistlasi ja koostööpartnereid kellega koos meenutati lähikäidud teid ja seati suundi ka tulevikuks. Suurem osa meie tänase sünnipäevalapse ajaloo on ju meie kõigi hetked, mida saaksimegi koos meenutada.

Teaduskonda on küll liidetud ja lahutatud, kuid majandustarkuste jagamine ning uuringutest uute teadmiste ammutamine on toetanud Eesti majandusarengut pea läbi kogu meie *universitase* ajaloo. Võib öelda, et Tartu Ülikooli 387-aastane ajalugu on ka Eesti majandushariduse ja –teaduse ajalugu. Kui 1632. aastal loodud Tartu Ülikoolis loeti majandusteadusi teiste erialade (peamiselt matemaatika) koostisosana, siis 1802. aastal taasavatud ülikoolis kujunesid majandusteadused nii omaette distsipliinideks kui ka institutsioonideks. 1803. aastal loodud kameralistikateaduste, rahanduse ja kaubanduse õppetooli võib lugeda mitmete tänaste õppetoolide eelkäijaks (Majandusharidus ja -teadus..., 2015, lk. 41-43)

Majandusteaduskonna tegevuses võime eristada kolme ajajärku:

- Esimese Eesti Vabariigi periood;
- Nõukogude periood;
- Taasiseseisvunud Eesti periood.

Huvi majandusõpingute vastu on kõigil ajaloetappidel olnud suur. Seda ka **esimese Eesti Vabariigi** ajal juba kaubandusosakonna asutamisest õigusteaduskonna juurde 1920. a. Majandusüliõpilaste arv oli suurim 1926. a. (936), edaspidi see kahanes, olles peamiselt 500-600 piires (*ibid*, lk. 104). Ei ole miskit uut siin taeva all – oluliseks probleemiks oli tudengite töötamine juba vabariigi ajal. 1927. a. töötas ligi 40% tudengitest. Ajalooürikud selgitavad et lõpetamiseni jõudis neist samuti vaid 40% (*ibid*, lk. 106-107). Kuna huvi majandusõppe vastu kasvas, loodi Tartu Ülikooli majandusteaduskond, mis alustas tegevust 1. jaanuaril 1938. a. pärast eraldumist õigusteaduskonnast. Ettevalmistustööd teaduskonna loomiseks algasid juba 1932. aastal, kui alustati uute õppekavade koostamist. Üleminek nendele toimus ladusalt. Teaduskond alustas tegevust 11 professoriga. Dekaanina hakkas teaduskonda juhtima käitismajanduse professor Eduard Poom.

Majandusteaduskond sai Tartus tegutseda 1940. aasta suveni, sest sama aasta sügisel viidi majandusteadlaste ettevalmistus Tartust Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) juurde.

Saksa okupatsiooni ajal toodi majandusteaduskond 1941. aasta sügisel Tallinnast tagasi Tartu Ülikooli juurde. Õppimine ja õpetamine oli neil aastatel keeruliste olude tõttu paraku tagaplaanil. Aastatel 1941 kuni 1943 andis majandusteaduskond 58 lõpetanut. Uuesti suleti majandusteaduskond Tartus 1944. a. sügisel ja see taasavati TPI juures.

Majandusteaduskond andis sel perioodil ülikoolile ka ühe rektori – Edgar Kanti, kes oli Tartu Ülikooli rektoriks aastatel 1941–1944.

Taas jõudis majandusõpetus Tartusse **nõukogude perioodil** 1954. a. sügisel, mil Tallinnast ületooduna alustas Tartu Ülikoolis õpinguid 60 kaubandusökonoomika päevase ja 79 kaugõppe osakonna üliõpilast. Lisaks võeti esimesele kursusele päevasesse osakonda kaubanduse ja rahanduse tarbeks vastu 50 üliõpilast (Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40, 2008, lk.17). Majandusteaduskonna algena ühendas kõiki tegijaid ühtseks meeskonnaks kaubandusökonoomika kateeder. Kateedrit juhatas dotsent Feliks Sauks, kõige vanem ja kogenum kolleegidest. Ajaloolisi traditsioone järgides kuuluti ametlikult õigusteaduskonna koosseisu.

Ja meil paljudel on sellest vahetu kogemus. Algusaeg oli keeruline. Tartu elamufondist oli II maailmasõja tules hävinud hinnanguliselt 50% (Majandusharidus ja -teadus..., 2015, lk. 131). Kaubandusökonoomikat 1954. a. õppima asunud hilisem staažikas kergetööstusjuht Jüri Kraft elas algul vanas Tiigi ühiselamus, mida tudengid kutsusid Tiigi põrguks. Tema mäletamist mööda oli nende toas 7-8 voodit ja toast käis läbi veel kolme toa rahvas (Laos, 2009, lk. 137). Keerulised olid ka õppejõudude elamis-tingimused. Kuid rasketele oludele vaatamata oli majandusõpe populaarne. Oleme suutnud sellest ajast alates jätkusuutlikult tegutseda, esialgu küll ühises teaduskonnas juristidega. Kuid juba siis oli teaduskonnas ühtsustunne, mida on märkinud nii professorid Uno Mereste ja Valner Krinal kui paljud hilisemad kolleegid ja siinkirjutaja võib oma enam kui 40 aastasele kogemusele tuginedes kinnitada, et see on nii kestnud tänaseni. Ühtsustunne loob aluse edasiliikumisele.

Stabiilne edasiliikumine eeldab aga perspektiivitunnetust, vastutusjulgust ja ka sihi-kindlust. Need omadused on iseloomustanud ja mõjutanud ikka ka meie teaduskonda. Küllap tänu nendele omadustele valmistasid 1960-ndate keskel tolleaegsed dotsendid Heino Siigur, Raimund Hagelberg ja Heiki Määr ette iseseisva majandusteaduskonna taassünni. Teist korda jõudsimme „lahutusenä“ õigusteaduskonnast 1968. a. ning nii oli möödunud aastal lisaks 80. sünnipäevale võimalik tähistada teistki ümmargust juubelit teaduskonna taasavamisest – 50! Iseseisva teaduskonnana alustati tegevust 1. septembril 1968. Esimeseks dekaaniks valiti dotsent Valner Krinal.

Kohe algusest võeti suund õppevahendite väljaandmisele. Sellega taotleti kaht eesmärki: varustada üliõpilased eestikeelsete õppematerjalidega ning vähendada õppejõudude loengukoormust. Üksikuid õppevahendeid avaldati ka juba 1960. aastail, (aastas 1–2) ning aastakümne lõpul ilmus ka juba õpikuid kuid hoog saadi sisse 1970. aastail. 1971–1981 publitseeriti teaduskonnas 122 õppevahendit (Krinal, 1999). Osa neist olid küll kordustrükitud, kuid enamus siiski esmaväljaanded.

Aegamisi hakkas suurenema ka teadusartiklite ja konverentsiteeside hulk. Uurimistööde põhiteemaks oli aastaid majandusliku analüüsi ja planeerimise meetodika, mis võimaldas ühendada mitmeid üksikuurimusi. Enamus teaduskonna õppejõududest oligi koondunud selle põhiteema alla. Peale nimetatut olid plaanis majandusliku tegevuse täiustamine kaubanduses, kõrgkooli õppeprotsessi teaduslik organisatsioon jt. teemad.

Tõusma hakkas ka õppejõudude teaduskvalifikatsioon. Kui 1970. aastateni olid teaduskonnas olnud ülekaalus kraadita õppejõud, siis uuel kümnendil olukord muutus. Juba 1971/72. õppeaastal oli teaduskonna 31st õppejõust teaduskraadiga 54,8%. (Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40, 2008, lk.28) Kogu nõukogude perioodi oli kraadiga õppejõudude osatähtsus üle 50%.

Teaduskond läks aktiivselt kaasa 1980. aastate teise poole majanduse liberaalseerimisega. Majandusteaduskond toetas Isemajandava Eesti (IME) ideed, andes 1987. aastal autoritele spetsiaalselt asutatud autasu. Aktiivselt osaleti IME kontseptsiooni väljatöötamisel ja sellega seotud avalikes diskussioonides. Majanduskeskkonna muutumine nõudis ka majandushariduse ja -teaduse reforme. Nii võttis 1989. aasta septembris majandusteaduskonna nõukogu vastu tööplaani aastateks 1990–1995, kus oli seatud eesmärgiks minna 1990. a. sügisest erialati vastuvõtult üle ületeaduskonnalisele vastuvõtule (mis tegelikult realiseerus 1991. a. vastuvõtuga) ja koheselt intensiivistada välissuhtlust (ibid., lk.33). Muudatused õppetöös algasid juba 1987. aastal. 1989. a. avati majanduse arengu vajadusi silmas pidades uus eriala — välismajandus. Süstemaatiline õppetöö ümberkorraldus algas samal aastal.

Nõukogude perioodil toimus teaduskonna õppe- ja teadustegevus seitsme kateedri raames (1990.a. seisuga): rahanduse ja krediidi kateeder (juhataja prof. V. Raudsepp), kaubanduse kateeder (dots. A. Siimon), turunduse kateeder (dots. M. Miljan), majandusküberneetika ja statistika kateeder (dots. A. Isotamm), raamatupidamise ja analüüsi kateeder (dots. V. Järve), majanduse üldteooria kateeder (dots. O. Raju) ja rahvamajandusharude ökonoomika kateeder (prof. H. Müür). Laulva revolutsiooni perioodil alanud õppeprotsessi ümberkorraldused tingisid ka organisatsioonilisi ja struktuurilisi ümberkorraldusi. Juba kevadel 1991. a. otsustati üle minna õppetoolide süsteemile.

Täna võime nentida, et nõukogude perioodi „karastavates“ tingimustes suutsime säilitada teaduslikku lähenemist majandusele. Sellel perioodil lõime baasi tänasele majandusteaduskonnale. Näiteks majandusküberneetika eriala andis selle põlvkonna õppejõude, kes kandsid turumajandusse sisenemise põhiraskust laulva revolutsiooni järel. Kuid suur oli ka kaubanduse ja rahanduse eriala lõpetajatest kolleegide panus.

Taasiseseisvunud Eestile majandusharidusega spetsialistide paremaks ettevalmistamiseks ja vastavate sihtide seadmiseks koostati majandusteaduskonna strateegiline arengukava (maht üle 200 lehekülje), mis kinnitati 1993. a. sügisel TÜ nõukogus. See oli esimene strateegiline arengukava kogu Tartu Ülikoolis. Arengukavas seadis teaduskond mitmed ambitsioonikad eesmärgid, mida asuti usinasti ellu viima ja milliseid põhimõtteid järgitakse tänaseni:

Esiteks, tõsta õppejõudude vastutust õppetöö kvaliteedi eest. Juba 1994. aastast rakendati teaduskonnas üliõpilaste tagasiside süsteemi õppejõudude vastutuse tõstmiseks. Esialgu alustati seda praktikutele suunatud avatud ülikooli õppekavadel kuid hiljem Õppeinfosüsteemi (ÖIS) käivitudes juba kõigil õppekavadel. Tagasisidet on võetud arvesse ka õppejõudude tulemuspalkade kujundamisel.

Teiseks, varustada üliõpilased kvaliteetsete õppematerjalidega. Esmalt langetati otsus, et õppejõud pidi kõigis ainetes õppematerjali kirjalikult või elektroonselt kättesaadavaks tegema. Paljud kolleegid publitseerisid juba aastatel 1991–1994 rea uutel turumajanduslikel alustel õppevahendeid ja -materjale. 1995. a. käivitus TÜ majandusteaduskonna õpikute sarja avaldamine – ilmus seitse esimest õppevahendit. Järgneva 20 aasta jooksul ilmus TÜ majandusteaduskonna õpikute sarjas üle 100 nimetuse õpikuid. 1999. aastal käivitus ka teadusmonograafiate sarja väljaandmine, kus tänaseks on ilmunud 36 nimetust. Nende väljaannetega andis teaduskond väärtusliku panuse ka eestikeelse majandusterminoloogia väljaarendamisse.

Kolmandaks, tõsta õppejõudude vastutust oma teadusliku taseme pideva tõstmise eest. Juba 1990ndate keskepaigast võeti õppejõudude publitseerimisaktiivsust arvesse stimuleerimissüsteemis tulemuspalkade kujundamisel.

Neljandaks, luua töötajaile (sh eriti noori silmas pidades) motivatsioon pühendada end täielikult akadeemilisele tööle. Eelmainitud õppejõudude tasustamis- ja stimuleerimissüsteemis olid integreeritud ühtsesse nn punktiarvestusse õppetegevus, teadustegevus ja administratiivtöö. Sellel süsteemil oli oluline roll ka teaduskonna juhtimise detsentraliseerimisele, sest instituutidele ja õppetoolidele jaotati raha teaduskonna nõukogu poolt kinnitatud põhimõtete alusel vastavalt nn punktiarvestuse tulemustele.

Viiendaks, käivitada täiendava töö ja raha saamiseks rakendus- ja täiendkoolitus. Esimesed avatud ülikooli tasulised õppekavad avasime 1995. aastal. 2000-ndate aastate esimese kümnendil oli tasuliste õppijate arv oluliselt suurem riigieelarvelistel kohtadel õppijate arvust. See võimaldas üle elada vahepealse riikliku rahastamise minimeerimise. Samuti kasutasime ära erinevad välisabi võimalused teaduskonna kohanemiseks turumajanduse tingimustes, sh euroteaduskonna loomise ja toimise kaudu.

Teaduskond osales konstruktiivselt ülikooli struktuuri- ja juhtimisreformis 2000-ndate aastate teise kümnendi keskepaigas. Selle tulemusena õnnestus majandusteaduskond säilitada, ehkki suure sotsiaalteaduste valdkonna raames.

Eeltoodud eesmärkide saavutamise toel suutsime 1990-ndatel uuendada oma õppekavad alul 4 (bakalaureus) +2 (magister) ja hiljem 3+2 (Bologna) süsteemis ning käivitada majandusteaduse doktoriõppe.

Aastate jooksul on majanduserialadel ülikooli lõpetanud enam kui 9000 inimest. On rõõm tõdeda, et teaduskonna vilistlased on aidanud Eesti elu edendada nii majandust juhtides kui ka seda uurides, nii poliitikat tehes kui ka meedias meie elu kajastades. Eks see ole õppijate ja õppejõudude ülikooliaegse hea koostöö peegeldus, mis avaldub teaduskonna lõpetajate hilisema tegevuse laias amplituudis ja nende ühiskondlikus läbilöögivõimes.

Kuid rahvusvahelises rahvusülikoolis on õppetegevuse veduriks teadustegevus. Teadus on alati rahvusvaheline. Ka rahvuslikke majandusaspekte peame positsioneerima rahvusvahelistesse lähenemistesse. Järelikult kujuneb edasiliikumise toetajaks koostöö erinevates võrgustikes. Kui nõukogude perioodil oli koostöö reguleeritult suunatud peamiselt ida suunas, siis taasiseseisvumise järel tehti järsk pööre Läände. Kindlasti peame väikese riigina Balti mere kaldal tegema koostööd kõigis ilmakaartes. 2019. aasta novembri alguses avaldas rahvusvaheline ülikoolide paremusjärjestuse koostaja Times

Higher Education (THE) järjekordse erialade edetabeli, kus Tartu Ülikooli ärinduse ja majanduse erialad on tõusnud 201.–250. kohale – kõrgeimale, mida Eesti ülikoolide majandusteaduskonnad on saavutanud.

Loodame, et viljakas koostöö saab meid saatma ka järgmistel aastakümnetel.

Suurim tänu

- kõigile kolleegidele, kelle koostöös on kujunenud tänase teaduskonna tegu ja nägu;
- vilistlastele, kes on Tartu vaimu kandnud laiali mööda Eestimaad ja kaugemale;
- üliõpilastele, sest nemad viivad teaduskonna tänased tegemised ja teadmised Eesti järgnevate aastate arengusse.

Edu ja koostööd meile kõigile!

Viidatud kirjandus

Krinal, V. (1999) Tartu Ülikooli majandusteaduskonna minevikust ja tänapäevast. Tartu: TÜ Kirjastus

Laos, M. (2009) Härra seltsimees minister: kilde Jüri Krafti eluteelt. Tallinn: Jüri Kraft & Pojad.

Majandusharidus ja -teadus Tartu Ülikoolis. (2015) Toim. J. Sepp. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.

Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40. (2008) Toim. J. Sepp, T. Haldma. Tartu: TÜ Kirjastus

Tartus, november 2018–2019

Toomas Haldma,
TÜ majandusarvestuse professor

DIE FAKULTÄT FÜR WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFTEN DER UNIVERSITÄT TARTU FEIERTE IHR 80-JÄHRIGES JUBILÄUM

Im November 2018 feierte die Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der Universität Tartu ihr 80-jähriges Jubiläum.

Die 387-jährige Geschichte der Universität Tartu (UT) ist auch die Geschichte der estnischen Wirtschaftslehre und -wissenschaft. An der Universität Tartu, die 1632 gegründet wurde, fand wirtschaftswissenschaftliche Lehre und Forschung zunächst im Rahmen anderer Fachrichtungen (hauptsächlich Mathematik) statt. Der Lehrstuhl für Kameralistik, Finanzen und Handel, der 1803 gegründet wurde, kann als Vorläufer vieler der heutigen wirtschaftswissenschaftlichen Lehrstühle angesehen werden.

Für die Aktivitäten der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften lassen sich drei Perioden unterscheiden:

- die Periode der ersten Republik Estland
- die Sowjetzeit
- die Zeit des neu unabhängigen Estland.

Das Interesse an Wirtschaftsstudien war in allen Phasen der Fakultätsgeschichte groß. Dies war auch während der ersten Republik Estland seit der Gründung der Handelsabteilung an der Juristischen Fakultät im Jahr 1920 der Fall. Als das Interesse an Wirtschaftsstudien zunahm, wurde die Fakultät für Wirtschaftswissenschaften gegründet. Sie hat ihre Tätigkeit am 1. Januar 1938 nach dem Verlassen der rechtswissenschaftlichen Fakultät, aufgenommen. Eduard Poom, Professor für Betriebswirtschaft, war der erste Dekan.

Während des Zweiten Weltkriegs wurde die Ausbildung der Ökonomen erstmals in 1940 von Tartu nach Tallinn übergeführt. Im Jahre 1941 wurde sie nach Tartu zurückverlegt und schließlich 1944 wieder in Tallinn lokalisiert.

In dieser Zeit stellte die Fakultät der Universität Tartu auch einen Rektor, Edgar Kant, der von 1941 bis 1944 Rektor der Universität war.

In der Sowjetzeit kehrten die Wirtschaftsstudien nach Tartu zurück, sie wurden jedoch in der juristischen Fakultät angesiedelt. Zum zweiten Mal nahm die Fakultät für Wirtschaftswissenschaften im September 1968 ihre Tätigkeit an der Universität Tartu auf. Der assoziierte Professor Valner Krinal wurde zum Dekan gewählt.

Der Schwerpunkt der Fakultätsaktivitäten lag von Beginn an auf der Herausgabe von Lehrbüchern sowie der Publikation von Forschungsbeiträgen. Auch die wissenschaftliche Qualifikation des Lehrpersonals wurde angehoben. Bereits in den 1970er Jahren lag der Anteil der promovierten oder habilitierten Dozenten und Professoren an den Lehrenden über 50%.

Die Fakultät begleitete wirkungsvoll die Liberalisierung von Wirtschaft und Gesellschaft in der zweiten Hälfte der 1980er Jahre bei und sie unterstützte die Idee des selbstverwalteten Estland (IME), indem sie den Autoren, die das IME-Konzept

entworfen haben, 1987 einen Sonderpreis verlieh. Die Kollegen beteiligten sich aktiv an der Entwicklung des IME-Konzepts und der damit verbundenen öffentlichen Debatten. Im Jahre 1989 wurde ein neues Hauptfach - Aussenwirtschaft - eröffnet, um den Bedürfnissen der wirtschaftlichen Entwicklung Estlands gerecht zu werden. Im selben Jahr begann die systematische Neuordnung der Studienpläne.

Zur besseren Vorbereitung der Wirtschaftswissenschaftler in Estland auf die Wiedererlangung der Unabhängigkeit im Jahr 1991 und zur Festlegung der entsprechenden Ziele wurde der strategische Entwicklungsplan der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften (mit mehr als 200 Seiten umfassend) erstellt. Dieser Plan, der vom akademischen Rat der Universität Tartu im Herbst 1993 bestätigt wurde, war der erste strategische Entwicklungsplan für die gesamte Universität Tartu. In ihrem Entwicklungsplan hat sich die Fakultät eine Reihe ehrgeiziger Ziele gesetzt, die sorgfältig verfolgt wurden und die grundsätzlich bis heute eingehalten werden.

Aufgrund der Erfüllung der Hauptziele des Strategieplans konnte die Fakultät ihre Lehrpläne Anfang der neunziger Jahre auf ein vierjähriges Bachelorstudium und ein zweijähriges Masterstudium ausrichten. Später wurden die Studien auf das 3 + 2-System gemäss der Bologna Richtlinien umgestellt und ein wirtschaftswissenschaftliches Doktorprogramm eingeführt.

Im Laufe der Jahre haben mehr als 9.000 Studierende ein wirtschaftswissenschaftliches Studium in Tartu absolviert. Es erfüllt die Fakultät mit Freude, dass die Alumni der Fakultät dazu beigetragen haben, das Leben Estlands fortschrittlich zu gestalten, indem sie Wirtschaft und Organisationen geführt und analysiert, Politik gemacht und in den Medien reflektiert haben.

Aber an einer internationalen forschungsorientierten Universität zu denen die Universität Tartu zählt, ist Forschung die treibende Kraft für die Lehre. Forschungsorientierte Wissenschaft ist immer international geprägt. Anfang November 2019 veröffentlichte die internationale Times Higher Education (THE) eine Universitätsrangliste, bei der in der Fachrichtung Wirtschaftswissenschaften die Universität Tartu mit den Plätzen 201 bis 250 erfolgreich war – sie reflektieren die höchsten Einstufungen, die wirtschaftswissenschaftliche Fakultäten der estnischen Universitäten je erreicht haben.

Wir hoffen, dass unsere fruchtbare Zusammenarbeit zwischen Kollegen, Studenten, Alumni, Partnern und der Unternehmerschaft Gemeinde in den kommenden Jahrzehnten fortgesetzt wird.

Toomas Haldma
Professor für Rechnungswesen und Controlling,
Fakultät für Wirtschaftswissenschaften

THE SCHOOL OF ECONOMICS AND BUSINESS ADMINISTRATION OF THE UNIVERSITY OF TARTU CELEBRATED ITS 80TH ANNIVERSARY

On November 30, 2018, the School of Economics and Business Administration (SEBA) at the University of Tartu celebrated its 80th anniversary.

The 387-year history of the University of Tartu (UT) is also the history of Estonian economic education and science. At the University of Tartu, founded in 1632, economics first considered as a component of other specialties (mainly mathematics). At the University, which was reopened in 1802 by Russian Empire, economics became both, a separate discipline and an institution. The Chair of Cameralistics, Finance and Commerce, founded in 1803, can be considered the forerunner of many of today's chairs and departments of the SEBA.

In the activities of the SEBA we can distinguish three periods:

- First period of the Republic of Estonia
- Soviet period
- The period of the newly independent Estonia.

Interest in economic studies has been great at all stages of history. This was also the case during the **first Republic of Estonia** from the establishment of the Department of Commerce at the Faculty of Law in 1920. The number of students in economics was the highest in 1926 (936), it subsequently decreased, being mainly within the range of 500-600. As interest in economic studies grew, the Faculty of Economics of the UT was established and started its activities on January 1, 1938. after leaving the Faculty of Law. Eduard Poom, professor of business administration, served as the first dean.

In the autumn of 1940, the training of economists was transferred from Tartu to the Tallinn Polytechnic Institute (TPI). During the German occupation, the Faculty of Economics was brought back from Tallinn in 1941 to UT. The Faculty of Economics in Tartu was closed again in 1944 and it was reopened at TPI.

In this period the Faculty also gave the Tartu University one rector, Edgar Kant, who was the rector of the university from 1941 till 1944.

In the Soviet period economics studies returned to Tartu in the autumn of 1954, when 60 daily students of the Department of Commerce and 79 part time students started their studies again at UT. Following the historical traditions, the studies in economics started within the Faculty of Law.

For the second time, a "divorce" from the Faculty of Law took place in 1968, when the Faculty of Economics started to operate on September 1, 1968. Associate Professor Valner Krinal was elected to the position of the Dean.

From the very beginning, the faculty focus was on publishing textbooks and also the number of scientific papers began to increase. The scientific qualification of the teaching

staff also started to increase. As early as the 1970s, the share of lecturers with scientific degrees was over 50%.

The faculty actively contributed to the economic liberalization of the second half of the 1980s. The Faculty of Economics supported the idea of Self-Managing Estonia (IME) by awarding the authors a special award in 1987. The colleagues actively participated in the development of the IME concept and related public debates. In 1989 a new major – International business – was opened to meet the needs of economic development of Estonia. The systematic reorganization of study curricula began in the same year.

For the better preparation of economists in **Estonia, regaining the independence** in 1991, and for setting the respective goals, the Strategic Development Plan of the SEBA (with more 200 pages) was prepared. This Plan, which was passed by the UT Council in Fall 1993, was the first strategic development plan for the entire UT. In the development plan, the faculty set a number of ambitious goals, which were carefully pursued and the principles are followed up to this day.

Firstly, to increase the responsibility of the teaching staff for the quality of teaching.

Second, to equip students with quality study materials. In 1995 the publication of a series of textbooks for the SEBA began. Over the next 20 years, over 100 titles of textbooks were published in this series. In 1999, also the publication of a series of scientific monographs began, with 36 titles to date.

Third, increase the responsibility of the teaching staff for continuously improving their scientific excellence. As early as the mid-1990s, the publishing activity of lecturers was taken into account in the incentive system of the SEBA.

Fourth, to create motivation for staff to devote themselves fully to academic work. Teaching, research and administrative activities were integrated into an integral remuneration and incentive system for the teaching staff.

Fifth, to launch retraining for practice people to get additional work and money. SEBA opened the first fee-based university curricula in 1995. In the first decade of the 2000s, the number of fee-based students was significantly bigger than the number of students in state-funded places. This made it possible to survive the minimization of public funding in the meantime.

The faculty played a constructive role in the university's structural and management reform in the mid-2010s. As a result, the FEBA as a faculty was retained, although within the broad field of social sciences.

With the support of the abovementioned activities, we were able to renew our curricula in the early 1990s in 4 years (bachelor)+2 years (master) and later in the 3 + 2 (Bologna) system, and to launch doctoral studies in economics.

Over the years, more than 9,000 people have graduated in economics. It is a pleasure to admit that the alumni of the faculty have helped to advance the life of Estonia by conducting and investigating economy and organizations, making politics and reflecting it in the media.

But at the International National University, research is the driving force for teaching. Science is always international. In early November 2019, the international Times Higher Education (THE) published another special ranking, where the University of Tartu specializations (majors) in business and economics have succeeded 201-250. places – the highest achieved by the economics faculties of Estonian universities.

We hope that our fruitful cooperation will continue over the coming decades.

We are very grateful to

- all colleagues, who have collaborated to form the faculty and face of today's faculty;
- alumni who have spread the spirit of Tartu around Estonia and beyond;
- students, as they bring the faculty's current activities and knowledge to the development of Estonia in the coming years.

In Tartu, November 2019

Toomas Haldma
Professor of accounting, SEBA

SÜNNIPÄEVAKONVERENTS „TARTU ÜLIKOOI MAJANDUSTEADUSKOND – 80“

Allakirjutanul oli meeldiv võimalus Tartu Ülikooli (TÜ) majandusteaduskonna juubeli tähistamisest 30. novembril 2018 Tartus vahetult osa saada.

Päeva alustati vilistlastele kavandatud külastusega ülikooli peahoones asuvas TÜ kunstimuseumis professor Maaja Vadi juhatusel.

Sünnipäeva aktus ja konverents toimus TÜ raamatukogu konverentsisaalis:

- esmalt tervitas kohalolijaid teaduskonna juhataja professor Maaja Vadi;
- sellele järgnes põhjalik ja kohati asjalikult humoorikas ettekanne teaduskonna ajaloost professor Toomas Haldma¹ (arenguetapid ja nendele vastavalt ettekandja poolt huvitavalt originaalne üliõpilasteklite vahetus).

Seejärel avati näitlikult teaduskonna teerajaja ja esimese dekaani professor Eduard Poomi tahvel (mis hiljem oma koha teiste väärivate kõrval teaduskonnas Tartus, Toomel – J. Liivi 4 – leidis).

Järgnes konverentsi nn rahvusvaheline osa TÜ majandusteaduskonna Saksamaa LV ja Ungari pikaajaliste koostööpartnerite aktiivsel osavõtul – Vaade majandusteaduse tulevikku.²

- *Sissejuhatavalt tervitas kõiki osalejaid Eesti Vabariigis Tallinnas asuva Saksamaa LV Suursaatkonna kultuuri- ja pressiaatsee hr Clemens Hellemeier.*
- *Esimese välisettekande teemal „Ettevõtluse tulevik“ tegi Leipzigi Ülikooli professor Helge Löbner.*
- *Teiseks ettekandeks „Ökonomeetria roll suurandmete ajastul“ sai sõna Konstanzi Ülikooli professor Winfried Pohlmeier.*
- *Kolmanda ettekandega esines Budapesti Andrässi Gyula Saksakeelse Ülikooli professor dr Siegfried F. Franke teemal „Majanduslik teadmus – teadus või tehniline rakendus“.*

Järgnes vaheaeg sünnipäevatoridi ja kohviga!

Pärast vaheaega kuulati TÜ turunduse dotsendi Andres Kuusiku huvitavat ettekannet teemal:

- „Uus aeg nõuab uut moodi lähenemist innovatsioonile“ – Ettekanne keskendus sellele, et *mida aeg edasi, seda mahukamaks ja ressursinõudvamaks muutub tootearendus ja innovatsioon. Seetõttu pole mõttekas seda teha ettevõtte sees üksi, vaid otsida võimalusi, et kaasata teisi osapooli väljast-*

¹ Vt ka eelnevat Toomas Haldma artiklit „Tartu Ülikooli majandusteaduskond tähistas 80. aastapäeva“.

² Seda osa toetas Saksa-Eesti akadeemilise nädala Academia raames rahaliselt Saksamaa LV Nordrhein-Westfaleni Liidumaa Tööandjate Liit.

poolt. Räägiti ka sellest, kuidas ülikool saaks ettevõtjaid nende ettevõtmiste arendamisel abistada.

Juubelikonverentsi lõpuks toimus ca tunnine põnev teaduskonna väljapaistvate vilistlaste poolne aruteluring teaduskonna tulevikust ja majandusteadmiste kasulikkusest, mida juhtis professor Kadri Ukrainski.

Arutelul osalesid: *Dmitri Jegorov (Rahandusministeeriumi asekanstler), Kaspar Oja (Eesti Panga ökonomist), Ann Runnel (Reverse Resources asutaja-juht), Mari-Liis Eensalu (Kantar Emori juhtekspert) ja Kaili Laansalu (Finnair Business Services'i personaliarendusjuht).*

Konverentsitöös osales teiste kõrval aktiivselt ka TÜ majandusteaduskonna vilistlane ja vilistlaskogu-ühingu „Hermes“ juhatuse liige, endine edukas pikaajaline tootmisjuht ja kergetööstusminister ning veel täna suurepärane ja mitmekülgne ettevõtja, hr Jüri Kraft.

Kuigi allakirjutanu pidi pärast konverentsi esimest poolt paraku oma ülesannete tõttu Tallinnasse tagasi sõitma, on ta rahulolevalt seisukohal, et kogu konverents läks kokkuvõtlikult kindlasti hästi korda.

Palju õnne – edukas TÜ majandusteaduskond ja head kolleegid, peagi tuleb ka 100 ja seda jälle meie iseseisvas ning loodetavasti hästi arenevas Eesti Vabariigis!

Tallinnas, 14. novembril 2019

Lugupidamisega ja parimat soovides,

Matti Raudjärv
sünnipäeva kutsutud külaline
(pikaajaline kolleeg Tallinnast-Pärnust)

JÄNEDA 2019: RAHVUSVAHELINE XXVII MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTS

Konverents toimus 27. korda ajavahemikul 3.-5. juuli 2019¹ järjekordselt Jänedas, Lääne-Virumaal. Konverentsi üldteemaks oli: „**Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2019: Eesti Vabariik – 15 aastat Euroopa Liidu ja NATO liige / 100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli / 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710)**“. Nimetatud allteemad leidsid kajastust ka meie ajakirjas – nii esimeses väljaandes (nr-d: 1-2/ 2019) kui ka teises (nr-d: 3-4/ 2019).

Seekord oli konverentsi põhirõhk pandud esimesel päeval toimunud ümarlauale teemal „Haldusreform – positiivsed ja negatiivsed tulemused. Probleemid ja lahendamata küsimused. Tulevik – kuidas edasi?“. Osales kaheksa Eesti kohaliku omavalitsuse juhti – vallavanemat ja abivallavanemat viiest maakonnast:

- Harjumaalt (**Uno Silberg** – Kose vald);
- Järvamaalt (**Tiina Oraste** – Järva vald);
- Lääne-Virumaalt (**Riho Tell** – Tapa vald);
- Pärnumaalt (**Mikk Pikkmeets** – Lääneranna vald, **Jane Mets** – Põhja-Pärnumaa vald, **Jaanus Männik** – Saarde vald, **Lauri Luur** – Tori vald);
- Viljandimaalt (**Tõnu Aavasalu** – Põhja-Sakala vald).

Ümarlaud oli igati sisukas – informeeriti oma kohalikest kogemustest, vastuseid püüti saada põhiliselt järgmistes toimunud haldusreformi valdkondades:

- Reformi positiivsed, oodatud tulemused;
- Reformi negatiivsed (mittesoovitud) tulemused;
- Probleemid, mis tekkisid reformi käigus ja on nüüd hiljem, praktikas tekkinud;
- Lahendamata küsimused, mida ei suudetud reformiga lahendada; Tulevik – kuidas edasi? Kas riigireform toetab haldusreformi?

Nendel teemadel väitlused-diskussioonid olid äärmiselt huvitavad. Kogu ümarlauda juhatas Tallinna Tehnikaülikooli emeritprofessor Sulev Mäeltsemees, tema kõrval aitas

¹ Möödus ka 35 aastat esimesest, nn laevakonverentsist (1984) ja 25 aastat teisest konverentsist (1994). Kui teha veidi statistikat, siis osales esimesel I/I 67 inimest ja teisel II/I 32 inimest (neist 10 osalesid ka esimesel konverentsil). Seega esimesel ja teisel konverentsil osales 67/I/+ (32/II – 10/I-II/) = 89/I-II/ inimest. Tegelikult näitab, et (39/I/+13/II/ = 52/I-II/) inimese kohta puudub informatsioon (kus asuvad, mida teevad, kontaktid jms); 14/I/+3/II/ = 17/I-II/ ja 6/I/+2/II/ = 8/I-II/, kokku 25/I-II/ inimest – kas on teised huvid, valdkonnad, pensionil jms; 6/Is/+4/IIs/ = 10/Is-IIs/ inimest on paraku surnud. Seega kokku 52/I/+25/II/+10/Is-IIs/ = 87/I-II/ inimest. Kindalasti on nende seas inimesi, kelle kohta puudub korraldajatel igasugune informatsioon; ka nendest, kes on pensionile siirdunud või surnud! Kindlasti on esimestel konverentsidel osalenud tänaseks pea kõik pensioniikka jõudnud! Kaks inimest (Sulev Mäeltsemees ja Matti Raudjärv) on alates esimesest konverentsist senini vastu pidanud ja osalenud! Loomulikult on pidevalt ka uusi osalejaid lisandunud, seda eriti teistest riikidest. (Varasematest osalejatest saab ülevaate ajakirja numbris 2-2017 ilmunud Matti Raudjärve kroonika-artiklis lehekülgedel 75-89).

arutelule kaasa ümarlaua algataja, Tartu Ülikooli (Pärnu Kolledž) külalisõppejõud ning Georgia Tehnikaülikooli ja Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessor Matti Raudjärv.² Ettekanded ja diskussioonid toimusid järgnevalt:

Armin Rohde (Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV), (saksa keeles, tõlkega eesti keelde) – Results and possible Consequences of the Eurosystems Current Monetary Policy

Sulev Mäeltsemees (TTÜ), (eesti keeles, tõlkega saksa keelde) – Mis ja miks võinuks olla teistiti 2016. aastal käivitatud haldusreformis?

Matti Raudjärv (TÜ), (eesti keeles, tõlkega saksa keelde) – Eesti palgapoliitika mõned aspektid

Viktor Trasberg (TÜ), (inglise keeles) – Mis mõjutab alkohoolse joogi valikut Eestis?

Maret Güldenkoh (Sisekaitseakadeemia, TTÜ, Eesti Mereakadeemia) ja **Uno Silberg** (Eesti Maailikool), (eesti keeles, tõlkega saksa keelde) – Pereettevõtlus Ida-Euroopa riikides

² Matti Raudjärv oli ümarlaua õnnestumisest ja informatsioonist ka seetõttu huvitatud, et ta juhendab Tbilisi RÜs regionaalpoliitika alaseid doktoritöid ning on Georgia Tehnikaülikoolis doktoriõppekava välismaine juht. Georgias ollakse väga huvitatud sellest, mil määral on võimalik Eesti kogemusi majanduspoliitika vallas oma majanduses arvesse võtta.

Ettekannetega esinenud osalejate arv jäi varasematest aastatest väiksemaks, seda põhjustasid mitmed olulised konverentsivälised tegurid.³ Samas olid toimunud ettekanded ja diskussioonid⁴ huvitavad ja sisutihedad – nagu alati on olnud.

³ Ja neid ei olnud vähe:

- Kuna 4.-7. juuli toimus Tallinnas XXVII laulu- ja XX tantsupidu (algselt oli kavandatud 5.-7.07.2019; sellest ka meie kuupäevade valik konverentsi korraldamiseks – lootsime, et pärast meie konverentsi on hea ka suurel kultuurisündmusel osaleda; ilmselt oli meie-poolne konverentsi korraldamise ajavalik seekord ebaõnnestunud – juhtub!), mis tähendas seda, et mitmed esialgselt konverentsil osalemist kavandanud inimesed pidid ikkagi suurel kultuuripeol osalema, st laulma-tantsima; möödus ju 150 aastat Eesti esimesest laulupeost (18.-20. juunil 1869 Tartus) ja 85 aastat esimesest tantsupeost (15.-17. juulil 1934 Tallinnas Kadrioru staadionil);
- Kuna nii mõnegi välisriigi ülikoolis-instituudis toimusid juhtkonna vahetused ja struktuurimuudatused, lisaks rahaliste vahendite nappus (näiteks Kieli Ülikooli juures asuv Kieli Maailmamajanduse Instituut jt), siis jäid mitmed meie varasemate aastate külalised koos abikaasadega sellel aastal paraku tulemata;
- Oli ka isiklikke-perekondlikke põhjusi mittetulemiseks (näiteks Ungaris, pereliikme surm);
- Pikaajalised välisstažeerimised Georgia ülikoolide kolleegidel;
- Mitmel Eesti ülikoolide inimesel – varem kavandatud ja neist mittesõltuvad olulised välislähetused;
- Pensionile minek, teised huvid ja (või) pikaajalised haigestumised (Saksa ülikoolide kolleegid);
- Mõnel varasemal aktiivsel osalejal oli takistuseks juuli algul toimunud õppetöö-eksamid (Georgia ja Venemaa ülikoolide kolleegid);
- Mõnel kolleegil oli viimane tööaasta ülikoolis ning emeriteerumine ja teadustöö lõpetamine;
- Pärast pikaajalist tööd ülikoolides (lisaks hulk aastaid ka pensionieas), töö lõpetamine ja lahkumine ülikoolist (Saksa-Eesti ülikoolide kolleegid);
- Paljudel Eesti kõrgkoolide õppejõududel-teaduritel on üheks piiravaks teguriks krooniline ülikoolide alarahastamine, mistõttu inimeste lähetamine teaduskonverentsidele on sageli rahaliselt keeruline (eriti Eestisse, sest välismaale sõita on märksa huvitavam ja eeskätt siis kui ei pea oma taskust kulutusi katma);
- Juuli alguses olid paljud Eesti ülikoolide kolleegid juba puhkusel ning töölähetust siis võtta ei saanud;
- Eestis on mõnikord tegemist ka motivatsiooni puudumisega, et teadustööga tegeleda (sh konverentsidel osaleda) ja doktoritööd kirjutada (näiteks, Tartu Ülikooli regionaalsetes kolledžites, aga ka mujal).

Kõik inimesed (enamik neist on meie konverentsil mitmeid kordi osalenud ja ajakirjale korduvalt artikleid kirjutanud) informeerisid varakult konverentsi korraldajaid mittetulemisest ja põhjustest (enam kui 20 kolleegi viie riigi üheteistkümnest ülikoolist ja institutsioonist jäid tulemata):

- Budapesti Andrassy Ülikool /professor Jörg Dötsch/, Ungari;
- Georgia Parlament, Georgia Tehnikaülikool /professor Marina Metreveli/, Georgia;
- Georgia Tehnikaülikool /professorid Alexander Sichinava, Dali Sekhniashvili, doktorant Nina Kekelidze /, Georgia;
- Jena Rakendusülikool /professor Wolfgang Eibner/, Saksamaa LV;
- Kieli Rakendusülikool /emeritprofessor Manfred O. E. Hennies/, Saksamaa LV;

-
- Kieli Ülikooli juures asuv Kieli Maailmajanduse Instituut /dr Claus-Friedrich Laaser, dr Klaus Schrader/, Saksamaa LV;
 - Kubani Riiklik Ülikool /akadeemik, professor Tatjana Avdejeva, professor Larisa Drobyshevskaya/, Venemaa;
 - Tallinna Tehnikaülikool /professor Üllas Ehrlich, Maret Güldenkoh/, Eesti;
 - Tartu Ülikool /dr Diana Eerma, professor Peter Friedrich, dr Jelena Rootamm-Valter, osalenud alates 2016 Jänedal/, Eesti;
 - Tbilisi Riiklik Ülikool /professor Irina Gogorishvili, doktorant Erekle Zarandia/, Georgia;
 - Voroneži Riiklik Ülikool /professor Igor Risin/, Venemaa;
 - ja mitmed teised,

lubades siiski edaspidi osaleda ning käesoleva aasta ajakirja sügisnumbritesse (nr. 3-4/ 2019) või edaspidi artikli kirjutada. Ei teki ju igal aastal inimestel ootamatuid ja olulisi takistusi. Ilmselt oli sellel, 2019. aastal, küllalt palju meie konverentsi mittetoetavaid kokkusaatumisi. Aga konverents toimus siiski aktiivses ja tõises meeleolus ning ajakiri ilmus õigeaegselt juunis, kahenumbrilisena. Kirjutisi-artikleid jätkus ka käesolevasse-sügisesse, kolmandasse numbrisse. Järgmise, XXVIII konverentsi kavandame Jaanipäeva järgselt, ajavahemikul 25.-27. juuni 2020 korraldada, samuti ilmub ajakiri. Kes ei jõudnud oma artiklit käesolevasse numbrisse õigeaegselt esitada (sh ka eelretsenseerimist läbida, mis on oluline!), siis need kirjutised saame järgmisel, 2020. aastal avaldada.

⁴ Saksamaad esindas seekord ettekandega Armin Rohde Greifswaldi Ülikoolist (osalenud meie konverentsidel juba alates aastast 1999). Eesti poolelt olid ettekannete-artiklitega esindatud eespool nimetatud ja juba esimesel, nn laevakonverentsil osalenud Sulev Mäeltsemees ja Matti Raudjärv, aga samuti nn pika osalemissataažiga kolleegid: Uno Silberg tänase Eesti Maatilikooli majandus- ja sotsiaalinstituudist (osales esimest korda meie konverentsil aastal 1997 Värskas; artikkel koos Maret Güldenkoh' iga /varasem perenimi: Kirsipuu – esmaosalus 2009 Värskas/) ja Viktor Trasberg Tartu Ülikooli majandusteaduskonnast (esmaosalus oli 2000. aastal samuti Värskas).

Head kaastööd ajakirjale ning tere tulemast XXVIII konverentsile 25.-27. juunil 2020. aastal Jänedal.

Tallinnas, Piritä-Kosel, juuli-september 2019

Lugupidamisega, Matti Raudjärv

PS: On heameel, et 2. juunil 2019 saabus allakirjutanule e-mail kõrge tasemega rahvusvaheliselt andmebaasilt Scopus, kus teatati, et pärast meie ajakirjaga pikaajalist tutvumist, pidas nende Nõukogu vajalikuks ajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ (kolmes keeles), aktsepteerida Scopuse andmebaasi võtmiseks. Lepingule allakirjutamise e-mail saabus 24. septembril 2019, millele Matti Raudjärv peatoimetajana samal päeval ka allkirjastas ning Scopus'ele tagasi saatis. Seega – nüüd vastab käesolev ajakiri ETISE klassifikatsiooni alusel nõuetelt ja kvaliteedilt tasemele 1.1 (seni 1.2), sest tunnustatud andmebaasi kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistid selle Nõukogus (Elsevier – Scopus) on oma hinnangu andnud. Artiklite fikseerimine Scopuse andmebaasis võtab tehniliselt kindlasti mitte vähe aega. Seega – autoritel palume veidi kannatust varuda.

JÄNEDA 2019: DIE XXVII. INTERNATIONALE WISSENSCHAFTSKONFERENZ FÜR WIRTSCHAFTSPOLITIK

JÄNEDA 2019: XXVII INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE ON ECONOMIC POLICY

Die siebenundzwanzigste Konferenz (**“Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2019“**) im Sommer des Jahres 2019 (3. – 5. Juli) fand bereits das siebende Mal in Jäneda statt. Inhaltlich fand die Arbeit wie folgt statt:

The twenty-seventh Conference (**“Economic policy in the EU member states – 2018”**) in summer 2018 (3 – 5 July) was held in Jäneda for the seventh year already. The work was essentially conducted as follows:

- Eröffnung der Konferenz: **Matti Raudjärv** (Universität Tartu /UT/; [TU Georgia, SU Tbilisi]), Initiator der Konferenzreihe und Hauptveranstalter-Koordinator der XXVII. Konferenz.

- Rundtisch: **Verwaltungsreform in Estland**

Moderatoren: **Sulev Mäeltsemees** (Technische Universität Tallinn /TUT/) und **Matti Raudjärv** (UT)

Diskutanten:

- **Tõnu Aavasalu** (Gemeinde: Põhja-Sakala)
- **Lauri Luur** (Gemeinde: Tori vald)
- **Jane Mets** (Gemeinde: Põhja-Pärnumaa)
- **Jaanus Männik** (Gemeinde: Saarde)
- **Margus Möldri** (Gemeinde: Põltsamaa)
- **Tiina Oraste** (Gemeinde: Järva)
- **Mikk Pikkmets** (Gemeinde: Lääneranna)
- **Uno Silberg** (Gemeinde: Kose, Estonian University of Life Sciences)
- **Riho Tell** (Gemeinde: Tapa)

- Vorträge und Diskussionen:

Armin Rohde (Universität Greifswald, Deutschland), (auf Deutsch, Übersetzung ins Estnische) – Ergebnisse und mögliche Folgen der aktuellen Geldpolitik des Eurosystems

Sulev Mäeltsemees (TUT), (auf Estnisch, Übersetzung ins Deutsche) – In What Way Should the Preparations for the 2016 Administrative Reform. Have Been Different and Why?

Matti Raudjärv (UT), (auf Estnisch, Übersetzung ins Deutsche) – Einige Aspekte der Estnischen Lohnpolitik

Viktor Trasberg (UT), (auf Estnisch, Übersetzung ins Deutsche) – Alcoholic Beverage Choice – What Matters?

Maret Güldenkoh (Estonian Security Academy Sciences; Tallinn University of Technology /TUT/, Estonian Maritime Academy) and **Uno Silberg** (Estonian University of Life Sciences), (auf Estnisch, Übersetzung ins Deutsche) – The characteristics of family businesses a comparative analysis of East European countries

Schluss-Sitzung.

Tallinn/ Pirita-Kose, July 2018

Hochachtungsvoll – Sincerely
Matti Raudjärv

SAKSAMAAL – KÜLALISENA AUTODE SUURTOOTJA DAIMLER AG TÜTARETTEVÖTTES MERCEDES-BENZ

Allakirjutanu viibis septembris 2019 huvitaval reisil Saksamaa LVs:¹ Mercedes-Benz (MB) Eesti Klubi liikmena oli hea võimalus ajavahemikul 25.-28.09.2019 saksa firmat, üleilmselt tuntud autode suurtootja Daimler AG tütarfirma Mercedes-Benzi tehaseid ja muuseume ning ka teisi tehnikaojekte-ettevõtteid külastada. Reisi korraldas Mercedes Benzi Eesti Klubi².

¹ Selle reisiga seoses oli Matti Raudjärv'el heameel mõningaid soovitusi oma hea sõbra ja kolleegi professor Manfred O. E. Hennies'i käest juunis 2019 eelnevalt kuulda (nädalane nn erakülaskäik Saksamaale, olles koos emaga Manfredi ja tema abikaasa Monika kodus oodatud külalisteks).

See MB külastus oli mõningaseks võrdluseks, sest aastal 1977 õnnestus allakirjutanul Eesti ühingu „Teadus“ ca 10-liikmelise delegatsiooni koosseisus rohkem kui nädala jooksul Venemaal (Nõukogude Liit), Volga-äärses Togliatti linnas asuvat tolle aja kohta eesrindlikku ja suurt „Žiguli-Lada (Fiat)“ autotehast „Avto-Vaz'i“ (nimetati küll sageli lihtsalt Volga autotehaseks) külastada (sh toimus suurejooneline, hästi korraldatud, väga sisukas ja huvitav üleliiduline teaduslik-praktiline konverents, kus oli ka võimalus osaleda) ning, st nn Žiguli-autotehasega, päris põhjalikult ja igakülgselt tutvuda. Saadud informatsiooni ja muljete alusel pidas allakirjutanu seejärel pea aasta vältel Eesti erinevates ettevõtetes ja organisatsioonides ühingu „Teadus“ lähetusel kümneid ja kümneid loenguid.

Kuigi külastuste vahe on allakirjutanul 42 aastat, on mingit võrdlust kahe autotootja vahel siiski võimalik teha! Muidugi tuleb arvestada, et

- *Daimler AG* on tänaseks pika ajaloolise ja teadus-tehnoloogilise arengu läbinud (firmad: 1883 – Karl Benz; 1890 – Gottlieb Daimler; 1926 – Daimler-Benz /kaubamärk: Mercedes-Benz/; 1998 – Daimler-Chrysler; 2007 – Daimler), olles paljude traditsioonide ja suurte kogemustega.
- *Togliatti autotehas* rajati aga tühjale kohale – ehitati uus linn (leping autotehase rajamiseks sõlmiti itaallaste /FIAT/ ja NSVL vahel 16.08.1966; esimesed autod valmisid 19.04.1970; VAZ-2101 oli aastatel 1970–1984 sõiduauto baasmodeliks /modelite prototüübiks määrati FIAT 124, mis 1967 valiti aasta autoks/, seejärel baasmodelit täiendati ja arendati edasi). Kindlasti mängis olulist rolli ettevõtte ja tema toodangu suhteliselt heale tasemele jõudmises see, et üle kümne aasta olid itaallased Togliattis kohapeal oma kogemusi edastades, juhtimas, õpetamas, juhendamas, korregeerimas, kontrollimas ja hinnanguid andmas.

² Allakirjutanu on MB Eesti Klubi liige alates 2016. aasta lõpust, omades sel ajal kolme MB-sedaani (kõik automaatkäigukastiga, keskklukustuse, kassettraadio või raadio ja katuseluuigiga /mehhaaniline või elektrooniline/), olles kõigi nende autode kolmas omanik (neil kõigil oli esimene omanik MB tehase spetsialist härra Theo, teine omanik oli kõigil MB-del härra Theo sõber ja allakirjutanu hea sõber ning suurepärane kolleeg, tänane Kieli Rakenduslikooli emeriitprofessor dr Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) Saksamaalt):

- pastellhall MB-200 (unikum /väljalaske aasta 1982, Eestis registreeritud 1992/; müüdnud aastal 2017);
- tumepunane MB-190E /mootor 230/ (tänaseks unikum /väljalaske aasta 1988, Eestis registreeritud 2004 /; kasutusel, kuid müüdav). MB sõidukid, mis on vähemalt 30 aastat vanad, loetakse Eestis unikumideks, võimalus taotleda nn musta numbrimärki, mis annab teeninduses ja mujal mõningaid eeliseid!; ja

Reisigrupp oli kavandatud 30-liikmelisena³.

25. septembri varahommikul kogunesime rahvusvahelises Lennart Meri Tallinna Ülemiste Lennujaamas ning Lufthansa lennuk viis meie delegatsiooni Tallinnast kell 6.10 Frankfurti (Main).⁴ Seal renditi kaks mugavat MB väikebussi (roolis klubiliikmed) ning suunduti lõunasse, Stuttgarti poole, sest pea kõik MB tehased ja muuseumid asuvad valdavalt ümber Stuttgarti ca 25-40 km kaugusel (kuigi ühest ettevõttest-muuseumist teise ja hotelli sõidud /sh ummikud maanteedel/ võtsid tavaliselt pea 2-3 tundi aega. Ilm Kesk-Saksamaal oli ca 18-20° C järgi – reisimiseks igati soodne, kuigi sadas ka vihma ning aeg-ajalt päris tugevasti /meid see ei seganud, sest viibisime kas sõites bussides või ekskursioonidel ettevõtete ruumides!/ Tallinnas jagati enne lendu huvilistele MB-sümboolika ja Eesti lipuga toredad polosärgid, et vajadusel ühtviisi välja näha, ja miks mitte ka Klubisündmustel kanda! Ka MB muuseum ja tehas jagasid suveniire (paraku küll mitte autode kujul!)

-
- helebeež MB-C200 Elegance (väljalaske aasta 1994, Eestis registreeritud 2016; kasutusel, kuid müüdav; viie aasta pärast uunikum).

Mõlemad müüdadavad autod on heas seisukorras (regulaarne hooldus, kehtiv TÜV) ja hästi hoitud salongiga.

Lisaks oli allakirjutanud ka VW-transporter (endine vähesõitnud Bundeswehri Punase Risti 8-kohaline mikrobuss; väljalaske aasta 1984, ostetud Saksamaal Izehoes 1995. aasta suvel) Kielis stažeerimisel olles); Eestis registreeritud 1995; müüdüd 2018). See oli suurepärase transpordivahend nii suurema seltskonnaga sõitmiseks kui ehitusmaterjalide, küttepuude jms vedamiseks (sageli koos järelhaagisega). VW-bussist oli suur abi ajavahemikul 1995-2017 eeskätt Tapa vallas oleva Kaasiku metsatalu ülesehitamisel (ehitusmaterjalidega varustamine, metsa hooldamine, tehnika transport, perepargi rajamine jms) ning Tallinnas, Pirital olevale elamule (keskküte, pliit, kamin, soome saun, suitsusaun jms) küttepuude vedamisel ja muudel majapidamises vajalikel vedudel. Nüüd teeb aastal 2012 ostetud Škoda Yeti 4x4 koos Respo järelhaagisega ära kõik vajalikud veosed.

³ Tegelikult osales 23 inimest: 9+9=18 inimest (kahes MB renditud mikrobussis) ning 3+1+1=5 inimest olid oma autodega; seega oli grupi suuruseks kokku 23 inimest. Reisil osales sealhulgas ka allakirjutanu 17-aastane tütrepoeg Julius Marcus, kelle jaoks oli nii Saksamaa asulates-looduses, MB tehases-ettevõtetes ja mujal nähtu-kuuldu päris suureks ja toredaks elamuseks. Allakirjutanu oli ka vanaisana toimunud sündmustega igati rahul!

⁴ **Frankfurdi lennujaam** (IATA: **FRA**, ICAO: **EDDF**; valdaja: Fraport AG) on Saksamaa peamine ja suurim rahvusvaheline lennujaam ning rahvusliku lennuliini Lufthansa baasjaam. Kolm lennurada, kõigil pikkust 4000 m. Lennujaam avati 1936. aastal, asub umbes 10 km Maini-äärsest Frankfurdist edelas. Frankfurdi lennujaam oli 2009. aastal liikluse intensiivsuse ja reisijate arvu poolest Euroopa kolmas, veetud lasti poolest aga Euroopa suurim lennujaam. Aastatel 1991–2009 lendas liinil Frankfurdist Tallinna Estonian Air. Sama liini on teenindanud 2004-2010 Lufthansa CityLine, alates 2010 Lufthansa. 2016. aastal teenindati ligi 60,8 miljonit reisijat (2000 – 49,4 miljonit; 2015 – 61,0 miljonit).

[https://et.wikipedia.org/wiki/Frankfurdi_lennujaam] 23.09.2019

Frankfurdi lennuväljale maandusime kell 7.40 kohaliku aja järgi (ajavahe meiega: –1 tund). Seega terve pikk päev oli meie käsutuses.

Reisiprogramm oli järgmisena kavandatud:

25.09.2019

- * lahkumine Frankfurdi (Main) lennujaamast kell 9.15;
- * kell 10.30: **Auto- ja Tehnikamuuseum** Sinsheimis;
- * kell 14.30: **Unimogi muuseum** Gaggenaus;
- * ööbimine Švaabimaal hotellis Graf Eberhard **Bad Urachis** (sh Thermal SPA külastamise võimalus);

26.09.2019

- * hotellist lahkumine kell 8.45;
- * kell 10.00: restauraatorfirma **Kienle Automobiltechnik** Ditzingenis (vanade MB sõidukite restaureerimine). Tegemist on perekond Kienle perefirmaga – isa Klaus Kienle ning pojad Alexander ja Marc);
- * kell 12.30: **MB Muuseum** Stuttgartis (Daimler AG peahoone läheduses);
- * vaba napp õhtupoolik **Stuttgardi ja Bad Urachi** külastuseks-tutvumiseks; Stuttgartis peamiselt kaubanduskeskuse külastamiseks (mitte see keskus, mida külastasime teisel päeval) einestamiseks ja puhkuseks;
- * ööbimine hotellis Graf Eberhard **Bad Urachis**;

27.09.2019

- * hotellist lahkumine kell 7.00:
- * kell 8.30: **MB Kundencenter** Sindelfingeni tehas (uute sõiduautode koostamine konveieritel);

- * kell 16.00: **MB Classic Center** Fellbachis (MB klassikute restaureerimine);
- * kaubanduskeskuse Königsbau Passagen külastamine (1+3 korrust: rohkem kui 80 kauplust /sh keskmise suurusega Market „tegut ...“, bistrood, kohvikut ja restorani; 30 kulinaarset kohtumispaika erinevate maitseelamustega, sh aasiapäraseid maitseid), kolm maa-alust korrust sõiduautode parkimiseks (420 kohta); samas asub ka metroojaam (U-Bahn); mõnesaja meetri kaugusel mööda jalakäijate tänavat (Königstrasse) asub Stuttgardi pearaudteejaam (Hbf);
- * ööbimine lennujaama lähedases hotellis Goethe Classic Hotel;

28.09.2019

- * hotellist lahkumine kell 7.00, sest hoiatati ette, et lennujaamas on tohtud reisijate hulgad ning kõigi nn protseduuridega läheb palju aega. Nii oligi – vaid veidi enne pardale asumise algust olime vajaliku terminali juurde jõudnud. Lennujaam oli ainus pettumus kogu reisi jooksul (tipptundide ummikud maanteedel olid tavalised ja ette teada)⁵;
- * keskhommikul (kell 9.55, kohalik aeg) lend Lufthansaga Frankfurdist (Main) Tallinnasse;
- * juba pärastlõunal (kell 13.10) Tallinna Ülemiste lennujaamas ja õhtupoolikul kodus; algas informatsiooni ja märkmete ülevaatamine, muljete jagamine ning hiljem õhtul ka käesoleva artikli kirjutamise jätkamine.

⁵ M. R.: kui rikas Saksamaa ei suuda oma lennujaamades ja maanteedel tegevust nii korraldada, et inimestel poleks pikki ja väsitavaid ajakadusid, siis ei maksa meil digitaliseerimisest, robotiseerimisest, teenindusühiskonnast jms lähitulevikus eriti tõsiselt rääkida!? Ei tahaks küll väga kriitiline olla, aga ligi kahetunnises järjekorras seismine-aeglane liikumine, tekitas paraku mõningaid pessimistlikke mõtteid!

Mida siis oli võimalik näha-kuulda ja millised olid muljed?

Ette rutates ühe lausega – näha ja kuulda sai väga palju ning muljed olid suurepärased! Seal, kus oli lubatud, sai ka suhteliselt palju fotografeeritud (MB tehases ja Classic Center's ei lubatud, Tehnikamuuseumis ununes aparaat bussi – oma viga!).

Esimene päev:

Tehnikamuuseum Sinsheimis:

esindatud olid sõidua autod (nii vanad kui uued ja päris uued mudelid, sh MB mudelid), sportautod, võidusõidua autod (Formel-1 legendid jmt), jalgrattad, mootorrattad, lennukid (sh prantsuse Concorde ja Nõukogude Liidu Tupolevi Tu-144/ sh minifilm osaliselt demonteeritud lennuki transportimisest Saksamaale Sinsheimi muuseumisse, hõlmates Volga jõge, Moskvat ja tolleaegset Leningradi; mõlemad hiiglased olid nii väljast kui seest vaatamiseks suure näitusehalli katusele paigutatud), militaar tehnika, mõned vedurid, veealune tehnika jms. Vaadata oli nii Euroopa kui USA autotööstuse toodangut.

Programmis-pileti hinnas (see oli juba osalustasu sees ja varem makstud) oli ka kino IMAX 3D külastamine ja lõunasöök. Meie külastuse ajale langes parajasti suurepärase uue (ilmus 1.03.2019) Kanada dokumentaalfilmi (režissöör: Todd Douglas Miller) demonstreerimine Apollo 11 lennust; see lend (16.-24. juuli 1969) oli NASA Apollo programmi viies mehitatud missioon, mis sooritas kolmanda mehitatud lennu Kuu orbiidile ja esimese mehitatud maandumise Kuu pinnale. Meeskonda kuulusid piloodid ja astronautid: komandör Neil Armstrong, juhtimismooduli piloot Michael Collins ja kuumooduli piloot Edwin Aldrin). Film, kestusega 40 minutit, lennu ettevalmistamisest ja astronautidest, lennust, Kuule maandumisest ja astumisest Kuu pinnale ning seal tegevusest oli väga huvitav, haarav ja inimlik.

MB Unimog'i Muuseum Gaggenaus (mitmesugused ehitus- ja põllumajandusmasinad-sõidukid, sh eriotstarbelised):

väljapanek ei olnud küll suur, kuid piisavalt mitmekesine ja huvitav. Võimalik oli kaassõitjana ühel eriotstarbelisel sõidukil end spetsiaalsel trassil nn testsõidul proovile panna (peaaegu püstloodis laskumised, järsud tõusud, sõidud kallakutel (kartus ümberminekuks) jms. Kõik see meenutas kõrberallisid džii pidel (näiteks, allakirjutanu sõidukogemused Siinai poolsaarel, AÜE – Araabia Ühendemiraatide kõrbes jm). Uut informatsiooni lisandus rohkesti.

Bad Urach⁶: korralik Švaabimaa hotell *Graf Eberhard*, ööbimine koos hea hommikusöögiga. Paraku jõudsime hotelli nii esimesel kui teisel õhtul suhteliselt hilja ning

⁶ **Bad Urach** (külad-linnaosad kokku: 9 289 tuhat elanikku, 31.12.2005), on Švaabimaa *Albi* (ehk inglise keelest Švaabi Alpid) jalamil ning on tuntud oma spaa'de ja terapeutiliste vannide poolest. Ümbruskonnad, välja arvatud Bad Urachi linnaosa (küla), moodustavad üheaegselt külad Baden-Württembergi munitsipaalkoodeksi tähenduses (viis nn küla-linnaosa: Hengen (854 elanikku, 31.12. 2005), Seeburg (302 elanikku), Sirchingen (1031 elanikku), Bad Urach (2797 elanikku) ja Wittlingen (1112 elanikku). Keskaja järel sai linnast kudumise keskus. Bad Urach pääses sõdade ajal tõsistest kahjustustest ja on seega suurepärases ajaloolises seisukorras. Alates 1985. aastast on Bad Urach olnud riiklikult tunnustatud kuurortlinn.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Bad_Urach] 23.09.2019

lahkusime vara (magamise-puhkamise aeg kippus napiks jääma). Siiski jäi veidi aega kohaliku Švaabi TV (SWR BR) vaatamiseks, eeskätt päevauudiste ja ilmateate ülevaateks. Puhkenappuse kõrval oli tähtsaim aga see, et nägime ja kuulsime palju huvitavat tehnikast, autodest, vanast ja uuest ning inimestest läbi ajaloo (seda ka riikide lõikes).

Teine päev:

Restauraatorfirma **Kienle Automobiltechnik** Ditzingenis (perefirma, valdavalt vanade MB sõidukite restaureerimine):

restaureerimis-taastamistööd on praktiliselt kõik nõ käsitööd. Valdavalt on vanade autode taastamise tellijateks jõukad inimesed USAst, Araabiamaadest (sultanid, šeigid jt), Austraaliast ja Euroopa rikkamatest riikidest. Osa restaureeritud sõidukitest läheb omanike soovil müüki (näiteks, meie viibimise ajal firmas oli müügis üks taastatud sinine MB Coupe hinnaga 2 miljonit eurot!). Kuna autode omanikud on valdavalt jõukad-varakad inimesed ja restaureerimistööd kõrget kvaliteeti nõudvad ning hinnalt väga kallid, siis on tööle võetud töötajad oma ala professionaalid, kõrge kvalifikatsiooniga ning kõrgelt tasustatavad. Näiteks, tabelis1 on esitatud tööde hinnakiri, mis rippus firma välisruksel (ehk eesmärgiga – enne kui uksest sisse astute, vaadake hinnakirja!). Nii eelnimetatud sinisest MBst, kui hinnakirjast ning paljudest ilusatest, uhketest ja toredatest autodest ning töökorraldusest Kienle's tegi allakirjutanu ka hulga fotosid (samuti ka teistes firmades, kus fotografeerimine oli lubatud ja väljapanekud fotografeerimise jaoks piisavalt huvitavad).

Tabel 1. Mõned näited perefirma *Kienle Automobiltechnik* kõrge kvalifikatsiooniga tööliste-spetsialistide ühe töötunni töötasudest septembris 2019, sh lisaväärtusmaks (Mehrwertsteuer /MwSt/), (eurodes)

Tööline-spetsialist, tehtav töö	Töötasu ühes tunnis	sh. lisaväärtusmaks
Mehhaanikute tööd, neto*		
a) lihtsamad tööd	154,00 €	12,83 €
b) keerukamad tööd	183,26 €	15,27 €
Autokeretööd (kõigil autotüüpidel), neto*		
a) lihtsamad, tööriistade kasutamisega	165,00 €	13,75 €
b) õnnetusjuhtumid	196,35 €	16,36 €
MB 600 tööd, neto*		
a) mehhaanikatööd	170,00 €	14,16 €
b) hüdraulikatööd	202,30 €	16,85 €

Allikas: Kienle Automobiltechnik, Ditzingen 26.09.2019;

* sellele lisanduvad muud kulud ja kasum.

Ajalooliselt huvitavana näidati meile ka taastamisel olevat Hermann Göring'ule⁷ kuulunud Mercedes Benz'i, mis oli väidetavalt veel originaalvärvi all (rohekas-

⁷ Hermann Göring (12.01.1893 Rosenheim, Baierimaa – 15.10.1946 Nürnberg) oli Saksamaa poliitik, sõjaväelane ja lendur. Ta tunnustati üheks paremaks Saksa Keisririigi hävituslenduriks. 7.07.1918 määrati ta eliitlennueskadrilli ülemaks. 1919 läks ta reservi hauptmanina, 1920. aastal

helesinine) ning pidi veel päris rahuldavas sõidukorras olema. Samas oli autol ka kaks originaal-kuuliauku – vasakpoolsel mootorikattel ja juhipoolisel külg-esiaknal!?

MB Muuseum Stuttgartis⁸:

suurepärane hoone-silinder kõrgusega 34 meetrit (kokku üheksa korrust: 0, 1, 2-8) – seitse korrust näitust (lisaks viis vahekorrust kollektsioonidega tutvumiseks), mis algab ülalt (sealt, ülalt tuli ka alustada; sinna jõudmine toimus omapärase kiirliftiga /vaid üles/; korruste vahel sai üles-alla liikuda kas jalgsi mööda spiraalset kaldteed või tavalise liftiga);

1. korrusel ehk aatriumis oli sissepääs-väljumine, seal asusid kassad ja informatsioonilett, garderoob, kohvibaar ja tualettruumid; seal oli võimalik ka saksa- ja inglise keeles rääkiv (eksponaatidest üldist ülevaadet andev, endale kaela ja kõrva riputatav nn giidiaparaat) tasuta laenutada ning seejärel kiirliftiga üles sõita);

nn 0 korrusel asusid tehnoloogia väljapanekud, laste- ja koolitusprogrammide ruumid, restoran ja muuseumi kauplus, parkla ja sissepääs MB-keskusesse (MB-Center).

Ülemisel, 8. korrusel olid eksponaatideks kõige vanemad sõidukid alates aastast 1886 (kalessid, jalgrattad, paadid, vagunid, õhusõidukid, eelautod jms). Sellelt korruselt spiraalselt allapoole liikudes hakkasid eksponaadid järjest noorenema, uuenema ja täiuslikumateks muutuma. Muuseumis on ca 1500 eksponaati „maalt, veest ja õhust“ ning näitab eksponaatide kaudu on võimalik näha ja kaasa elada sellele, kuidas Mercedes-Benz on aja jooksul kuni tänaseni arenenud!

MB-Klubi liikmekaardiga oli sissepääs tasuta (muidu täiskasvanule 10.- €), sooduspilet Klubi liikmekaardiga kaasaolevale isikule maksis 5.- €.

Muljed olid suurepärased! Kolmest tunnist jäi väheks, kuid väsimus hakkas võimust võtma ... Ikkagi teine informatsiooni- ja muljeterohke külastus sellel päeval!

Kolmas päev:

MB Kundencenter tehas Sindelfingenis (uute sõiduautode valmistamine, tootmisliinid jms):

tehas paljude hoonete ja korpustega hõlmab 2,9 ha (sh hoonete vahelised sõiduteed sõidu- ja kaubaautodele, autobussidele, ca 10 km raudteed (tooraine ja materjalide,

oli ta lennufirma Svenska Lufttrafik juhtpiloot, Saksamaa lennuväe juht ning Ida-Preisimaa peaminister 10.04.1933 kuni 24.04.1945. Alates 1.09.1939 Adolf Hitleri ametlik asemik riigikantsleri kohal. 25.04.1945 tagandas Hitler ta kõigist ametitest ja käskis aresteerida. Hitleri testamendi teise osa kohaselt (29.04.1945) heitnud „füürer“ Hermann Göringi ja Heinrich Himmleri NSDAP-st välja. Saksa presidendiks ja Wehrmacht'i ülemjuhatajaks määras „füürer“ suuradmiral Karl Dönitz (1922. ja 1929. aastal külastas Dönitz Eestit). Hermann Göring langes ameeriklaste kätte vangi ning mõisteti Nürnbergi tribunali poolt poomissurma, kuid tegi enne kohtuotsuse täideviimist enesetapu, hammustades suus katki kaaliumtsüaniidikapsli.

[https://et.wikipedia.org/wiki/Hermann_G%C3%B6ring] 29.09.2019

⁸ **Stuttgart** on tööstuslinn Saksamaal, Baden-Württembergi liidumaa pealinn ja ühtlasi suurim linn. Asub Schwarzwaldi serval Neckari jõe ääres. Elanikke: 632,7 tuhat (31.12.2017). Seal asub Hohenheimi ülikool, kus õpib üle 9000 üliõpilase. Ülikool asutati 1818. aastal. Stuttgart asutati umbes 950. aastal. 13. sajandil sai linnast Württembergi krahvide residents ja 1482. aastal Württembergi pealinn. Stuttgart on alguse saanud ettevõtted Daimler, Porsche ja Bosch. Stuttgart on veinipiirkonna keskus. Linnas tegutsevad ka õlletootjad Stuttgarter Hofbräu, Dinkelacker ja Schwabenbräu. [<https://et.wikipedia.org/wiki/Stuttgart>] 23.09.2019

detailide, kütuse jms sisseveoks ning autode väljaveoks), parkimis- ja laoplatsid, katsetus-testväljakud (autodroomid), minihaljasalad jms). Töötajate arv on ca 35 000 (varasemate aastakümnete mehhaniseerimiste, automatiseerimiste, robotiseerimiste, digitaliseerimiste jms tulemusel on töötajate arv vähenenud ca 15 000 inimese võrra). Septembris 2019 toodeti tehases ühheksat erinevat mudelit sõiduautosid – E-klass (limusiinid ja T-mudel); S-klass; CL-klass; CLS-klass; CLS-Shooting Brake; S-klassi Coupe; Mercedes-AMG GT ja Mercedes-Maybach S-klass.

Tehase korpuste vahel sõidutati meid suurte mugavate MB-autobussidega, tootmisliinidest tehti ülevaade ülakorruste rõdudelt giidi eestvedamisel-rääkimisel. Tootmisliinid ja laoriilud asetsevad vaheldumisi, nii tööriistad kui detailid-osad transporditakse töö- ja koostekohtadele robotitega mööda spetsiaalseid põrandasse paigutatud metallmagnetlinti mööda. Robotid meenutavad väliselt meil koduaedades kasutusel olevaid roboteid-muruniidukeid (on aga olulisel suuremad, et kannataksid suuremaid raskusi ja oleks suurem jõudlus; sageli ühe saadetise /konteineri/ all 2-3 robotit).

Konveieritel vahetavad töölisel tööpäevas oma vahetuse ajal mitu korda töökohta ja teevad teisi tööoperatsioone. Seda selleks, et oleks vaheldus ning töö ei muutuks monotoonseks, sest siis võivad tähelepanu ja erksus väheneda ja vead tekkida. Kontrolli mõttes peab iga tööline vastavatele hallidele kaartidele märkima oma tehtud operatsioonid, kellaajad ja allkirjaga kinnitama (kuupäevad on kaartidel niigi peal). Samuti, kui tööline märkab vigu varasemate montaažioperatsioonide juures, peab ta sellest kohe punasel kaardil märku andma. Kõiki montaažiga seotud kaarte säilitatakse MB arhiivides 20 aastat!

Paljusid koosteoperatsioone tegid robotid ja seda oli huvitav vaadata. Paraku pole võimalik nähtut detailselt ja selgelt kirjeldada – seda kõike peab lihtsalt nägema! Muljed olid aga suurepärased!

Firma peahoone väga avaras liigendatud fuajees oli külaliste vastuvõtt ja infopunkt, suure valikuga MB suveniiride müük (kuid üpris kallid!), uute ostetud autode väljastamine (ca iga 10 minuti järel veeres välja uus sõiduk õnnelike omanikega), ekskursioonide alguspunkt, kohvik-restoran, tualettruumid ja muud vajalikud väljapanekud-stendid ning loomulikult uuemad säravad MB-mudelid.

Pärast 1-2 tunnist (sõltuvalt grupist ja keelest /saksa või inglise keel/) ekskursiooni koos eelneva lühifilmi vaatamisega toimus meie delegatsioonile ühine lõunasöök Kundentcenteri restorani privaatsaalis.

MB Classic Center, taastamistöökoda Fellbachis /linn-linnaosa Stuttgarti nn külje all/, (vanade klassikaliste, st enim toodetud populaarsete MB mudelite-sõidukite restaureerimine):

firma on sisuliselt MB tehastest sõltuvuses (samas, Kienle Automobiltechnik kui perettevõtte on MB tehastest sõltumatu, kuigi teatud koostöö toimub, sh originaal-varuosade hankimine). Classic Centeri ekskursiooni juht rõhutas, et nende tegevus baseerub ainult originaalosalade kasutamisel (Kienle pidavat vahel ka originaalide eeskujul uued osad valmistama). Mõneti oli seda erinevust ka näha, sest eriti vanu autosid Classic Centeris ei silmanud (Kienles aga küll). Ka tootmispiinnad olid Kienles mitu korda suuremad kui MB Classic Center'is. Oli siiski üks huvitav fakt: taastamisel oli üks sportmodel, mida olevat toodetud vaid kolm eksemplari, kuid turul pidi levima info, et seda mudelit on 40 eksemplari toodetud (ilmselt tegeletakse ka võltsimistega, sest sellised autod maksavad väga palju ning kollektsionääre ei ole mitte vähe)!?

Kaht sarnast tööd tegevate ettevõtete võrdlus ja nähtu-kuuldu oli põnev!

Frankfurt (Main)⁹:

lennujaama lähedane rahuldava taseme ja normaalse hommikusöögiga hotell *Goethe Classic Hotel*. Õhtul hiljem autoga saabudes on hotelli juures mõningane kitsikus vaid parkimisega. Pärast hotelli jõudmist õhtustati ühekoos hotelli tagasihoidlikus restoranis, seejärel veidi aega kohaliku TV programmi (ARD jt) vaatamist ning oligi järg öörahuks.

Neljas päev:

Frankfurt (Main) – Tallinn, Ülemiste – Pärnu-Kose:

Varajane tõusmine hotellis (kell 5.45), veeprotseduurid, pakitud kohver ja hommikusöök. Start (kell 7.00) lennujaama, rendiautode tagastamine ja seejärel rahvarohkuse tõttu ligi 2,5 tundi vintsutusi järjekorras (sh pikad-pikad vahemaad), et lõpuks lennuki pardale minekuks „Gate 56“ jõuda. Õnneks lendasime aga mugavalt ja õigeaegselt Lufthansaga Tallinna lennujaama Ülemistel (kell 13.10) ning siis õnnelikult Pärnu-Kosele – koju! Seejärel kohver lahti – järgmise korran!

* * *

Seekordne Saksamaa nn MB-reis septembris 2019 oli nii Eesti delegatsioonile kui sh allakirjutajale igati põnev ja huvitav. Uut informatsiooni, kvaliteeti ja kvantiteeti ning suurepäraseid muljeid oligi nüüd Mercedes-Benzilt oodata!

Tähelepanuks – kõigis külastatud ettevõtetes toimus töö rahulikus tempos, täpselt mõtestatud liigutustega, mitte kuhugi kiirustades-tormates (nagu meil tihti võib näha!).

⁹ **Frankfurt (Main)** on Saksamaa transpordikeskus ning Mandri-Euroopa suurim finantskeskus, samuti Euroopa rahandus- ja messikeskus. Linnas asuvad Euroopa Keskpank, Saksa Föderaalpank ja Frankfurdi börs. Linna on esmakordselt mainitud 794. aastal. Selle asutas Frangi riigi valitseja Karl Suur. Keskajast alates on Frankfurt olnud Saksamaa vürstiriikide tähtsamaid linnu. 2019. aastal elas Frankfurdis üle 750 000 inimese, kellest pisut üle 200 000 olid immigrandid (ca 27 %). Frankfurdi kesklinna ilmestavad pilvelõhkjad, millest Commerzbank Tower (hoonel on 56 korrust /selest 45 bürookorrust/ ja see on 259 m /koos antenniga 300 m/ kõrge), oli Saksamaa ja kogu Euroopa Liidu kõrgeim hoone kuni 5.07.2012, kui Londonis avati pidulikult 309,6 m kõrgune pilvelõhkuja *The Shard*). Frankfurdi keskväljak on Römerberg, mida ümbritsevad 14. ja 15. sajandi ehitised. Enamik neist hävis teise maailmasõja ajal, kuid ehitati hiljem uuesti üles. Keskväljakul asub linna raekoda Römer.

[<https://et.wikipedia.org/wiki/Frankfurt>] 23.09.2019

Allakirjutanu stažeeris majanduspoliitika valdkonnas Johann Wolfgang Goethe Frankfurdi (Main) Ülikooli majandusteaduskonnas professor dr Rudolf Gumbel'i seminaris kuu aega jaanuaris 1990 DAADI stipendiaadina pärast kahte kuud (november-detsember 1989) Kieli Christian Albrechti Ülikooli (asutatud aastal 1665, tänapäeval õpib seal ca 24 000 üliõpilast) majandusteaduskonna majanduspoliitika instituudis, direktor professor dr Gerhard Prosi juures nii majanduspoliitika kui saksa majanduse valdkonnas stažeerimist; (/vrdl. Tartu Ülikool asutati aastal 1632, tänapäeval õpib seal ligi 13 000 üliõpilast; ainukese ülikoolina Baltimaades kuulub Tartu Ülikool 2% maailma parimate sekka/; Kieli Ülikooli loetakse kümne parema kuuluvaks ülikooliks Saksamaa ülikoolide seas). Frankfurdi Ülikool asutati 1914 ja seal õpib üle 46 000 üliõpilase (2018). Pärast stažeerimist on allakirjutanu rohkem kui kümnel korral lühemalt ja pikemalt Frankfurti ja selle lähiümbrust (sh Darmstadt, Limburg, Mainz, Taunus jmt) külastanud. (*M. R.: allakirjutanu isiklik erialane eraraamatukogu ja ülikoolide andmed*)

Ja see pole omane mitte ainult sellel reisil nähtule, vaid varasemate kogemuste põhjal omane kogu Saksamaale, nii tööülesandeid täites kui eraasju ajades!

Ka see külastus, mis toimus 42 aastat tagasi Togliattis, oli tolle aja võimalusi arvestades kahtlematult suursündmus (kindlasti on ka endine Avto-Vaz kaasajastunud ja edasi arenenud). Kuid MB tehase, ettevõtete ja muuseumide külastamine oli ikkagi uus ja täiendav suurepärase silmaringi laiendamise ja teadmiste süvendamise võimaluskogemus. Seda saab õppetöös üliõpilastega nii Eestis kui mujal edukalt kasutada. Ka käesolev artikkel on mõningane informatsioon kuuldust-nähtust lugejatele, sh üliõpilastele.

Septembris-oktoobris 2019 Tallinnas, Pirita-Kosel

Lugupidamisega,
Matti Raudjärv
(Mercedes Benz Eesti Klubi liige)

IN DEUTSCHLAND – ZU BESUCH BEIM TOCHTERUNTERNEHMEN MERCEDES-BENZ DES GROSSEN AUTOHERSTELLERS DAIMLER AG

Im September 2019 verweilte der Unterzeichnende auf einer interessanten Reise in der Bundesrepublik Deutschland: als Mitglied des Estnischen Klubs von Mercedes-Benz (MB) hat es eine gute Möglichkeit gegeben, in der Zeit vom 25.–28.09.2019 die Produktionswerke und Museen wie auch andere technische Objekte und Unternehmen einer deutschen Firma zu besuchen, nämlich das Tochterunternehmen Mercedes-Benz des weltweit bekannten großen Autoherstellers Daimler AG. Die Reise wurde vom Estnischen Klub des Mercedes-Benz organisiert, die Gruppe bestand aus 23 Mitgliedern (davon fünf mit drei eigenen Wagen).

Am frühen Morgen des 25. September versammelten wir uns am internationalen Lennart-Meri-Flughafen in Tallinn-Ülemiste und der Lufthansa-Flug brachte unsere Delegation um 6.10 Uhr aus Tallinn nach Frankfurt am Main. Dort wurden zwei bequeme MB-Kleinbusse reserviert (Klubmitglieder an der Steuer) und die Reise ging los, Richtung Süden, nach Stuttgart, denn fast alle MB-Produktionswerke und Museen befinden sich überwiegend im Stuttgarter Raum, in einem Umkreis von ca. 25–40 km. Die mit dem Reiseprogramm verbundenen Besuche waren wie folgt geplant:

Erster Tag:

Technisches Museum in Sinsheim: vertreten waren Personenkraftwagen (sowohl alte wie auch neue und vollkommen neue Modelle, darunter Modelle von MB), Sportwagen, Rennwagen (Formel-1-Legenden u. a.), Fahrräder, Motorräder, Flugzeuge (darunter französische Concorde und Tupolews Tu-144 aus der Sowjetunion), Militärtechnik, einige Lokomotiven, Unterwassertechnik u. Ä. Ausgestellt war die Produktion von Autoherstellern sowohl aus Europa wie aus den USA.

Das Programm sah auch einen Besuch im IMAX 3D Kino vor. In unsere Zeit fiel gerade die Demonstration des großartigen neuen Dokumentarfilmes über den Flug von Apollo 11 (Kanada, veröffentlicht ab 1.03.2019). Dieser Flug (am 16.–24. Juli 1969) war die fünfte bemannte NASA-Mission des Apollo-Programmes, die die erste bemannte Landung auf den Mond durchführte. Der Film, von einer Dauer von 40 Minuten, über die Vorbereitungen zum Flug und Astronauten, den Flug, die Landung auf den Mond und Betretung der Mondfläche und die dortige Tätigkeit war sehr interessant, mitreißend und menschlich.

MB Unimog Museum in Gaggenau (unterschiedliche Maschinen und Fahrzeuge für Bau und Landwirtschaft, darunter Spezialgeräte): die Exposition war zwar nicht groß, dennoch ausreichend vielfältig und interessant. Wir haben viel Neues erfahren.

Zweiter Tag:

Restaurierungsfirma **Kienle Automobiltechnik** in Ditzingen (ein Familienunternehmen, vorwiegend für Restaurierung von alten MB-Fahrzeugen, erste Hälfte des 20. Jh.): bei den Restaurierungs- und Wiederherstellungsarbeiten handelt es sich praktisch

vollständig um sog. Handarbeit. Bei den Bestellern der Wiederherstellung von alten Fahrzeugen handelt es sich vorwiegend um wohlhabende Menschen aus den USA, aus den arabischen Ländern (Sultane, Scheichs u. a.), aus Australien und den reicheren Ländern aus Europa. Ein Teil der restaurierten Fahrzeuge wird auf Wunsch der Besitzer verkauft (z. B. wurde in der Zeit unseres Besuches in der Firma ein wiederhergestellter blauer MB-Coupé um den Preis für 2 Mio. Euro zum Verkauf angeboten!). Da es sich bei den Besitzern dieser Autos vorwiegend um wohlhabende und reiche Menschen handelt, und da die Restaurierungsarbeiten eine hohe Qualität fordern und damit sehr teuer sind, so wurden Professionelle ihres Faches eingestellt, die eine hohe Qualifikation besitzen und entsprechend hohe Löhne beziehen (z. B. mit einem Stundenlohn von 154 – 202 Euro!).

Das MB-Museum befindet sich in der Industriestadt Stuttgart: ein großartiger Gebäudezylinder mit einer Höhe von 34 Metern (insgesamt neun Stockwerke: 0, 1, 2–8) – sieben Stockwerke mit Ausstellungsräumen (zusätzlich fünf Zwischenstockwerke zum Kennenlernen von Kollektionen), alles beginnt von oben (dorthin gelang man mit einem eigenartigen Schnellaufzug /nur hinauf/; zwischen den Stockwerken konnte man sich hinauf und hinunter zu Fuß entlang einer spiralförmig angeordneten Rampe oder mit einem gewöhnlichen Aufzug bewegen).

Am obersten, 8. Stockwerk, waren als Exponate die ältesten Fahrzeuge, angefangen vom Jahre 1886 (Kaleschen, Fahrräder, Boote, Waggons, Luftfahrzeuge, Vorgänger von Automobilen u. Ä.). Von diesem Stockwerk aus spiralförmig nach unten bewegend wurden die Exponate immer jünger, neuer, perfekter und zeitgenössischer. Im Museum sind ca. 1500 Exponate „von Luft, Wasser und Land“ ausgestellt und über diese Exponate kann man verfolgen und regelrecht miterleben, wie sich Mercedes-Benz im Laufe der Zeit bis heute entwickelt hat!

Dritter Tag:

MB-Kundencenter und Produktionswerk in Sindelfingen (Fertigung von neuen Personenkraftwagen, Produktionslinien u. Ä.): Produktionswerk mit vielen Gebäuden und Gebäudekomplexen umfasst eine Fläche von 2,9 ha (darunter Fahrwege zwischen den Gebäuden für PKWs und LKWs, Omnibusse, ca. 10 km Eisenbahnen (es werden Rohstoffe und Materialien, Bauteile, Kraftstoff u. Ä. hineingeführt und Autos hinausgeführt), mit Park- und Lagerplätzen, Versuchs- und Testflächen (Autodromen), Minigrünflächen u. Ä.). Die Zahl der Mitarbeiter beträgt ca. 35 000. Momentan werden neun unterschiedliche Modelle von Personenkraftwagen hergestellt. Zwischen den Gebäudekomplexen der Produktionswerke wurden wir in großen bequemen MB-Omnibussen gefahren, über die Produktionslinien erhielten wir einen Überblick vom Balkon des oberen Stockwerkes, geführt von einem Guide. Die Produktionslinien und Lagerregale sind abwechselnd aufgebaut, sowohl Werkzeuge wie Details und Bauteile werden zu den Arbeits- und Montageplätzen von Robotern transportiert, entlang der in den Boden gelassenen Metall-Magnetband. Am Fließband wechseln die Arbeiter im Laufe des Arbeitstages während ihrer Schicht mehrmals ihren Arbeitsplatz und vollziehen andere Arbeitsoperationen (um der Routine entgegenzuwirken). Alle Arbeitsoperationen werden auf Karten fixiert und alle mit der Montage verbundenen

Karten werden in den MB-Archiven 20 Jahre lang aufbewahrt! Vielen Montageoperationen wurden durch Roboter vollzogen und es war sehr interessant zu verfolgen. Leider ist es nicht möglich, das Gesehene im Detail zu beschreiben – das muss man einfach mit eigenen Augen sehen! Die Eindrücke waren aber großartig!

MB Classic Center, die Wiederherstellungswerkstatt in Fellbach /städtischer Vorort bei Stuttgart/ (Restaurierung der alten klassischen Fahrzeuge, d. h. der am meisten produzierten populärsten MB-Modelle): die Firma ist inhaltlich der Leitung der MB-Produktionswerke unterstellt und davon abhängig (dabei ist Kienle Automobiltechnik als Familienunternehmen von den MB-Produktionswerken unabhängig, obwohl eine gewisse Zusammenarbeit stattfindet, darunter die Ausstattung mit den Originalersatzteilen). Ein Vergleich von zwei Unternehmen, die ähnliche Arbeit leisten, das dort Gehörte und Gesehene war spannend!

Vierter Tag:

Mit der Lufthansa: **Frankfurt (Main) – Tallinn, Ülemiste**

* * *

Die sog. MB-Reise nach Deutschland im September 2019 war sowohl für die estnische Delegation wie auch für den Unterzeichnenden in jeder Hinsicht spannend und interessant. Es hat sich nun bestätigt, dass von Mercedes-Benz neue Informationen, Quantität und Qualität sowie großartige Eindrücke zu erwarten waren!

Im September-Oktober 2019, in Tallinn, Pirita-Kose

Hochachtungsvoll, Matti Raudjärv

(Mitglied des Estnischen Klubs von Mercedes-Benz)

IN GERMANY – VISITING THE MERCEDES-BENZ SUBSIDIARY OF THE LARGE CAR MANUFACTURER DAIMLER AG

The undersigned took an interesting trip to the Federal Republic of Germany in September 2019: as a member of Mercedes-Benz (MB) Club Estonia, I had an opportunity to visit on 25–28 September 2019 the Mercedes-Benz plants and museums and also other technology sites/enterprises of the German company, global large car manufacturer Daimler AG. The trip was organised by Mercedes Benz Club Estonia and the group consisted of 23 members (five of them with their own three cars).

In the early morning of 25 September we gathered at the international Lennart Meri Tallinn Ülemiste Airport and a Lufthansa flight took our delegation at 6:10 from Tallinn to Frankfurt (Main). Two comfortable MB minibuses were rented there (driven by club members) and we started off towards the south, to Stuttgart, as almost all MB plants and museums and other enterprises are located mainly within a distance of about 25–40 km around Stuttgart. The visits related to our trip programme had been planned as follows:

Day 1:

Technik Museum in Sinsheim: all cars (old and new and quite new models, incl. MB models), sports cars, racing cars (Formel-1 legends, etc.), bicycles, motorcycles, aircraft (incl. the French Concorde and the Tupolev Tu-144 of the Soviet Union), military technology, some locomotives, underwater technology, etc. were represented. Production of both European and U.S. car industry was on display.

The programme included also visiting of the IMAX 3D cinema. The excellent new documentary of Apollo 11 mission (Canada, released on 01.03.2019) was shown at the time of our visit. This was the fifth manned mission (on 16–24 July 1969) of the NASA Apollo programme which performed the first manned landing on the surface of the Moon. The 40-minute movie about the preparations for the mission, the astronauts, mission, landing on the Moon and stepping on the Moon surface and activities performed there was very interesting, captivating and human.

MB Unimog Museum in Gaggenau (different construction and agricultural machines/vehicles, incl. special purpose vehicles): the display was not extensive but varied and interesting enough. A lot of new information was received.

Day 2:

The **Kienle Automobiltechnik** restoration company in Ditzingen (family company, mainly restoration of vintage MB vehicles from the first half of the 20th century): restoration and repair works are performed almost fully so-to-say manually. Restoration of vintage cars is ordered predominantly by wealthy people from the USA, Arabic countries (sultans, sheiks, etc.), Australia and the wealthier European countries. Some restored vehicles are sold at the request of their owners (for instance, during our visit to the company a restored blue MB Coupe was on sale at the price of 2 million euros!). Since the owners of the cars are predominantly wealthy people and the restoration work requires high quality and is very expensive, the staff consists of professionals of their field who are highly qualified and well paid (e.g., the rates per hour are 154–202 euros!).

MB Museum is located in the industrial city Stuttgart: in an excellent cylindrical building with the height of 34 metres (in total nine floors: 0, 1, 2–8) – seven floors of the exposition (in addition, five mezzanine floors for the collections), everything starts

from the top (a special fast lift took visitors (only up); visitors could move between floors by walking along a spiral ramp or with an ordinary lift);

The exposition of the top floor, the 8th floor, consisted of the oldest vehicles starting from 1886 (horse carriages, bicycles, boats, railway carriages, aircraft, predecessor cars, etc.). When moving down the spiral from that floor, the exposition became increasingly younger, newer and more sophisticated/modern. The museum has about 1500 items displayed, “from the land, water and air” which show the story of the development of Mercedes-Benz through the times until now!

Day 3:

MB Kundencenter plant in Sindelfingen (manufacturing of new cars, production lines, etc.): the area of the plant with its many buildings and complexes is 2.9 ha (incl. the access roads for cars, trucks and buses, about 10 km of railroads (for the transportation of raw materials, components, fuels, etc. and shipping of cars), parking and warehouse lots, testing areas (racetracks), mini green areas, etc.). The approximate number of employees is 35 000. Nine different car models are currently produced. We were transported between plant buildings in large comfortable MB buses, the production lines were shown and explained by guides from upper floor balconies. Warehouse shelves are located between production lines and both the tools and components are transported to workplaces and assembly sites by robots along special metallic/magnetic belts installed in floors. Workers change their workplace at the assembly line for several times during each shift and perform other operations (to avoid routine). All work operations are recorded on cards and all cards related to the assembly are stored for 20 years in MB archives! Robots performed many assembly operations and it was interesting to watch them. Everything we saw cannot be described in detail, however – one simply has to see it oneself! But the impressions were excellent!

MB Classic Center, the restoration workshop in Fellbach (town, city district on the border of Stuttgart), (restoration of classical vintage cars, i.e. popular MB car models produced most): the company is controlled by the management of MB plants (on the other hand, Kienle Automobiltechnik as a family business is independent of MB although they have certain cooperation, incl. through supply with original parts). It was exciting to compare and see the two companies which perform similar work!

Day 4:

With Lufthansa: **Frankfurt (Main) – Tallinn, Ülemiste**

The MB trip to Germany in September 2019 was very exciting and interesting both for the Estonian delegation and for the undersigned. New information, quality and quantity and wonderful impressions is also what you would expect from Mercedes-Benz!

September–October 2019 at Piritä-Kose in Tallinn

Sincerely, Matti Raudjärv (Member of the Mercedes-Benz Club Estonia)

**MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID
EESTIS (1984–2019 ... 2020)**

**WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZEN ÜBER
WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND (1984–2019 ... 2020)**

**SCIENTIFIC CONFERENCES ON ECONOMIC
POLICY IN ESTONIA (1984–2019 ... 2020)**

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/
Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/
Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga
Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union
Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud
Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik
Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit
Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union
Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit
Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union
Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga
Harmonisierung und Freiheit der Wirtschaftspolitik Estlands in EU-Integrationsprozess
Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union
X	2002	Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale
Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands

		Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia
XI	2003	Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die Europäische Union
XII	2004	Estonian Economic Policy on the Way Towards the European Union Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der Europäischen Union
XIII	2005	Economic Policy Perspectives of Estonia in the European Union XIII majanduspoliitika teaduskonverents Die XIII. wirtschaftspolitische Konferenz 13 th Scientific Conference on Economic Policy
XIV	2006	XIV majanduspoliitika teaduskonverents Die XIV. wirtschaftspolitische Konferenz 14 th Scientific Conference on Economic Policy
XV	2007	Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union
XVI	2008	Economic Policy of Estonia – three Years in the European Union Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2008 Economic Policy in the EU Member States – 2008
XVII	2009	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2009 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2009 Economic Policy in the EU Member States – 2009
XVIII	2010	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2010 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2010 Economic Policy in the EU Member States – 2010
XIX	2011	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2011 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2011 Economic Policy in the EU Member States – 2011
XX	2012	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2012 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2012 Economic Policy in the EU Member States – 2012
XXI	2013	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2013 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2013 Economic Policy in the EU Member States – 2013
XXII	2014	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2014 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2014 Economic Policy in the EU Member States – 2014
XXIII	2015	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2015 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2015 Economic Policy in the EU Member States – 2015
XXIV	2016	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2016 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2016 Economic Policy in the EU Member States – 2016

- XXV 2017 **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2017:**
Juubelikonverents – 25; (29.06-01.07.2017)
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2017:
Jubiläumskonferenz – 25; (29.06-01.07.2017)
Economic Policy in the EU Member States – 2017:
Jubilee conference – 25; (29.06-01.07.2017)
- XXVI 2018 **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2018:**
Eesti Vabariik – 100 / 100 aastat eestikeelset rahvuslikku
Tehnikaülikooli Eestis; (28.-30.06.2018)
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2018:
Republik Estland – 100 / 100 Jahre von der Gründung der
estnischsprachigen nationalen Technischen Universität; (28.-
30.06.2018)
Economic Policy in the EU Member States – 2018:
Republic of Estonia – 100 / 100 years of the Estonian-language
national University of Technology in Estonia; (28.-30.06.2018)
- XXVII 2019 **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2019:**
Eesti Vabariik – 15 aastat EL-s ja NATO-s / 100 aastat eestikeelset
Tartu Ülikooli / 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse
(1699–1710); (3.-5.07.2019)
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2019:
Republik Estland – 15 Jahre in EU und in NATO / 100 Jahre
estnischsprachige Universität Tartu / Vor 320 Jahren zog die
Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710); (3.-5.07.2019)
Economic Policy in the EU Member States – 2019:
Republic of Estonia – 15 years in EU and in NATO / 100 years
of the Estonian-language University of Tartu / 320 years
from the temporary relocation of the University of Tartu to
Pärnu (1699–1710); (3.-5.07.2019)

NB! NB! NB!

Järgmine, **XXVIII** majanduspoliitika teaduskonverents toimub /
Die nächste, **XXVIII** wirtschaftspolitische Konferenz findet statt /
The next, **XXVIII** scientific conference on economic policy will be held:

25.-27.06.2020 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2020: Tartu rahuleping – 100 / 100
aastat Eesti Vabariigi esimesest põhiseadusest (kehtis aastatel 1920 – 1933)

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2020: Friedensvertrag von Tartu
– 100 / Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland in Kraft
(1920–1933)

Economic Policy in the EU Member States – 2020: Peace Treaty in Tartu – 100 / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933)

Täpsem informatsioon alates oktoobrist-novembrist 2019 / Genauere Informationen ab Oktober-November 2019 / More detailed information from October-November 2019: www.mattimar.ee

LOODETAV TULEVIKUINFORMATSIOON (2020–2027)

järgmistel lehekülgedel:

EVENTUELLE PLANUNG FÜR ZUKÜNFTIGE KONFERENZEN

(2020–2027)

auf den nächsten Seiten:

EXPECTED FUTURE INFORMATION (2020–2027)

on the next pages:

Kui õnnestub organisatsiooniliselt ja finantsiliselt, siis edaspidi näeks tänane korraldustoimikond konverentse järgmiste pühendumustega/

Falls es organisatorisch und finanziell möglich sein wird, schlägt das heutige Organisationskomitee vor, dass kommende Konferenzen folgenden Jahrestagen oder kulturellen Ereignissen gewidmet sein werden:

If it works out in organisational and financial terms, the Organising Committee would like to dedicate the future conferences to the following anniversaries:

XXVIII 2020

100 aastat Eesti Vabadussõja rahulepingu allakirjutamisest Tartus (2.02.1920)

Vor 100 Jahren wurde der Friedensvertrag von Tartu unterzeichnet (2.02.1920)

100 years from signing the Peace Treaty of the Estonian War of Independence in Tartu (2.02.1920)

100 aastat Eesti Vabariigi esimesest põhiseadusest (kehtis aastatel 1920–1933)

Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland in Kraft (1920–1933)

100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933)

25.-27.06.2020 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2020: Tartu rahuleping – 100 / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest põhiseadusest (kehtis aastatel 1920 – 1933)

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2020: Friedensvertrag von Tartu – 100 / Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland in Kraft (1920–1933)

Economic Policy in the EU Member States – 2020: Peace Treaty in Tartu – 100 / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933)

XXIX 2021

30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest (20. august 1991)

30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland (20. August 1991)

30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia (20. August 1991)

25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus-Värskas (1996)

Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt (1996)

25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu-Värskas (1996)

25 aastat regionaalse kolledži, Tartu ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus (17. mai 1996), (Pärnu Majanduskooli /asutatud 1991/ baasil)

Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet (17. Mai 1996)

25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu (17. May 1996)

1.-3.07.2021 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2021: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest (20. august 1991) / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus-Värskas (1996) / Tartu Ülikooli regionaalne Pärnu kolledž – 25 aastat

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2021: 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland (20. August 1991) / Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt (1996) / College Pärnu (regional) der Universität Tartu – 25 Jahre

Economic Policy in the EU Member States – 2021: 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia (20. August 1991) / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu-Värskas (1996) / Pärnu College (regional) of the University of Tartu – 25 years

XXX 2022

390 aastat Tartu Ülikooli asutamisest (anno 1632)

30. juunil 1632. aastal kirjutas Rootsi kuningas Gustav II Adolf alla Tartu akadeemia asutamisirikule – sellega oli loodud alus Rootsi riigi teisele kõrgkoolile. Uus õppeasutus sai samad

privileegid, mis kuus aastat varem olid antud Uppsala Ülikoolile. 15. (uue kalendri järgi 25.) oktoobril 1632. aastal toimus Academia Gustaviana avaaktus.

Vor 390 Jahren wurde die Universität Tartu gegründet (anno 1632)

Am 30. Juni 1632 unterzeichnete der schwedische König Gustav II Adolf die Urkunde über die Gründungsurkunde der Tartuer Akademie. Damit wurde die Grundlage der zweiten schwedischen Hochschule geschaffen, Die neue Lehranstalt bekam dieselben Privilegien wie die Universität Uppsala, die ihr vor sechs Jahren zugesprochen wurden. Am 15. (nach dem neuen Kalender 25.) Oktober 1632 wurde Eröffungszeremonie der Academia Gustaviana abgehalten.

390 years from the establishment of the University of Tartu (anno 1632)

On 30 June 1632, Gustav II Adolf, the King of Sweden, signed the Foundation Decree of the Academy in Tartu – laying the basis for the second establishment of higher education in Sweden. The new educational institution was granted the same privileges as had been granted to the University of Uppsala six years earlier. The opening ceremony of Academia Gustaviana was held on the 15th (according to the new calendar on the 25th) of October 1632

Kakskümmend korda konverentse Värskas (1984, 1994–2012) ja kümme korda järjest Jänedal (alates 2013)

Die zwanzig Konferenzen in Värska (1984, 1994–2012) und das zehnte Mal in Folge die Konferenzen in Jänedal (ab 2013)

20 conferences held in Värska (1984, 1994–2012) and for the 10th time at Jänedal (since 2013)

30.06-02.07.2022 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2022: Tartu Ülikool – 390 aastat (anno 1632)

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2022: Universität Tartu – 390 Jahre (anno 1632)

Economic Policy in the EU Member States – 2022: University of Tartu – 390 years (anno 1632)

XXXI 2023

29.06-1.07.2023 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2023

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2023

Economic Policy in the EU Member States – 2023

XXXII 2024

27.-29.06.2024 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2024

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2024

Economic Policy in the EU Member States – 2024

XXXIII 2025

26.-28.06.2025 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2025

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2025

Economic Policy in the EU Member States – 2025

XXXIV 2026

25.-27.06.2026 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2026

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2026

Economic Policy in the EU Member States – 2026

XXXV 2027

1.-3.07.2027 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2027

Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2027

Economic Policy in the EU Member States – 2027

2027 – Kakskümmend korda konverentse Värskas (1984, 1994–2012) ja viieteistkümnendat korda järjest Jänedal (alates 2013)

2027 – Die zwanzig Konferenzen in Värška (1984, 1994–2012) und das fünfzehnte Mal in Folge die Konferenzen in Jänedal (ab 2013)

2027 – 20 conferences held in Värška (1984, 1994–2012) and for the 15th time at Jänedal (since 2013)

INFORMATSIOON ajakirja toimkonnalt

Käesolev rahvusvaheline teadusajakiri-publikatsioon ilmub aastast 2007 (üks number aastas) ja aastast 2011 (kaks numbrit ¹ aastas).² Ajakiri arenes välja järjepidevuse alusel aastatel 1984–2006 ilmunud teadusartiklite kogumikest. Artiklite temaatika on seni hõlmanud paljude riikide majanduspoliitikat ning selle valdkondi nii ühe kui ka mitme riigi näitel ning nende omavahelistes suhetes ja võrdlustes. Lisaks Eestile on avaldatud artiklites uuritud paljude riikide majanduspoliitikat nagu **Albaania, Austria, Belgia, Bulgaaria, Georgia, Hiina, Hispaania, Horvaatia, Iirimaa, Itaalia, Jaapan, Kanada, Kreeka, Küpros, Luksemburg, Leedu, Läti, Madalmaad (Holland), Malta, Montenegro, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Põhja-Makedoonia, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa LV, Serbia, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Šveits, Taani, Tšehhi Vabariik, Ukraina, Ungari, USA, Venemaa Föderatsioon, Ühendkuningriik** (seega, kokku on uuritud 41 riigi majandust ja majanduspoliitikat ning seda meie ajakirjas ka avaldatud).

Vähemal määral on käsitletud ka mitmeid teisi riike. Kajastust on leidnud järgmiste piirkondade, ühenduste või valdkondade majanduspoliitika: Euroopa ja Euroopa Liit, Euroopa Liidu regioonid, Euroopa rohelised pealinnad, Balti riigid ja Skandinaavia regioon, Ida- ja Kesk-Euroopa, Põhja-Euroopa, OECD-riigid jmt.

Lisaks traditsioonilistele majanduspoliitika valdkondadele on artiklites kajastamist leidnud ka avaliku sektori rahandus; regionaalne areng ja kohalike omavalitsuste arenguprobleemid, eelkõige haldusreformi vajadused ja võimalikud suunad; Euroopa Liidu finantsüsteem; Euroopa Liidu toetusmehhanismid ja –mudelid; rahapoliitika ja valuutakursid; euroruumi probleemid; finants- ja majanduskriis; majanduse globaliseerumine; ettevõtluse arengut toetavad erinevad majanduspoliitikad; J. M. Keynesi seisukohad ja paljud teised kompleksvaldkonnad.

Seni on avaldatud artiklite autorid esindanud järgmisi riike: **Austria, Eesti, Georgia, Hiina, Läti, Saksamaa, Slovakkia, Tšehhi, Ukraina, Ungari ja Venemaa**. Lisaks nimetatud riikidele olid enne 2007. aastat avaldatud artiklite autorite kaudu esindatud ka **Belgia, Leedu, Poola, Prantsusmaa, Soome, USA ja Ühendkuningriik** (seega kokku 18 riigi esindajad).

Ajakirja toimkond soovib, et ajakirjas käsitletavate artiklite majanduspoliitiline geograafia laieneks tulevikus veelgi. Ajakirjas avaldatud artikleid kajastavad ja levi-

¹ Aastal 2019 ilmus neli numbrit, numbrid 1 ja 2 ilmusid koos juunis ning numbrid 3 ja 4 aasta lõpul koos. Selliseid erandkordi võib ka edaspidi ette tulla. Ka varem, näiteks aastal 2018, ilmusid number 1 ja 2 koos. Olukord sõltub sellest, kuivõrd ajakirjale on avaldamiskõlblikke ja sobivaid materjale esitatud.

² Aastatel 2007–2014 oli ajakirja inglise keelne nimetus „Discussions on Estonian Economic Policy“. Eeskätt täpsuse, sh artiklite senise kajastuse ja ka edaspidise laiemajanduspoliitilise geograafia huvides täpsustasime aastast 2015 ajakirja nime ning selleks on nüüd inglise keeles – „Estonian Discussions on Economic Policy“. Ajakirja eesti ja saksa keelne nimi jäid endisteks, ühtlasi on säilinud publikatsiooni järjepidevus.

tavad seni järgmised rahvusvahelised andmebaasid: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EconBib, ECONIS, Elsevier-SCOPUS, ESO, SSRN** (seega kokku üheksa andmebaasi).

Juba aastaid on väljaande tellijaks olnud ka Washingtonis asuv 1800. aastal asutatud maailma suurim, **USA Kongressi raamatukogu**.

Lugupidamisega ning edukate koos- ja kaastöösoovidega,

Teie ajakirja toimkond

INFORMATION from the editorial team

This international research journal (publication) has been published since 2007 (once a year) and 2011 (twice a year).³ The journal developed as a successor of collections of research papers published in 1984–2006. The subjects of the papers have covered economic policies and their subject areas of many countries on the basis of case studies from one or several countries and considering their mutual relations and comparisons. Besides Estonian economic policy, the papers have treated economic policies of many countries, such as **Albania, Austria, Belgium, Bulgaria, Canada, China, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Finland, France, Georgia, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Japan, Latvia, Lithuania, Malta, Montenegro, Netherlands, Northern Macedonia, Norway, Poland, Portugal, Romania, Russian Federation, Serbia, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Ukraine, United Kingdom, U.S.A.** Also other countries have been studied to a lesser extent. Economic policies of the following regions, associations or subject areas have been treated: Europe and the European Union, EU regions, European green capitals, the Baltic States and the Scandinavian region, Eastern and Central Europe, Northern Europe, OECD countries, etc.

In addition to traditional areas of economic policy the papers have treated also the issues of finances of the public sector; regional development and development problems of local municipalities, above all the need for and possible directions of the administrative reform; the financial system of the EU; the support structures and support models of the EU; monetary policy and currency exchange rates; Eurozone problems; financial and economic crisis; globalisation of the economy; different economic policies to support business development; positions of J. M. Keynes, and many other complex areas.

Authors of papers published until now have represented the following countries: **Austria, China, Czech Republic, Estonia, Georgia, Germany, Hungary, Latvia,**

³ From 2007 to 2014 the English name of the journal was “Discussions on Estonian Economic Policy”. Above all, for more accuracy concerning the topics of papers published until now, including in the interests of broader geography of economic policy in future, we specified the name of the journal from 2015 and it will be “Estonian Discussions on Economic Policy” in English. The name of the journal in German and Estonian remained the same, and the continuity of the publication was maintained.

Russia, Slovakia and Ukraine. Besides the abovementioned countries also **Belgium, Finland, France, Lithuania, Poland, United Kingdom and U.S.A.** were represented by authors of papers published before 2007.

The editorial team would like to see in the future an even broader geography of economic policy of papers published in the journal. Papers published in this journal are presented and distributed by the following international databases: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EconBib, ECONIS, Elsevier-SCOPUS, ESO, SSRN, + US Congress Library.**

With best wishes and looking forward to successful cooperation and contributions,

Editorial Team of the journal

INFORMATION des Redaktionsteams

Das vorliegende internationale Wissenschaftsmagazin erscheint seit 2007 (ein Mal pro Jahr) und seit 2011 (zwei Mal pro Jahr).⁴ Die Zeitschrift hat ihre Ursprünge in den Sammelbänden von **wirtschaftswissenschaftlichen** Beiträgen, die in den Jahren 1984–2006 kontinuierlich erschienen. Die Thematik umfasst die Wirtschaftspolitik verschiedener Länder mit ihren vielfältigen Bereichen. Man geht vor allem auf die jeweiligen wirtschaftlichen Verflechtungen mit anderen Nationen ein und vergleicht sie untereinander. Neben Estland gibt es noch eine Reihe von anderen Ländern, die in den Artikeln auf ihre Wirtschaftspolitik hin untersucht werden wie **Albanien, Belgien, Bulgarien, China, Deutschland, Dänemark, Finnland, Frankreich, Georgien, Griechenland, Irland, Italien, Japan, Kanada, Kroatien, Lettland, Litauen, Luxemburg, Malta, Montenegro, Nord-Mazedonien, Niederlande, Norwegen, Polen, Portugal, Rumänien, die Russische Föderation, Schweden, die Schweiz, Serbien, die Slowakei, Slowenien, Spanien, Tschechische Republik, Ukraine, Ungarn, die USA, Vereinigtes Königreich, Österreich, Zypern.** Im geringeren Umfang sind auch einige andere Länder in Beiträgen vertreten. Ebenso ist die Wirtschaftspolitik aus Sicht größerer und kleinerer Regionen thematisiert worden, z. B. Europa und die Europäische Union, einzelne Regionen der Europäischen Union, Europas Grüne Hauptstädte, die Baltischen Staaten und Skandinavien, Mittel- und Osteuropa, Nordeuropa, OECD-Staaten u.a.m.

Zusätzlich zu den klassischen Feldern der Wirtschaftspolitik wird in den Artikeln auch auf folgende Themengebiete eingegangen: Finanzwesen der öffentlichen Hand, regionale Entwicklung und Entwicklungsprobleme der kommunalen Selbstverwaltungen, Notwendigkeit einer Verwaltungsreform und mögliche Reformwege,

⁴ In den Jahren 2007–2014 lautete der englische Titel des Magazins „Discussions on Estonian Economic Policy“. Im Interesse der Genauigkeit und der breiteren geographischen Dimension der Beiträge wurde 2015 der englische Titel in „Estonian Discussions on Economic Policy“ geändert. Der Titel des Magazins in estnischer und deutscher Sprache blieb unverändert, gleichzeitig ist die Kontinuität der Zeitschrift erhalten geblieben.

Finanzsystem der EU, EU-Förderungsmechanismen und ihre Modelle, Geldpolitik und Währungskurse, Probleme der Eurozone, Finanz- und Wirtschaftskrise, Globalisierung der Wirtschaft, wirtschaftspolitische Instrumente zur Unternehmensförderung, Standpunkte von J. M. Keynes.

Unsere Autoren kommen aus **China, Deutschland, Estland, Georgien, Lettland, Russland, der Slowakei, Tschechischen Republik, Ungarn, Ukraine und Österreich**. Vor 2007 sind Beiträge auch von **amerikanischen, belgischen, englischen, finnischen, französischen, litauischen und polnischen** Autoren erschienen.

Der Wunsch des Redaktionsteams ist, dass sich der Autorenkreis geographisch weiter vergrößert. Die im Magazin publizierten Beiträge sind in folgenden internationalen Datenbanken verfügbar: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EconBib, ECONIS, Elsevier-SCOPUS, ESO, SSRN, + US-Kongressbibliothek**.

Wir hoffen auf eine weitere erfolgreiche Zusammenarbeit,

Ihr Redaktionsteam

21.02.2017 anti rahvusvahelise uuringu tulemusel Euroopas ettevõttele Mattimar OÜ varasemate aastate tegevuste eest Usaldusväärse Ettevõtte Sertifikaat – laitmatu reputatsiooni, eetilise ja usaldusväärse tegevuse ning klientidele pühendumise eest. Sertifikaat „Usaldusväärne Ettevõtte“ sai alguse Poolas 2013. aastal ning on tänaseks populaarseks ja lugupeetuks nii ettevõtjate kui ka klientide seas saanud, olles üks nimekamaid, mida Euroopas väljastatakse.¹

See on rahvusvaheline märk, mis ühendab ettevõtteid kaheksas Euroopa riigis (märts 2017). Uuring viidi läbi valdavalt Euroopa Liidu liikmesriikide (Bulgaaria, Eesti, Poola, Rumeenia, Serbia /ei ole EL liige/, Slovakkia, Tšehhi, Ungari) rohkem kui 218 000 ettevõtte seas. Seni on Sertifikaadi saanud ca 1200 ehk 0,55 % uuritavatest ettevõtetest. Uuringute tegemiseks on loodud innovaatiline ja originaalne tarkvara-programm, mis põhineb algoritmil ja määratleb nn arvamuste koefitsiendi.

* * *

Als Ergebnis einer in Europa durchgeführten entsprechenden internationalen Untersuchung wurde dem Unternehmen Mattimar GmbH am **21.02.2017** für die Tätigkeit früherer Jahre, für seine tadellose Reputation, ethische und vertrauenswürdige Arbeit und Kundenwidmung das Zertifikat des zuverlässigen Unternehmens verliehen. Das Zertifikat „Zuverlässiges Unternehmen“ („Usaldusväärne ettevõtte“) wurde 2013 in Polen eingeführt und bis zum heutigen Tag ist es zu einer populären und geschätzten Auszeichnung sowohl unter Unternehmern als auch Kunden geworden. Es handelt sich um eines der am meisten namenhaften Zertifikate, die in Europa verliehen werden.²

Diese internationale Auszeichnung vereint Unternehmen in acht europäischen Ländern (März 2017). Die oben genannte Untersuchung wurde unter mehr als 218 000 Unternehmen der EU-Länder (Bulgarien, Estland, Polen, Rumänien, Serbien (ist nicht EU-Mitglied), Slowakei, Tschechien und Ungarn) durchgeführt. Bisher ist das Zertifikat an ca. 1200 oder 0,55% der untersuchten Unternehmen verliehen worden.

* * *

On **21.02.2017** the company Mattimar Ltd received the Certificate of a Trustworthy Enterprise on the basis of an international survey, for its activities in earlier years – for its flawless reputation, ethical and trustworthy activities and dedication to clients. The Certificate “Trustworthy Enterprise” („Usaldusväärne ettevõtte“) was initiated in Poland in 2013 and has become popular and respected both among entrepreneurs and clients, being one of the most renowned certificates issued in Europe.³

It is an international mark which has been issued to enterprises in eight European countries (by March 2017). The survey was conducted among more than 218,000 enterprises from mainly EU Member States (Bulgaria, Estonia, Poland, Romania, Serbia (not an EU Member State), Slovakia, Czech Republic, Hungary). By now, approximately 1,200, i.e. 0.55% of the enterprises surveyed have received the certificate. Innovative and original software based on an algorithm has been created for the survey, to determine the coefficient of opinions.

¹ Statistika näitab, et üle poolte klientidest, kes peavad valima kahe tundmatu ettevõtte sarnase pakkumise vahel, valivad ettevõtte, kellel on sertifikaat „Usaldusväärne Ettevõtte“.

² Wie die Statistik zeigt, entscheidet sich mehr als die Hälfte der Kunden bei zwei unbekannten und ähnlichen Unternehmen für das Unternehmen mit dem Zertifikat „Zuverlässiges Unternehmen“ („Usaldusväärne ettevõtte“).

³ According to the statistics, more than a half of the clients who have to choose between similar offers from two unknown enterprises, choose the enterprise which has the Certificate “Trustworthy Enterprise” („Usaldusväärne ettevõtte“).